

T.C.
AYDIN ADNAN MENDERES
ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER
ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU
YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
2021-YL-040

KÜLTÜREL MİRAS ALANLARINDA YÖNETİM: AYDIN
PRIENE ÖRNEĞİ

HAZIRLAYAN
Ebru GÜMÜŞ

TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. Fatma Neval GENÇ

AYDIN- 2021

T.C
AYDIN ADNAN MENDERES
ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER
ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE AYDIN

Bu tezde sunulan tüm bilgi ve sonuçların, bilimsel yöntemlerle yürütülen gerçek deney ve gözlemler çerçevesinde tarafımdan elde edildiğini, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce, sonuç ve bilgilere bilimsel etik kuralların gereği olarak eksiksiz şekilde uygun atıf yaptığımı ve kaynak göstererek belirttiğimi beyan ederim.

... / ... / 2021

İmza

Ebru GÜMÜŞ

ÖZET

KÜLTÜREL MİRAS ALANLARINDA YÖNETİM: AYDIN PRIENE ÖRNEĞİ

Ebru GÜMÜŞ

Yüksek Lisans Tezi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Fatma Neval GENÇ

2021, XVII + 222 Sayfa

Koruma kavramı gerek geçmiş medeniyetlerde olsun, gerekse şuanadaki yaşamın içinde olsun, önemi kaybetmeyen dinamik bir süreci karşılamaktadır. Bu kavramla ulaşılmak istenen hedef, geçmişini anlama, yorumlayabilme, kültürel bir bütünlük yakalayabilmek adına da gelecek nesle kültürel mirasın aktarılmasıdır. Sadece tarihi yapının korunmasından, yapının çevresiyle birlikte hatta çevresinin sosyal ve ekonomik yönleriyle de birlikte bütüncül bir koruma anlayışıyla alan yönetimi planlanmasına bir evrilme görülmüştür. Bütüncül bir korumayı ve kolektif katılımı gerektiren bu alan yönetimine yönelik özellikle 20.yy'ın ikinci yarısından itibaren yaygınlık kazanmıştır. Bu sürecin başlamasıyla birlikte yapılacak müdahaleler artık daha geniş bir alanı ve kavramı karşılayamaya başlamıştır.

Samsun (Mykele) Dağı'nın güney yamacında, Aydın Söke ilçesinin 15 km güneybatısına kurulmuş önemli antik kentlerdendir. 370 m. yükseklikte sarp bir kaya üzerine kurulması denizden ve çevreden gelebilecek olası saldırılara yönelik tarih boyunca önemli bir avantaj sağlarken; aynı zamanda birçok yerden de görülebilir kılınmaktadır. Miletli mimar Hippodamus tarafından geliştirilen 'Grid Sistemi' Priene'nin dünya çapında tanınmasına neden olmuştur. Izgara biçimli kent planı olarak kabul edilen bu sistem Priene'de de kullanılmıştır. 3.5 metre genişliğine ulaşan şehir sokakları eğimli arazi nedeniyle merdivenli olarak inşa edilmiştir.

Hazırlanan bu tez çalışmasında alan yönetim planlanmasında rehber edinilen gerek uluslararası belgeler, gerekse de ulusal açıdan belirlenmiş kriterlere dayanan yönetim planlarında, hayata geçirilebilecek yöntemlere dayanarak Priene Antik Kenti'nin bulunmuş olduğu çevreyle, ilgili aktörlerin katılımı vasıtasıyla korunması amacıyla bütüncül, sürdürülebilir ve uygulanabilir bir yönetim planı çalışması oluşturulmaya çalışılmıştır.

ANAHTAR SÖZCÜKLER: Koruma, Arkeolojik Alan Yönetimi, Priene Antik Kent

ABSTRACT
MANAGEMENT IN CULTURAL HERITAGE AREAS: THE EXAMPLE OF
AYDIN PRIENE

Ebru GÜMÜŞ

Master Thesis, Department of Political Science and Public Administration

Advisor: Prof. Dr. Fatma Neval GENÇ

2021, XVII + 222 Sayfa

The concept of conservation corresponds a dynamic process that does not lose its importance, both in past civilizations and in current life. The aim of this concept is to understand and interpret the past and transfer the cultural heritage to the next generation for maintaining cultural integrity. There has been an evolution from only the protection of the historical building to the planning of the area management with a holistic conservation approach with the environment of the building and even with the social and economic aspects of its surroundings. Deviation from this area management, which requires a holistic protection and collective participation, has become widespread especially since the second half of the 20th century. With the start of this process, the interventions to be made have started to cover a wider area and concept.

It is one of the important ancient cities established on the southern slope of Samsun (Mykele) Mountain, 15 km southwest of Aydın Söke district. While its establishment on a steep rock at a height of 370 meters provides an important advantage throughout history against possible attacks from the sea and the environment; it is also made visible from many places. The "Grid System" developed by the architect Hippodamus of Miletus has caused Priene to be recognized worldwide. This system, which is accepted as a grid-shaped city plan, was also used in Priene. The city streets, which reach a width of 3.5 meters, were built with stairs due to the sloping land.

In this thesis prepared, a holistic, sustainable and feasible management with the aim of protecting the environment where Priene Ancient City is located, through the participation of the relevant actors, based on the methods that can be implemented in the management plans based on both international documents and nationally determined criteria. Plan work has been tried to be created.

KEYWORDS: Protection, Archaeological Site Management, Priene Ancient City

ÖNSÖZ

Dünyadaki ulusal ve uluslararası alanda öneme sahip kültürel miras alanlarının geçmişten günümüze ulaşmış kalıntılarını korumak ve geliştirip devam ettirmek için oluşturulan alan yönetim planları bu sürece önderlik eden önemli belgelerdir.

Bu bilgiler ışığında oluşturulan tez çalışması Dünya Mirası Geçici Listesi'nde bulunan ve tezin konusunu meydana getiren Priene Antik Kenti için yönetim planı hazırlama sürecine katkı sağlamak amacıyla oluşturulmuştur.

Tez çalışmam boyunca tüm bilgilerini benimle paylaşan ve her türlü konuda desteğini sunan, tez çalışmamda büyük emeği olan danışman hocam Sayın Prof. Dr. Fatma Neval Genç'e tüm yardımları ve emeği için en içten teşekkürlerimi sunarım

Tüm eğitim ve çalışma hayatım boyunca benden her türlü maddi ve manevi yardım ve desteklerini esirgemeyen aileme çok teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY SAYFASI	iii
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİM SAYFASI.....	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT	vi
ÖNSÖZ.....	vii
İÇİNDEKİLER	viii
TABLolar DİZİNİ	xiii
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	xv
HARİTALAR DİZİNİ.....	xvi
KISALTMALAR DİZİNİ	xvii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM: KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE.....	10
1.1. Koruma Kavramı ve Gelişimi	11
1.2. Korunacak Değerler ve Değerlendirme Ölçütleri.....	16
1.2.1. Taşınır Kültür Varlıkları	16
1.2.2. Taşınmaz Kültür ve Doğa Varlıkları	16
1.2.3. Koruma Ölçütleri.....	19
1.2.4. Taşınmaz Kültür Varlıklarının Değerlendirilmesi	21
1.3. Kültürel Varlıkların Korunması İle İlgili Uluslararası Örgütler.....	23
1.3.1. Kültürel Varlıkların Korunması İle İlgili Uluslararası Kuruluşlar	23
1.3.2. Uluslararası Sivil Toplum Örgütleri.....	25
1.3.3. Özel Kuruluşlar	26
İKİNCİ BÖLÜM: TÜRKİYE'DE KÜLTÜR VARLIKLARINI KORUMA KAPSAMINDA YASAL VE KURUMSAL YAPI.....	28
2.1. Osmanlı İmparatorluğu Dönemi Koruma İle İlgili Yasal Düzenlemeler.....	28

2.2. Cumhuriyet Dönemi Koruma İle İlgili Yasal Düzenlemeler	32
2.2.1. Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) Dönemi 1920-1923	33
2.2.2. Eski Eserlerin Yasalarla Değişik Kurumlara Bırakılması	34
2.2.3. Hükümet Programlarında Eski Eser ve Koruma	35
2.2.4. 1931-1940 Dönemi Korumayla İlgili Yasal Düzenlemeler	35
2.2.5. 1941-1950 Dönemi Korumayla İlgili Yasal Düzenlemeler	40
2.2.6. 1951-1973 Dönemi Korumayla İlgili Yasal Düzenlemeler	40
2.2.7. 1973-1983 Döneminde Korumayla İlgili Yasal Düzenlemeler	42
2.2.8. Yerelleşmeye Doğru: 1983-2000 Döneminde Korumayla İlgili Yasal Düzenlemeler	43
2.3. Koruma Eğitimi ve Çalışmaları Yapan Meslek Odaları ve Sivil Toplum Kuruluşları	
47	

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: ARKEOLOJİK ALAN YÖNETİMİ VE DÜNYA ÜZERİNDE UYGULAMADAKİ ÖRNEKLERİ

52

3.1. Kültürel Miras Kavramı	52
3.2. Arkeolojik Alan Yönetim Planlaması	53
3.2.1. Yönetim Kavramı ve Temel Amacı	53
3.2.2. Yönetim Planı	53
3.2.3. Alan Yönetimi	56
3.2.4. Stratejik Yönetim ve SWOT Analizi	57
3.3. Dünya Örnekleri Üzerinde Alan Yönetim Planı Örnekleri	58
3.3.1. Pompeii, Herculaneum ve Torre Annunziata Arkeolojik Bölgesi Alan Yönetim Planı	58
3.3.2. Yönetim Alanı	59
3.3.3. Yönetim Planının Değerlendirilmesi	60
3.3.4. Alanın Vizyon, Amaç ve Hedefleri	61
3.3.5. Stonehenge ve Avebury Kültürel Miras Alanı	65
3.3.6. Floransa Yönetim Planı	68
3.3.7. Edinburg Yönetim Planı	72

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: TÜRKİYE’DE ALAN YÖNETİM PLANI ÖRNEKLERİ....	74
4.1. Türkiye’de Turizm Stratejisi ve 2007-2013 Eylem Planı	74
4.2. Kalkınma Planlarında Türk Turizmi ve Kültürel Miras Yönetimi	77
4.3. Kültür ve Turizm Bakanlığı Stratejik Planları.....	80
4.4. Cumhurbaşkanlığı Politika Kurulları.....	82
4.5. Türkiye’nin Tarafı Olduğu Uluslararası Koruma Alanında Anlaşma ve Tüzükler	83
4.5.1. Atina Tüzüğü (Carta Del Restouro-1931)	83
4.5.2. Lahey Sözleşmesi (1954).....	83
4.5.3. Avrupa Kültür Antlaşması (1954).....	83
4.5.4. Venedik Tüzüğü (1964).....	84
4.5.5. Kültürel Varlıkların Yasadışı İthalatının, İhracatının ve El Değiştirmesinin Yasaklanması ve Önlenmesi Anlaşması (1970)	84
4.5.6. Ramsar Sözleşmesi (1971).....	84
4.5.7. Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi (1972)	85
4.5.8. Amsterdam Bildirgesi (1975).....	85
4.5.9. Avrupa Mimari Mirasının Korunması Sözleşmesi (1985)	85
4.5.10. Avrupa Kentsel Şartı (1992)	85
4.5.11. Avrupa Peyzaj Sözleşmesi (2000).....	86
4.5.12. Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi (2003).....	86
4.5.13. Avrupa Konseyi Toplum için Kültürel Mirasın Değeri Çerçeve Sözleşmesi Faro Konvansiyonu (2005).....	86
4.5.14. Valetta İlkeleri (2011).....	87
4.6. Türkiye’de Alan Yönetimine İlişkin Yasal Düzenlemeler	87
4.7. Türkiye Üzerindeki Alan Yönetim Plan Örnekleri.....	93
4.7.1. Ani Kültürel Peyzajı	94
4.7.2. Aphrodisias Antik Kenti	98
4.7.3. Bergama Çok Katmanlı Kültürel Peyzajı	103
4.7.4. Bursa ve Cumalıkızık	107

4.7.5. Çatalhöyük Neolitik Kenti	113
4.7.6. Diyarbakır Surları ve Hevsel Bahçeleri Kültürel Peyzaj Alanı	116
4.7.7. Edirne Selimiye Camii Külliyesi.....	119
4.7.8. Efes Antik Kenti.....	122
4.7.9. Gordion Yassihöyük ve Yakın Çevresi	129
4.7.10. Göbeklitepe	132
4.7.11. Harran Yerleşimi	136
4.7.12. İstanbul Tarihi Yarımada	138
4.7.13. Mardin Savur Kentsel Sit Alanı	142
4.7.14. Mudurnu Kültürel Miras Alanı	144
4.7.15. Nemrut Dağı Alanı	148
4.7.16. Yesemek Taş Ocağı ve Heykel Atölyesi	151
BEŞİNCİ BÖLÜM: PRIENE ANTİK KENTİ	155
5.1. Alanın Tanımı.....	155
5.2. Alanın Jeolojik ve Coğrafik Özellikleri	156
5.2.1. Alanın Genel Tarihçesi	156
5.3. Kazı Çalışmaları	158
5.4. Kent Planlaması	162
5.5. Kamusal Alanlar	164
5.6. Alanın Mevcut Durumu	178
5.6.1. Priene Yasal Statüsü	178
5.6.2. Priene Antik Kenti'n Ekonomik Yapısı.....	179
5.6.3. Priene Antik Kenti'nde Nüfus.....	179
5.6.4. Priene Antik Kenti'n Kıyı Oluşumu	180
5.6.5. Ziyaretçi Sayısı.....	181
5.6.6. Bilgilendirme	181
5.6.7. Sosyal Faaliyetler	181

5.6.8. Antik Kente Ulaşım.....	181
5.7. Alan İçin Var Olan Tehditler ve Avantajlar	182
5.7.1. Doğal	182
5.7.2. İnsan Unsuru	183
5.7.3. Antik Kentin Bilimsel ve Kamusal Bağlamdaki Avantajları.....	184
5.8. Priene Antik Kent SWOT Denemesi	185
5.8.1. SWOT Analizlerinin Karşılaştırılması	187
5.9. Alan Yönetim Planının Vizyonu	190
5.9.1. Vizyon Cümlesi Önerisi	190
5.10. Yönetim Hedefleri	190
5.11. Alan Yönetim Modeli Önerisi	192
5.11.1. Yönetim Planlaması Kapsamında İlgililer	196
SONUÇ	197
KAYNAKLAR	201
ÖZGEÇMİŞ	221

TABLULAR DİZİNİ

Tablo 3. 1: Pompeii Alan Güçlü ve Zayıf Yönleri.....	61
Tablo 3. 2: Pompeii Alan Fırsat ve Tehditler	62
Tablo 3. 3: Herculaneum Alan Güçlü ve Zayıf Yönleri.....	62
Tablo 3. 4: Herculaneum Alan Fırsat ve Tehditleri	63
Tablo 3. 5: Torre Annunziata Alan Güçlü ve Zayıf Yönleri	63
Tablo 3. 6: Torre Annunziata Alan Fırsat ve Tehditleri.....	63
Tablo 3. 7: Stonehenge-Avebury Alanı Swot Analizi	67
Tablo 3. 8: Floransa Kent Alanı Güçlü ve Zayıf Yönleri.....	71
Tablo 3. 9: Floransa Kent Alanı Fırsat ve Tehditleri	71
Tablo 4. 1: ICCROM, IUCN ve ICOMOS Rehberleri ile Alan Yönetimi ile Anıt Eser Kuruluna İlişkin Yönetmelik Yönetim Planı İçeriği Karşılaştırma	92
Tablo 4. 2: Ani Kültürel Peyzajı Alanı Güçlü ve Zayıf Yönleri.....	97
Tablo 4. 3: Ani Kültürel Peyzaj Alanı Fırsat ve Tehditleri	97
Tablo 4. 4: Aphrodisias Alanı Güçlü ve Zayıf Yönleri.....	101
Tablo 4. 5: Aphrodisias Alanı Fırsat ve Tehditleri	101
Tablo 4. 6: Bergama Çok Katmanlı Kültürel Peyzajı Güçlü ve Zayıf Yönleri	105
Tablo 4. 7: Bergama Çok Katmanlı Kültür Peyzajı Fırsat ve Tehditleri.....	106
Tablo 4. 8: Hanlar Bölgesi Güçlü ve Zayıf Yönleri.....	109
Tablo 4. 9: Hanlar Bölgesi Fırsat ve Tehditler	110
Tablo 4. 10: Sultan Külliyesi Güçlü ve Zayıf Yönleri	110
Tablo 4. 11: Sultan Külliyesi Fırsat ve Tehditleri	111
Tablo 4. 12: Cumalıkızık Köyü Güçlü ve Zayıf Yönleri	111
Tablo 4. 13: Cumalıkızık Köyü Fırsat ve Tehditleri	111
Tablo 4. 14: Çatalhöyük Neolitik Kenti Güçlü ve Zayıf Yönleri	114
Tablo 4. 15: Çatalhöyük Neolitik Kenti Fırsat ve Tehditleri.....	115
Tablo 4. 16: Diyarbakır Kültürel Peyzaj Alanı Güçlü ve Zayıf Yönleri.....	117

Tablo 4. 17: Diyarbakır Kültürel Peyzajı Fırsat ve Tehditler	118
Tablo 4. 18: Edirne Selimiye Camii Külliyesi Güçlü ve Zayıf Yönleri.....	121
Tablo 4. 19: Edirne Selimiye Camii Külliyesi Fırsat ve Tehditleri	121
Tablo 4. 20: Efes Antik Kenti Kültürel Değerlerinin Kriterler Bakımından Gruplandırılması	125
Tablo 4. 21: Efes Antik Kenti Güçlü ve Zayıf Yönleri.....	127
Tablo 4. 22: Efes Alanı Fırsat ve Tehditler	128
Tablo 4. 23: Gordion ve Yakın Çevresi Güçlü ve Zayıf Yönleri	131
Tablo 4. 24: Gordion ve Yakın Çevresi Fırsat ve Tehditleri	131
Tablo 4. 25: Göbekli Tepe Alanı Swot Analizi	134
Tablo 4. 26: Harran Yerleşimi Güçlü ve Zayıf Yönleri	137
Tablo 4. 27: Harran Yerleşimi Fırsat ve Tehditleri.....	137
Tablo 4. 28: İstanbul Tarihi Yarımada Güçlü ve Zayıf Yönleri	140
Tablo 4. 29: İstanbul Tarihi Yarımada Fırsat ve Tehditleri.....	141
Tablo 4. 30: Mardin Savur Kentsel Sit Alanı Güçlü ve Zayıf Yönleri	142
Tablo 4. 31: Mardin Savur Kentsel Sit Alanı Fırsat ve Tehditler	143
Tablo 4. 32: Mudurnu Kültürel Miras Alanı Güçlü ve Zayıf Yönleri	146
Tablo 4. 33: Mudurnu Kültürel Miras Alanı Fırsat ve Tehditler	146
Tablo 4. 34: Nemrut Dağı Alanı Güçlü ve Zayıf Yönleri	149
Tablo 4. 35: Nemrut Dağı Alanı Fırsat ve Tehditler	149
Tablo 4. 36: Yesemek Taş Ocağı ve Heykel Atölyesi Güçlü ve Zayıf Yönleri	152
Tablo 4. 37: Yesemek Taş Ocağı ve Heykel Atölyesi Fırsat ve Tehditler	153
Tablo 5. 1: Priene Kenti Güçlü ve Zayıf Yönler.....	186
Tablo 5. 2: Priene Kenti Fırsat ve Tehditler	186
Tablo 5. 3: SWOT Analizleri Karşılaştırması	188
Tablo 5. 4: Priene Antik Kenti Eylem Planı	192

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 5. 1: Tiyatronun Kuzeydoğudan Yeniden Yapılandırılmış Görüntüsü	165
Şekil 5. 2: Tiyatronun Yeniden Yapılanmış Görünümü	166
Şekil 5. 3: Athena Tapınağı Planı.	166
Şekil 5. 4: Kuzeybatı Kısmından Mısır Tanrıları Tapınağı'na Bakış	168
Şekil 5. 5: Bouleterium'un Yeniden Yapılandırılmış Görüntüsü	168
Şekil 5. 6: Bouleterium'un Yeniden Yapılandırılmış Görüntüsü	169
Şekil 5. 7: Prytaneum Planı	169
Şekil 5. 8: Önceden 24 Numaralı Ev Olan Daha Sonra Sinagog Olan Yapı Planı	170
Şekil 5. 9: Gıda Pazarı ve Tezgahlar	171
Şekil 5. 10: Şehir Merkezi ve Agora Alanı	171
Şekil 5. 11: Piskoposluk Kilisesi, Farklı Aşamaların Göstergesi İle	172
Şekil 5. 12: Piskoposluk Kilisesi'nin Mozaik Tabanı	172
Şekil 5. 13: Kutsal Stoa Yeniden Yapılanmış Görüntüsü	173
Şekil 5. 14: Yukarı Gymnasium ve Hamam Planı	174
Şekil 5. 15: Tapınağın Rekonstrüksiyon Çizimi	175
Şekil 5. 16: Aşağı Gymnasium, Başlangıç Kapısı İle Stadyumun Batı Ucu	175
Şekil 5. 17: Stadyum Planı	176
Şekil 5. 18: Priene Ev Rekonstrüksiyonu ve Andron.....	177
Şekil 5. 19: Priene Evlerinin Zaman İçindeki Değişimi.....	178

HARİTALAR DİZİNİ

Harita 5. 1: Kent Planı	163
Harita 5. 2: Bafa Gölü Oluşumu	180

KISALTMALAR DİZİNİ

AB	: Avrupa Birliği
AFAD	: Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı
BMM	: Büyük Millet Meclisi
cm.	: Santimetre
ÇEKÜL	: Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı
GEEAYK	: Gayrimenkul Eski Eserler Anıtlar Yüksek Kurulu
ICAHM	: Arkeolojik Miras Yönetimi Uluslararası Komitesi
İTÜ	: İstanbul Teknik Üniversitesi
KHK	: Kanun Hükmünde Kararname
KTB	: Kültür ve Turizm Bakanlığı
KUDEB	: Koruma Uygulama ve Denetim Büroları
m.	: Metre
M.Ö.	: Milattan Önce
M.S.	: Milattan Sonra
ODTÜ	: Orta Doğu Teknik Üniversitesi
SWOT	: Güçlü ve Zayıf Yönler, Fırsat ve Tehditler
T.Y.	: Tarih Yok
TAÇ	: Türkiye Anıt Çevre Turizm Değerlerini Koruma
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
yy.	: Yüzyıl
vb.	: ve benzeri

GİRİŞ

Koruma eylemi tarih boyunca insanlık için hep önemli olmuştur. Toplumlar; nesiller arası bağı koparmamak, kültürel anlamda bir bütünlük yakalamak için geçmişten gelen her türlü tarihi varlıklarına büyük önem vermişler ve çeşitli koruma faaliyetleriyle yaşam sürelerini uzatmayı hedeflemişlerdir. Koruma anlayışı çok uzunca bir süre dünyada tek yapı ölçeği kapsamında gerçekleştirilmiş ve kapsam olarak sadece tarihi yapının korunması esas alınmıştır. Fakat değişen koşullar ve bu alandaki üslup ile birlikte koruma anlayışı 20.yy.'ın ikinci yarısından itibaren önemli bir değişim noktasına erişmiştir. Sahip olunan kültürel mirasın korunmasında yapılan yeni düzenlemelerle birlikte uygulamada farklılaşmaya gidilmiş, sadece tarihi yapıya özgü tekli fiziksel müdahaleler yerine bütüncül bir korumayla yeni bir bilince ulaşılmıştır. Hayata geçirilen bütüncül bakış açısıyla korunacak alanlar parça şeklinde değil, çevresiyle bir bütün halinde sosyal, kültürel ve hatta ekonomik açılardan da ele alınarak değerlendirilmişlerdir. Koruma anlayışındaki bu alan yönetimi kavramına evrilme kapsamında gidilen üslup farklılaşması birçok uluslararası ve ulusal belgede güncellemeye gidilmesine ya da yenilerinin oluşturulmasına sebebiyet vermiştir. Alan yönetimi 1999 yılında UNESCO tarafından Dünya Kültür Miras Listesi'ndeki yerler için yönetim stratejisi koşuluyla birlikte ortaya çıkarılmış bir kavram olmuş ve sonrasında sürekli olarak kullanılan bir metot haline dönüşerek liste dışındaki mirasi değerler için de kullanılmıştır.

Tarihi açıdan büyük önem arz eden yerlerin, sahip oldukları özelliklerin olduğu gibi aktarımı, bu alanların gereği gibi korunması ve etkin bir yönetim açısından alan yönetimi altın değeri görmüştür. Sistemli hazırlanmış bir yönetim planına sahip olmayan alanların buna bağlı olarak kültürel açıdan değerini koruma oranında düşüş yaşanmıştır. Bu alanlar zaman içinde kısmen ve ya tamamen geri dönüşü bulunmayacak şekilde zarar görebilir hale gelmişlerdir. Tüm bunlardan dolayıdır ki koruma alanında yaşanan bu alan yönetimi evrilimi tam manasıyla ve sürdürülebilir bir korumayı hakim kılmayı amaç edinmiştir.

Geçmişe oranla şuanda bütünsel koruma yaklaşımı daha çok tercih edilen bir anlayış haline gelmiştir. Arkeolojik alanlarda gerçekleştirilen alan yönetimi çalışmaları süreci iyi bir şekilde yönetmede benimsenmiş ve bu süreci başarıya götüren bir anahtar rolü üstlenmiştir. Bununla ilgili gerek dünyada gerekse de Türkiye'de birçok örnekle karşılaşmak mümkündür.

Burada önemli olan bu örneklerin sayısını daha da arttırmak ve süreç boyunca yönetim planının uygulanabilirliğini ve ya başarı yüzdesini yükseltmek olacaktır.

Kültürel Miras Alanlarında Yönetim: Aydın Priene Örneği isimli tez çalışması beş bölümden oluşmaktadır. Çalışmaya ilk olarak koruma tarihi ile giriş yapılmıştır. Bu doğrultuda ilk olarak koruma tarihine dünya genelinde bakılmıştır. İlk bölümünde koruma kavramının gelişimi ve kuramsal temeli üzerinde durulup, bu alandaki üslup çatışmalarına ve birliğe ulaşma süreci ele alınacaktır. Bu alanda tüm dünyaya örnek oluşturacak çalışmaları kendi koruma tarihinde barındıran ve sürecin milat denebilecek zaman aralıklarını oluşturan üç dünya ülkesinde bahsedilecek: Fransa, İtalya ve İngiltere. Korumaya yönelik geliştirilen Romantik Görüş, Tarihi Restorasyon ve Çağdaş Restorasyon Kuramlarından bahsedilecektir. Bu sürece rehberlik etmiş ve hala etmeye devam eden uluslararası kuruluşlar ile bunlar öncülünde hazırlanmış dokümanlar hakkında bilgi verilecektir.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise koruma tarihi Türkiye özelinde incelenmiştir. Kültürel değerlere sahip çıkma, onları yaşatma, bir sonraki nesle ulaşması yönündeki çalışmalar Osmanlı İmparatorluğu'ndan itibaren önem arz eden bir kültürel faaliyet olmuştur. Bu süreci en iyi şekilde yönetmek adına kurdukları kurumlar, oluşturdukları dokümanlar incelenmiştir. Daha sonra Cumhuriyet tarihi kendi içinde belirli kırılma dönemlerine ayrılarak günümüze kadarki zamana kadar incelenmiştir.

Hazırlanan tezin üçüncü bölümünde ise kültürel miras ve tarihi çevre kavramlarına ilişkin değerlendirmelere yer verilmiş. Tanımları, amaçları ve planlamaları üzerinde durulmuştur. Yine bu bölümde alan yönetimi kavramının nasıl oluşturulduğu, nelerin öncelikli olması gerektiği konusunda benimsenen hakim yapı incelenmiş ve dünya genelinde seçilen örnekler ile uygulamadaki yapıya da bakılmıştır. Çalışmanın dördüncü bölümünde ise alan yönetimi konusunun Türkiye boyutu irdelenmiştir. Bu konuda ülkede yapılan yasal düzenlemeler, tarafı olduğu uluslararası antlaşma ve tüzükler incelenmiş. Son kısımda ise Türkiye'de hazırlanmış olan alan yönetim planları incelenmiştir. Çalışmanın beşinci bölümünde Priene Antik Kenti için hayata geçirilecek olan yönetim planı için örnek bir çalışma hazırlama sürecine ve değerlendirilmesine yer verilecektir. İlk olarak alanın özelliklerinde bahsedilecektir. Coğrafi konumu, kültürel değeri, özelliklerinden bahsedilecektir. Alana yönelik sağlıklı önerilerin bulunduğu bir plan hazırlamak adına mevcut durumunun ne olduğu, içinde bulunduğu çevreyle birlikte her yönden incelenmesi ve değerlendirilmesi yapılacaktır. Çevresiyle bu bütüncül ilişkisinin değerlendirilmesinden

sonra alanın sahip olduğu güçlü yönler, zayıf yönler, fırsat ve olası sorunlar tespit edilip günümüze ve korunacak alana uygun, uygulanabilir ve sürdürülebilir bir koruma anlayışının hakim olduğu yönetim planı taslağı geliştirilecektir. Buna yönelik belirli başlıklar altında öneriler geliştirilecektir.

Tezin Amacı

Tarihi çevre koruma bağlamında arkeolojik alanlarda giderek önem kazanan alan yönetim planları, sürece liderlik edenlere üzerinde inceleme yapılan alanın korunmasında, devam ettirilmesinde ve geliştirilmesinde yol gösterici birer kaynaktırlar. Buna ek olarak uluslararası düzeyde etki alanına sahip UNESCO, ICCROM ve ICOMOS koruma alanlarına yönelik faaliyetlerde rehber olarak görülürler ve bu konuda yasal ve hukuksal yaptırımlarını da tüm dünya ülkelerine entegre etmeye çalışırlar. Korunmaya konu edinilen alanlar ise bu yol gösterici birimlerin yönlendirmeleriyle kalıcı bir koruma anlayışı için kendilerine alanda uygulanabilecek planlar oluştururlar.

Hazırlanan bu tez çalışması ile Priene Antik Kent alanının, sahip olduğu gerek ulusal gerekse uluslararası tarihi değerlerinin neler olduğu, mevcut durumunun içinde bulunduğu sorunlarının neler olduğu ve geleceğe yönelik geliştirilen bir yol haritası ile hem alana, hem de içinde bulunduğu toplumun sosyal kültürel ve ekonomik gelişimine yardımcı olacak hedeflerin ve eylemlerin neler olacağı üzerine odaklanmaktadır. Aydın ili, Söke ilçesi sınırları içinde bulunan ve kuruluşu M.Ö. 7. yy.'a tarihlenen kentin, kültürel değerini devam ettirmesi ve geliştirmesi açısından, paydaşların aktif katılımının gerçekleşmesi neticesinde oluşturulan koruma ilkeleri doğrultusunda, hem gelecek kuşaklara aktarımı hem de içinde olduğu toplum ile bütünleşmesi açısından bir yönetim planı eşliğinde tanımlanarak, bu ortaya çıkan tanımın Türkiye'de bu tarihi alanlara yönelik geliştirilen planlama çalışmalarına, yöntem kurgusuna, geleceğe dönük koruma, geliştirme politikalarına ilişkin arayışlar açısından katkı sağlayacağı açıktır. Gerçekleştirilen bu tez çalışması sayesinde kamu yönetimi ile kültürel miras alanlarında koruma anlayışı birlikte ele alınıp; kamu yönetimi dinamiklerinden olan stratejik yönetim ve planlama, yönetişim ve kamu politikaları bağlamında irdelenip literatüre kamu yönetimi bağlamında farklı bir katkı sunulacaktır.

Tezin Hipotezi

Arkeolojik alanlarında yapılan tek yapı ölçekli koruma faaliyetlerinden, alan yönetimine dayalı anlayış; günümüz yapılarıyla bir bütün halinde ele alınıp, varolan çağdaş yaşamla birlikte yan yana olma düşüncesi; sürdürülebilir koruma, bütünlük ve özgünlük kriterleri bakımından daha kalıcı etkiler sağlayacağı koruma alanında artık vazgeçilmez ve doğruluğunu kanıtlar nitelikte sayısız destek görmüştür. Buradan hareketle kamu yönetiminin vazgeçilmez bir bölümünü teşkil eden stratejik planlama ve yönetim yaklaşımına dayanan bir yönetim modeli Priene Antik Kent'i için uygulanırsa; bütünlük, özgünlük ve sürdürülebilirlik bakımından istenilen düzeyde ve kalitede bir yönetim modeli sağlanacaktır.

Kapsam ve Sınır

Farklı kültürel mirasa sahip olan ülkelerde uygulanan yasal yönetsel yapı kıyaslamalarına örnekler üzerinden bir bakış, bu alanlara ait alan yönetim planlarının incelenmesi, Priene Antik Kent'in bütüncül bir yaklaşımla sahip olduğu dinamiklerin incelenmesi ve alana yönelik öneri niteliğinde bir plan taslağı hazırlanması tezin sınırlarını oluşturmaktadır.

Covid-19 sebebiyle yetkili birimlerle yüz yüze detaylı görüşmeler sağlanamamıştır. Ayrıca kamu yönetimi perspektifinden ve Priene Antik Kent'i bağlamında böyle bir çalışmanın olmamış olması da tez yazım sürecinde karşılaşılan güçlüklerdendir.

Materyal ve Yöntem

Bu çalışmanın hazırlanmasında ilk olarak ulusal tezlerden yararlanmak adına YÖK Tez Tarama'dan faydalanılmıştır. Ek olarak METU Journal of The Faculty of Architecture, Dergi Park Akademik, JSTOR, ULAKBİM, gibi online erişimin sağlanabildiği alanlardan da araştırma yapılmıştır. Bunların yanında tarihi çevre koruma ve restorasyon alanlarında birçok yazılı kaynaktan faydalanılmıştır. Arkeolojik Alanlara Yönelik Alan Yönetimi konusunda birçok örnek tez çalışması bulunmaktadır.

Gerçekleştirilen tez çalışmasında nitel araştırma yöntemlerine başvurulmuştur. Uzun bir süredir tüm dünya genelinde etkisi devam eden Covid-19 sebebiyle konu kapsamında bilgi almak amacıyla görüşmeler telefon üzerinden alana yönelik odak sorular hazırlanıp sorulması şeklinde gerçekleştirilmiştir. İnternet üzerinden konuyla ilgili gözlemler gerçekleştirilip, doküman incelemesi yapılmıştır. Tezin konusunu oluşturan alanla alakalı videolar, resimler, kitaplar özgünlüğü ve güvenilirliği kontrol edilerek sistematik bir şekilde analiz edilmiştir.

Literatür Özeti

Kamu yönetimi yaklaşımıyla konuyu ele alan herhangi bir çalışma bulunmamakla birlikte; konunun farklı bakış açılarıyla ele alındığı çalışmalar incelenmiştir.

2020 yılında Emine Yağmur tarafından Kültürel Miras ve Alan Yönetimi: Gaziantep Runkale Arkeolojik Sit Alan Örneği başlıklı Mimarlık Anabilim Dalı'na ait bir yüksek lisans tezi yayınlamıştır. Bu çalışmada ulusal ve uluslararası kanun, sözleşme ve tüzükler doğrultusunda bütüncül, katılımcı ve sürdürülebilir korunmayı amaçlayan bir yönetim modeli oluşturulmaya çalışılmıştır.

2020 yılında Funda Böke tarafından Dünya Miras Alanları ve Alan Yönetimi: Dünya Miras Kenti Safranbolu için Bir Yönetim Planı Önerisi başlıklı Mimarlık Anabilim Dalı'na ait bir doktora tezi yayınlanmıştır. Safranbolu'da bulunan somut ve somut olmayan kültürel değerlerin en etkin şekilde korunması, günümüz ile uyumlu bir biçimde yaşatılması için toplumun her bir kesiminden yaşayanların bu sürece aktif bir şekilde dahil edilmesini öngören bir alan yönetim planı oluşturmak hedeflenmiştir.

2019 yılında Nadire Aslan tarafından hazırlanan Roma Dönemi Konut Mimarisinde Avlu Kullanımı ve Kültürel Kimlik İlişkisi- Ephesos, Priene, Aphrodisias, Kremna, Sia, Zeugma Örnekleri Işığında başlıklı Arkeoloji Anabilim Dalı'na ait bir yüksek lisans tezi yayınlamıştır. Bu tez çalışması ile Roma İmparatorluğu'nun etkisinde kalmış Aphrodisias, Ephesos, Kremna, Zeugma kentleri ile imparatorluk kültüründen daha az etkilendiği düşünülen Sia ve Priene kentleri soyut bir kavram olan kültürel etkileşimin somut örnekleri olarak ele alınmıştır.

2019 yılında Pınar Altan tarafından Koruma Alanlarında Alan Yönetimi: Bergama Örneği başlıklı Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı'na ait bir yüksek lisans tezi yayınlamıştır. Bu tez çalışması ile dünyadan ve Türkiye'den farklı yönetim planı örnekleri incelenerek, bir yönetim planında izlemenin ne denli önemli olduğu sunulmuştur. İncelenen bu örneklere dayanarak 2017'den bu yana bir plana sahip olan alana Türkiye'deki hukuk sistemine dayanarak bir sonraki dönem için alternatif bir rehber oluşturulmuştur.

2019 yılında Fatma B. Yetkin Arkeolojik Sit Alanlarının Korunmasında Alan Yönetimi Planlarının Rolü ve Etkilerinin Analizi: Harran Şanlıurfa Örneği başlıklı Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı'na ait bir yüksek lisans tezi yayınlamıştır. Bu tez çalışmasının

literatüre en büyük katkısı içinde barındırdığı saha çalışmasıdır. Yetkili kişilerce gerçekleştirilen görüşmeler sayesinde mevcut problemler birinci ağızdan tespit edilmeye çalışılıp, öneri ve alternatif sunmada faydalı olmuştur.

2019 yılında Zarife Erkalkan tarafından Samsun İli Bafra İlçesi Sivil Mimarlık Örneklerinin İncelenmesi, Koruma Sorunlarının Belirlenmesi ve Koruma Örnekleri başlıklı Mimarlık Anabilim Dalı'na ait bir yüksek lisans tezi yayınlamıştır. Yapılan bu çalışma ile şehrin tarihi ve kültürel kimlik açısından büyük önem arz eden sivil mimarlık örneklerinin özgünlüklerini kaybetmeden gelecek nesle aktarımı hedeflenmiştir.

2019 yılında İsa Yüksel tarafından Arkeolojik Alanlarda Kırsal Alan Yönetimi: Uzuncaburç (Silifke) Üzerine Bir Model başlıklı Kültür Varlıklarını Koruma ve Onarım Anabilim Dalı'na ait bir yüksek lisans tezi yayınlamıştır. Bu tez çalışmasında geleneksel değerlerin yaşatılarak, sürdürülmesi, halkın katılımı, birlikte yönetim ve bütünlük koruma ilkeleri doğrultusunda bir yönetim planı geliştirilmiştir.

2019 yılında Gizem Öksüz tarafından Tarihi Çevrelerde Alan Yönetiminin Sürdürülebilirliği başlıklı Mimarlık Anabilim Dalı'na ait bir yüksek lisans tezi yayınlamıştır. Çalışmada tarihi çevreleri koruma ve yaşatmaya yönelik güncel ve evrensel yaklaşımları yönetimin sürdürülebilirliğinin sağlanması anlamında ele alarak, tarihi çevrelerde alan yönetiminin sürdürülebilirliği incelenmiştir.

2018 yılında Buğra Kuru tarafından Priene Doğu Nekropol Bazilikası'nın Batısında Bulunan Mezar Grubu başlıklı Arkeoloji Anabilim Dalı'na ait bir yüksek lisans tezi yayınlamıştır. Gerçekleştirilen bu çalışma ile henüz tam olarak keşfedilmemiş mezar alanları incelenmiştir.

2018 yılında Yıldırım İnan tarafından Arkeolojik Alan Yönetimi: Eflatun Pınar Örneği başlıklı Arkeoloji Anabilim Dalı'na ait yüksek lisans tezi yayınlamıştır. Bu tez çalışmasında alana yönelik bütüncül korumanın sağlanması ve tüm paydaşların sürece dahil edileceği bir koruma planı gerçekleştirilmeye çalışılmıştır.

2012 yılında Emily C. Arauz tarafından Alalakh ve Amih Höyükleri Arkeolojik Parkı: Alan Yönetimi Planlamasına Dair Ön Çalışma başlıklı Anadolu Medeniyetleri ve Kültürel Miras Yönetimi Anabilim Dalı'na ait bir yüksek lisans tezi yayınlamıştır. Bu çalışma Türkiye'deki arkeolojik kazı alanlarında kültürel miras pratik uygulama standartlarına ve

yasal çerçevelerine yönelik katkıda bulunacak ve çok yönlü bir projenin nasıl canlandırılacağına, bütünleştirileceğine ve sunulacağına dair özgün bir örnek olacaktır.

2010 yılında Leyla G. Çiçek tarafından Kentsel Sit Alanlarında Alan Yönetimi-Sille (Konya) Örneği başlıklı Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı'na ait bir yüksek lisans tezi yayınlamıştır. Tarihi çevrenin korunmasında önemli bir adım olan alan yönetim planlarının tanıtılması ve Sille'de uygulanabilmesine yardımcı olacak bir alan yönetimi rehberi hazırlanmaya çalışılmıştır.

2010 yılında Burcu Özdemir tarafından Arkeolojik Kazılarda Alan Yönetimi ve Magnesia Antik Kenti başlıklı Arkeoloji Anabilim Dalı'na ait bir yüksek lisans tezi yayınlamıştır. Bu tez çalışmasında antik kent için bütüncül bir korumayı öngören yönetim planı önerisi geliştirilmeye çalışılmıştır.

2009 yılında Hayri Karpuz tarafından Koruma Alanlarında Alan Yönetimi Kapsamında Tarihi Yarımada başlığında Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalına ait bir yüksek lisans tezi yayınlamıştır. Tarihi Yarımada için bir alan yönetim planı geliştirilmiş olup; koruma alanlarının etkin bir biçimde yönetimi için yönetim planlama sürecinin belirlenmesi hedeflenmiştir.

2009 yılında Neslihan Yürü tarafından Kentsel Sit Alanı Yönetimi İstanbul Beyoğlu Örneği başlıklı Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı'na ait bir yüksek lisans tezi yayınlamıştır. Yapılan tez çalışmasında alan yönetiminin kentsel sit alanının ihtiyaçlarını karşılamalı, var olan sorunların bütüncül ve katılımcı bir yaklaşımla çözüme kavuşturulması ve uygulamanın da bu düzlemde devam ettirilmesi amaçlanmıştır.

2003 yılında Işıl Rabi Işıklıkaya tarafından Priene Kent Merkezi Kamusal Alanda Hellenistik ve Roma Çağlarında Kişisel Temsil başlıklı Arkeoloji Anabilim Dalı'na ait bir yüksek lisans tezi yayınlamıştır. Kentin sosyokültürel ve ekonomik anlamdaki gelişmeleri kişisel temsil perspektifiyle incelenmiştir.

2002 yılında Gürdal Bozkurt tarafından Antik Priene Kenti Konut Mimarisinde Açık ve Kapalı Mekan İlişkilerinin Özellikleri başlığında İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Ana Sanat Dalı'na ait bir yüksek lisans tezi yayınlamıştır. Oluşturulan bu tez çalışmasında kentteki kapalı-açık mekanların özelliklerine dayanarak sosyal, ekonomik, toplumsal ve coğrafik koşullar irdelenmiştir.

Ege Uluca Tümer editörlüğünde 2018 yılında oluşturulmuş Arkeolojik Alanlarda Koruma ve Alan yönetimi başlıklı kitapta arkeolojik alanları en az kayıpla bir sonraki nesle aktarma sorumluluğunun yerine getirilebilmesi için yollar aranmış, Türkiye’deki arkeolojik alanların daha etkin korunabilmesi için bu kitapta bir araya gelen uzman kişilerin makalelerine yer verilmiş ve bunlar kuramlar, yöntemler ve örnekler başlıkları altında sınıflandırılmışlardır.

24-26 Ekim tarihleri arasında Karaman’da gerçekleştirilen 17. Uluslararası Kamu Yönetimi Forumu’ndaki bazı bildiriler araştırma yapılan konu kapsamına girmektedir. Bayram Coşkun, Çiğdem Pank Yıldırım tarafından hazırlanan Merkezi Yönetim Kapsamında Taşrada Atipik Bir Yapılanma: Kapadokya Alan Başkanlığı başlıklı bir çalışma gerçekleştirmişlerdir. Çalışmada ilk olarak 1 Haziran 2019 tarihli 38 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi’ne dayanarak oluşturulmuş Kapadokya Alan Başkanlığı’nın yapısı incelenmiştir. Yine benzeri bir yapılanma olan Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı ile bir karşılaştırma yapılmıştır. Çalışmanın son kısmında ise bu oluşturulan idari teşkilatının etkinliği ve oluşabilecek muhtemel sorunların üzerinde durulmuştur (Kayfor 17, 2019: 50).

Yine aynı forumda Serhat Saatci tarafından Türkiye’de Somut Olmayan Kültürel Mirasın Yönetiminde Merkezi Yönetim-Yerel Yönetim İlişkisi: Çorum İli Üzerinden Bir Değerlendirme başlıklı çalışma hazırlanmıştır. Çalışmada UNESCO tarafından Kabul edilen ve Türkiye’nin de tarafı olduğu Somut Olmayan Kültürel Mirasın (SOKÜM) Korunması Sözleşmesi’nde ifade edilen koruma hususları ve SOKÜM’lerin tespit ve korunmasında görevli olan Kültür ve Turizm Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü’nün çalışmaları incelenmiştir. Çorum ili üzerinden ise SOKÜMlere ait olan karar sürecinde merkez ile yerel idarecilerin konumu üzerinden bir değerlendirme yapılmıştır (Kayfor 17, 2019: 219).

Tezin Önemi

Kamu yönetiminde yeni yaklaşımlar aracılığıyla önem kazanan stratejik planlama tam olarak alan yönetim planlarının içeriğini karşılamaktadır. Stratejik planlama stratejik yönetimin bir parçası olup, uygulandığı işletme ve ya herhangi bir kuruma yönelik iç ve dış çevre analizlerine, zayıf ve güçlü yönlerinin tespitine yönelmeye başlamış; en etkin stratejilerin seçilip ve uygulanması noktasında sistematik bir yapı oluşturmuştur. Sistemin

bu yönünü kavramsallaştırırsak karşımıza SWOT (güçlü, zayıf, fırsat ve tehdit) analizi çıkmaktadır. Bu kavram gerek çalışmada incelediğimiz gerek incelemediğimiz her alan yönetim planının temelini oluşturmaktadır. Bu analiz neticesinde planın uygulanacağı alanın mevcut durumu belirlenmiş olmaktadır. Bunun yanı sıra stratejik planlama ile bir örgütün misyonunun ve gelecek hedefli uzun ve kısa dönemli performans beklentilerinin ve stratejilerinin oluşturulduğu bir taslak çalışma niteliği de ortaya çıkmaktadır. İncelenen alan yönetim planlarına bakıldığında aynı mantalitenin işlediği apaçık ortadadır. Bu planlama sürecini planla, uygula ve izle-değerlendir başlıkları altında bölümlere ayırdığımızda; aynı sürecin alan yönetim planlarının izlediği yol olarak karşımıza çıktığını göreceğiz.

Zamanla kültürel miras alanlarında kullanarak koruma ve ya katılımcı koruma anlayışı ile sisteme paydaşları da dahil etme büyük önem arz etmeye başlamıştır. Böylelikle alana yönelik gerçekçi bir model oluşturma yolunda öznel süreçte aktif bulunacaklardır. Sürece paydaş dahili, cevap verebilir olma, etkin, stratejik vizyona sahip olma gibi kavramları hem yönetim yaklaşımında hem de alan yönetim planı oluşturma sürecinde görmekteyiz. Her ikisi içinde kontrol mekanizmalarının geliştirilmesi, yaptırımların hayata geçirilmesi ve en önemlisi tüm paydaşların sisteme dahil edilmesi büyük önem arz etmektedir. Kamu yönetim anlayışının vazgeçilmez parçası olan yönetim yaklaşımının kültürel miras alanlarına yönelik geliştirilen alan yönetim planlarının oluşum süreçlerinden bağımsız düşünülmesi mümkün değildir.

Miras alanlarına yönelik gerçekleştirilen koruma politikalarının oluşum süreci bile kamu politikalarına dayanmaktadır. Geliştirilen kamu politikaları bir probleme yönelik çözüm üretmekten daha derin anlamları karşılamaktadır. Çevresel analiz ve mevcut durum saptamaları ile kamu politikaları alan yönetim planlarının bel kemiğini oluşturan SWOT analizlerinin temelini de atmış olmaktadır.

Alan yönetim planlarının ilk ayağı miras alanının sınırının belirlenmesiyle başlamaktadır. Bu süreci başlatan yer bir kamu yönetim örgütüdür ve Kültür ve Turizm Bakanlığı'dır. Yine bir arkeolojik kazı alanı olmasına ve belki de farklı bir bilim dalıyla ilgili olması gereken noktada alanın başkanı yine aynı bakanlıkça yani bir kamu yönetim örgütü aracılığıyla belirlenmektedir. Tüm bunlara dayanarak bu konuda kamu yönetim perspektifi kapsamında herhangi bir çalışmanın yapılmamış olması büyük bir boşluk doğurmaktadır. Bu tezin kamu yönetimi alanında bu konuda yazılacak olan diğer tezlere öncülük etmesi dileğiyle...

BİRİNCİ BÖLÜM: KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

Yapılan kazı faaliyetleri sonucunda gün yüzüne çıkarılan ya da halihazırda ayakta duran arkeolojik alanlar incelendiğinde ek onarım ve kısmen yenileme ile bu zamanlara geldiğini anlaşılmaktadır. Orijinal haliyle günümüze ulaşan çok sayıda eser olmakla birlikte, restorasyon çalışmalarının başlangıcını yapı faaliyetlerinin çıkış noktasına dayandırabiliriz. Ancak tarihin her diliminde yapılan bu restorasyon çalışmaları aynı özellikte değildir, aralarında farklar bulunmaktadır. Geçmiş zamanlarda yapılan ideolojik, dini ve ya ulusal bir değeri simgeleyen yapılar, toplumun bu konudaki ortak çabasıyla ya da yaptıran kişinin bireysel olarak geleceğe dönük maddi planlamaları neticesinde oluşturduğu vakıflar aracılığıyla korunmuşlardır. Bugün ide bu alandaki kapsam sadece yapıyı korumayı aşmış, tarihi alana en ufak bir katkısı bulunan mütevazı yapılar dahi kapsama dahil edilmiştir. Günümüzde tarihi bir sokak, mahalle, kent, korunacak bir değer olarak benimsenmekte ve korunması kamu fonlarıyla desteklenmektedir.

Geçmişte çoğunlukla yapının işlevsel değeri, sürekli bakımının yapılması ve yaşamını sürdürmesi için bir araç, gereklilik olmuştur. Bu kriter bugün hala kabul görürken, ilk yapıma amacını kaybetmiş yapılar da korunmaktadır. Ünlü İtalyan koruma uzmanlarından Piero Gazzola bu konuya dikkat çekmek için şu ifadeleri kullanmıştır: Bir mimari anıt artık yapıldığı amaca hizmet edemiyorsa, korunması pratik bir gereklilik olmaktan çıkar, kültürel bir görev haline gelir. Bu konuya verilen önem gelecek kuşakların kültürel olgunluğuna ve kültür miraslarını koruma konusunda duyacakları ivediliğe dayanacaktır (Ahunbay, 2019: 8).

Zaman içinde yapılan onarım ve bakım çalışmalarının amacı bakımından farklılıklar ortaya çıkmıştır. İlk başlarda bu alanda gerçekleştirilen faaliyetlerin amaçları olarak yapıyı ayakta tutmak, yıkılan kısımları yeniden yaparak biçimsel bütünlüğünü korumak, değişen isteklere göre yeni eklerle işlevliğini sağlamak sayılabilirken; bugün ise bunlara ek olarak belirli bir dönemin kentsel ve mimari düzenini, yapı tekniklerini, sosyal yaşamını açıklayan bir belge olarak da değerlendirilmektedir. Bu yerlerin yaşatılması hiçbir zaman şans ve talihe bırakılmamış, gerek ulusal gerekse uluslar arası kültürün bir parçası olduklarından uygarlık tarihi açısından önemli kaynaklar olarak korunmuşlardır. Yazılı kaynaklardan ziyade tarihi gerçekleri daha aydınlatıcı ve öğretici bir şekilde gözler önüne seren bu kültür bileşenleri ne derece ayakta tutulursa o derece iyi korunmuş demektir.

Teknolojinin ilerlemesi geçmiş dönem ile günümüz restorasyon çalışmaları arasında bir diğer önemli farklara hizmet eden sebeplerden biridir. Bu ileri teknoloji çalışma gerçekleştirilen alanda hasarların belirlenmesinde ve yapının daha uzun süre yaşatılmasında etkin rol oynamış ve oynamaya devam etmektedir. Bu farkların dışında bir diğer ve belki de en önemli ayırım noktası bugün restorasyon kapsamında gerçekleştirilen faaliyetlerin bir kuramsal temele dayanması gösterilebilir. Bireysel görüşlere ve ya faaliyetin gerçekleştiği dönemin hakim mimarlık akımlarına dayanmayıp, belirlenen kriterlere göre gerçekleştirilmesidir.

1.1. Koruma Kavramı ve Gelişimi

Koruma alanında gerçekleştirilen faaliyetlerin başlangıcı çok eskilere götürülebilir ancak, onarım ve bakım çalışmalarının bilimsel bir temele oturtulması 19. yy' a tarihlendirilmiştir. Fikirsal temeli Avrupa'da atılmış olup, ilk evrelerinde bir üslup birliğine varma kaygısından dolayı Fransa, İngiltere ve İtalya arasında gelişigüzel yapılmış onarım faaliyetleri tartışmalara yol açmıştır. Hiç restorasyon faaliyetinde bulunmamayı savunan romantik görüş bu olaylara tepki olarak ileri sürülmüştür. Günümüzde geçerli olan çağdaş restorasyon kuramının evrimi, konuyu olumsuz deneyimlerin ve gerçek sorunların ışığında irdeleyen düşünürlerin katkılarıyla tamamlanabilmiştir (Ahunbay, 2019: 8).

1789 yılında gerçekleşen Fransız Devrimi sırasında yaşananlar ülkedeki anıtların sonunu hazırlamıştır. Halk yöneticilere duyduğu nefret ve öfkeyi bu alana ait kurumları simgeleyen saray, şato, kale, kilise gibi alanları yakıp yıkarak çıkarmıştır. Bu kargaşa son bile bulsa çok uzun süreler bu alanlara yönelik herhangi bir bakım onarım faaliyeti gerçekleştirilmemiştir. 1830 yılından sonra Ortaçağ'da yapılmış eserler yeniden önem arz etmeye başlamış ve onarımı için Fransa'da uygun ortam hazırlanmaya başlanılmıştır. Bu dönemlere dek bir önem atfedilmeyen Ortaçağ eserlerinin yeniden incelenip onarılması ile bütünlük arz eden restorasyon faaliyetlerinin önde gelen ismi, mimar, mühendis, dekoratör ve mimarlık tarihçisi olarak ün salan Eugene Emmanuel Viollet Le Duc'tür (Ersen, 2015: 6)

19. yüzyılın bilimsel ortamında yetişen Viollet Le Duc (1814- 1879), kendinden önce yapılmış, kişisel görüşlere dayanıp gelişigüzel yapılan çalışmaları bir düzene sokmak için atılımda bulunan bir öncü olmuştur. XI. - XVI. yy. Fransız Mimarlığının Açıklamalı Sözlüğü isimli çalışmasında Ortaçağ anıtlarının onarımı konusundaki görüş ve düşüncelerine de yer vermiştir. Bahsi geçen çalışmada yapının restorasyon başlığında şöyle ifadeler yer almıştır:

Geçmiş dönemlere ait yapılara yönelik iyileştirme faaliyetlerinin ancak 19. yy. ortalarında önemli görülmeye başlandığını dile getirmiştir. Ayrıca bu dönemde mimari alanda gerçekleştirilen restorasyonun kavram olarak neyi karşıladığının da belirsiz olduğunu belirtmiştir. Bu açığın kapatılması gerektiği üzerinde durmuştur, bunun için çaba harcaması gerektiğini belirtmiştir. O zamana kadar hiçbir uygarlığın o dönemde anlaşılabilir nitelikte bir restorasyon çalışması gerçekleştiremediğini belirtmiştir (Erder, 1975: 251). Restorasyon çalışmalarını mimarlık tarihi araştırmalarına dayamak ve kuramsal bir temele oturtmak yönünde önemli bir adım atan Viollet Le Duc'e göre restorasyon bir yapıyı korumak, onarmak veya yeniden yapmak değil, belirli bir zamanda, hiç var olmadığı biçimiyle tam bitmiş bir yapı haline getirmek olmuştur (Ersen, 2015: 11).

Gerçekleştirilen faaliyetler neticesinde her yapının ait olduğu dönemin üslubunda restore edilmesini kabul eden bu kuram Stilistik Rekompozisyon, "üslup birliğine varma" ilkesi olarak anılmıştır. Bu anlayışa dayanarak gerçekleştirilen faaliyetler sonucunda tarihi yapılarında büyük hasarlar meydana gelmiş olup, sebebi olarak neredeyse yapılan hiçbir yapı tek bir tasarımın ve mimarın eseri olmayışı gösterilmiştir. Örneğin katedrallerin yapıları bazen yüzyılları aşkın bir sürede tamamlanabilmiş ve başlangıcı ile bitişi arasındaki zaman diliminde sanat akımları birçok kez değişmiştir. Bu da beraberinde yapının neredeyse her bölümünün farklı bir üsluba dayanarak oluşturulmasına sebep olmuştur. Eserin farklı dönemlerde oluşturup, kendinde biriktirip beraberinde getirdiği tarihi kimlik özelliklerini ise yok etmiştir (Ersen, 2015: 10). Stilistik Rekompozisyon akımı 19. yy'da geniş kabul görmüş ve birçok Avrupa ülkesinde taraftarı olmuştur. Üslup bütünlüğüne ulaşma kaygısının İngiltere'deki temsilcisi olarak Sir Gilbert Scott (1811-1878) gösterilmiştir. Birçok gotik yapıyı restore eden Scott faaliyetleri sırasında yaptığı birçok değişiklik ve eklemelerle büyük eleştirilerin hedefinde kalmıştır (Erder, 1975: 214-215).

Bu üslup birliğine ulaşma kaygısının hakim olduğu dönemde bu kaygıya dayanarak geliştirilen faaliyetlere karşı eleştiri ortamı ressam John Ruskin'in (1819-1900) önderliğinde gelişmiştir. İlk olarak İtalyan, Fransız ve İngiliz gotiğini inceleyip, araştıran ressam, yapılan onarım faaliyetleri neticesinde yapıların değiştirilmesini eleştirmiştir. Onun fikrine göre, eserler kendilerini getirebildikleri dönemdeki halleriyle var edebilmeliler, buldukları halleriyle korunup, değer verilmeliler. Ruskin üslup birliğine ulaşmak için eklerin kaldırılması ve yerlerine, tam bilinmeyen, ama sözde ilk üsluba uygun tasarımların yapılması girişimlerine karşı çıkıyor; bu faaliyetlere kıyasla hiçbir şey yapmanın daha kabul gören

bir durum olduğunun da altını çizmiştir. Kendi yapıtı olan ve gotik mimari üzerine düşüncelerini açıkladığı *The Seven Lamps of Architecture* (Mimarının Yedi Lambası-1849) kitabında bu konudaki fikrini şu şekilde ifade etmiştir: ülkelerin sahip oldukları anıtlara iyi bakması gerektiğinin altını çizmiştir. Zamanında isabetli kararlar alınıp uygulanırsa yılların meydana getireceği yıpranmaların etkisinin azalacağını belirtmiştir (Erder, 1975: 186).

Ruskin'e göre tarihi yapı içinde bulunduğu zamanın etkilerine rağmen var olabildiği kadar olmalı, ancak orijinaline yakışmayacak ve bir taklitten ileriye gidemeyen hale bürünmesi engellenmelidir. İngiltere'de durum bu vaziyetteyken, Fransa'da rekonstrüksiyonlar ve "üsluba uygun" restorasyonlar üzerindeki tartışmalar sürmeye devam etmiştir. Ruskin'in bu konudaki fikirlerini barındıran hemen her eseri de Fransızcaya çevrilerek büyük kitlelerce destek görmeye başlamıştır. Ancak İtalya'da Fransa'da olan bu çeviri ortamı oluşturulamadığından Ruskin'in görüşleri İtalya'da, kişisel yakınlığı olan bir çevre dışında pek yankı bulamamıştır (Ersen, 2011: 56).

Sanat yapıtının dokunulmazlığı ilkesi romantik görüşün temeline dayandırılmıştır. Üslup birliğine ulaşma kaygısı ortamında gelişen bu antitez hiçbir şey yapmama tavrını savunarak, Anti Restorasyon akımı olarak adlandırılmıştır. İngiltere'de geniş kitleler tarafından fark edilip anlaşılması Arts and Crafts akımının ünlü kişilerinden William Morris (1834-1896) tarafından gerçekleştirilmiştir. 1877'de Society for the Protection of Ancient Buildings (Eski Binaların Korunması Derneği) Derneği'ni kuran Morris, hazırlayıp sunduğu bir manifesto ile Ruskin'in bu alandaki görüşlerini yeniden canlandırmıştır. Sunduğu bu manifesto ile derneğin esasları üzerinde durmuş ve restorasyonu sert bir dille eleştirmiştir (Ersen, 2011: 57).

1880'den 1890'lı yıllar arasında geçen on yıllık sürede hem stilistik rekonstrüksiyonun egemenliğine hem de romantik görüşün yetersiz savunma ve kadercilik anlayışına karşın iki yeni yaklaşım ortaya çıktı. Bunlardan biri Tarihi Restorasyon, diğeri Çağdaş Restorasyon kuramıdır. Tarihi restorasyon, İtalya'da Luca Beltrami (1854-1933) tarafından geliştirilip ortaya konulmuştur. Bu anlayış yapıların tarihi belgelerde var olan somut gerçeklere dayandırılarak restore edilmesini savunmuştur (Ahunbay, 2019: 16). Somut gerçeklere dayandırıldığı görülen bu anlayışa yönlendirilen eleştiriler belgelerin yeterli olup olmaması ve güvenilirliği konusunda birleşmiştir.

İtalyan Camillo Boito (1836-1914), restorasyon konusunda ortaya çıkan ve üslup birliğine ulaşma anlayışı konusunda ortaya atılan romantik görüş ve tarihi rekompozisyon akımlarını çağdaş restorasyon anlayışı potasında eritmeye çalışmıştır. Boito'nun 1883'de açıkladığı ve çağdaş onarım kurallarının öncüsü kabul edilen ilkeler şöyle sıralanmıştır:

1. Anıtlar tüm insanlığın tarihini belgeler. Bu nedenle onlara saygılı davranılması gerekir. Yapılacak herhangi bir değişiklik yanltıcı sonuç ve hükümlere yol açabilir.

2. Mimari anıtlara müdahale edilmesi zorunlu olabilir; ancak sağlamlaştırma onarımdan, onarım ise restore etmekten daha iyidir. Yenileme ve eklerden kaçınılabilir.

3. Eğer strüktürel aksaklıklar, güvenlik gibi nedenlerle anıta ek yapılması gerekirse, bunlar somut verilere dayandırılmalı; yapının görsel bütünlüğüne ve biçimine saygı gösterilerek, başka malzeme ve özellikte gerçekleştirilmelidir. Yapılan restorasyon tarihi bir işaret ve ya rakamla belirtilmelidir.

4. İlk tasarımdan sonra değişik dönemlerde yapılan ekler anıtın bir parçası olarak kabul edilmeli; başka bir öğeyi kapatma ya da bozma gibi zararlı etkileri olmadığı takdirde korunmalıdır.

5. Restorasyon sırasında yapılan işlemler rapor, çizim ve fotoğraflarla dikkatle belgelenmelidir (Alanyurt, 2009: 22-23).

Boito'nun bu konuda ileri sürdüğü ilkelerin her birinin dünya çapında kabul görüp yayılması Gustavo Giovannoni'nin (1873-1947) katkılarıyla olmuştur. Giovannoni, yapılan restorasyon faaliyetlerinin daha fazla bilimsel temele oturtulup, yapıların çevrelerindeki her türlü dokuyla beraber korunması gerektiğini savunmuştur. Bu fikirler 1931'de Atina'da toplanan Tarihi Anıtların Korunması ile İlgili Mimar ve Teknisyenlerin I. Uluslararası Konferansı'nda uzman kişilerce görüşülüp kabul edilmiştir. Yapılan bu toplantıda faaliyetlerin belgelenmesi ve işbirliğinin önemi üzerinde ayrıca durulmuştur. Her ülkede yapılara ait faaliyet belgelerinin oluşturulması ve koruma konusunda ülkeler arası bilgi alışverişinin en üst seviyede olması önerilmiştir. Atina Konferansı sonucunda kararlaştırılan ilkeler onay verip imza atılan ülkelere yürürlüğe konmuştur. İtalya ise Giovannoni'nin bu alandaki görüşlerini daha ayrıntılı olarak bir araya getirmiş ve ülkede koruma anlamında kabul gören bu kriterler Carta Del Retauro olarak yasal bir kimlik kazanmıştır (Restorasyon Tüzüğü, 1931).

25-31 Mayıs 1964 tarihleri arasında Venedik'te toplanan II. Uluslararası Tarihi Anıtlar Mimar ve Teknisyenleri Kongresi koruma ve onarım bağlamında uluslararası anlamda bir temele oturtulacak ilkeler belirleyip, Venedik Tüzüğü adı altında ortak bir kurallar bütünü geliştirmişlerdir. Yapılan konferansta, 1931 Atina Konferansı'nda alınan ve geçen sürede yetersiz kalınan hususlar üzerinde durulmuş ve bunlara çözüm odaklı yeni ilkeler oluşturulmak istenilmiştir. 16 maddeden meydana gelen Venedik Tüzüğü'nün ilk maddesinde tarihi anıt kavramı yeniden tanımlanmıştır. Tek yapıdan belli bir uygarlığın, önemli bir gelişmenin, tarihi bir olayın tanıklığını yapan kentsel ve kırsal yerleşme boyutuna ulaştırılan anıt kavramı ayrıca yalnız büyük sanat eserlerini değil, zamanın geçmesiyle kültürel anlam kazanmış daha basit eserleri de içine alacak biçimde genişletilmiştir (Venedik Tüzüğü, 1964).

Tüzük'te yapıların korunması ve onarılmasındaki esas amacın, onların bir sanat eseri olduğu kadar tarihe kaynaklık edecek bir belge olarak da korumanın gerekliliği olmuştur. Yine Tüzük'ün 3.maddesinde korumanın sürekliliğinin sağlanması, anıtların çağdaş yaşam içinde toplumsal amaçlarla kullanılarak değerlendirilmesi ilke olarak kabul edilmiş; onarımda çağdaş teknolojiye yararlanma, çevre düzenleme, arkeolojik sitlerde yapılacak onarımlar konularında açıklamalar getirilmiştir. Venedik Tüzüğü'nde, Carta Del Restauro'da bahsedildiği gibi gerçekleştirilen her türlü kazı faaliyetinin, onarım ve düzenleme çalışmalarının, çizim ve fotoğraflarla desteklenmesi, açıklayıcı raporlarla beraber arşivlenmesini belirtmiştir (Venedik Tüzüğü, 1964).

Birçok çağdaş düşünceyi bünyesinde buluşturan Venedik Tüzüğü, 1970'li yılların ortalarına doğru uygulamada karşılaşılan sıkıntılardan dolayı eleştiri oklarının hedefinde olmuştur. Avrupa'da tüzüğün hızla gelişen ve değişen toplum dinamizmine ve gereksinimlerine uyum sağlamanın gerekliliği konusunda sesler yükselirken; diğer bazı ülkeler ise kendi yerel kültür yapılarına uygun ayrı tüzükler hazırlamayı dillendirmişlerdir. Bu tartışmalar neticesinde tüzüğün şartlarını aşan birtakım durumlar olduğu gerçeği kabul edilse de, dokunulmamıştır. Ancak bazı kıtalarda ülkeler bazında geçerli olacak programlar hazırlanmıştır. Örneğin, Avusturya ICOMOS Ulusal Komitesi kendi ülkesinde geçerli olmak ve gerektiğinde yenilenmek, uygulanmak koşuluyla 1981'de Burra Charter'ı hazırlamıştır. İslam ülkelerinde ise mimari alandaki mirasın korunmasına yönelik 1982 yılında Pakistan'da bir seminer düzenlenmiştir. Geleneksel Mimarın Belgelemesi ve Korunması başlıklı bu seminerde Müslüman ülkelerdeki onarım etkinliklerini yönlendirecek bir İslam Kartası denemesine gidilmiştir (Ahunbay, 2019: 20).

1.2. Korunacak Değerler ve Değerlendirme Ölçütleri

Koruma alanındaki en temel sorun neyin korunacağı hususudur. Geçmiş yıllardan günümüze kadar ayakta kalmış olan dini yapılar, mezarlar ya da kamusal alanlar günümüzde kültürel mirasın parçaları olarak değerlendirilip, korunmaktadır. Zaman geçtikçe anıtsal özellikte olmayan, işlevsel amacına bağlı olarak kullanılmış yapılarda insanlık tarihinin bir bileşeni olarak değer kazanıp korunabilmektedir.

Venedik Tüzüğü ile anlamı genişletilen anıt kavramı, 1976 yılında UNESCO tarafından farklı bir şekilde yeniden ele alınıp kültürel geleneklerle ilgili bütün maddi varlıkları kapsayan anlamına gelen kültürel varlık (cultural pro-perty) kavramını ortaya çıkarmışlardır (UNESCO Nairobi, 1976). 1983'de çıkarılan 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nda ele alınan bu kavram, değişik uygarlıkların sanat anlayışı, bilim ve teknik düzeyi, sosyal yaşamı hakkında somut veriler sağlayan ve korunmalarında kamu yararı görülen eşya ve yapıtlar kapsamaktadır. Estetik ve bilimsel açıdan değer taşıyan jeolojik oluşum, bitki örtüsü, su ögesi, yabanıl yaşam bölgeleri, tarihi bahçeler doğal varlık kapsamına girmektedir. Türkiye'de de geçerli olan kabullere göre, dünyada korunacak değerler doğal ve kültürel varlıklar kavramı içinde toplanmaktadır. Kültür varlıklar taşınır ve taşınmaz olarak iki bölümde incelenmektedir (Resmi Gazete, 1983).

1.2.1. Taşınır Kültür Varlıkları

Heykel, seramik, resim, cam, dokumalar, sikke, elyazması gibi taşınabilir sanat eserleri ve belgeler müzelerde ya da özel koleksiyonlarla korunurlar. Bu eserlere uygun bakım ve onarımlar için uzmanları tarafından gerçekleştirilmektedir. Ancak bazı özel durumların gerçekleşmesinden dolayı bu eserler ve ya esere ait parçalar müzeye korunmak için alınırlar.

Yıkılan bir konağın kapısı, kafesleri, tavanları, yok olan bir hamamın kurnaları, havuzu da bu anlamda taşınır kültür varlığı olabilir. Korunacak yapı yıkılmış olmasa bile çeşitli doğal ve ya insani sebeplerden ötürü zarar görmeye açık olabilirler. Bundan ötürü Venedik Tüzüğü'nün 8. maddesinde belirtildiği gibi müze ortamına taşınabilmeleri mümkün kılınmıştır.

1.2.2. Taşınmaz Kültür ve Doğa Varlıkları

Taşınmaz kültür ve doğa varlıkları anıtlar ve sitlerdir.

1.2.2.1. Anıtlar, külliyeler

Bazı taşınmaz kültür varlıkları tek ya da yapılar topluluğundan meydana gelen büyük külliyeler biçiminde olabilmektedir. Didim’de ki Apollon Tapınağı, Sivas'daki Çifte Minareli Medrese, Birgi'deki Çakır Ağa Konağı gibi yapıların her biri tek başına bir anıttır. Doğu Beyazıt'taki İshak Paşa Sarayı ve İstanbul'daki Şehzade Külliyesi ise, içindeki birçok yapıyla birlikte korunması gereken anıtlar bütünüdür. Tek yapı anlayışından daha geniş sınırlara ulaştırılan anıt kavramı, anıt-kent, anıt-ülke, giderek anıt-kıta boyutlarına ulaşmıştır. Örneğin Edirne, içindeki anıtsal ve geleneksel yapıların yoğunluğu ve üstün niteliğiyle bir anıt-kenttir. İstanbul, Bursa, Safranbolu için de aynı nitelendirme yapılabilir. 1970'lerde Avrupa Konseyi Avrupa mimari mirasını bu bölgede gelişen uygarlığın en çarpıcı göstergesi olarak değerlendirmiş ve kıtanın, sahip olduğu olağanüstü mimari peyzajı, zenginliği, çeşitliliği ve armonisiyle onu en çok çağrıştıran simge olarak kabul etmiştir (Ahunbay, 2019: 22). Bu bağlamdan bakıldığında tarihi köy, kent ve anıtlarla Avrupa'nın bir bütün halinde ele alınıp anıt-kıta şeklinde değerlendirilip, korunması gerektiği söylenebilir. Anıt kavramının boyutu kapsamı genişletildiğinden de artık kavram olarak anıt değil, sit kavramının kullanılması uygun bulunmaktadır.

1.2.2.2. Sitler

Korunmaya değer bulunan, doğal ve ya insan yapısı ya da ikisinin ortak çıktısı olan alanlara sit denmektedir. Özelliklerine göre sitler doğal, tarihi, arkeolojik, kentsel, kırsal ve karmaşık olarak sınıflandırılmaktadır.

Doğal sit

Korunacak değere sahip olup, doğal oluşumlarla ve ya insan eliyle gerçekleştirilen faaliyetler sonucu elde edilen doğa parçalarıdır. Göreme vadisi, kendisine özgü heyecan verici jeolojik yapısı, biçimsel zenginliği, etkileyici topoğrafyası ile sıra dışı bir doğal oluşumdur. Doğal sit olarak nitelendirilen bir alanda dikkat edilen hususlar o yerin bitki örtüsü ya da orada yaşamlarını sürdüren hayvanların özel nitelikleri gösterilebilir. Örneğin Antalya'da Beşkonak Köprülü Kanyon'u, jeolojik oluşumunun yanı sıra, çevredeki sedir ormanları ve içinde barındırdığı geyikleriyle; Manyas gölü kuşların barınması ve çoğalması için sağladığı özel koşullar nedeniyle korunmaya alınan doğal sitlerdir (Kültür ve Turizm Bakanlığı, T.Y.).

Tarihi sit

Gerek yaşandığı dönemde gerekse kendinden sonraki yüzyılları bile etkileyecek olan tarihi olayların yalandığı ve ya ilgisinin olduğu yerler tarihi sit alanlarıdır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, T.Y.). Örneğin, Çanakkale savaşının yapıldığı Gelibolu Yarımadası ve Çanakkale Boğazı çevresi, Anafartalar Zaferi'yle ilgili önemli tarihi sitlerdir. Benzer biçimde, Atatürk'ün Büyük Taarruz'u yönettiği Kocatepe ve çevresi Kurtuluş Savaşımızla ilgili tarihi sitlerden biridir.

Arkeolojik sit

Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlıklarının ve Sitlerin Tespit ve Tescili Hakkında Yönetmelik'in 3. maddesinde, "insanlığın varoluşundan günümüze kadar ulaşan eski uygarlıkların yer altında, yer üstünde ve su altındaki ürünlerini, yaşadıkları devirlerin sosyal, ekonomik ve kültürel özelliklerini yansıtan her türlü kültür varlığının yer aldığı yerleşmeler ve alanlar" olarak tanımlanmıştır (Resmi Gazete, 2012).

Tarih öncesinden Sanayi Devrimi sonrasına kadarki döneme ait kalıntıların bulunduğu alanlardır. M.Ö. 7000'lerden kalan yerleşme izleriyle Çatalhöyük, Anadolu'daki en eski prehistorik sitlerden biridir. Truva, Arykanda, Bergama, Dara (Oğuz Köyü, Mardin), Myra (Demre) gibi eski yerleşmeler, Yunan, Hellenistik, Roma, Bizans çağlarının özelliklerini taşıyan arkeolojik sitlerdir. Sanayi Devrimi'nin önemli kalıntılarını barındıran alanlar, örneğin İngiltere'de Coalbrookdale Vadisi, demirin 1709'da ilk kez kok kömürü ile eritildiği fırınlar ve Severn Nehri üzerindeki dünyanın en eski demir köprüsü (1777-1781) ile bir endüstri arkeolojisi sitidir (Ahunbay, 2019: 24).

Kentsel sit

Eski kentlerin uyumlu düzenini, mimari bütünlüğünü, donatılarını koruyabilmiş sokaklar, mahalleler, alanlar kentsel sit olarak tanımlanmaktadır. Mardin, Muğla, Gaziantep, Tokat gibi kentler sadece evsel bölgeleriyle değil, el sanatlarının yer aldığı sanayi bölgeleri ve ticaret alanlarıyla da kentin tarihi değerleri yaşatılmaktadır. Osmanlı kent dokusu Safranbolu, Elmalı, Ayvalık, Göynük, Tarsus gibi ilçelerde de varlığını sürdürmüştür (Kültür ve Turizm Bakanlığı, T.Y.).

Kırsal sit

Yerleşme düzeni ve boyutları, dokuyu oluşturan yapıların türü ve yapım tekniği, malzemesiyle köy, bağ, yazlık niteliği taşıyan yerlerdir. Ekip biçmeye dayalı yerleşim yerlerinde yaşayanların sahibi oldukları ahır, samanlık, serander vb. alanların bir arada bulunma şekilleri, düzensiz kümelenmeleri kente ait dokuyu meydana getirirler. İstanbul'da Göztepe, Yeşilköy ve Prens adalarındaki sayfiye yerleşmeleri, mimari nitelik olarak en üst düzeyde gerçekleştirilmiş kırsal sit örnekleridir. Güneydoğu Anadolu'da kerpiç, Doğu Karadeniz bölgesinde ahşap, Kayseri-Kapadokya yöresinde taş mimarinin yoğunlaştığı kırsal yerleşme örnekleri, Anadolu'da yerleşke kültürünün ataları hakkında bilgi vermekte ve sürekliliği gösteren canlı oluşumlardır (Ahunbay, 2019: 27).

Karmaşık sit

En az iki sit özelliğine sahip olan alanlardır. Örneğin Pamukkale, özel oluşumu ve yanındaki Hierapolis kentinin kalıntıları ile doğal ve arkeolojik sitin bir arada bulunduğu karmaşık sitlerdir. Antik kentlerin üst kısımlarında oluşum gösteren yerleşmeler, örneğin Side'de, kırsal ve arkeolojik, İstanbul Tarihi Yarımada'da tarihi, arkeolojik ve kentsel sit yapıları iç içe bulunmaktadır (Anonim, Restora Türk T.Y.).

1.2.3. Koruma Ölçütleri

Geçmişe dair her kalıntının geleceğe aktarımı pek olası değildir. Birçok ülkenin bu alana ekonomilerinden ayırdığı kaynaklar da yeterli gelmemektedir. Çağdaş yaşamla birlikte kentlerde meydana gelen sorunlardan olan bakımsızlık, malzemenin yıpranması, doğal afetler, yeni yapılanma baskıları sonucu tarihi alanların sayısı da gün be gün azalış göstermektedir. Bu nedenle, pratikte öncelikli olarak korunması gereken ya da korunması rastlantılara bırakılmayacak kadar önem arz eden anıtların seçimine yardımcı olabilecek birtakım ölçütlerden faydalanılmaktadır. Koruma kararı bir yapının veya yapı topluluğunun,

1. Tarihi belge niteliği,
2. Eskilik özelliği,
3. Estetik değer

ölçütlerinden dolayı sahip oldukları öneme bağlı olarak değerlendirilirler (Kuban, 1970: 342-343). Bir yapı ya da yapı topluluğu bu ölçütlerden bir ve ya daha fazlasını kendinde barındırdığında korunması için gerekli olan ilk aşama tescil kararı alınabilmektedir.

1.2.3.1. Tarihi belge ölçütü

Bir yapı veya yapılar kümesi tarihi belge niteliğine,

1. Tarihi bir olayla veya kişiyle ilişkisi,

2. Tarihi bir süreci yansıtmaması, aracılığıyla sahip olabilmektedir (Kuban, 1970: 342-343; akt. Sarıoğlu, Ö. 2012).

Örneğin, Sivas Kongresi'nin gerçekleştiği bina tarihi bir ana, olaya ev sahipliği yapmasından ötürü içindeki eşyalarıyla birlikte bir müze olarak korunmaktadır. Yine Ulu Önder Mustafa Kemal Atatürk'ün doğduğu evin milli kimliğinden dolayı değil de, Atatürk ile olan ilişkisinden dolayı koruma gereği duyulmuştur.

Kendine has özelliklere sahip bir toplum yapısını ya da hayat biçimini gözler önüne seren, teknik anlamda gelişimin izlerini barındıran yapı ve yerler olduğu gibi bu özel durumlarıyla korunmalıdırlar. Örneğin bugün terk edilmiş bir teknolojiyle baskı yapan matbaalar, darphaneler, zeytinyağı üreten yağhaneler, un ve yel değirmenleri, tabakhane, sabunhane, şaraphane ve ipek fabrikaları, üretim teknikleri ve yapı tipleri açısından belge niteliği taşımaktadırlar.

1.2.3.2. Zaman ölçütü

Bir yapının ve ya yapı topluluğunun oluşturulmasından kaç yıl sonra tarihi eser olarak değerlendirileceği ülkeler arasında farklılık göstermektedir. Örneğin, Hollanda'da yapılar yapımından 50 yıl sonra koruma altına alınmaktadır. Türkiye'de şu anda geçerli olan 2863 sayılı yasanın 6. maddesine göre 1900 tarihinden önce yapılmış olan binalar koruma kapsamındadır. 20. yüzyıl yapılarının koruma kapsamına alınmaları için ise önemli bir mimarın eseri, bir mimari akımın temsilcisi, bir yapı dizisinin parçası olmak gibi özel nitelikler taşımaları gerekmektedir (Resmi Gazete, 1983). Doğanın ve insanın yıpratıcı etkilerinde sağ çıkmayı başarıp günümüze ulaşan yapı sayısı oldukça azdır. Bundan dolayı çok eski tarihlerden kalan yapılar enderlikleri dolayısıyla da korunmak istenirler. Şuandaki

süreç değerlendirildiğinde korunacak alanların seçiminde bu denli titiz bir çalışma yürütülmesi doğaldır. Tüm bunların yanı sıra kesin zaman sınırları koymak (19. yüzyıl sonuna kadar yapılan binalar gibi) yerine, farklı bir sanat anlayışı, yaşam biçimi, sosyal yapı, teknik düzey ve ünlü bir sanatçının, akımın ürünü olan yapı ve çevrelerin korunmasını ilke olarak benimsemek daha doğru bir yaklaşım olacaktır.

1.2.3.3. Estetik değer ölçütü

Yapı ve ya yapı topluluklarının çevrelerini içine alacak şekilde korunmasının en önemli itici sebebi güzel olma özelliği gösterilebilir. Ancak bu güzel olma ölçütünün öznel bir yargı olup, zamana, kişiye ve topluma bağlı olarak değişiklik arz etmesi konuyu tartışmaların hedefine koymuştur. Eğitim seviyesine paralel olarak bir toplumda anonim bir estetik yargı bulunması ve buna dayanarak güzel kararı alınması daha kolay olabilir. Bu bilinçli toplum eksikliğinde ise toplumun adına karar verebilecek sanat tarihçileri ve estetik uzmanlarının görüşleri süreci yönlendirme konusunda önem arz etmektedir. Örneğin Türkiye'de halk genellikle eski bir evi korunmaya değer görmemekte ve güzelliği konusunda her zaman tescil işlemini yapanlarla aynı kaniya sahip olmamaktadır. Harap bir yapının ilk tasarımındaki güzelliğini görmek ve onu kendi dönemi içinde değerlendirebilmek yetkisi bu konuda birikim sahibi olan arkeolog ve sanat ve mimarlık tarihçilerine aittir.

1.2.4. Taşınmaz Kültür Varlıklarının Değerlendirilmesi

Taşınmaz kültür ve doğa varlıklarının (anıtlar ve sitler) saptanarak ulusal kültür varlıkları kütüğüne geçirilmesi işlemine tescil denilmektedir. Bu tescil işlemi sayesinde korunacak yapıların varlığı yasalarla güvence altına alınıp, sahip olduğu özel niteliklerini hangi ölçüde devam ettireceği belirlenmiş olmaktadır. Tescil işlemi ile beraber ve ya ondan sonra gerçekleştirilen değerlendirme basamağı kültürel yapının estetik, tarihi ve diğer özelliklerinin yoğunluğuyla yakından alakalıdır. Yapının sahip olduğu evrensel ve ya yerel değeri, önemi ona yönelik gerçekleştirilecek müdahalelerin sınırını belirlemektedir. Dünya mimari mirasının bir ögesi olan, insanlık tarihi için önem taşıyan anıtların aynen korunmasına özen gösterilmesi gerekir; buna karşılık yalnız bulunduğu çevre için anlam taşıyan yapıların onarımlarında daha serbestçe davranılmasına izin verilebilir.

Birçok ülke sahip oldukları anıtlara yönelik önem sıralarına bir sınıflandırma sistemi geliştirmişlerdir. Her sınıfın faaliyet sınırı da buna bağlı olarak belirlenmiştir. Türkiye'de de

bir tarihi yapının taşıdığı değer ve hangi anıt grubu içinde yer alacağı, ilgili bilim dallarının (arkeoloji, tarih, sanat ve mimarlık tarihi, mimari tasarım, restorasyon, şehircilik vb.) uzmanlarından oluşan bilimsel kurullar tarafından tartışılarak kararlaştırılmaktadır. Ülkelere ait olan eğitim düzeyi, toplumsal ve ekonomik yapı, kurulların oluşumu gibi dinamikler bu karar sürecini etkilemektedir (Çevre ve Orman Bakanlığı, 2006).

Ülkeden ülkeye koruma altına alınan yapı sayısı her zaman farklılık göstermiştir. Bunun en önemli nedeni ülkelerdeki bu alanların yoğunluğu gösterilirken, bir diğer önemli sebep ise bazı ülkelerde çok sayıda yapı koruma altına alınırken, bazılarında bu yapılar hak ettikleri değeri görememektedir. Türkiye'deki değerlendirme sistemi değişen yasalarla birlikte zaman içinde değişime uğramıştır; bu konuda uzmanlar arasında tam bir düşünce birliğine ulaşılmış değildir. Tartışmaların daha sağlıklı kararların alınmasına uygun ortam hazırlayacağını ve ulusal bilinçlenme düzeyinin yükselmesiyle bunun gerçekleşebileceği umut edilmektedir. Şu anda geçerli olan değerlendirme düzeni Türkiye'de kültür ve doğa varlıkları ile ilgili bilimsel ilkeleri kapsayan Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu'nun 5.11.1999 gün ve 660 sayılı ilke kararı taşınmaz kültür varlıklarının gruplandırılması, bakım ve onarımları aldığı kararlarla belirlenmiştir. Bu kararda yapı gruplarının yanı sıra müdahale biçimleri, esaslı onarım ilkeleri, uygulama denetimleri, yok olan tescilli yapılara ilişkin işlemler, restorasyon projesi hazırlama esasları gibi başlıklar üzerinde de durulmuştur. Bu karara göre, taşınmaz kültür varlıkları iki bölümde incelenmektedir(660 Sayılı İlke Kararları):

Birinci Grup yapılar: Toplumun maddi tarihini oluşturan kültür verileri içinde tarihsel, simgesel, anı ve estetik nitelikleriyle korunması zorunlu yapılardır (660 Sayılı İlke Kararları). Antik yapılar (Aspendos Tiyatrosu, Ayasofya); Ortaçağ yapıları (Erzurum Çifte Minareli Medrese, Kayseri Döner Kümbet), dini ve askeri mimarlık örnekleri (Süleymaniye Camii, Yedikule Hisarı, Taşkışla), su yapıları (Taksim Maksemi, III. Ahmet Çeşmesi), saraylar (Edirne Cihannüma Kasrı, Topkapı Sarayı), plan düzeni, strüktürü, bezemesi ve malzemesiyle korunması gereken konutlar bu grup içinde yer almaktadır.

İkinci Grup yapılar: Kent ve çevre kimliğine katkıda bulunan kültür varlığı niteliğindeki yöresel yaşam biçimini yansıtan yapılardır (660 Sayılı İlke Kararları). Ufak iç değişikliklerle yeni bir kullanıma ayarlanacak binalar (eski fabrikalar, depolar, çağdaş isteklere göre yeniden düzenlenecek 19. yy. konut, han ve apartmanları) bu kapsamda yer almaktadır.

Anıtların, kültür varlıklarının korunmasında asıl olan onların genel görünüşleriyle olduğu kadar, özgün tarihi dokularıyla da yaşatılmalarıdır. Derecelendirme bu açıdan çok önem taşımaktadır. Birinci grupta yer alan yapılar olduğu gibi korunabilmekteyken; ikinci grupta yer alan yapıların çoğu zaman cepheleri korunabilmekte, planlamaları çoğu kez değişim geçirmektedir. Türkiye tescil faaliyetleri konusunda çoğu yerde geciktiği için birçok tarihi kent koruma bakış açısından uzak bir imar planına dayandırılarak yeniden inşaa edilmeye çalışılmış ve özgün yapısından uzak dokularla bezenmiş alanlar oluşturulmuştur. Kısmi bir bozukluk gösteren tarihi yapıların yeniden inşaa faaliyetlerine karşı korunması yalnızca yoğun kamuoyu desteği, ekonomik yardım ve iyi planlama ile başarılabilir. Yüksek katlı binaların arasında ayakta kalmaya çalışan bir ahşap evin korunması çevreye tanınan imar haklarından dolayı neredeyse olanaksızdır. Bu yapılara yönelik ya ek katlar yapım izni verilmekte, ya da yapı fotoğraflarla belgelenip yıkılmaktadır. Buradan da anlaşılacağı üzere iç ve dış yapısıyla korunması gereken yapı, yıkılıp tamamen değiştirilerek yeniden yapılabiliyor ve bu durum kültür varlığı erozyonunu hızlandırıyor.

Restorasyon faaliyetleri, var olan özgünlüğü koruyup, strüktürü bozmadan gerçek tarihi yaşatmaktan ziyade yenilemeler şeklinde yapılmaktadır. Türkiye 1970'lerden itibaren kentlere yönelik koruma faaliyetleri kapsamında yasal düzenlemelerde bulunmuştur, ancak bu alana ekonomiden yeterli payın ayrılmaması, kültür varlığı sahiplerine teknik yardım sağlanmaması, bu alandaki uygulamaların koruma eğitimi almamış kişiler tarafından yürütülmesi, denetimin gerçek anlamda yapılmaması sonucu istenilen sonuçları vermemiştir. Bu konuların ülkelerin ekonomik sıkıntıları, uzman kişilerin istihdam yokluğu gibi sebeplerle doğrudan ilişkili olduğu kaçınılmaz gerçektir.

1.3. Kültürel Varlıkların Korunması İle İlgili Uluslararası Örgütler

Kültürel mirasın korunması konusunda uluslararası alanda birçok örgüt faaliyette bulunmaktadır. Bunları uluslararası kuruluşlar, uluslararası sivil toplum örgütleri ve özel kuruluşlar olarak üç başlık halinde inceleyeceğiz.

1.3.1. Kültürel Varlıkların Korunması İle İlgili Uluslararası Kuruluşlar

Bu başlıkta Birleşmiş Milletler, Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü, Dünya Miras Merkezi, Uluslararası Kültürel Varlık Koruma ve Onarım Araştırma Merkezi, Uluslararası Doğa ve Doğal Kaynakları Koruma Birliği ve Avrupa Konseyi incelenmiştir.

1.3.1.1. Birleşmiş milletler (UN)

24 Ekim 1945'te kurulmuş; dünya barışını, güvenliğini korumak ve uluslararası ekonomik, toplumsal ve kültürel bir iş birliği oluşturmak için kurulan uluslararası bir kuruluştur. Kendisini adalet ve güvenliği, ekonomik kalkınma ve sosyal eşitliği dünyadaki tüm ülkelerde sağlamayı amaç edinmiş bir küresel kuruluş olarak tanımlamaktadır. Genel Kurul, Güvenlik Konseyi, Ekonomik ve Sosyal Konsey, Yönetim Konseyi, Genel Sekreterlik ve Adalet Divanı idari bölümlerinde meydana gelmektedir. Kendisine bağlı bulunan birçok kuruluş ile farklı alanlarda faaliyette bulunmaktadır. Örneğin UNESCO sayesinde eğitim, bilim ve kültür gibi birçok alanda korumacı, iyileştirici ve sürdürülebilir çalışmalarını görmekteyiz (Birleşmiş Milletler, T.Y.).

1.3.1.2. Birleşmiş milletler eğitim, bilim ve kültür örgütü (UNESCO)

Merkezi Paris'tir. Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü ya da İngilizce kısaltmasıyla UNESCO, Birleşmiş Milletler'in özel bir kurumu olarak 1946 yılında kurulmuştur. Bu kurumun yasası 1945 yılı Kasım ayında Londra'da 44 ülkenin temsilcilerinin katıldıkları bir toplantıda kabul edilmiştir. Genel Konferans, Yürütme Konseyi ve Sekreterlik olmak üzere üç idari bölümden meydana gelmektedir. Evrensel kültür mirasının korunmasına yönelik olarak, tehdit altında olan anıt ve sitlere uzman desteği ve maddi yardım götürmektedir (UNESCO, T.Y.).

1.3.1.3. Dünya miras merkezi (UNESCO-WHC)

Paris'te bulunmaktadır. Dünya Mirası, UNESCO tarafından listelenen, özel kültürel veya fiziksel öneme sahip yerlerden her birine verilen addır. Genel Kurul tarafından seçilen 21 UNESCO üyesi ülkenin oluşturduğu Dünya Miras Komitesi tarafından yönetilen uluslararası Dünya Mirası Programı bu listeyi güncellemektedir (Dünya Miras Merkezi, T.Y.).

1.3.1.4. Uluslararası kültürel varlık koruma ve onarım araştırma merkezi (ICCROM)

Genel merkezi Roma'dadır. UNESCO tarafından 1959 yılında kurulmuştur. 134 asıl ve koruma enstitülerinden oluşan 93 asosiye üyeden oluşmaktadır. Korumanın bilimsel sorunları üzerine belge toplama, yayma, bu konudaki araştırmaları destekleme, teknik sorunlara danışmanlık yapma, teknik eleman yetiştirme gibi görevleri bulunmaktadır (ICCROM, T.Y.).

1.3.1.5. Uluslararası doğa ve doğal kaynakları koruma birliği (IUCN)

Dünya Korunma Birliği ya da Doğa ve Doğal Kaynakların Korunması için Uluslararası Birlik doğal kaynakların korunması amacı ile kurulmuş uluslararası bir organizasyondur. 5 Ekim 1948 tarihinde Fransa'da kurulmuş, genel merkezi Gland, İsviçre'de bulunmaktadır. Doğal yaşamın bütünlük ve çeşitliliğini koruma altına alıp, doğal kaynakların sürdürülebilir olmasını sağlamak ve bu alanda toplumun her kesimini bilinçlendirmek adına çalışmalarda bulunmaktadır. Kurum, dünya genelinde 160 ülkeden 1000'in üzerinde kuruluş ve sivil toplum örgütünü bir araya getirmiştir (Koç ve Soykan, 2020: 90).

1.3.1.6. Avrupa konseyi (EU)

1949 yılında Londra'da kurulmuştur.1954 yılında kabul ettiği Avrupa Kültürel Sözleşmesi'nin birinci maddesine dayanarak Avrupa'nın ortak kültürel mirasını koruyucu önlemlerini almak ve üye ülkelerin ulusal katkılarını geliştirme kararını almışlardır. Bu konudaki faaliyetlerine de istikrarlı bir biçimde devam etmektedirler (Avrupa Birliği, T.Y.).

1.3.2. Uluslararası Sivil Toplum Örgütleri

Bu başlıkta Uluslararası Müzeler Konseyi, Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi, Uluslararası Modern Mimari Akımı ve Kültürel Miras için Avrupa Konseyi incelenmiştir.

1.3.2.1. Uluslararası müzeler konseyi (ICOM)

1946'da kurulan Uluslararası Müzeler Konseyi, UNESCO ile resmi ilişkileri sürdüren ve Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyi ile danışmanlık statüsüne sahip bir sivil toplum kuruluşudur. Dünyanın doğal ve kültürel mirasının somut ve somut olmayan parçalarının toplum için araştırılması, korunması, sürdürülmesini ve iletişim kurmasına kendini adanmış müzeler birliğinden oluşan bir organizasyondur. Yönetim Kurulu, ICOM Komiteleri, Genel Kurul, Danışma Konseyi ve Sekreteryaya idari bölümlerinden oluşmaktadır (Aytek, T.Y.).

1.3.2.2. Uluslararası anıtlar ve sitler konseyi (ICOMOS)

1931 yılında tarihi yapıların restorasyonu konusunda gerçekleştirilen Atina Konferansı'nda katılımcılar vasıtasıyla dünya mirasının bulunup, yaşatılması görüşü öne

sürülmüştür. Buna bağlı olarak 1964 yılında gerçekleştirilen II. Mimarlar ve Tarihi Bina Uzmanları Kongresi'nde Venedik Tüzüğü oluşturulunca, 1965 yılında bu ortaya çıkarılan tüzüğün uygulayıcısı olarak bu konsey oluşturulmuştur. Venedik Tüzüğü'ne imza atan 25 ülkenin katılımıyla Varşova'da kurulan konsey kendi alanlarında yükselmiş uzmanların oluşturduğu bir örgüttür. Mimari mirasın korunması konusunda kuramlar, uygulama yöntemleri ve bilimsel tekniklerin geliştirilmesi kapsamında çalışmalarda bulunmaktadır. Konsey mimar, arkeolog, sanat tarihçisi, şehir planlamacısı vb. birçok alanında uzman kişiden oluşan 7000 kişiyi aşkın üyelerden meydana gelmektedir. Merkezi Pariste'dir (Anonim, 2015).

1.3.2.3. Uluslararası modern mimari akımı (DOCOMOMO)

DOCOMOMO International, tam adı Modern Hareketin Binalarının, Sitelerinin ve Semtlerinin Uluslararası Belgelenmesi ve Korunması Komitesi olan kar amacı gütmeyen bir kuruluştur. 1988 yılında Hollandalı mimarlar Hubert-Jan Henket ve Wessel de Jonke tarafından Hollanda'da da kurulmuştur. Kurum koruma alanında bilimsel faaliyetlerde bulunanları konuyla ilgili paylaşımlar yapılması adına iki yılda bir uluslararası konferanslar düzenlemektedir. 1990 yılından 2020 yılı arasında farklı dünya şehirlerinin ev sahipliği yaptığı 16 konferans gerçekleştirilmiştir (Yöney, 2016 : 67).

1.3.2.4. Kültürel miras için avrupa konseyi (EUROPA NOSTRA)

Merkezi Hollanda'nın Lahey kentindedir. 29 Kasım 1963 yılında Paris'te kurulmuştur. Avrupa Konseyinin bağımsız danışma kuruluşudur. İlgi alanları arasında eski eserler ve korunması, çevre korunması gösterilebilir. Bu doğrultuda başarılı çalışmalarını takip ederek ödüllendirmektedirler (Anonim, T.Y.).

1.3.3. Özel Kuruluşlar

Bu başlık altında Dünya Anıtlar Vakfı ve Getty Koruma Enstitüsü incelenmiştir.

1.3.3.1. Dünya anıtlar vakfı (WHF)

1965 yılında ABD'de kurulmuş olup, merkez ofisi New York'da Fransa, İngiltere, İspanya ve Portekiz'de de şubeleri olan bu vakıf, her iki yılda bir, dünyada acilen kurtarılması gereken 100 eser listesi yayımlamaktadır (Dünya Anıtlar Vakfı, T.Y.).

1.3.3.2. Getty koruma enstitüsü

16 Aralık 1997 tarihinde somut çalışmalara başlayan Getty Center alanında birçok eser sergilenmekle birlikte, sahip olduğu eşsiz Los Angeles manzarası ile de ilgi odağıdır. Müze fonksiyonuna ek olarak Getty Araştırma Enstitüsü, Getty Koruma Enstitüsü, Getty Vakfı binaları ve bu merkezi işleten ve finanse eden J. Paul Getty Fonu'nun ofisleri de burada yer almaktadır (Getty Koruma Enstitüsü, T.Y.).

İKİNCİ BÖLÜM: TÜRKİYE'DE KÜLTÜR VARLIKLARINI KORUMA KAPSAMINDA YASAL VE KURUMSAL YAPI

Bu konuyu Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyeti dönemleri olarak iki ana koldan inceleyeceğiz. Bu iki dönemde kendi içinde belli başlı tarihler ve olaylar kapsamında bölünecektir. İlk olarak Osmanlı dönemi yasal ve kurumsal yapısı incelenip, daha sonra Cumhuriyet dönemi 1931-1940 dönemi, 1951-1973 dönemi, 1973-1983 dönemi, 1983-2000 sonrası ve koruma alanında yerleşme faaliyetleri üzerinde durulacaktır. Geçmişten günümüze bu alanda faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşları hakkında bilgi verilecektir.

2.1. Osmanlı İmparatorluğu Dönemi Koruma İle İlgili Yasal Düzenlemeler

Hassa Mimarlar Ocağı veya Cemaat-i Mimar-an-ı Hassa şeklinde adlandırılan ve şehreminine bağlı olarak çalışan Osmanlı mimarlık teşkilatının ne zaman kurulduğu tam olarak bilinmemektedir. Bu alana ilişkin bulunan en eski tarihli belge 1512 yılına ait olup; ocağın 7 kişilik bir gruptan meydana geldiğinden bahsedilmektedir. İstanbul'un fethiyle beraber birçok yapı zarar görmüş ve devlet adamları bozulan şehir yapısının yeniden tesisi için çok çaba sarf ettikleri bilinmektedir. Başka şehirlerden getirilen insanlar aracılığı ile şehirde zarar görmüş camiler, medreseler, imarethaneler gibi yapıların devlet adamlarının çabaları sayesinde yaptırıldığı kayıtlarla da desteklenmiştir. İşte bu imar faaliyetlerinde ihtiyaç duyulan mimar ve ustaların, Sultan II. Mehmet tarafından düzenli bir kurumsal yapıya kavuşturulduğu söylenebilir. İmparatorluk sınırları içerisindeki yapı faaliyetleri Şehremini öncülüğünde yürütülüp; hassa mimarbaşısı, mimarbaş kethüdası, su nazırı, İstanbul ağası, tamirat müdürü, ambar müdürü gibi üyelerin bulunduğu bir Fen Heyeti oluşturulmuştur. Hassa Mimarları Ocağı, 19. yüzyılın ikinci çeyreğine kadar devam etti. 1831'de II. Mahmut tarafından Şehreminliği ile Mimarbaşılık birleştirilerek, Ebniye-i Hassa Müdürlüğü kuruldu. Ebniye-i Hassa Müdürlüğünde çalışan ve askeri amaçla kurulmuş olan Mühendishane-i Berri-yi Hümayun'dan yetişen mühendislerin sivil mimariye tam uyum sağlayamaması üzerine, 1881 de Sanayi-i Nefise Mekteb-i Âlisi (Güzel Sanatlar Akademisi) açıldı ve ilk Türk mimarları buradan yetişmeye başladı (Coşkun ve Binan, 2013: 104).

1800'lü yılların ilk yarısından itibaren özellikle İstanbul'da gerçekleştirilen imar alanındaki faaliyetler sahip olunan tarihi yapılar ile kentsel dokuya hasar vermiştir. Avrupalılaştırmanın hız kazandığı 1700'lü yılların sonlarına doğru dönemin padişahı III. Selim

tarafından artık gerek duyulmadığı ve devlete ekstradan külfete sebep olduğu gerekçesiyle Üsküdar Kavak Sarayı tümüyle yıktırılmıştır. Daha sonra bu alana Selimiye Kışlası inşa edilmiş ve ızgara planlı İhsaniye ve Selimiye semtlerinin kurulduğu görülmüştür. Bir diğer Osmanlı padişahı II. Mahmut döneminde ise yine İstanbul'da Haliç kıyısındaki pek çok sahil sarayı yıktırılmış yerine İplikhane, Feshane gibi sanayi yapıları inşa edilmiştir (Tanman, 2006: 19).

Bu dönem faaliyetlerinde anlaşılacak olan tarihi yapıları ve ya var olan kentsel dokuyu korumak amacıyla birçok yasal düzenleme, kurumsallaşma hareketine rağmen düşünsel ve eylemsel olarak bu koruma olgusu hak ettiği desteği görememiştir. Koruma kavramı Altınyıldız'ın (1997; akt: Coşkun, B., Binan, D., 2013) çalışmasına göre ancak 19. yy. ortalarından itibaren Türk toplumunun kültürel söylemine katılmıştır. Buradan yola çıkarak bu tarihlere kadar yeteri kadar desteklenememesi ve ya bu konudaki yasal düzenlemeler ile eylemsel atılımların çelişmesi açıklanabilir.

1839 yılında ilan edilen Tanzimat Fermanı ve 1856 yılında ilan edilen Islahat Fermanı ile Osmanlı İmparatorluğu'nda Batılılaşma hareketleri hız kazanıp, yaşamsal tarz ve algılamada da birçok değişiklik meydana geliyor. Bu dönemde koruma politikalarına yönelik yeni örgütlenmeler, yasal-yönetimsel düzenleme ve eylemsel faaliyetler dikkat çekmektedir (Kayın, 2008; akt. Coşkun, B., Binan, D., 2013). Yapısal koruma alanındaki Batılılaşma 19.yy'ın ikinci yarısından itibaren imparatorlukta popülerlik kazanmıştır. Yabancı mimarlar imparatorluğa davet edilmiş ve tarihi yapılar onlar aracılığıyla yenilenmiştir. Örneğin; Fossatiler 1847-1849 arasında Ayasofya'nın onarımını üstlenmişler; 1860'lı yıllarda Viollet Le Duc'ün öğrencilerinden mimar Louis Leon Parvillée Çinili Köşk'ü, İtalyan mimar R.D. Aranco ise 1894-1900 arasında Harbiye Nezareti ve Babıali'nin onarımını üstlenmişlerdir (Binan, 2001; akt. Coşkun, B., Binan, D., 2013).

Uzun süredir yetenekli mimar yetiştirilmesinde sıkıntı çekilmesi ve buna bağlı olarak yabancı mimarlara başvurulmasından dolayı Ebniye-i Hassa Müdürlüğü, Ebniye Muavinliği'ne dönüştürülüp 1848 yılında kurulan Nafia Nezaretine 1849 yılında bağlanmıştır. Bu sayede Nezaret aracılığıyla hem yetenekli mimarlar yetiştirilecek hem de imar faaliyetleri koordineli bir şekilde devam ettirilecekti. 1826 yılında kurulmuş olan Evkaf-ı Hümayun Nezareti bünyesinde 1838 yılında vakıfların onarılmasına yönelik işlerle ilgili Evkaf Tamirat Müdürlüğü kurulmuştur. Bu birim öncesinde vakıflar inşa ve tamiratlarını kendi gelirleriyle yapıyorlardı. Evkaf Tamirat Müdürlüğü 1853 yılında bir süre Ebniye-i

Miriyye Müdürlüğü'ne bağlansa da bu şekilde idareden bir verim alınamaması üzerine söz konusu müdürlükten ayrılır (Can, 2010: 33).

Osmanlı'da 1848 ve 1864 Nizamnameleri'nde çıkan yangınlardan dolayı yapıların onarılmasına ilişkin düzenlemelere yer verilse de; eski eser olgusunun ilk ele alındığı metin olarak karşımıza 1858 tarihli Arazi Kanunnamesi çıkmaktadır. Fakat burada eski eser kavramına dolaylı olarak değinilmektedir. İlgili kavramla alakalı doğrudan bir yaklaşımla ele alan ilk yasal düzenleme ise 13 Şubat 1869 tarihli Asar-ı Atika Nizamnamesidir (Sarioğlu, 2012: 157).

Korumayı kurumsallaştırma işlemini gerçek anlamda sağlayan Asar-ı Atika Nizamnamesi Şura-yı Devlet tarafından hazırlanmış olup yedi maddeden oluşmaktadır. Bu Nizamname ile yabancılara kazı çalışmaları konusunda birtakım sınırlandırmalar konulmuş, çıkarılan eserlerin yabancı ülkelere götürülmesi yasaklanmıştır. Nafia Nezareti görev alanında olan eski eser işleri de o dönemde Maarif Nezareti bünyesine devredilmiştir (Muşmal, 2009; akt. Taşbaş, E. 2017). Eski eserlere yönelik ilk örgütlenme ise, müzecilik hareketi olarak görülmektedir. 1500'lü yıllardan itibaren Saray ait olan mühimmat deposu olarak kullanılan Aya İrini Kilisesi devlet adamları tarafından 1846 yılında kapılarını insanlara açmış ve bu durum da müzecilik alanında bir milat kabul görmüştür. Daha sonraları sergileme yeri olarak değişiklikler yaşanmış ve bu alanda sergileme dönemine geçiş sağlanmıştır.

Nizamname bazı konularda kendince şartlar belirlemiş olsa da eser kaçakçılığının önüne istediği oranda geçememiş ve hükümleri gereği gibi yerine getirilememiştir. Bunun nedenleri arasında görevlilerin istismarları, imparatorluğun Avrupa karşısındaki zayıf konumu, elçilerin yapmış olduğu baskılar sayılabilir. Nizamname ile eski eserlerin çıkarılması yasaklanırken sikkeler bunun dışında tutulmuştur. Her ne kadar alınan koruma tedbiri istisnai bir durum taşısa da eski eserleri koruma yönelik hukuk zemininde milat kabul edilebilir (Mumcu, 1969: 69; akt. Madran, E. 1996). İlk yasa yabancı araştırmacıların yapacakları arkeolojik kazıları izne bağlıyor ve kazılarda elde edilen buluntuların yurt dışına çıkarılmasını yasaklıyordu. Değişen koşullar ve gereksinimler doğrultusunda yasanın kapsamı 1874, 1884 ve 1904 yıllarında değişikliklerle genişletilmiştir.

1874 Nizamnamesi bir önceki Asar-ı Atika'ya göre daha ayrıntılı ve geniş bir kapsama sahiptir. Bu nizamnamede arkeolojik kazılarda bulunan eski eserlerin belli hükümler

karşılığında yurtdışına çıkarılmasına izin vermektedir. Bu durum birçok kişiye göre bir geri adım olarak nitelendirilmişse de ilk kez bu nizamnamede eski eser kavramı tanımlanmıştır. Bu eserler sınıflandırılmış ve bunlar günümüze kadar devam edecek olan süreçte devlet malı olarak kabul görmüşlerdir (Gez, 2017: 10).

İmparatorluğun eğitim hizmetlerini düzenleyen Meclis-i Maarif-i Kebir tarafından 1877 yılında oluşturulan müze komisyonunun yeni örgütlenme ve yasal düzenlemelere gerek göstermesiyle başlayan bir atılım, Osman Hamdi Bey'in 1881 yılında Müze Müdürü olmasıyla yeni boyutlar kazanır. Osman Hamdi Bey, Müze Müdürü olmasının yanı sıra kurduğu Sanayi-i Nefise Mektebi'nin de müdürü olarak, hemen tüm kültürel değerlerin korunmasından sorumlu olmuştur. Bu dönemde konuyla ilgili iki önemli yasal düzenleme yapılmış olması, müze kavramının kurumsallaşması yolunda atılan adımlar, il kapsamında müzeciliğin geliştirilmesi ve bu konuda yayınların yapılması önem arz etmektedir (Madran, 1996: 61). 1877 tarihli Ebniye-i Emiriye ve Vakfiye İnşaat ve Tamirat Hakkında Nizamname, kamu ve vakıf yapılarının inşaat ve onarımları için yürürlüğe giren bir nizamname olmuştur. Cumhuriyet döneminde bu yasa 1923 yılında yapılan küçük bir değişiklikle 1936 tarihine kadar yürürlükte kalmıştır. (Gez, 2017: 10).

1884 yılında kabul edilen ve Türk eski eserler hukukunun temeli kabul edilen Üçüncü Asar-ı Atika Nizamnamesi ise, tanımlar kapsamlı hale getirilmiş, eski eserlerin yurtdışına çıkarılması yasaklanmış, taşınmaz kültür varlıklarının korunmasına ilişkin önemler getirilmiştir. Asar-ı Atika Nizamname son olarak 1906 yılında bir değişiklik yaşamıştır. Eski eser kavramı tanımsal olarak genişletilmiştir. Türk İslam eserleri ile kilise, havra, manastır gibi gayrimüslim eserlerini de tanıma dahil edilmiştir. 35 maddeden oluşan bu son nizamname 1973 yılına kadar ülkedeki tek koruma mevzuatı olarak yürürlükte kalmıştır. Çeşitli değişikliklerle çıkarılan bu nizamnameler daha çok devletin Batılı devletlerin kültürel talanına karşı geliştirdikleri bir savunma aracı olarak görülmektedir. Bu nizamnameler koruma alanında düzenleme yaparken cezai şart kısmı hep göz ardı edilmiştir. 1912 Muhafaza-i Abidat Nizamnamesi bu alanda bir ilk olmuştur ve korumanın yanında yapılacak olan müdahaleler için raporlar istenmiş, bunlarında müzelerde oluşturulacak komisyonlar aracılığıyla gerçekleştirilmesi planlanmıştır. Fakat müze yetersizliği nedeniyle bu alınan karar uygulanamamıştır (ÇEKÜL, 2010: 31).

1917 yılında, kentlerde yeni kamu yapılarının inşası sürecinde eski eserlerin yıkımının Asar-ı Atika ve Milliye'nin Muhafazasına İtina Edilmesine Dair Dahiliye Nezareti Tezkiresi

adlı bir genelgeye bağı kalınarak yapılması için valiliklere yollanmıştır. Tespit edilen eski eserlere yönelik tahribatın yerel yöneticilerin bizzat kendisinin ve ya bilgisinin dahilinde yapıldığının ve alınacak yıkım kararlarının son derece objektif bir şekilde alındığının önemi vurgulanmıştır. (Sarioğlu, 2012: 160). Osmanlı İmparatorluğu'nda ilki 1840'da çıkarılıp son şeklini 1858 tarihinde almış olan ve temeli büyük oranda 1810 tarihli Fransız Ceza Kanunu'na dayanan Ceza Kanunu'nun 133.maddesinde ilk kez kutsal ve anıtsal nitelikteki hayır yapılarını ya da tahrip edenlerle ilgili para ve hapis cezasının öngörüldüğü görülür (Madran, 2002; akt. Coşkun, B., Binan, D., 2013). İmparatorluğun koruma alanındaki son örgütlenmesi 1917 yılında oluşturulan Asar-ı Atika Encümeni Daimisi olmuştur. Özetle Osmanlı İmparatorluğu döneminde yapıların korunmasına yönelik düşünsel anlamda fikirlerin üretilmesi için bir çaba sarf edildiği, bu alanda kurumsallaşma yönüne doğru ilerledikleri açık bir şekilde görülmektedir. Ancak bu dönemlerde Batılılaşma İmparatorluk içinde baskın bir rol oynamaya başlamış yapısal yenilenmeler bile yabancı uzmanlar eliyle gördürülmüştür. Ayrıca koruma kapsamında gerçekleştirilen eylemsel adımlar istenilen beklentiyi karşılayamamıştır. Türkiye Cumhuriyeti'ne sağlam temellere oturtulmuş, düşünsel ve eylemsel anlamda bütünlük gösteren bir koruma ağı miras bırakılamamıştır.

Gerçekleştirilen farklı çalışmalara göre 1906 tarihli Asar-ı Atika Nizamnamesi, 1912 tarihli Muhafaza-i Abidat Nizamnamesi ve 13 Mart 1330 (1914) tarihli Esvar ve Kala-i Atika'dan belediyelere, Vilayetlere Terk Olunacak Yerler Hakkında Kanun; Öztürk (1995) çalışmasına göre de Merkezi İstanbul Müzeleri olan Müze-i Hümayun, 1877 tarihli 'Ebniye-i Emiriye ve Vakfiye İnşaat ve Tamiratı Hakkında Nizamnamesi, 1906 tarihli Asar-ı Atika Nizamnamesi, 1916 tarihli Muafaza-i Abidat Nizamnamesi, sadece İstanbul ile ilgili konularda görev yapan Asar-ı Atika Encümeni Daimisi, Vakıf malların yönetimi ve vakıf kökenli yapıların bakım ve onarımından sorumlu Evkaf Hümayun Nezareti ve bu nezaret bünyesinde 1914 yılında oluşturulan İnşaat ve Tamirat Müdüriyet-i Umumiyesi' nden Cumhuriyet döneminde de faydalanılmıştır.

2.2. Cumhuriyet Dönemi Koruma İle İlgili Yasal Düzenlemeler

Cumhuriyet dönemi koruma ile ilgili incelenecek yasal düzenlemeler belirli dönemlere ayrılarak şu şekilde incelenecektir: TBMM dönemi olan 1920-1923 arası, eski eserlerin yasalarla değişik kurumlara bırakılması, hükümet programlarında yer alan eski eser ve koruma çalışmaları, 1931-1940 döneminde gerçekleştirilen koruma faaliyetleri, 1951-1973 döneminde gerçekleştirilen koruma ile ilgili yasal düzenlemeler, 1973-1983 dönemi yasal

düzenlemeler ve en son olarak yerleşme dönemine evrilme faaliyetlerine karşılık gelen 1983-2000 sonrası faaliyetlerdir.

2.2.1. Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) Dönemi 1920-1923

TBMM'nin kurulmasından sonra, çıkarılan bir kanunla oluşturulacak bakanlıklar sayılmış ve bunların arasında Şeri'ye ve Evkaf Vekaleti ile Maarif Vekaleti'ne de yer verilmiştir. Bu bakanlıklardan da anlaşılacağı üzere Cumhuriyet döneminde de koruma alanında etkili olacak iki önemli birim devam ettirilmiştir. Fakat bu dönemlerde henüz daha Osmanlı İmparatorluğu tamamen ortadan kalkmadığından; imparatorluk bünyesinde de varlığını devam ettiren bir Evkaf-ı Hümayun Nezareti bulunmaktaydı. Daha sonra ilerleyen yıllarda bu ikiliğe bir son verilecekti. TBMM kurulduktan hemen sonra hayata geçireceği programı sunarken Maarif Vekaleti'ne bağlı olarak, bir Müdür ve bir Katip kadrolu, Türk Asar-ı Atıka Müdürlüğü kurulduğunu ilan etmiştir. Genel anlamda müzecilik faaliyetlerini yürütmekle görevli olacak olan bu birimin adı daha sonra Kültür Müdürlüğü'ne dönüştürülmüştür (Nesli, 2018: 466).

Osmanlı'nın Cumhuriyete bu alandaki miraslarından biri olan 1917 yılında kurulmuş Asar-ı Atıka Encümeni Daimisi'nin tüzüğünü 1924 yılında İstanbul'da Müteşekkil Muhafazai Asar-ı Atıka Encümeni'nin Teşkilat ve Vazifelerine Dair Talimatname olarak değiştirilmiştir. Bu uygulamalardan da anlaşılacağı üzere ilk üyeler Cumhuriyet döneminde de çalışmaya devam etmişlerdir. Encümen tüzüğüne göre temel görevler arasında İstanbul'da ve İstanbul ili içerisinde bulunan eski eserler ve anıtların belgelenmesi ve bu yapılarla ilgili yayınların hazırlanması, yine 5. maddesinde tanımlanan eski eserlerin, onarımı, taşınması ve yıkılması konularında gerek kamu görevlileri, gerekse halk Encümen'e başvurularak karar alınması sayılabilir. Encümenin yeni oluşturulan şeklindeki kadrosunda bir Bakan, dört üye, bir yazman ve Asar-ı Atıka Müzeleri Mimarı olmuştur (Çal, 1997: 394).

Cumhuriyet'in ilk yıllarında, saraylara yönelik de bir dizi önlem alınmıştır. Çeşitli yasal düzenlemeler ile saray ve kasırların yönetimi ve denetimi TBMM'ye geçmiştir. Bu yapılara ait eşyaların korunmasında ve saklanmasında İstanbul Valiliği'ne bağlı bir kurul 1924 yılında oluşturulmuştur. Oluşturulan bu kurulun ilk icraatı Topkapı Sarayı'nın müzeye dönüştürülmesi olmuştur. 5 Mart 1924 tarihinde Maarif Vekili İsmail Safa tarafından hazırlanan gerekçeli kararname Bakanlar Kurulunda kabul edilmiş ve Atatürk tarafından onaylanmıştır. Topkapı Sarayı o dönemde yeni bir işlev kazanan ilk anıtsal yapı olmuştur. O

döneme tüm tekke ve zaviyelerin kapatılması kararlaştırılırken Mustafa Kemal Atatürk tarafından Konya Mevlana Dergah ve Türbesi kapatılmayıp 1926 tarihli bir kararname ile Asar-ı Atika Müzesi'ne dönüştürülmüştür (Nesli, 2018: 467-474).

2.2.2. Eski Eserlerin Yasalarla Değişik Kurumlara Bırakılması

Cumhuriyet ile birlikte İmparatorluğa ait birçok eski kurumlar kaldırılmaya başlanılmıştır. Bunlardan en önemlisi de halifeliğin kaldırılması olmuştur. 3 Mart 1924 tarihinde kaldırılan halifelik makamı ile 431 sayılı Hilafetin İlgasına ve Hanedan-ı Osmaniye'nin Türkiye Cumhuriyeti Memaliki Haricine Çıkarılmasına Müteallik Kanun'un dokuzuncu maddesi gereğince geriye kalan saraylar, kasırlar ve bu yapılara ait olan her türlü taşınmaz mal milletin zimmetine geçmiştir (431 Sayılı Kanun, 1924: 233). TBMM'de millet namına görev yapan bir kuruluş olduğundan bu yapıların yöneticimi TBMM'ye bırakılmıştır. Anıt niteliği taşıyan çeşme ve şadırvanları, sebiller sahip oldukları sularıyla 1926 tarihli 831 sayılı Sular Hakkında Kanun gereğince belediyelere bırakılmıştır (831 Sayılı Kanun, 1926). 1929 tarihli 1525 sayılı Şose ve Köprüler Kanunu, ana yollar üzerindeki eski köprülerin bakım ve onarımı yetkisini Nafia Vekaleti'ne bırakmaktadır (Resmi Gazete, 1929: 7524). 1930 tarihli 1580 sayılı Belediyeler Kanunu'nun 159. Maddesine bağlı olarak, yıkılmış kale ve kulelerin yıkıntı ve arsaları, varsa gelirleriyle birlikte belediyelere devredilmiştir (Resmi Gazete, 1930: 8839).

3 Mart 1924 tarihinde alınan Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile medreseler eğitimde birlik sağlanabilsin diye kapatılmış; kapatılan medrese ve arsalarının da Maarif Vekaleti'ne devri kararlaştırılmıştır. Mekteplerin ve arsalarının ise özel idarelere verilmesi kararlaştırılmıştır. İllerde Vali başkanlığında, Maarif Müdürü, Evkaf Müdürü, Hükümet Tabipleri ve Başmühendislerden oluşacak bir komisyon, yerel tespitler yapacak, bunun sonucunda tarihi ve maddi bir değeri olmayan yapılar satılıp yerine yeni okullar inşa edilecekti. Fakat daha sonra bu tarihi ve maddi değeri belirleme işi belirlenen yetkili makamlara bırakılmış; herhangi bir değere sahip olmayan yapıların Maarif Vekaleti ve özel idarelere devredilmesini, kullanılacak olanların bu birimler aracılığıyla onarılması, kullanılmayacak durumda olanların ise satılması kararlaştırılmıştır. (Çetin, 2007 : 118).

Yine bu dönemlerde camiler içinde birçok yasal düzenleme yoluna gidilmiştir. Kimisinin satılması uygun görülmüştür. 1924 tarihli 429 sayılı Yasa'ya göre, Şer'iyeye ve Evkaf ve Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Vekaletleri'nin kaldırılmasına karar verilmiş olup; yine bu

yasaya dayandırılarak kurulan Diyanet İşleri Bakanlığı'na bağlanmışlardır. Bu yasadan yedi yıl sonra Evkaf Umum Müdürlüğü'nün 1931 yılı bütçe yasasının 6. maddesine göre yeniden bu kuruluşun yönetimine bırakılmıştır (429 Sayılı Yasa, 1924).

Tarihi yapıların çeşitli dönemlerde farklı kuruluşların yönetimine bırakılması beraberinde bir takım olumsuzlukları getirmiştir. Çünkü bu konuda tam anlamıyla uzman olmayan kuruluşların bir eski eserin kıymetinin ve ya tarihi olup olmadığını saptaması objektif olarak sonuçlandırılmayabilir. Yanlış bir karar alındığında artık o eser için çok geçtir. Ya satılmış ya da yıkılmış olacaktır. Fakat bunun yanı sıra imar faaliyetlerinde eski eserler gereği gibi değerlendirilip, belirli ölçütler esas alınarak onarım, bakım, koruma faaliyetleri gerçekleştirilebilir.

2.2.3. Hükümet Programlarında Eski Eser ve Koruma

Koruma konusunun hükümetlerin programlarında nasıl yer aldığı incelendiğinde, bu konuya yönelik ilk çalışmalar 1920 de kurulan BMM hükümeti programında ruhu milliye nemalandıracak Asar-ı Atikai Milliyeyi tescil ve muhafaza eylemek şeklinde değinilmiş, 1923-1950 tarihleri arasındaki dönemlerde kurulan hükümetlerin bir bölümü bu konuya ait herhangi bir çalışma Meclis'e sunmamışlar; sunanlar ise fazla detaya girmeden kısa tutulmuş çalışmalar oluşturmuşlardır. Koruma ve müzecilik alanlarında da elle tutulur, detaylı bir çalışma olmadığı görülmüştür.

2.2.4. 1931-1940 Dönemi Korumayla İlgili Yasal Düzenlemeler

2.2.4.1. Kurumsallaşma çabaları

Koruma alanındaki çalışmalara büyük bir ivme kazandıran olayların miladi olarak Mustafa Kemal Atatürk'ün 1931 yılında Konya'ya yaptığı gezi sırasında İsmet İnönü'ye gönderdiği telgraf gösterilebilir. Atatürk Anadolu'nun belirli kısımlarına yaptığı gezi esnasında Konya'da görmüş olduğu anıtlar üzerine Genel Sekreter Tevfik Bıykoğlu ve Afet İnan'ı çağırarak ve onlarla bu konu hakkında görüşmeler yapmıştır. Daha sonrada göndereceği telgrafi yazmıştır (İnan, 2018: 34). Mustafa Kemal telgrafta kısaca şu konulara değinmiştir: Anadolu'da gezmiş olduğu İstanbul, Bursa, İzmir, Antalya, Adana ve Konya'da eski eserleri, müzeleri gözden geçirdiğini dile getirmiştir. Buralarda çok değerli medeniyet eserlerinin varlığında bahsedip; geçen devirlerin sürekli olarak ihmali yüzünden onarıma ve yenilenmeye muhtaç olduklarından bahsetmiştir. Gerekli kurumların uzman kadrolarıyla bu işle

ilgilenmesi gerektiğini dile getirmiştir. Özellikle Konya’da ihmale rağmen hala ayakta duran Karatay Medresesi, Alaaddin Camii, Sahipata Medrese, Camii ve Türbesi, Sırçalı Mescid ve İnce Minare gibi Türk medeniyetine ait birçok eserden bahsetmiş, ivedilikle tamir edilmeleri yönünde ricada bulunmuştur.

Bu telgrafın hemen ardından, 1931 tarihli Bakanlar Kurulu kararıyla, Başbakanlık Müsteşarı başkanlığında, İçişleri Bakanlığı Müsteşarı, Vakıflar Umum Müdürü, Antikiteler ve Müzeler Müdürü ile Etnografya Müzesi Müdürü’nden oluşan bir komisyon kurulmuş, bu komisyon, öncelikle şu iki ana saptamayı yapmıştır: Anıtlar Koruma Komisyonu, (KTB, T.Y.) anıtlara yönelik yapılan onarım ve bakım çalışmaları çeşitli kurumların sorumluluğuna bırakılmış. Ama yeterli ödenekleri olmadığından bu kurumlar görevlerini gereği gibi yerine getirememiştir. Bir diğeri ise yerel birimler bu eski eserlere yönelik yeterli bilgi birikimine sahip olmadıkları için buraları çeşitli kamu faaliyetlerine yıkma ve ya satma suretiyle feda etmektedirler. Komisyon bu belirlemelerden sonra sorunların giderilmesine yönelik birtakım öneriler geliştirmiştir: Anıtların akıbetine yönelik bakım, onarım, satış ve ya yıkım kararları yerel birimlerin eline değil, merkezde oluşturulmuş uzman kadro ve kurumların sorumluluğuna bırakılmalıdır. Bu hususlara yönelik parasal kaynakların devlet eliyle oluşturulması gerekmektedir. Her vatandaşın bu tür eserlere yönelik bilinçlendirilmesi için gerekli yayınların oluşturulması gerekmektedir ve daha bunlara ek olarak sayılabilecek birçok öneri maddesi oluşturulmuştur.

Komisyonun bu önerilerine karşılık Maarif Vekili öncülüğünde ayrıntılı bir program oluşturulmuştur. İçeriğinde ise şu başlıklar dikkat çekmektedir: Kültür Bakanlığı’na ait belirli bir bütçenin eski eser onarımına ayrılacağı belirlenmiştir. Bu bütçenin de sahip olunan anıtların onarımı, tescilleri, rölöveleri vb. uygulamalarına harcanacağı belirtilmiştir. Eski eserlere yönelik örgütlenme kararı alınmış, merkez olarak da Ankara, İzmir, İstanbul ve Elazığ olarak dört bölgeye ayrılmışlardır. Her bir bölge örgütünde de bir arkeolog, iki mimar, bir ressam ve bir fotoğrafçıdan oluşan uzman bir kadro bulundurulacağı kararlaştırılmıştır. Bir diğer önemli uygulama ise Anıtlar Koruma Komisyonu’nun kurulması olmuştur. Kurumun 1930’lu yılların başlarında yürüttüğü faaliyetler Cumhuriyet’in koruma alanındaki ilk büyük ölçekli etkinliğidir. Bu kurum görev ve sorumlulukları itibariyle Osmanlı İmparatorluğu dönemine ait Eski Eserleri Koruma Encümeni ile hemen hemen aynıdır. Anıtlar Koruma Komisyonu yürüteceği faaliyetler gereği beş bölüme ayrılmış, tüm ülke

genelinde hizmet vermiş, kendisini oluşturmuş olan üst komisyonun kararlaştırdığı başlıklar dahilinde program hazırlayan bir oluşum olmuştur.

Belirlenen sorunlar ve bunlara yönelik geliştirilen öneri ve çözümler incelendiğinde dönemine kıyasla mimaride korumaya yönelik kapsamlı çalışıldığı görülmektedir. Eski eserlere yönelik belgeleme çalışmaları, onların onarımı, bakımı, vatandaşların bu konuda bilinçlenmesine yönelik oluşturulan yayınlar sürecin modern çağın gereklerine uygun bir şekilde ilerlediğini gözler önüne sermektedir.

2.2.4.2. Çeşitli etkinlikler

Korunacak değerlerin belgelenmesi

Devletin sahip olduğu taşınır tarihi varlıklar İmparatorluktan bu yana kayıt altına alınmıştır. Müzecilik uygulamalarının hız kazanmasıyla bu kayıtlara dayandırılarak kataloglar oluşturulmuştur. Cumhuriyetle birlikte sadece taşınırlar değil, taşınmaz tarihi varlıklarda belgelerde kataloglarda yerlerini almaya başlamışlardır. Anıtlara yönelik kayıtların tutulması 1930’larda yaşanan ilklerden biridir. Daha kapsamlıdır ve sağlam örgütlenilmiştir.

Yasal düzenlemeler

Anıtları Koruma Komisyonu kurulduğu dönemler içerisinde yasallık kazanmasa da önemli bir düzenlemeye imza atmıştır. Tarihi Abidelerin Bakım ve Korunması Hakkında Kanun oluşturulduğu dönem itibariyle önem arz etmektedir. Yasal bir statü kazanmayan bu yasanın içeriğinde şu başlıklar bulunmaktadır: Geçmişe ait uygarlıkların belge ve anıları korunmuş olacak olması, turizmin Türkiye’de gelişmesi, belediyelerin ve dolayısıyla tüm milletin bu etkinliğe katılmasının prestij ve eğitsel yönlerinin bulunması, korumaya yönelik açıklamalar vb. başlıklar dile getirilmiştir.

Onarım hizmetleri

Onarılacak yapılara yönelik Anıtları Koruma Komisyonu iki grup oluşturulmuş. Her bir grubu da uzman tayin ettirilip raporlar hazırlanmıştır. Anadolu’ya ait eserleri Macit Kural incelerken, arkeolojik alanları ve eserleri Avusturya Arkeoloji Enstitü üyesi Franz Miltner incelemiştir. Macit Kural çalışmalarıyla korumanın amacının geçmişe ait eserlerin günümüz

nesline iletilmesi olduğunu her fırsatta dile getirmiştir. Bu alandaki sorunların temel sebebi olarak ise parasal yetersizliği işaret etmektedir. Kaynak artırımına gidildiğinde koruma alanındaki sorunlar büyük ölçüde çözülmüş olacağını belirtmiştir. Fakat bu dönemde yeterli nitelikte uzman olmaması da parasal yetersizlikler kadar önemli bir sorun teşkil etmiştir. Yeterli parasal kaynağın olmamasına bağlı olarak koruma ve onarıma yönelik önceliklerin belirlenmesi, var olan kaynakların etkin kullanılması sorunlara yönelik mantıklı çözümler olduğu da bir gerçektir. Franz Miltner de hemen hemen benzer içerikli bir rapor hazırlamış. Anıtların tamir ve onarımının önemli bir husus olduğu, bu durumun turizm açısından da ciddi role sahip olduğunun altını çizmiştir. Miltner de, aynen Kural gibi, arkeolojik alan ve yapıları onarım gereksinmelerine göre üç gruba ayırmış, bu grupta parasal kaynakların da rol oynadığını ayrıca belirtmiştir (Madran, 1996: 72).

2.2.4.3. 1935’lerdeki çelişkili gelişmeler

1935’lere kadar kapsamlı, örgütlü veya kısa birçok koruma programı geliştirilmiştir. Halkı bilinçlendirmek adına tanıtımlar, yayınlar yapılmıştır. Bu alandaki olumlu gelişmelerin yanı sıra, tüm bu gelişmelerle çelişen farklı durumlarda gözlenmiştir. 1935 yılında yürürlüğe giren bir yasa ile camilere yönelik yaptırımlar getirilmiştir. 2845 sayılı Cami ve Mescitlerin Tasnifine ve Tasnif Harici Kalacak Cami ve Mescit Hademesine Verilecek Muassasat Hakkındaki Yasa ile camiler kategorilere ayrıştırılmış. Bu ayırmda yeri olmayanların ise satılması öngörülmüştür. Bu konuya yönelik belli başlı kriterler belirlenmiştir. Bunlar beş vakit namaz ibadeti için açık olunması, en yakın camii ile arasında en az 500 metre mesafe olması, tarihi bir değere sahip olması ve buna benzer belli başlı etmenler sayılmıştır (Resmi Gazete, 1935).

Yapılan çalışmalar neticesinde ülke genelinde 3456 cami olduğu saptanmış, bunlardan 1000 kadarının tarihi ve mimari değeri olduğu belirlenmiş, bunların arasından da 914 kadarının dönemin ihtiyaçlarına göre incelenmesinde sınıflandırma dışında olduğu saptanmıştır. Bu tarihi yapıları sınıflandıranların konusunda uzman kişilerden oluşmaması, değer taşımaya rağmen birçok eserin kategorilerde yer bulamaması ve bunun sonucunda yersiz ve amaçsız kullanımların beraberinde getirilmesi bu uygulamanın olumsuz sonuçlarındandır. Bu duruma örnek olarak İstanbul’da cami sınıflandırılması çalışmaları gösterilebilir. 128 cami kategorilere ayrıştırılamamış, fakat daha sonra Müze Müdürlüğü 30 tane caminin korunması gerektiği konusunda görüş bildirmiş, gerekli geri düzeltmelerinin

yapılmasını sağlamıştır. Bursa’da da yine aynı durum yaşanmış. Bunun sonucunda belirlenen camilerin bir de Kültür Direktörlüğünce incelenmesi kararlaştırılmıştır (Öztürk, 1995: 489).

Uygulamadaki bu tür çelişkilere bir son vermek adına 1936 yılında 2762 sayılı Vakıflar Kanunu kabul edilmiştir. Bu kanunun 10. maddesi tarihi ve mimari değeri olan hiçbir eser satılamayacağını ve camilerin ve ya mescitlerin satılması için Maarif Vekaleti’nden rapor alınması zorunlu kılınmıştır. Bu sayede değer içeren eserlerin satılması engellenmiş olacaktır (Resmi Gazete, 1936).

Ancak, Öztürk’ün (1995: 486) çalışmasına göre, 1945'lere kadar bu raporu düzenleyenlerin uzman olmadığını, kararın tek kişiye bırakıldığını, daha sonra tescil edilen ve bugün bile ayakta olan birçok cami ve mescid için arsa raporu verildiğini söyleyerek, bu önlemin de çok etkili olmadığını belirtmektedir.

2.2.4.4. Müzelerin örgütlenmesi

Cumhuriyet döneminde oluşturulan müzecilik faaliyetleri Osmanlı Devleti'ndeki Müze-i Hümayun örgütünün devamı niteliğindedir. 1923 yılında Asar-ı Atika ve Müzeler Müdürlüğü ismi ile anılırken; 1933 yılında çıkarılan Maarif Vekaleti'nin Merkez Teşkilat ve Vazifeleri Hakkında Kanun'da Müzeler Müdürlüğü olarak anılmıştır ve kanunun 16. maddesinde bu birimin görevi, tarihi ve bedii kıymeti haiz eserlere mahsus müzelerin, idare, tesis ve idameleri, tarihi abidelerin muhafaza ve tamir işleriyle iştigal, arkeolojik hafriyat için vaki müracaatların tetkik ve hafriyata nezaret etmek olarak tanımlanmıştır. (Resmi Gazete, 1933). Birim bir müdür, bir arkeolog, bir mümeyyiz ve iki katipten oluşmuştur. Müdürlük daha sonra 2773 sayılı yasa ile Kültür Bakanlığı örgütüne Öntükler ve Müzeler Direktörlüğü adıyla dahil edilmiştir. Ancak çok kısa bir süre sonra Antikitelev ve Müzeler Müdürlüğü olarak yeniden isimlendirilmiş, tekrar Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlanmıştır (Çetin, 2007: 120) Müdürlük, 1933-1935 yılları arasında otuz kadar yapının onarım faaliyetlerine yine bu dönemde başlanılmıştır

Türkiye’de koruma eğitiminin kökleri, Güzel Sanatlar Akademisi’nde 1934’te Sedat Hakkı Eldem tarafından yürütülmeye başlanan geleneksel konut mimarisinin tespit ve değerlendirilmesine odaklanan Milli Mimarlık Semineri’nde aranabilir. Seminerler kapsamında 1930’ların sonu ile 1940’ların başlarında pek çok mimarlık öğrencisi çeşitli

Anadolu Kasabalarında bulunan geleneksel evleri inceleyip rölövelerini (çizim ile belgelendirme) yapmışlardır (Binan, 2005; akt. Coşkun, B., Binan, D., 2013).

2.2.5. 1941-1950 Dönemi Korumayla İlgili Yasal Düzenlemeler

2.2.5.1. Kurumların etkinlikleri

Eski eserler ve müzeler umum müdürlüğünün kurulması

Antikiteler ve Müzeler Müdürlüğü'nün gerçekleştirilecek olan çalışmalara yetecek sayıda çalışana sahip olamaması nedeniyle 1944 yılında 4624 sayılı yasayla, Müzeler Müdürlüğü'nün kadroları iptal edilmiş ve yerine Eski Eserler ve Müzeler Umum Müdürlüğü ismiyle bir birim oluşturulmuştur. Bu değişiklikten anlaşılacağı üzere sadece isim ve kadrolar üzerinde değişikliğe gidilmiştir. Yasa ile bu birime, merkezde görev yapmak üzere 12, taşrada görev yapmak üzere ise 57'si uzman ve 116'si idari görevli olarak toplam 185 kadro tahsis edilmiş (Erkin, 2017).

Eski eserleri koruma encümeni çalışmaları

Encümen genellikle İstanbul ve yakın çevresinde faaliyetlerde bulunmuştur. 1950'lere kadar çalışmalarına devam etmişlerdir. 1949 yılında neredeyse 100 toplantı yapmışlar. Kendi çalışma alanları doğrultusunda ellerine gelen 550 konuyu incelemişlerdir. Bu konuların dağılımı 55'i Müzeler Genel Müdürlüğü, 108'i İstanbul Belediyesi İmar Müdürlüğü kalanlar ise farklı kurum ve kuruluşlardan şeklidir. Encümen gerekli tedbirleri alıp, takibinde bulunan eserlere yönelik yerinde incelemelerde bulunmuşlardır. Encümenin bu tip yapı ölçeği genelinde ilgilendikleri faaliyetlerin yanı sıra çevre ölçeği kapsamında da faaliyetlerde bulunduğu görülmüştür. Buna en güzel örnek o dönemde Üsküdar ve çevre yapılarında yapılan çalışmalar sırasında belediyenin gerekli birimlerinin yaptığı katkılarla da 88 eski yapı incelenmiş ve bu yapılara yönelik değerlendirmeler İmar Müdürlüğü'ne iletilmiştir (Sunter, 2016).

2.2.6. 1951-1973 Dönemi Korumayla İlgili Yasal Düzenlemeler

1950'lerden başlayıp çeyrek yüzyıl devam edecek olan bir zaman diliminde tarihi çevre, var olan kentlerin dokusu gibi birçok kavram henüz literatürde yerini almamışken; bunun yanı sıra eski olanın yeni olacak olanın önünde bir engelmiş gibi algılandığı dönemdir. Yeni imar

faaliyetlerine yer açılabilmesi için birçok tarihi yapı bu uğurda feda edilmiştir (Tanman, 2006: 17-22;). Özellikle İstanbul'da tarihi çevreyi, eserleri tahrip edecek birçok imar faaliyeti baş göstermiş olup; yine bu zamanlarda Adnan Menderes'in başbakan olduğu dönemde Büyük İmar Hamlesi adı altında birçok eski yapı yıkılmış ve ya başka yerlere nakledilmiştir. Korumaya yönelik faaliyetlerin sağlıklı bir şekilde yapılmasının önünde bu yıkım kararlarından başka sebeplerde baş göstermiştir. Bunlar; kaynak yetersizliği, uzman kadro yokluğu, faaliyetlerin uygulamaya dönüştürülmesinde ortaya çıkan engeller şeklinde sayılabilir. Bu dönemin koruma açısından en önemli gelişmesi olarak 1951 yılında Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu (GEEAYK)'nın kurulması ve bu alandaki çalışmaları dikkat çekmektedir.

1956 yılında Vakıflar Umum Müdürlüğü Vazife ve Teşkilatı Hakkındaki Kanun yürürlüğe girerken; 1957 yılında çıkarılan 7044 sayılı Aslında Vakıf Olan Tarihi ve Mimari Kıymeti Haiz Eski Eserlerin Vakıflar Umum Müdürlüğü'ne Devrine Dair Kanun'a dayandırılarak aslı vakıf olan eserler Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne bağlanmıştır. Müdürlük kanunlarla birlikte kendi sorumluluğu altına giren her esere yönelik titiz bir çalışma programı yürütmüş, gerekli yenileme,-onarım çalışmalarını gerçekleştirmiştir. 1960'lı yıllarla birlikte Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun faaliyetleri de baz alınarak koruma kapsamında önemli ilerlemeler kaydedilmiştir. Bilimsel kararlar alınması eylemsel adımların önüne geçmiştir. Cumhuriyetle beraber artık üniversite bünyelerinde de kendine yer bulan koruma anlayışının ilk olarak 1967'de ODTÜ Mimarlık Fakültesi'ne bağlı Restorasyon Bölümü'nde kendini göstermiştir (Kuban, 2000; akt. Sarioğlu, Ö., 2012).

Bu alandaki en önemli kaynaklardan biri olarak kabul gören 1964 tarihli Venedik Tüzüğü ile dünya mirasını oluşturan değerlerin kriterlerini belirleyen ve denetleyen bir yapı olan ICOMOS' a göre kolektif bir çalışma düzeni oluşturulmalıydı. İçinde uzmanların, yerel yönetim birimlerinin ve sivil toplum üyelerinin bulunduğu bir yapı oluşturulmasının gerekliliğini anlatmışlardır. Böylelikle koruma faaliyetleri bu yapı sayesinde bürokratik süreçlerden kurtulup, doğrudan kendisini ilgilendiren bir yapının sorumluluğuna dahil edilecekti. Bu gelişmelerin hemen sonrasında ise Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu Venedik Tüzüğü'nü kabul etme kararı almış. Bu alınan karar ile tarihi alanlara yönelik yapılan çalışmalar yeni bir boyut kazanmıştır (Ulusoy, 2008; akt. ÇEKÜL, 2010).

Bürokrasiden bağımsız olarak işleyen bir yapıya sahip olan bu kurul attığı adımlar ile koruma alanında köklü ve hızlı değişimler meydana getirmiştir. Türkiye'de koruma fikrini

tek yapı ölçeğinden alıp daha geniş yayarak alan korumasına çekilmesine zemin hazırlamıştır. Bu alana birçok yeni kavram ve method kazandırmıştır. Bunlardan bazıları koruma alanı, tescilli binalara özelliklerine uygun müdahale biçimleri şeklindedir. Venedik Tüzüğü'nün çeşitli şekillerde tanımladığı sit alanı kavramı kabul edilmiştir.

2.2.7. 1973-1983 Döneminde Korumayla İlgili Yasal Düzenlemeler

Göç geçmişten günümüze hala devam etmekte olan bir olgu olarak 1973 ve 1983 yılları arasında da artarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye bu dönemde Anadolu'dan özellikle İstanbul'a doğru bir iç göçe maruz kalmıştır. Şehirlerin gelen bu göçü karşılayacak yapısal bir birikimleri olmadığından gecekondulaşma ortaya çıkmaya başlamıştır. Buna ek olarak yer kazanmak amacıyla ortaya çıkan denetimsiz yapılaşmada sahip olunan tarihiyi dokuya zarar vermiştir. (Tekeli, 1998: 15, akt. Coşkun, B., Binan, D., 2013). Çeşitli sebeplerde İstanbul'da biriken kitleler tarihi mimariyi yok edici etkilere sebebiyet vermişlerdir. Eski Eserler Kanunu'nun kabul edilmesiyle korumaya yönelik birçok uygulamaya kısa süre içinde başlanılmıştır. 1983'te Eski Eserler Kanunu terk edilerek bugün de geçerliliğini koruyan 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu kabul edilmiştir.

1973 yılında çıkarılan 1710 sayılı Eski Eserler Kanunu, son halini 1906 yılında alan Asar-ı Atika Nizamnamesinden sonra, kültürel mirasın korunmasına yönelik ilk yasadır. Sit, tarihi sit, arkeolojik sit ve doğal sit kelimelerine ilk kez bu yasada yer verilmiştir. Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu tarihi ve doğal alanların da korunmasından sorumlu tutulmuştur. Bu sorumluluk büyük önem arz etmektedir. Bu alınan karar korunacak alanlara yönelik bütünsel bir yaklaşım sergileneceğinin göstergesi olmuştur. 1975 Avrupa Mimarlık Mirası yılını taçlandıran ve Avrupa'nın tüm ülkelerinin delegelerinin katılımıyla oluşan Amsterdam Kongresi ve sonunda kabul edilen Bildirge ile bütünsel koruma şu şekilde dile getirilmiştir: Mimarlık mirası yalnız üstün nitelikli tek yapılarını ve çevrelerini değil, tarihsel ve kültürel özelliği olan tüm kentsel ve kırsal alanları içerir.

Kağıt üzerinde alınan bu kararların hayata geçirilmesi ne yazık ki aynı istek ve arzu ile karşılanmadı. Koruma anlayışı toplum nezdindeki 1950'lerden bu yana devam eden kentleşme ve gelişmenin önündeki engel olgusu olma durumundan kurtulamamıştı. Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu koruma çalışmalarının konularını oluşturacak olan tespit ederken önceden verilmiş olan imar planları da geçerliliğini kaybetmiş oldu. Korunacak olan alanların tespitinden sonra belediyelere de belli başlı görevler

düşmüştü. Belediyelerin korunacak alanlara yönelik, koruma-kullanma dengesi gözetilerek arazi kullanım kararlarının geliştirilmesi, korunan alan ile etkileşim halinde bulunan yerleşim alanlarının olumsuz etkilerinin ve buna benzer başlıkların yer aldığı nazım planlarını oluşturması gerekmektedir. Ne var ki hem belediyeler hem de mülk sahipleri bu duruma direnmişlerdir. Yerel birimler 1710 sayılı Eski Eserler Kanunu'nu imari alanda ilerlemenin önünde engel olarak görürlerken; mülk sahipleri de haklarının gasp edildiğini ileri sürmüşlerdir (1710 Sayılı Kanun, 1973). Günümüzde de hala devam etmekte olan mülk sahiplerinin kat karşılığı arsalarını müteahhitlere vermeleri de kentlerin yapılarında büyük ve geri dönülemez değişiklikler meydana getirmiştir. Fakat bunların yanında Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu eski, onarılmaya muhtaç yapıların yenilenmesini belirli kriterlere bağlayarak kent dokularının bozulmasının önüne geçilmeye çalışılmıştır. Özellikle 70'li yıllardan günümüze de artarak gelen inşaatlaşma ve rant sürecinin önünde tarihi yapılar varlıklarını sürdürememişlerdir. İnşaat alanındaki artışlar öyle bir hal almışlardır ki artık büyüme yüzdelerine şişirici bir etki yapabilecek noktalara ulaşmışlardır.

Yapılan yasal düzenlemeler halk tabanlı olmayınca yönetimde ve uygulamada herhangi bir karşılık bulması zorlaşıyordu. Koruma eksenli yapılan bu düzenlemelerde merkez eliyle yapılıp uygulamada büyük bir dirençle karşılaşınca kağıt üstünde kalmaktan öteye gidemedi. Bu kültürel ve tarihi mirasa yönelik halkın ve hatta karşı çıkan yerel birimlerin dahi bilinçlendirilmesi gerekirdi, ama bu konu üzerinde gereken ilgi alaka sağlanamamıştır. Aslında milli kimliğe, benliğe yönelik olan bu politikaların iyi anlatılamamış olması, karşı tarafın bunu yeteri kadar benimseyememesi bu durumu bir savaş haline dönüştürmüştür. Bu duruma Erder (1975: 247; akt. ÇEKÜL, 2010) çalışmasındaki şu sözlerle dikkat çekmiştir: Anıt ve çevre korunmasında varılan kararların ve bunların uygulaması için oluşturulan idari ve hukuki tedbirlerin, koruma anlayışında halkla bir ilişkisi kurulmamışsa, yeterliliklerinden şüphe etmek lazımdır. Aksi halde çalışmaların olumlu olduğu, bir sanı olarak kalmaktadır. Onarımda alınacak kararlarda teknik yönden olduğu kadar insana dönüklüğü yönünden de ilgili bilimsel çalışmalara yer vermenin önemi büyüktür.

2.2.8. Yerelleşmeye Doğru: 1983-2000 Döneminde Korumayla İlgili Yasal Düzenlemeler

Tüm uğraş ve çabalara rağmen koruma politikalarına yönelik olumsuz algı varlığını bundan sonraki dönemlerde de varlığını sürdürdü. Buna paralel olarak Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu da belgelendirmelere ve tescillemelere devam etmiştir. Yerel birimler, İller Bankası, Tapu Kadastrolar oluşturulan koruma politikaları kapsamında

imar planları hazırlanması konusunda uyarılarda bulunuyordu. Ama yine de istenilen başarı sağlanamamıştır. Bu durum 1990'a Koruma Amaçlı İmar Planlarının hazırlanmasına ait sözleşmenin oluşturulmasına kadar yapılan imar planları koruma altındaki yapıları yok sayacak şekilde hazırlanmıştır.

1983'te 1710 sayılı Eski Eserler Kanunu bırakılarak, yerine bugün hala geçerliliğini koruyan 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kanunu kabul edilmiştir. Anıtlar Yüksek Kurulu'nun yerini Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Bölge Kurulları ve Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Yüksek Kurulu almıştır. Bölge Kurulları adından da anlaşılacağı üzere yerel birimlere belirli oranlarda yetki devrinin önünü açmıştır. Fakat bu da beraberinde tarafsızlığa, baskıdan uzak, şeffaf yapıya gölge düşürmüştür. Bu kurullar bugün hala faaliyet göstermeye devam etmektedir. Ancak yeterli sayıda uzman bulunduramaması, alınan kararların özgürce hayata geçirilememesinde doğan görev bırakma gibi durumların yaşanmasından ötürü etkili bir çalışma hayatından bahsedilmesi mümkün görünmemektedir (ÇEKÜL, 2010: 38).

1980'li yılların sonunda kurumsal olarak birtakım yeni adınlar atılmıştır. 1989'da Kültür Bakanlığı kurulmuş. 1972 tarihinde bu yana Başbakanlık bünyesinde faaliyet gösteren Tarihi Varlıklar ve Müzeler Genel Müdürlüğü ikiye ayrılmış. Tescilli Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü ile Kültür ve Tabiat Varlıkları Genel Müdürlüğü adları altında Kültür Bakanlığı'na bağlanmışlardır. Bu kurumsal odaklı süreç koruma kararlarının merkezini değiştirmiştir. Artık sorumluluk Kültür Bakanlığı'na devredilmiştir. Bakanlık, Bölge Kurulları ile kolektif bir çalışma içerisine girmiştir. Bakanlığın belirlediği ilkeler doğrultusunda hazırlanan nazım planları Bölge Kurullarının onayını almak zorundaydı. Bu süreç 2000'li yıllara kadar varlığını sürdürdü (ÇEKÜL, 2010: 38). Türkiye'nin zengin kültürel miras alanlarının bakım ve onarım gibi faaliyetlerinin bilimsel yöntemlere dayandırılması için Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı olarak Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne bağlı olarak 1984 yılında Restorasyon ve Konservasyon Merkez Laboratuvarı kurulmuştur. Kurulduktan bir sene sonra faaliyetlerine İstanbul'da başlamıştır. Merkez'in kuruluş amacı kültür varlıklarının korunup, geliştirilmesinde bilimsel temelli faaliyetlerin uygulanıp, bilgi birikiminin aktarımını sağlamak olmuştur (Ahunbay, 2019: 140). Röleve ve Anıtlar Teknik Müdürlükleri, Kültür ve Turizm Bakanlığı içerisinde önemli görevleri ifa etmektedir. Buldukları bölgelerde müze, anıt, arkeolojik sitlerle ilgili bakım onarım işlemleri bu müdürlükler aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Alanlarla ilgili bakım onarım projelerinin

hazırlanması, ihale edilmesi ve denetimi bu birimler aracılığıyla sağlanmaktadır (Ahunbay, 2019: 139).

2000’li yıllara gelindiğinde bu zamana kadar kayıt altına alınan Türk koruma tarihi içerisinde birçok çelişkili durumu barındırmaktadır. Kağıt üzerinde elde edilenler faaliyete geçirilirken tam manasıyla yapılamamıştır. Ancak 2000’li yıllarla birlikte bu alanda koruma tarihinin kaderini değiştirecek önemli çalışmalar olmuştur. En önemlisi ise aydınların, yerel birimlerin ve sivil toplum kuruluşlarının koruma konusunda daha fazla rol almaya başlamış olmalarıdır. Bu durum toplum içindeki direnişin kırıldığı anlamına da gelmektedir. Ayrıca bu dönemde yasalarda yapılan çeşitli yeniliklerinde daha gerçekçi olması sürecin düzgün bir şekilde ilerlemesini sağlamıştır (ÇEKÜL, 2010: 39).

2.2.8.1. Koruma ve kurumsallaşma girişimleri

2000’li yıllar Türkiye’de koruma faaliyetlerine yönelik önemli uygulamaların hayata geçirildiği bir dönüm noktası olmuştur. Bu tarihten itibaren konunun muhataplarından ayrı bir şekilde şekillenen düzenlemeler ve ya sisteme karşı çıkma durumu gerek merkez nezdinde gerekse yerelde fark edilip, buna yönelik yeniden yasal düzenlemelere gidilmiş ya da var olan yasal metinler üzerinde güncellemeler yapılmıştır. Bu konuda Kültür Bakanlığı hem kaynak hem de uzman konusunda çektiği sıkıntılara rağmen koruma alanlarına yönelik üstün gayretler içerisine girişmiştir. Yine bu dönemlere denk gelen AB Uyum sürecinden de etkilenilerek Türkiye’de merkezi yönetim ile yerel yönetim görev ve sorumluluklarında değişiklikler meydana gelmiştir. Özellikle yereli kendi yönetim alanı içerisinde daha fazla etkin kılmak adına yeni düzenlemeler yapılmıştır. Buna bağlı olarak koruma da yerel yönetimlere devredilen bir diğer başlık olmuştur.

Tüm bu olumlu gelişmelere ek olarak bu alanda artarak nüfuz elde etmeye başlayan sivil toplum kuruluşları korumaya yönelik hemen her çalışmaya aktif olarak katılmaya başlamışlar, toplumu bilinçlendirecek yayınlara, toplantılara, etkinliklere artan bir önem vermeye başlamışlardır. Korunacak alanlara karşı zamanında oluşmuş karşıtlığı yıkıcı faaliyetlerde bulunarak kamuoyunu bu konuda bilinçlendirmişlerdir. Tüm bu gelişmeler bundan önceki dönemlere kıyasla koruma alanına az da olsa bir ivme kazandırmıştır.

2.2.8.2. Yasal düzenlemeler

Bugün hâlâ çok sayıda eksikler içerse de, uygulama aşamasında siyasal ve ekonomik tercihler karşısında çoğu zaman öncelik kazanamasa da, 2000’li yıllarda, en azından doğru ilkelerle hazırlanan birçok yasa ve yönetmelik, korumanın önünü açacaktı.

1983’te çıkarılan 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasası birtakım değişiklikler ile yeni şartlara göre güncellenmiştir. 27 Temmuz 2004 tarihinde yürürlüğe giren 5226 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun koruma alanında gerçekleştirilen bir tazelenme olmuştur. Bu kanunun güncelleneceğinin sinyalleri de ondan kısa bir süre önce gündem de olan 5225 sayılı Kültür Yatırımları ve Girişimlerini Teşvik Yasası’ndan anlaşılıyordu (Resmi Gazete, 2004).

21 Temmuz 2004 yılında oluşturulan 5225 sayılı Kültür Yatırımları ve Girişimlerini Teşvik Kanunu beraberinde birçok yenilik getirmiştir. Hazine, kamu idareleri ve yerel yönetimlere ait tescilli taşınmazların Bakanlıkça il özel idareleri ile belediyelere tahsisine izin vermiştir. Koruma uygulamalarında gelir vergisi stopajı indirimi, sigorta primi işveren payı indirimi, su bedeli indirimi, enerji desteği gibi kolaylıklar, yabancı uzman personel ve sanatçı çalıştırma izni getirmiştir. Kültür varlıklarının yoğun olarak bulunduğu sosyal yaşama konu olmuş alanlar, koruma amaçlı imar planı, çevre düzenleme projesi, ören yeri, yönetim alanı ve yönetim planı, bağlantı noktası, somut olmayan kültürel miras gibi yeni kelimelerin tanımlarını yapmıştır (Resmi Gazete, 2004). 2000’li yıllarda hazırlanan yasaların ve ya güncellemelerin en büyük özelliği olan sürece yerel birimleri ve sivil toplum kuruluşlarının dahil edilmesini burada görülmüştür. Bu yasa bu alanda faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının görüşleri esas alınarak hazırlanmıştır.

1983 tarihli Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu’na 27 Temmuz 2004 tarihinde bir güncelleme yapılmış, birtakım yenilikler getirilmiştir. Bunlar kısaca şöyledir: Koruma amaçlı hazırlanan imar planları yeniden tanımlanmış ve bu konuda belediyelere il özel idareleri ve İller Bankası bütçesinden pay verilmesi kuralı getirilmiştir. Büyükşehir belediyeleri, valilikler ve belediyeler bünyesinde kültür varlıkları ile ilgili işlemleri ve uygulamaları yürütmek üzere Koruma, Uygulama ve Denetim Büroları (KUDEB) kurulması öngörülmüştür. Kamu kurum ve kuruluşları, belediyeler, il özel idarelerine tescilli taşınmaz kültür varlıklarını kamulaştırma yetkisi verildi. Belediye alanlarındaki kentsel sitler için taslak yönetim planları hazırlama ile denetleme kurullarının başkanlarını seçme görevi de

belediyelere bırakılmıştır. Sit ve koruma alanlarına izinsiz müdahaleler ve izinsiz inşaat ve onarımlarına verilecek cezalar artırılmış. Önceki yasalarda yer almayan ören yeri kavramı; ulusal ve uluslararası platformlarda eleştirilere konu olan yönetim alanı ve yönetim planı kavramları yasaya eklenmiş ve tanımlanmıştır. Bu ve buna benzer daha birçok yenilik ve iyileşme kanunda yerini almıştır (Resmi Gazete, 2004).

Yine 2004 yılında kabul edilen 5228 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarına Yapılan Bağış, Yardım ve Harcamalara İlişkin Vergi Muafiyetine Dair Kanun'da taşınmaz kültür varlıklarının bakım ve yenilenmesine yönelik geliştirilen projeler, bilimsel kazı çalışmaları ve yüzey araştırmaları, kütüphane, müze, sanat galerisi ve kültür merkezi gibi kültürel etkinliklerin sergilendiği tesislerin yapım, yenilenme çalışmalarına ait her türlü harcamalara ait her türlü bağış ve yardımların yüzde 100'ünün gelir veya kurumlar vergisinden indirilmesini sağlamıştır (Resmi Gazete, 2005).

2005 yılında hayata geçirilen bir diğer yasa ise 5366 sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Varlıkların Korunması için Yenileme ve İşlevlendirme Yasası'dır. Bu yasayla birlikte yerel birimlere tarihi ve kültürel alanlarla ilgili bir takım yetkiler verilmiştir. Buralara yönelik kentsel dönüşüm faaliyetleri; yıpranan, yenilenme ihtiyacı olan alanlara yönelik plan ve proje geliştirme gibi görevler verilmiştir (Resmi Gazete, 2005).

2000 sonrası çıkarılan yasalardan da anlaşılacağı üzere kültürel yapı ve eserleri koruma görevi yerel birimlerin sorumluluğuna devredilmiştir. Her belediye kendi sınırları içerisinde bulunan tarihi mirasının bekçisi olacaktır. Böylelikle herhangi bir müdahale anında, bir çalışma yapılması gerekmesi durumunda yapılacak faaliyetler bürokrasi engeline takılmayacaktır. Ancak bu süreç kendiyle birlikte birçok soru işaretini de beraberinde getirmiştir. Yerel yönetimlerin bu konuda başarılı olup olamayacağı, kaynaklarının yetip yetemeyeceği, rant beklentisi içinde olan gruplara karşı durup duramayacağı akıllara gelen sorulardandır.

2.3. Koruma Eğitimi ve Çalışmaları Yapan Meslek Odaları ve Sivil Toplum Kuruluşları

Koruma konusunda bireylerin bilinç düzeylerini yükseltmek ilkokuldaki öğrenciden başlayıp üniversitedeki öğrenciye dek sürmelidir ki gerçek başarı sağlanabilinsin. Bu kamuoyu oluşumunun yanı sıra alanda faaliyette bulunacak olan ekibinde konu bakımından

yeterli olması çok önemlidir. Gerek uygulamada gerekse de uygulamaların denetim kısmında çalışacak ekibin iyi yetişmiş uzman kişilerce gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

Türkiye’de kültürel anlamda yapı ve alan bolluğu mevcutken; bu konuda faaliyette bulunacak uzman usta ve mimar sayısı oldukça azdır. Kültürel miras alanlarında gerçekleştirilecek olan onarım ve bakım işlemleri gerekli tekniklerle ve yapıya uygun yapılmalıdır. Burada geleneksel sanatlar ve yapım ustalarına ihtiyaç duyulmaktadır. Örneğin ahşap kapılar, pencere kapakları, sedef işleri, kubbe nakışlarının ya da malakari sıvaların onarımı, minare külahlarının kurşunlarının değiştirilmesi gibi faaliyetlerde uzman olan iyi yetişmiş kişilerin varlığına büyük önem duyulmaktadır (Ahunbay, 2019: 143).

Toplumda giderek önem kaybeden zanaatkarların yetiştirilmesi konusu, ne yazık ki geleneksel sanat alanında faaliyet gösteren usta sayılarının azalmasına sebep olmaktadır. Bu konularda mahir olan kişilerin bildiklerini, tecrübe edindiklerini genç nesilden birilerine aktaramaması ve bu sanatın varlığının tarih içindeki döneminin sekteye uğraması yapı kültürümüzün yaşatılıp korunmasını tehlikeye sokmaktadır. Bunun yanı sıra bu alanda yetişmiş gençlerin istenilen oranda gelir sağlayamaması ve yeni iş imkanları elde edememeleri farklı alanlara kaymalarına sebep vermektedir. Bazen genç neslin ilgisizliği bazen de yeterli ilgiyi görememeleri bu alana zarar vermektedir. Bu süreci olumlu bir şekilde yürütmek için devlet tarafından teşvik edici bir takım politikalar geliştirilmelidir. Böylelikle koruma konusunda eksikliği hissedilen birçok dalda görev yapan bireyin daha iyi şartlarda ve hevesle yetiştirilmesi sağlanmış olacaktır. Bu konuda devlet eliyle çeşitli adımlar atılmış olsa da yeterli kaynak aktarımı sağlanamadığından süreç sağlıklı bir şekilde ilerleyememiştir. Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın bu konuda yeniden bir program ve plan sürecine gitmesi gerekmektedir.

Koruma çalışmalarının başarıya ulaşması açısından mozaik, duvar resmi, metal şebeke onarımı yapabilen, taş sağlamlaştırılması ve temizlenmesi konularında konservatör yetiştirilmesi önemli bir konudur. Üniversite eğitim programlarında iki yıllık bölümlerde bu konuda faaliyette bulunmak adına bireylerin yetiştirilmesi hususunda programlar hazırlanmıştır. Müzecilere de aktif oldukları bölgelerde yaşanabilecek acil durum zamanlarında müdahalede bulunabilme imkanları verilmiştir. Restorasyon ve Konservasyon Merkez Laboratuvarı mesleğe yeni başlayan genç arkeologların, sanat tarihçilerin, konservatörlerin bu konuda tecrübe edinebilmeleri için birçok kurs programı oluşturmaktadır (Ahunbay, 2019: 144).

Tüm bunların yanı sıra geleneksel sanatlardan anlayan ve yaşatanların yanında koruma ve restorasyon konusunda bilgi sahibi olan mimar, mühendis ve plancılara da ihtiyaç duyulmuş ve duyulmaya da devam etmektedir. 1945'lerden sonra dünyanın içine girdiği hızlı teknolojikleşme sürecine bağlı olarak mimarlık fakülteleri de programlarını yeniden revize etmişlerdir. Fakültelerde mimarlık tarihi derslerini kısıtlamışlar ve rölöve derslerini kaldırmışlardı. Bundan dolayı da tarihi çevreyi ve korumayı daha detaylı anlaşılır bir biçimde görüp fikir sahibi olmayan mimarlar, bilinçsizce kentin dokusuna aldırış etmeden imar planları ve uygulamalar geliştirmişlerdir. 1970'li yıllarla birlikte ise bu konuda bir aydınlanma yaşanmış ve anıt-çevre koruma konusu fakültelerin vazgeçilmez alanları olmuştur. Tarihi çevre koruma ve restorasyon, tarihi doku araştırması, geleneksel konutların sağlamaştırılması, tarihi çevrede yeni yapı, kent yenileme gibi birçok ders mimarlık fakültelerinin vazgeçilmezleri arasına girmiştir. Yüksek lisans programlarıyla mimarlara tarihi yapı ve kentsel dokuların araştırılması, korunmaları için proje hazırlama ve uygulama konusunda görevler verilmektedir (Ahunbay, 2019: 144). Türkiye'de mimarlık fakültelerinde gerçekleştirilen yüksek lisans ve ya uzmanlık eğitimi olarak tarihi çevreyi korumaya yönelik uygulama imkanının verilmesi yarım asır öncesine dayanmaktadır. Bu konuda ilk olarak 1972 yılında ODTÜ Mimarlık Fakültesi'nde restorasyon yüksek lisans eğitimi verilmeye başlanmış, bunu Yıldız, İTÜ, Ege ve Mimar Sinan üniversiteleri takip etmiştir (Yavuz, 1994: 39-41).

Koruma eğitiminin amaçları tarihi çevrenin korunması, faaliyette bulunacaklara deneyim kazandırmak ve gerekli bilgi ve tekniklerin aktarımını sağlamak, koruma konusunda ortak bir çerçeve yaratmak vb. şeklinde sayılabilir. Bu konuda gerçekleştirilen uzmanlık eğitimleri kuram araştırmayı ve uygulama sürecini bir araya getiren bir yapıdadır. Eğitimin sahip olduğu programlar belirlenen sorunların çözümünü hedef alan anıt ve çevre koruma, sağlamaştırma, yeni bir kullanım durumuna adapte etme gibi projelerin geliştirildiği stüdyolarla, alan araştırmaları, dersler ve tez çalışmalarından meydana gelmektedir.

Birçok ülkede tarihi çevre ve anıt koruma konusu disiplinler arası kabul görmekte ve kuramsal yönüyle değişik meslek insanlarına da (plancı, sanat tarihçisi, arkeolog, inşaat mühendisi, kimyacı, peyzaj mimarı, hukukçu, ekonomist, işletmeci) sunulmaktadır. Bu ve buna benzer programların amacı sanat ve tarihi açıdan değer sahibi kültür varlıklarının korunup, sürecin iyi yönetimi konusunda genel kapsayıcı bilgiler vererek farklı bilimlerin konuya katkıda bulunmalarını gerçekleştirmektir (Ahunbay, 2019: 145).

Koruma alanında gerekli bilgi ve tekniklerin verilmesi ve geleneksel sanat yapısının sürdürülmesi bağlamındaki eğitim ihtiyacı sorununa önem veren Avrupa Konseyi, Venedik'te Mimari Mirasın Korunması Avrupa Eğitim Merkezi'ni kurmuştur. Bu merkezde duvarcı, taşçı ustası ve marangozlar için üçer aylık kurslar düzenlenmektedir. Burada eğitim alan kişilere Venedik'teki restorasyon şantiyelerinde staj yapma imkanı sunulmakta daha sonra kendi ülkelerine dönen kişiler ülkelerindeki onarımların düzeyini yükseltmede büyük katkı sunmaktadırlar. Kültürel miras alanlarına yönelik koruma faaliyetlerinin az olması, yok edilme tehdidinin sürekli var olması vb. gibi birçok nedenden dolayı sivil toplum kuruluşları, aydınlar bu konuya ayrıca önem vermektedirler. Çeşitli kurum ve kişiler bu konuda kamuoyunda bir farkındalık yaratmak amacıyla birçok faaliyette bulunup, bireyleri tarihi çevre konusunda bilinçlendirmeye çalışmışlardır. Bu yapılan bilinçlendirme faaliyetleri kamuoyu nezninde karşılık bulmuş ve bu da beraberinde tarihi değerlerine sahip çıkan kentli, aydın birey tiplerini meydana getirmiştir.

Ülke olarak sahip olunulan kültürel miras alanlarının uluslararası statüde değerlendirilmesi konusunda çalışma gerçekleştiren sivil toplum örgütleri sayıca gün ve gün artmaktadır. Bu konuda faaliyette bulunan en önemli kuruluşlardan biri Turing ve Otomobil Kurumu'dur. İstanbul'da Kariye Müzesi çevresinin iyileştirilmesi, Yeşil Konak ve Kabasakal Medresesi, Soğukçeşme Sarnıcı, Safranbolu'da Asmazlar Konağı onarım faaliyetleri ile koruma konusundaki pozitif yönler, tarihi çevrenin güzelliği, kültür kaynaklarının günlük yaşam ile devamlı uyum halinde sürdürülmesi ortaya sunulan somut gerçeklerdir. Toplumsal hayattın ayrılmaz bir parçası olan evlerin yaşatılması ve gelecek dönemlere aktarılması yönünde faaliyetler gerçekleştiren öncü kuruluşlardan biri de Türkiye Tarihi Evleri Koruma Derneği'dir. Dernek 1976 yılında Perihan Balcı başkanlığında kurulmuştur. Eski evlerin korunması konusunda faaliyetlerde bulunmak, mülk sahiplerine maddi açıdan destekler sağlamak, kültürel mirası tanıtip benimsetmek konusunda yazılı ve görsel iletişim araçlarını kullanıp yayınlar yapmak kurumun amaçları arasındadır. (Türkiye Tarihi Evleri Koruma Derneği, 1993). Dernek evlerin korunup yaşatılması konusunda gerçekleştirdiği gerek ulusal mecrada gerekse de uluslararası alanlardaki başarılı faaliyetlerinin yanı sıra bu konuda bireyleri teşvik edip, ödüllendirici çalışmalarda da sürdürmektedir.

Bilim insanları, üst düzey yöneticiler, uygulamacı mimarlar ve T.C. Turizm Bankası A.Ş. tarafından 1976'da kurulan TAÇ Vakfı (Türkiye Anıt-Çevre-Turizm Değerlerini Koruma Vakfı) koruma alanında etkinlik yapan diğer bir önemli kuruluştur (Alsaç, 1991:

143). Vakıf bünyesinde gerçekleştirilen ve koruma konusunda bilinçlendirici faaliyetlerde bulunmaya katkı sağlayan sergiler ve yayınların yanı sıra mimarlık bölümü öğrencileri için ödül sistemine dayalı gerçekleştirilen program da ilgi görmektedir.

Mimarlar Odası'nın Türk koruma tarihinde seçkin bir yeri vardır. 1954 yılında yetkili kişilerce kurulmuş olan yapı ilk olarak 1980'li yıllardan önce üç büyük kentte varlığını devam ettiren; daha sonra ülke genelinde yaygınlık kazanmış ve 23 ilde şube, 82 kentte temsilcilik ve 61 kentte oda temsilciliği ile kanunlara dayandırdığı yetki ve sorumluluklarını toplumda en iyi şekilde gerçekleştirmiş ve bugünkü konumuna erişmiştir.

Özellikle Oktay Ekinci'nin, Mimarlar Odası İstanbul Büyükşehir Şubesi Başkanlığını iki dönem yürüttüğü 1992-1996 yılları ile Mimarlar Odası Genel Başkanlığı yaptığı 1998-2000 ve 2000-2002 dönemlerinde Mimarlar Odası; çeşitli Vandalizm faaliyetlerine maruz kalıp kendi öz yapısını kaybetmeye başlamış ve ya kaybetmiş alanlar konusunda çalışmalar yürütmüşlerdir. Bu tarihi kimliğe zarar veren davranışların toplum tarafından fark edilmesini sağlamak amacıyla, gerek yazılı gerekse görsel medya araçları kullanılmış ve etkinlikler gerçekleştirilmiştir. Özellikle kentsel yenileme adı altında gerçekleştirilen birçok faaliyeti kamuoyu çıkarına olup olmadığı konusunda detaylı incelemelerde bulunan; yapılacak alandaki toplumu, değerleri, yerel kültürü yok sayıp, çevrelerin öz kimliklerini yitirip kaybettikleri ayrıcalıklı imar planlarının yanlışlıkları üzerinde durup verdikleri mücadeleler takdirle karşılanmıştır. Mimarlar Odası, Türkiye'de faaliyet gösterdiği her yörede kent yapısının sahip olduğu sorunları sahip oldukları ilkeler ışığında yerel ile aktif bir etkileşim çerçevesinde çözüme kavuşturmak için çabalamışlardır. Kültürel mirasın korunması konusunda gerçekleştirdikleri faaliyetleri ülke koruma tarihi açısından önemli sayılan işlerdendir. (ÇEKÜL, 2010: 56).

Son zamanlarda çevrenin tahribine karşı duyarlılık artış göstermekte ve koruma konusunda aydınların bir araya gelme çabaları artmaktadır. Mimarlar Odası'nın çabalarına ek olarak, ÇEKÜL, Ayaspaşa, Cihangir, Fener-Balat, Galata dernekleri gibi örgütlenmeler, çevrenin tahribine karşı ve yaşam alanlarının sürdürülebilir biçimde korunması yönünde sorumluluk sahibi kurum ve kişilerin başarılı projeler üretecekleri umudunu diri tutmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: ARKEOLOJİK ALAN YÖNETİMİ VE DÜNYA ÜZERİNDE UYGULAMADAKİ ÖRNEKLERİ

Bu başlık altında kültürel miras, yönetim, yönetim planı, alan yönetimi, arkeolojik alan yönetim planlaması kavramları incelenmiştir. Bölümün bitiş kısmında ise uluslararası alanda belirlenen birkaç alan yönetim planı incelenmiştir.

3.1. Kültürel Miras Kavramı

Dünya üzerinde var olan, sahip olduğu değer kapsamında eş bulunmayan, milletlerin kültürel ve doğal mirasını koruma ve muhafaza etme konusunda UNESCO birçok kapsamlı faaliyette bulunmaktadır. Bu faaliyetlerin temelini 1972 yılında Paris'te onayladığı Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunması Hakkında Sözleşmesi ile sağlamıştır (UNESCO, 2021). Bu onaylanmış sözleşmeye göre kültürel miras şu şekilde tanımlanmıştır:

Anıtlar: Tarihsel sanatsal ve bilimsel açıdan sıra dışı bir değeri bulunan mimarlık eserleri, heykel ve resimler, arkeolojik nitelikte eleman ve yapılar, yazıtlar,

Yapılar: Mimarileri, türdeşlikleri ve çevresel peyzaj özellikleriyle, tarihsel, sanatsal ve bilimsel açıdan üstün evrensel değerleri bulunan, ayrı ya da birleşik yapı grupları;

Sitler: Tarihsel, sanatsal, estetik, etnolojik veya antropolojik açıdan yeri doldurulamaz evrensel değeri olan, insan ürünü eserler veya insan ve doğanın ortak eserleri ve arkeolojik siteleri kapsayan alanlar olarak tanımlanmaktadır (UNESCO, 2021).

Sözleşmede bu var olan doğal ve kültürel mirasın mevcut durumlarından da bahsedilmiş olup; varlıklarının tehdit altında olduğu gerekli önlemler alınmazsa yok olabileceği ve bu durumun tüm dünya ülkelerine olan etkilerinden de bahsedilmiştir.

UNESCO onayladığı bu sözleşmeyle birlikte kültürel miras alanlarındaki bu tahribatın ve bozulmanın temellerini aynı zamanda sosyal ve ekonomik durumların değişmesine de bağlamıştır. Ayrıca bu değerlerin sadece bulunduğu coğrafyaya ait olmadığının altını önemle çizip; tüm dünya mirasının bir parçası olarak korunup, yaşatılması gerektiğini savunmuştur.

3.2. Arkeolojik Alan Yönetim Planlaması

Arkeolojik alan yönetim planlamasında önemli görülen yönetim kavramı ve temel amacı, yönetim planı ve alan yönetim kavramları incelenecektir.

3.2.1. Yönetim Kavramı ve Temel Amacı

Yönetim, baştan belirlenmiş amaç ve hedeflerin gerçekleştirilmesine yönelik çalışmalarda bulunmadır. En az iki bireyden oluşan gruplarda söz konusu olan bir sosyal süreçtir. Belli bir otoritenin yönlendirmesi ve eşgüdümü altında gerçekleştirilen ve işbirliğine dayanan bir olgudur. (Eryılmaz, 2015:3)

Yönetimin temel amacı ise hem güçten hem zamandan hem de maliyetten tasarruf etmektir. Yani yapılacak bir işi daha ucuza, daha kısa sürede ve kolay bir şekilde yapmaktır. Bu da kaynaklardan daha az çıktı anlamına gelmektedir. Yapılan iş neticesinde istenilen sonuçlara ulaşmak, bu sonuçlara ulaşmak için çeşitli planlar ve stratejiler geliştirmek, bunların etkin ve verimli bir şekilde hayata geçirilmesi de temel amaçlar arasında görülmektedir(Eryılmaz, 2015: 4).

3.2.2. Yönetim Planı

Yönetim Planı, korunması gereken alanın bir bütün olarak ele alınması, tamamını kapsamayı; ileriye yönelik faaliyetlere bir yol haritası oluşturan; zaman içinde korunacak alana yönelik kararların alındığı ve ileride nasıl ve ne şekilde karar alınıp uygulanacağını gösteren bir kılavuzdur.

IUCN tarafından 2003 yılında yayınlanan ve Lee Thomas ile Julie Middleton tarafından yazılan Korunan Alanların Yönetim Planlaması İçin Rehber'de başarılı bir yönetim planının şu özelliklerde olması gerektiğini belirtmişlerdir;

- Yönetim planı bir sonuç değil, bir süreçtir, planın üretilmesiyle bitmez, planın uygulanması ve denetlenmesi ile devam eder.
- Gelecekle ilgili riskleri ve hedefleri belirler,
- Tehditler, fırsatlar ve diğer konular hakkında düşünmek için bir mekanizma sağlar, problem çözme ile ilgili tartışmayı teşvik eder.

- Sistemattiktir, alınan kararların bilgi ve analizlere dayanmasını sağlamaya yardımcı olur. Konunun ile ilgili kararların anlaşılır olmasını sağlar (Yağmur, 2020: 38).

Korunacak alana yönelik oluşturulan yönetim planı yalnızca doğal kaynağın somut durumuyla değil, aynı zamanda var olduğu alandaki insanların görüşleriyle de ilgilenmelidir. Bütüncül bir yapıda olmalı, her türlü sorun ve görüşleri dikkate almalıdır. Paydaşların sürece etkin bir şekilde katılabildiği ve alana yönelik yapılabilirliği en yüksek olan sonuçlara ulaşmayı hedefleyen bir dilimdir. Bu yönetim plan dilimi dinamik ve sürekli bir süredir. Değişen koşullara göre uyumlu bir içeriğe sahip olması gerekmektedir.

2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nda Yönetim Planı şu şekilde tanımlanmıştır: Yönetim alanının korunmasını, yaşatılmasını, değerlendirilmesini sağlamak amacıyla, işletme projesini, kazı plânı ve çevre düzenleme projesi veya koruma amaçlı imar plânını dikkate alarak oluşturulan koruma ve gelişim projesinin, yıllık ve beş yıllık uygulama etaplarını ve bütçesini de gösteren, her beş yılda bir gözden geçirilen plânlardır (Mevzuat Bilgi Sistemi, 2021). Koruma kanunun bu tanımından da anlaşılacağı üzere yönetim planı bütün koruma alanlarında zorunlu kılınmıştır. Dünya Miras Listesi'ne alınıp alınmadığı bir gerekçe olarak görülmemiştir.

Uluslararası organlar, bir yönetim planının nasıl olması gerektiği ile ilgili farklı ölçütler belirlemiştir. Arkeolojik Miras Yönetimi Uluslararası Komitesi (ICAHM) tarafından hazırlanan ve ICOMOS Genel Kurulu tarafından 1990 yılında onaylanan Arkeolojik Mirasın Korunması ve Yönetimi Tüzüğü'nde: Arkeolojik mirasın, geçmişteki insan etkinliklerinin temel belgesini oluşturduğu, bu mirasın korunmasının yalnız arkeolojik tekniklerin uygulanması ile başarılamayacağı ve daha geniş mesleki ve bilimsel birikime, becerilere gerek olduğu tanımlanmaktadır (Ahunbay, 2002).

Tüzüğün ilgili tanımından da anlaşılacağı üzere yönetim planı farklı meslek disiplinlerini içermeli ve bu disiplinler arasında dönemin teknik gereklerini doğru ve yerinde kullanan ortak bir hareket ağı oluşturulmalıdır. Kültürel değerin varlığını sürdürdüğu alandaki bireylerin de sürece etkin katılımı koruma açısından vazgeçilmez bir politika haline gelmelidir. Korunacak alan hakkında toplumu bilinçlendirmek, süreç hakkında bilgi paylaşımında bulunmak yönetimin sağlıklı bir şekilde ilerlemesi için önemlidir. Bütüncül bir koruma sağlamak için bireylerin sürece aktif katılımı önemlidir.

Oluşturulan koruma kanunları yalnızca değerin tescil edilmiş bölümlerini koruyorsa, henüz tescil edilmemiş ve ya yeni bulunmuş bölümler için geçici bir koruma sağlayacak önlemler alınmalıdır. (Yağmur, 2020: 24). Tescil işlemleri planlama açısından büyük önem arz etmektedir. Ancak çalışma yürütülecek alanlarda henüz tespiti yapılmamış ve tarihi arşiv özelliği gösterebilecek verilerin olma ihtimaline dayanarak, planlama bölümünü şekillendiren kanunların bu durumu göz ardı etmeden yeniden şekillendirilmesi gerekmektedir.

Yönetim planı içeriği hakkında en önemli doküman 1993 senesinde Bernard M. Feilden ve Jukka Jokiletho tarafından hazırlanarak ICCROM tarafından yayınlanan Dünya Miras Alanları Yönetim Rehberi'dir. Söz konusu rehberde yönetim planı şu şekilde ifade edilmiştir:

- Yönetim planı, belli bir program bütçesi olan, düzenli aralıklarla gözden geçirilmesi ve güncellenmesi gereken, devam eden bir süreçtir.
- Planlama süreci, farklı disiplindeki uzmanların katılımıyla çok disiplinli bir faaliyet olmalıdır. Alanın önemi ile ilgili konular uzmanlarca listelenmeli ve mümkünse öncelik sırasına konulmalıdır.
- Planlama sürecinde, tüm alternatiflerin ve sonuçlarının incelenerek hangisinin miras alanının değerine uygun olduğu ve uygulanabilir olduğuna karar verilmesi gerekir. Uzmanlar arasındaki tartışmalar, önemini artırabilecek yaratıcı çözümlere yol açabilir, ancak bu işlem zaman alacaktır.
- Planlama süreci bilimsel ve mantıksal düzlemde olmalı ve düzenli aralıklarla gözden geçirilmelidir.

Planın dayandığı gerekçeler açıkça belirtilmelidir. Zamanla, Orijinal bilgilerin değişmesi olasıdır. Bazı veriler kültürel olarak ilham alan, diğerleri moda ya uygun veya politik eğilimlere dayanabilir. Her şey veriler ışığında analiz edilmelidir. Yönetim planları; uzun vadeli (30 yıla kadar), orta vadeli (5 yıl) ve yıllık hedeflere ait bilgileri içermelidir (Yağmur, 2020: 25).

Bu açıklamalara dayanarak yönetim planı hakkında kısaca şunlar söylenebilir: korunması gereken değerlerin şurada ve ileriki zamanlarda mevcut yapısı bozulmadan tarih içindeki yerini muhafaza etmesi, aktif olarak hayata nasıl entegre edileceği konusunda farklı uzman görüşlerinden faydalanan, katılımcılığa büyük önem veren dinamik bir süreçtir.

3.2.3. Alan Yönetimi

Korunacak alanda birbirinden farklı kurumların gerçekleştirdiği faaliyetlerin belirlenen ortak bir amaca hizmet etmesi, bu faaliyette bulunan kurumlar arasında ilişkilerin kurulması ve takım çalışmalarının hayata geçirilmesidir. Alandaki bu farklı kurumlar koruma alanında sorumluluk sahibi olacaklar ve belirli aralıklarla alanı kullananlar arasındaki iletişimi sağlayacaklar. Farklı disiplinlerin beraber çalışmaları sonucunda, söz konusu alan için, belli bir süre için, yönetim planı ile hedef ve eylem planlarını öngören stratejik bir plan türü olarak da değerlendirilebilir. Alan yönetimi konusunda gönüllülük esası yoktur. Bu yönetimin oluşturulması kanunlara zorunluluk olarak işlemiştir. UNESCO Dünya Miras Listesi'ne girebilmek için alanlarda yönetim planının olması gerekliliğini getirmiştir.

Koruma sürecinde tüm paydaşların sürece dahil edilmesi, sosyoekonomik özellikler dikkate alınarak belirlenen yetki ve sorumluluk dengesinin kurulması alan yönetimi ile mümkün hale gelmiştir. Alan yönetimi ve yönetim planı korunacak alanın varlığını devam ettirmesi, sürece tehdit oluşturabilecek durumların ortadan kaldırılması ve gelecek nesillere aktarılması gibi önemli başlıklara hizmet etmektedir. Alan Yönetimi ile Anıt Eser Kurulunun Kuruluş ve Görevleri ile Yönetim Alanlarının Belirlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik, alan yönetiminin hedeflerini şu şekilde sıralanmıştır:

1. Alan sınırlarının tarihi, sosyal, kültürel, coğrafi, doğal, sanatsal bir bütünlük içerisinde etkileşim sahaları ve tarihi, kültürel, sosyal, coğrafi ve sanatsal nedenlerle ilişkili bulunduğu bağlantı noktalarının alanın korunması, geliştirilmesi ve değerlendirilmesi bakımından doğru tespit edilmesinin,
2. Koruma, erişim, sürdürülebilir ekonomik kalkınma ihtiyaçları ile yerel toplumun ilgisi arasında uygun bir denge oluşturmanın yollarının yönetim planı ile gösterilmesinin,
3. Alanın değerini arttırarak uluslararası bir seviyeye çıkarmak için genel stratejiler, yöntemler ve araçların geliştirilmesi, mali kaynakların belirlenmesi ve yaratılmasının,
4. Kültür turizmini geliştirmek amacıyla uluslararası işbirliği ve paylaşımı yaratacak etkinlik ağının kurulmasının,
5. Belirli bir bölge içinde birbirleriyle ilişkilendirilerek sektör oluşturma potansiyeli bulunan sit alanlarında bölgesel kültür sistemlerinin gelişimi için uygulama planlarının yaratılmasının,

6. Yönetim alanlarının korunması ve değerlendirilmesinde kamu kurum ve kuruluşları, sivil toplum örgütleri, alanda mülkiyet hakkı bulunanlar, gönüllü kişi ve kuruluşlar ile yerel halkın işbirliğinin,

7. Sit alanları ve ören yerleri ile etkileşim sahalarının bakım, onarım, restorasyon, restitüsyon, teşhir, tanzim ve çevre düzenlemesi ile birlikte alan yönetim amaçları doğrultusunda uluslararası koruma prensipleri ve sözleşme hükümleri çerçevesinde korunarak yaşatılmasının yanı sıra kullanım ve gelişim ilkelerinin ve sınırlarının belirlenmesinin,

8. Kültür varlıklarının yönetiminde, konservasyon alanında, tasarım ve uygulamada, uzmanlık ve ekipmanda yüksek standartların kullanılmasının sağlanmasıdır (KTB Teftiş Kurulu Başkanlığı, 2015).

3.2.4. Stratejik Yönetim ve SWOT Analizi

Zamanla dünya genelinde önem verilen konu başlıklarının değişip çeşitlenmesiyle (globalleşme, bilgiye verilen önemin artması, teknolojik yenilikler), ülkelerin sahip oldukları kurum ve kuruluşların sergiledikleri performans ölçütlerinde de farklılaşmalar ve daha ileri seviyelere ilerleme gibi hedefler baş göstermiştir. Yönetimde; verimliliğin artışı, üstün performans, rekabet seviyesini artışı ve bunlara bağlı olarak stratejik yönetimin öneminde hem artış gözlenmiş hem de artık kamu yönetiminde kendine yer bulmaya başlamıştır. Stratejik yönetim, belli aşamaları içeren bir süreçtir. Bu süreç örgütün, iç yapısı ve dış çevresi bakımından mevcut durumun belirlenmesi yani SWOT analizi büyük önem taşımaktadır.

SWOT analizi ilgili olduğu kuruluşun, tekniğin, sürecin veya durumun içinde bulunduğu ortam ile etkileşim içinde sistematik olarak incelendiği bir yöntemdir. Örgütün iç yapısı bağlamında güçlü ve zayıf yönleri ile dış yapısı bağlamında fırsatlar ve tehditler ile mevcut durum analizinin yapıldığı süreçtir. Bu yaklaşım, planlama yapılırken kuruluşun güçlü ve zayıf yönleri ile karşı karşıya olduğu fırsat ve tehditleri analiz etmeyi ve geleceğe dönük stratejiler geliştirmeyi ifade eder. SWOT Analizi, ait olduğu örgütün temel amaç ve hedeflerinin hayata geçirilmesi bağlamında uygulanması gereken stratejilerin belirlenmesinde ve mevcut amaçların, hedeflerin, politikaların ve stratejilerin yapının temel amaç ve hedeflere uygun olup olmadığının ölçülmesinde, yönetim birimine yardımcı olan bir analizdir. Her örgütün yapması gereken ve belli periyotlarla güncellenmesi gereken bir stratejik yönetim aracıdır (Karakaya ve Çoban, 2010: 348).

3.3. Dünya Örnekleri Üzerinde Alan Yönetim Planı Örnekleri

Dünyada 1972 yılı kültürel ve doğal mirasa ilişkin bir dönüm noktasına sahne olmuştur. Bu yılda kabul edilen Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunmasına Dair Sözleşmesi ile korumaya ilişkin faaliyetler başlamıştır. 2005 yılında Dünya Mirası Sözleşmesinin Uygulanmasına Yönelik İşlevsel Kılavuz' yapılan bir revize ile Dünya Miras Alanlarında yönetim planının zorunluluk arz etmesi, yönetim planı hazırlama çalışmalarını daha da arttırmıştır. Dünyada, Dünya Mirası Alanı olarak ilan edilen birçok alan için yönetim planı hazırlamaya başlanılmıştır.

3.3.1. Pompeii, Herculaneum ve Torre Annunziata Arkeolojik Bölgesi Alan Yönetim Planı

3.3.1.1. Alanın üstün evrensel değeri

Pompeii, Herculaneum ve Torre Annunziata, bu üç yerleşme Venüz Yanardağı'nın eteklerindedir. Yanardağın patlaması sonucunda M.S. 79'da yerleşim yerleri küllerle kaplanmıştır. Dünya Miras Listesi'ne alınma kriterlerinden III, IV ve V. kriterlere dayandırılarak Miras Listesi'ne alınmıştır (UNESCO, T.Y.). Bahsedilen kriterler ve bu kriterlere bağlı değerlendirmeler şu şekildedir:

Kriter 3:

Pompeii, Herculaneum ve Torre Annunziata arkeolojik alanları, dünyanın herhangi bir yerinden farklı olarak tarihin belirli bir zamanında, günlük yaşamın ve toplumun değerli bir kaydını temsil etmektedir. Bourbon döneminde gerçekleştirilen ve zamanla devam eden kazı çalışmaları, hem kamu hem de özel olarak antik yaşamın tüm yönlerini yeniden inşa etmemize izin veren yapılar, süslemeler, mobilyalar, yazıtlar ve grafiti kurtarmamızı sağladı (UNESCO, T.Y.).

Kriter 4:

Arkeolojik alanlarda farklı kentsel, mimari ve dekoratif açıdan M.Ö. 1 ve M. S. 1. yüzyıl arasındaki dönemden lüks villalar, daireler, dükkanlar, halka açık yerlerde, forum ve sokaklarda mobilyalar gibi gündelik hayattan nesnelere ve araçlar ile ayırt edici özellikleri bulunan bu Roma şehri hayranlık uyandırmaktadır (UNESCO, T.Y.).

Kriter 5:

Arkeolojik alanlar, deprem ve volkanik patlamaların risklerinin yüksek olduğu yerleşim alanları, üretim alanları ve büyük tarihi ve çevresel değere sahip diğer alanların bir karışımı ile karakterize edilen karmaşık bir toprak bağlamında yer almaktadır. İnanılmaz nüfus yoğunluğu ve son kırk yılın bina genişlemesi, tarihi arkeolojik niteliklerden ödün vermeye ve bölgenin geleneksel peyzaj kimliğini bozmaya katkıda bulunmuştur. Yönetim planının kapsadığı bölgesel alan, hem dünya mirası olarak listelenen özellikleri hem de üç arkeolojik alanı içeren daha geniş bir bölgesel bağlamı içerir. Bu daha büyük bölgesel bağlam, tampon bölge için önerilen yeni sınırlar içinde yatmaktadır (UNESCO, T.Y.).

3.3.2. Yönetim Alanı

3.3.2.1. Pompeii

İtalya'nın güneyinde, Campania bölgesinde, Napoli'nin 23 km. güneybatısında kurulmuş antik bir kenttir. Bu kentte bulunmuş en eski arkeolojik buluntu M.Ö. 6. yy. aittir. Kente ait en parlak dönem M.Ö. 2. yy'da yaşanılmıştır. M.Ö. 290'da Roma ile bir ittifak kurmuş, Pön Savaşları'na katılmıştır. Bu savaş zamanını rahat atlatmışlardır. M.S. 62 yılında kentte büyük bir deprem felaketi yaşanmış. Kenttekiler bu depremin yıkıntılarıyla mücadele ederken M.S. 79 yılında Vezüv Yanardağı'nın patlaması neticesinde Herculaneum ve Stabiae'yla birlikte tümüyle yıkılarak küller altında kalmıştır (Anonim Arkeolojik Haber, 2019).

3.3.2.2. Herculaneum

İtalya'nın batısında, Campania bölgesinde, Napoli'nin 8 km. güneydoğusunda yer alan antik kenttir. Theophrastos M.Ö. 6. yy'da bu antik kentten bahseden ilk yazardır. Bir efsaneye göre kurucusu Herakles'tir. M.Ö. 5. yy sonlarında Samnitler tarafından işgal edilmiş, bundan dolayı Samnit Savaşları'na dahil olmuştur. Daha sonra Müttefikler Savaşı'nda da yer almıştır. Sulla'nın birliklerine yenilmiş ve Roma hakimiyetine girip, bir kent olmuştur. M.S. 79'da Pompei ve Stabiae ile birlikte Vezüv Yanardağı'nın lavları altında kalmıştır. 1709'da keşfedilen kent, ortalama taban seviyesini 15 metre yükselten lav tabakası sayesinde, iyi durumda korunmuş pek çok arkeolojik kalıntı ele geçirilmiştir (Anonim Arkeolojik Haber, 2019).

3.3.2.3. Torre Annunziata

İtalya'nın güneydoğusunda, Campania bölgesinde, Napoli Körfezinin güney yamacında yer almaktadır. Şehir, Vezüv Yanardağı'nın M.S. 79'da ve 1631 yıllarında patlamasıyla iki kez tahrip olmuştur. Herculaneum ve Pompeii ile birlikte Torre Annunziata da 1997 yılında Dünya Miras Listesine alınmıştır. Önemli bir demiryolu merkezi olan yerleşme, kimyasal ve ateşli silah imalatını içeren sanayisi ve tersanelerin yanı sıra, demir ve çelikhanelere sahiptir. Şehir, adını 1319'da William Nocera tarafından yaptırılan ve Meryem Ana'ya adanmış bir şapel ve hastaneden almıştır (Anonim Arkeolojik Haber, 2019).

3.3.3. Yönetim Planının Değerlendirilmesi

Hazırlanan yönetim planı on bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde yeniden yönetim planına neden ihtiyaç duyulduğu, bundan önceki zamanlarda konuyla ilgili çalışmalar ve İtalya Kültür Bakanlığı ile UNESCO arasındaki antlaşma açıklanmıştır. İkinci bölümde bölge ile ilgili bilgiler verilmiştir. Yanardağa ait, mülkiyete dair, bulunduğu bölgenin güçlü ve zayıf yönleri nelerdir gibi başlıklara cevap verilmiştir. Üçüncü bölümde, Korumanın amaçları, Riskleri, Öncelikleri belirleme - risk azaltma projeleri, bakım işlemleri, Bozulmayı belirlemek ve değerlendirmek, Arkeolojik mirasa yönelik müdahaleleri planlamaya ilişkin kurallar açıklanmıştır. Dördüncü bölümde alanın mevcut durumu, geleceğe dönük bir turizm sistemi vb. konular üzerinde durulmuştur. Beşinci bölümde alandaki mevcut risklerin belirlenmesi, afetlere yönelik risk önleme, azaltma, volkanik patlamalara yönelik acil durum planlarının oluşturulması ve 5 yıllık bir doğal afet risklerini önleme eylem planı açıklanmıştır. Altıncı bölümde, yönetişim kavramı, yönetişim hedefleri, yönetim organı ve iç yönetişim ve dış yönetişim açıklanmıştır. Yedinci bölümde, kapasite geliştirme eylemi, bu eylemin amaçları, alanın kapasite geliştirme eylem planı açıklanmıştır. Sekizinci bölümde, para toplama, para toplama döngüsü, alanın bağış ve kitle fonlama yasası ve sponsorluklar açıklanmıştır. Dokuzuncu bölümde, Dünya Mirası listesine alınan alanın korunma durumunu izleyen sistem, tampon bölgedeki varlıkların izlenmesi, mülkiyet için izleme göstergeleri, alanın yönetim planının izleme projesi ve gösterge sistemi açıklanmıştır. Onuncu bölümde ise planın amaçları açıklanmıştır (Yağmur, 2020: 39).

3.3.4. Alanın Vizyon, Amaç ve Hedefleri

Her ne kadar Pompeii, Herculaneum ve Torre Annunziata Dünya Miras Listesi'ne yazılsa da, 2010 yılına kadar uygun bir yönetim planı verilmedi. Listeye alınmadan önce, Pompei için kapsamlı bir plana ihtiyaç duyulmuş ve 1996 – 2005 yıllarını hedef alan bir plan çalışması yapılmıştır. Ancak, Pompei Planının ilk aşaması uygulanmamış ve yerine 77/2006 sayılı Yasa uyarınca 2008 – 2010 yılları arasında hazırlanan ve İtalyan Devleti tarafından finanse edilen Napoli Arkeolojik Alanı ve Pompei Yönetim Planı hazırlanmıştır (Yağmur, 2020: 40). Hazırlanan yönetim planında her üç yerleşme için Swot analizi yapılmıştır. Yerleşmelerin Swot analizleri şu şekildedir:

3.3.4.1. Pompeii

Paydaşlarla ortak bir şekilde gerçekleştirilen çalıştay ve grup çalışmalarının neticesinde ortaya atılan her türlü görüş ve öneriler baz alınarak bir SWOT (güçlü, zayıf yönler; fırsat ve tehditler) analizi yapılmış. Yapılan analiz sonucunda paydaşların ortak düşüncelerinin kümelendiği görüşlere yapılan yönetim planında yer verilmiştir. Bu sonuçlar şöyledir:

Tablo 3. 1: Pompeii Alan Güçlü ve Zayıf Yönleri

GÜÇLÜ YÖNLER	ZAYIF YÖNLER
Arkeolojik sit alanı, şehrin antik bölümlerinin ve kendi orijinal özelliklerini büyük oranda korumuştur,	Arkeolojik alan olarak önemli ölçüde uzun bir alan,
Kültürel anlamda uluslararası ilginin çekim merkezi,	Henüz kazılmamış alanların varlığı,
Napoli ve Salerno ve komşu Vesuvya belediyeleri ile ulaşım ağının güçlü olması,	Güvenlik personelinin yetersizliği,
Pompeii alan için arkeolojik bir CBS varlığı,	Lokalize yağmur suyu drenaj sorunları,
Gelen turistlere ilişkin verilerin toplanması,	Bazı binalar nedeniyle erişilebilir değil,
Büyük Pompeii projesi kapsamında uygulanan iç ve dış video izleme sistemi.	Bazı bölgelerde erişilebilirlik sorunu,
	Arabalar ve otobüsler için park alanı yetersiz.

Tablo 3. 2: Pompeii Alan Fırsat ve Tehditler

FIRSATLAR	TEHDİTLER
<p>Turizm açısından rekabetçi olan Sorrento, Capri ve Ischia, Amalfi, Napoli,vb. komşu bölgelere yakın stratejik konum,</p> <p>Alanı Vesuvio Milli Parkı'na bağlayan turist rotalarının olması,</p> <p>Alan hattı için uzatma önerisi ve Pompeii kazılarında bir demiryolu merkezinin oluşturulması,</p> <p>Kamu Hizmetleri Komisyonu'nun hazırlanması süreci devam ediyor.</p>	<p>Gelen turistlerin zarar verme olasılığı,</p> <p>Bölgedeki turistlerin kişi başı harcamalarının sınırlı kalması ve düşük olması,</p> <p>Kazıları içeren hidro-jeolojik risk,</p> <p>Sismik ve volkanik risk,</p> <p>Özellikle yaz aylarında yüksek ziyaretçi akışı.</p>

3.3.4.2. Herculaneum

Paydaşlarla ortak bir şekilde gerçekleştirilen çalıştay ve grup çalışmalarının neticesinde ortaya atılan her türlü görüş ve öneriler baz alınarak bir SWOT (güçlü, zayıf yönler; fırsat ve tehditler) analizi yapılmış. Yapılan analiz sonucunda paydaşların ortak düşüncelerinin kümelendiği görüşlere yapılan yönetim planında yer verilmiştir. Bu sonuçlar şöyledir:

Tablo 3. 3: Herculaneum Alan Güçlü ve Zayıf Yönleri

GÜÇLÜ YÖNLER	ZAYIF YÖNLER
<p>Circumvesuviana Demiryoluna ve demiryolu ağlarına bağlantılar,</p> <p>Herculaneum arkeolojik alanın CBS (coğrafi bilgi sistemi)'nin varlığı,</p> <p>Dahili video izleme sistemi,</p> <p>Kazıların girişinde bilgi,</p> <p>Materyallerinin (broşürler) dağıtımı.</p>	<p>Antik kent kalıntılarında modern kentin inşası ve daha fazla kalıntı ortaya çıkarmaması,</p> <p>Siteye nasıl ulaşılacağı konusunda kentsel işaret yetersiz,</p> <p>Diğer siteler ve Napoli Arkeoloji Müzesi ile bütünleşik olayların olmaması,</p> <p>Arkeolojik alana entegre edilmiş bir genişleme alanının olmaması.</p>

Tablo 3. 4: Herculaneum Alan Fırsat ve Tehditleri

FIRSATLAR	TEHDİTLER
<p>Turizm açısından rekabetçi olan Sorrento, Capri ve Ischia, Amalfi, Napoli,vb. komşu bölgelere yakın stratejik konum,</p> <p>Vezüv ulusal parkı'na bitişik olması,</p> <p>Miglio D'oro boyunca 18. yüzyıla ait yirmi iki villaya yakınlık.</p>	<p>Suç oranı yüksek olması, sosyal ve ekonomik sıkıntılar,</p> <p>Zayıf kentsel kimlik ve yerel topluma ait olma duygusu,</p> <p>Özellikle gençler arasında yüksek işsizlik oranı.</p>

3.3.4.3. Torre Annunziata

Paydaşlarla ortak bir şekilde gerçekleştirilen çalıştay ve grup çalışmalarının neticesinde ortaya atılan her türlü görüş ve öneriler baz alınarak bir SWOT (güçlü, zayıf yönler; fırsat ve tehditler) analizi yapılmış. Yapılan analiz sonucunda paydaşların ortak düşüncelerinin kümelendiği görüşlere yapılan yönetim planında yer verilmiştir. Bu sonuçlar şöyledir:

Tablo 3. 5: Torre Annunziata Alan Güçlü ve Zayıf Yönleri

GÜÇLÜ YÖNLER	ZAYIF YÖNLER
<p>Circumvesuviana demiryolu ile bağlantı,</p> <p>Belediye ile işbirliği içinde tematik sergilerin organizasyonu.</p>	<p>Antik kent kalıntılarında modern kentin inşası ve tamamen çözülememesi,</p> <p>Arkeolojik alan için bir CBS eksikliği,</p> <p>Diğer siteler ve Napoli arkeoloji müzesi ile bütünleşik olayların olmaması.</p>

Tablo 3. 6: Torre Annunziata Alan Fırsat ve Tehditleri

FIRSATLAR	TEHDİTLER
------------------	------------------

Turizm açısından rekabetçi olan Sorrento, Capri ve Ischia, Amalfi, Napoli, vb. komşu bölgelere yakın stratejik konum,

Vezüv Ulusal Parkı'na bitişik,

Kıyının yeniden geliştirilmesi önerildi.

Turist sayısının az olması,

Kentsel ve çevresel bozulma,

Suç oranı yüksek olması, sosyal ve ekonomik sıkıntılar,

Zayıf kentsel kimlik ve yerel topluma ait olma duygusu,

Özellikle gençler arasında yüksek işsizlik oranı.

Uygulanacağı alana yönelik bozulmaları en aza indirmek amacıyla oluşturulan yönetim planının amaçları şu başlıklar etrafında toplanabilir:

- Arkeolojik mirasın fiziki bozulma ve dış olaylardan kaynaklı tüm olası tehlikelerinden korunması ve topluluk tarafından erişilebilir kılınması,
- Alanların mevcut şartlarını ve kalitesini iyileştirerek ziyaretçiler için erişilebilirliği sağlamak,
- Kültürel miras ve çevresindeki yerel topluluklar ile arkeolojik alan arasındaki mümkün olan en geniş katılımın sağlanarak bölge kimliğinin oluşturulması ve alana olan ekonomik etkisini artırmaktır.

Bu amaçları gerçekleştirmek için gerekli eylemler aşağıda özetlenmiştir:

Koruma: Arkeolojik alana yönelik koruma doğrultusunda öncelikli eylem ve uygulamaların belirlenmesi,

Kullanım, Değerlendirme: Alanın turizm ile olan ilişkisini iyi anlamak ve konumlandırmak, ekonomiye can vermek amacıyla alanı bu doğrultuda iyileştirmek,

Doğal afet Risklerinin Önlenmesi ve Azaltılması: Riskleri önleme, azaltma ve yönetmeyi amaçlayan müdahaleler,

Yönetişim: Uluslararası ölçekte her paydaşın alanla ilgili olması ve paydaşlar arasındaki etkileşimi geliştirme,

İzleme: Planlamanın yanı sıra faaliyetlerin kontrol edilmesi için uygun yöntemlerdir.

Pompeii için hazırlanan yönetim planı 5 yıllık bir zaman dilimi için 2 parçaya ayrılmıştır: 2017 ve 2019 yılları arasında meydana gelen planlama ve bütçeleme faaliyetleri gibi dönem orta vadeli aşama olarak değerlendirilmiştir. Yapılan faaliyetlerin bir araya getirilmesine yönelik uygulamaları içeren ilk üç yıllık dönemdeki planlama süreci dahilinde oluşturulmuş uzun vadeli aşama karşımıza çıkmaktadır (Yağmur, 2020: 44-47).

3.3.5. Stonehenge ve Avebury Kültürel Miras Alanı

3.3.5.1. Alanın tanımı ve yapısı

Stonehenge Anıtı ve Neolitik Dönem Kalıntıları Büyük Britanya'nın Salisbury kentinin yaklaşık 13 km kuzeyinde, Salisbury Ovası'nda yer almaktadır. Alan, MÖ 3000-MÖ 1520 yılları arasında bugünkü konumunda yapılmıştır. Anıtta yapılan çalışmalar neticesinde altı farklı inşaa döneminden geçtiği belirlenmiştir. Günümüzdeki şekli daire yapısındaki megalit ve lento olarak düzenlenmiş taş dizisinden meydana gelmektedir. Avebury tarih öncesi dönemlerde inşaa edilmiş dünyanın en büyük taş çemberidir. Geniş bir dış ve iki küçük iç daireyi oluşturan 180 yerel, şekilsiz dikili taştan oluşan 1.3 km'lik devasa bir banka ve hendekten oluşur.

Geneline bakıldığında alanda sekiz evre tanımlanmış, ilk olarak M.Ö. 3100 civarına Geç Neolitik Dönem'de bu evrelerin başladığı belirtilmiştir. Bu ilk evreye ait olduğu belirtilen anıtın bir nekropol olduğu ve Aubrey yuvaları denen 56 adet dikili taşın yuvarlak planlı yerleştirilerek inşaa edildiği belirtilmiştir. Tespit edilen ikinci evre ise M.Ö. 3000-2900 dönemine tarihlenmiştir. Anıt bu evrede birinci evrede görülen geleneğin devamı olarak varlığını sürdürmeye devam etmiştir. Üçüncü evre ise M.Ö. 2600-2500 yılları arasına denk gelip, M.Ö. 1600'lü yıllara kadar kullanıldığı tespit edilmiştir. Anıt yaklaşık M.Ö. 2600-1600 yılları arasında altı ara inşaa aşamasına sahiptir. Anıt 240 gömü ile Britanya'nın M.Ö. 3000 yılına ait en büyük nekropolüdür. Stonehenge 1986 yılında 4985 hektar arazi ile birlikte, Avrupa'nın Neolitik Dönemi ile ortaya çıkan Prehistorik Dönem sanatsal ve teknolojik başarısının oluşumunu sergilemesi dolayısıyla eşsiz bir alan olarak betimlenmektedir (Korkmaz, 2020: 99).

3.3.5.2. Alanın sınırı

Stonehenge, Avebury ve Yakın Alanlar adıyla Dünya Miras Listesi'ne alınan Stonehenge'in Dünya Miras Alanı sınırı, çevresindeki tümölüslerle birlikte açığa çıkmamış

birçok anıtsal yapı ve kalıntıyı da içine alacak şekilde belirlenmiştir. Alana yayılan tüm arkeolojik kalıntılar sınıra dâhil edilmemiş, yoğun bir şekilde bir arada bulunanlar temel alınmıştır (Özdemir, 2010: 44).

3.3.5.3. Yasal statü

Stonehenge ve Avebury alanının yaklaşık üçte biri koruma kurumlarının mülkiyetindedir ve yönetimleri bu kuruluşlar aracılığıyla sürdürülmektedir. İngiliz Mirası, departman dışı bir hükümet organı ve her ikisi de hayır kurumu olan National Trust ve Royal Society for the Protection of Birds alanın belli kısmından sorumlu kuruluşlardır. Alanın birçok kısmına tarım-çevre planları tarafından sağlanan izin verici yollar ile kamusal geçiş hakları yoluyla da varılabilir. Mülkte önemli sayıda özel hane vardır ve bu nedenle yerel sakinler, yönetiminde önemli bir role sahiptir(UNESCO, 2021).

3.3.5.4. Alanın dünya kültürel mirası kriterleri açısından değerlendirilmesi

Alan, kültürel miras bağlamında sahip olduğu karakteristik özellikler bakımından kriter I, II ve III 'ü karşılayarak listeye dahil olmuştur.

Kriter 1:

Stonehenge, Avebury Kültürel Miras Alanı oluşturulduğu dönem dikkate alındığında olağanüstü yaratıcı ve teknolojik başarılar sergilemektedir. Stonehenge, dünya kültür tarihinde M.Ö. oluşturulmuş çok gelişmiş bir taş dairesidir. Özenle şekillendirilmiş eklemlerle birbirine kilitlenmiş dış çemberi ve büyük bir alana kapsayan devasa yatay taş lentolar içeren tasarımında ve benzersiz mühendisliğinde rakipsizdir.

Kriter 2:

Dünya Mirası varlığı, tarih öncesi dönemde 2000 yıldan fazla bir sürede anıt yapımının her türlü evrim ve değişimini, şekillenmesini gözler önüne seren olağanüstü bir eser olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kriter 3:

Stonehenge ve Avebury'deki anıt kompleksleri, Neolitik ve Bronz Çağı'nda Britanya'daki cenaze ve tören uygulamalarına olağanüstü bir bakış açısı sağlar. Ortamları ve ilişkili sitelerle birlikte, paralel olmayan manzaralar oluştururlar. Anıtların ve sitelerin tasarımı,

konumu ve birbirleriyle olan ilişkileri, kavramlarını çevreye empoze edebilen zengin ve oldukça organize bir tarih öncesi toplumun kanıtıdır (UNESCO, 2021).

3.3.5.5. SWOT analizi

Paydaşlarla ortak bir şekilde gerçekleştirilen çalıştay ve grup çalışmalarının neticesinde ortaya atılan her türlü görüş ve öneriler baz alınarak bir SWOT (güçlü, zayıf yönler; fırsat ve tehditler) analizi yapılmış. Yapılan analiz sonucunda paydaşların ortak düşüncelerinin kümelendiği görüşlere yapılan yönetim planında yer verilmiştir. Bu sonuçlar şöyledir:

Tablo 3. 7: Stonehenge-Avebury Alanı Swot Analizi

GÜÇLÜ YÖNLER	ZAYIF YÖNLER
<p>Erken keşfedilmesi,</p> <p>English Heritage adlı profesyonel bir organizasyon tarafından yönetilmesi,</p> <p>Stonehenge'in English Heritage kapsamında İngiltere'nin diğer tüm kültür mirasları ile entegre biçimde yönetilmesi,</p> <p>Teknolojiye dayalı biletleme sistemi,</p> <p>Mobil uygulama üzerinden tanıtım,</p> <p>Dünyanın her yerinden insanları çekmesi,</p> <p>Neredeyse kendini pazarlayacak kadar çok bilinmesi.</p>	<p>Tanıtımın sadece web sitesi ve Stonehenge Rehberi üzerinden yapılması, diğer pazarlama araçlarının kullanılmaması,</p> <p>Pazarlama bütçesinin olmaması,</p> <p>Ziyaretçi sayıları ile ilgilenilirken reaktif yerine proaktif bir yaklaşım izlenilmesi,</p> <p>Ziyaretçi yerlerinin mükemmel olmaması,</p> <p>Ağızdan ağıza pazarlamayı olumsuz etkileyeceği düşünülmesi,</p> <p>Yağmurlu ve açık havalarda ziyaretçiler tarafından tercih edilme oranının düşmesi.</p>
FIRSATLAR	TEHDİTLER
<p>English Heritage tarafından şu anda iyileştirilmiş bir ziyaretçi merkezi planlanmasının bulunması,</p> <p>Yeni ziyaretçi merkezi taş çemberden 2,5 mil uzaklıkta olması,</p> <p>Mevcut ve potansiyel partnerleri,</p>	<p>Terörist saldırıların olma ihtimali karşısında ziyaretçi sayılarının azalması,</p> <p>Ekonomik durgunluk, işsizlik ve hükümet harcamalarındaki kesintiler de insanların harcanabilir gelirini etkileyecek. Tarihi yerlere yapılan ziyaretler, aile bütçesinden ilk kesilecek şeyler olabilmesi,</p>

Yeni teknolojiyi kullanan iyileştirilmiş güvenlik sistemleri, anıtı ve sahadaki tesisleri koruyabilmekte ve personel maliyetlerini azaltabilmesi.

Artan yakıt maliyeti, ulaşım masrafı.

3.3.5.6. Yönetimin amaçları

Gerekli çalışmalar ve değerlendirmeler neticesinde kültürel miras alanına yönelik gerçekleştirilecek hedefler şu şekilde belirtilmiştir:

1. Oluşturulan yönetim planı kapsamında sorumlu kişi ve kuruluşlar tarafından kültürel mirasın iyileştirilmesi ve bakımı bağlamında uzun vadeli ayrıntılı karar verme sisteminin oluşturulması,

2. Alana ait olan üstün evrensel değer etkenlerinin oluşturulacak planın amaç ve politikaları kapsamında dahil edilmesi,

3. Kültürel Miras Alan sınırının, değerdeki bütünlüğü korunur ve geliştirilebilir olarak önemli arkeolojik özellikleri ve nitelikleri kendinde barındırıp yansıtıldığı bir sisteme karşılık gelmesi,

4. Alanın özneliklerinin korunup, iyileştirilmesi,

5. Alanın yorumunun geliştirilmesi, alanda geçirilen zamanda ziyaretçilerin aldığı zevkin maksimize edilmesi,

6. Alana yönelik idare ve yönetimde yerel paydaşlarla iletişim halinde olunması,

7. Miras alanında var olan olumsuz etkilerin önemli ölçüde azaltılması,

8. Kültürel Miras Alanı'nda yol ve trafik özelliklerinin durumuna göre şekillenen ve sürdürülebilir ulaşımın sağlanmasıdır (Stonehenge Alan Yönetim Planı, 2015: 192-194).

3.3.6. Floransa Yönetim Planı

3.3.6.1. Alanın tanımı ve yasal statüsü

İtalya'nın orta bölgesinde gelişme göstermiş olan Floransa Toskana Bölgesi'nin başkentidir. Bir Etrüsk yerleşimi üzerine inşa edilen Rönesans'ın simgesi olan Floransa,

15'inci ve 16'ncı yüzyıllarda hızlı bir gelişme dönemine girerek inanılmaz bir ekonomik ve kültürel gelişim seviyelerine ulaşmıştır. Giotto, Brunelleschi, Botticelli, Leonardo Da Vinci ve Michelangelo gibi büyük ustaların eserleriyle şekillenen 600 yıllık döneme karşılık gelen muhteşem sanatsal faaliyetler; Santa Maria del Fiore Katedrali, Santa Croce Kilisesi, Uffizi ve Pitti Saray'larında vücut bulmuştur. 14'üncü yüzyıla ait sur kalıntıları ile çevrelenmiş olan tarihi kent merkezi 505 hektarlık bir alanda var olmaktadır. Sur duvarları; günümüze ulaşmış kapılar, kuleler, biri kuzeyde olan ve Da Basso olarak bilinen, Vaftizci Aziz John ve diğeri güney tarafındaki tepelerin arasında bulunan ve San Giorgio Del Belvedere Kalesi olarak bilinen iki Medici kalesi ile temsil edilmektedir. Arno Nehri'nin doğu batı yönünde ikiye ayırdığı Floransa Kenti'ni iki yakası Ponte Vecchio ve Ponte Santa Trinita gibi köprülerle birbirine bağlanmaktadır (Böke, 2020: 68-69).

3.3.6.2. Alanın dünya miras listesi kriterleri bakımından değerlendirilmesi

Alandaki öznelikler değerlendirilip kriterlerden I, II,III, IV ve VI'nın karşılandığı belirlenmiştir.

Kriter 1:

Floransa'nın kentsel dinamikleri benzersiz bir sanat anlayışı ile altı asırdan fazla bir zaman diliminde sürekli bir yaratım döngüsü içinde günümüze ulaşmıştır. Sahip olduğu müzelerinin yanında (Arkeoloji Müzesi, Uffizi, Bargello, Pitti, Galleria del'Academia) dünyaca ünlü sanat eserleri de (Santa Maria del Fiore Katedrali, St John Vaftizhanesi, Giotto'nun Çan Kulesi, Vecchio ve Uffizi Saraylarının egemen olduğu Signoria Meydanı, San Lorenz, Santa Maria Novella ve Santa Croce Bazilikaları ve Pazzi Şapeli, Santo Spirito ve San Miniato Bazilikaları ile Fra Angelico'nun resimlerine ev sahipliği yapan San Marco Manastırı) burada yer almaktadır.

Kriter 2:

15'inci yüzyıldan beri Floransa sanatsal anlamda sahip olduğu eşsiz eser ve sanatçıları ile önce İtalya sınırlarında öncü olmuş daha sonra da bu öncülük Avrupa mimarisine de yön vermiştir. İki evrensel sanat dâhisinin -Leonardo Da Vinci ve Michelangelo'nun- Floransa'nın bu sanat ortamında yetiştiği iddia edilmektedir.

Kriter 3:

Floransa Tarihi Kent Merkezi, geçmişten bugünlere Geçmişten bu yana Floransa korunmuş yollar, güçlendirilmiş saraylar (Palazzo Spini, Palazzo del Podest, Palazzo della Signoria), malikaneler (Loggia del Bigallo, Loggia dei Lanzi, Loggia degli İnnocenti ve del Mercato Nuovo), çeşmeler, dükkanları ile birlikte sanatla organize olmuş bir kent yapısı sunmaktadır.

Kriter 4:

Kent tarihinde 14'üncü yüzyıldan 17'nci yüzyıla kadar geçen sürede alan her zaman ilk sırada yer alan siyasi ve ekonomik güç durumunda var olmuştur. Bu durumda zenginlerin ve siyasi bağlamda güçlü konumları olan kişilerin kenti yaptıkları prestijli binalarla bezemesini doğurmuştur. Bunlar: Palazzo Rucellai, Palazzo Strozzi, Palazzo Gondi, Palazzo Riccardi-Medici, Palazzo Pandolfini, Palazzo Pitti ve Boboli Bahçeleri, San Lorenzo, Medicis'in Mezarlık Şapeli ve Biblioteca Laurenziana ve diğerleridir.

Kriter 6:

Floransa maddi olarak evrensel öneme sahip olaylarla ilişkilidir. Neo-Platonik Akademi ortamında Rönesans kavramı gelişmiştir. Floransa Landino, Marsilio Ficino, Pico della Mirandola ve diğerlerinden esinlenen modern hümanizmin doğduğu yerdir (Böke, 2020: 71).

3.3.6.3. Yönetimin vizyonu

Alana yönelik geliştirilen vizyon şu şekilde ifade edilmiştir. Yaşayan, gelişen ve misafırperver bir şehir için belirlenen yeni ve tutarlı bir vizyon, yalnızca insana, karşılıklı saygıya ve kültürlerarası diyaloga odaklanan sürdürülebilir kalkınma sağlamak olarak tanımlanmıştır (Floransa Alan Yönetim Planı, 2016).

3.3.6.4. SWOT analizi

Paydaşlarla ortak bir şekilde gerçekleştirilen çalıştay ve grup çalışmalarının neticesinde ortaya atılan her türlü görüş ve öneriler baz alınarak bir SWOT (güçlü, zayıf yönler; fırsat ve tehditler) analizi yapılmış. Yapılan analiz sonucunda paydaşların ortak düşüncelerinin kümelendiği görüşlere yapılan yönetim planında yer verilmiştir. Bu sonuçlar şöyledir:

Tablo 3. 8: Floransa Kent Alanı Güçlü ve Zayıf Yönleri

GÜÇLÜ YÖNLER	ZAYIF YÖNLER
Kültürel ve peyzaj mirasının zenginliği,	Kentsel ulaşım,
Fiorentinità ve aktif vatandaşlık,	Kentsel imaj bozukluğu,
Kültürel endüstriler,	Kaotik turist tabelası,
Zanaatkarlık ve tarihi dükkanlar,	Gece hayatı,
Geleneksel mutfak ve sokak yemeği,	Uygunsuz ticaret,
Şehir planlama,	Kamusal alanın aşırı işgal edilmesi,
Atık yönetimi,	Kurumlar arasında zayıf ilişkiler.
Uluslararası kurumlar,	
Kültürel ve gönüllü dernekler,	
Korumada mükemmel eğitim,	
Koruma teknisyenlerinin varlığı.	

Tablo 3. 9: Floransa Kent Alanı Fırsat ve Tehditleri

FIRSATLAR	TEHDİTLER
UNESCO bilincinin güçlendirilmesi,	Kitle turizminin etkisi,
Daha büyük kurumsal koordinasyon,	Hava kirliliği,
Gelişmiş turizm yönetimi,	Sel ve iklim değişikliği,
Kültürel ve yaratıcı sektördeki yatırımlar,	Anıtsal mirasın çöküşü,
Sürdürülebilir ulaşım sistemlerinin güçlendirilmesi,	Yerel işçilik kaybı.
Büyükşehir, şehir ağının güçlendirilmesi,	
Tampon Bölge uygulaması,	
İkamet ve kamu hizmetlerinin güçlendirilmesi.	

3.3.7. Edinburg Yönetim Planı

3.3.7.1. Alanın tanımı ve yasal statüsü

Edinburgh, 15. yy.'dan bu yana İskoçya'nın başkenti olan bir şehirdir. İlk yerleşim bulgularının M.S. 10. yy.'da kent merkezinde bulunan bir kayalığın üstüne kurulan kale ile başlamış olduğu tespit edilmiştir. Hollyrood Palace'a uzanan Royal Mile ile devam etmiştir. Royal Mile, 16. ve 17. yy'da gelişim gösterdiği dokusu ile şunda Eski Kent merkezini oluşturan tarihi bir cadde olarak mevcut konumunu sürdürmektedir. Kentin çevresi 16. ve 17. yy'da surlarla çevrilmiş olup, 18. yy.'da artan nüfusa bağlı olarak sınırları surları aşmış ve kuzey yönünde ilerleme kaydetmiş ve Yeni Kent'e bağlanmıştır. Yaklaşık 450 hektarlık bir alana yayılan Dünya Mirası Alanı; 4500 tek yapı, anıtlar, kentsel peyzaj alanları ve koruma alanlarından oluşmaktadır. Edinburgh Kenti, içinde bulunan alanların özelliklerine göre 38 koruma alanına ayrılmış; 1995 yılında Dünya Miras Listesine girmiş bulunan Edinburgh Eski ve Yeni Kentleri bu koruma alanlarından ikisidir (Böke, 2020: 84).

3.3.7.2. Alanın dünya mirası listesi kriterleri bakımından değerlendirilmesi

Alanın sahip olduğu öznitelikler bağlamında II. Ve IV. kriterleri karşıladığı belirtilmiştir.

Kriter 2:

Yeni Kenti'n sürekli ve planlı yapıları ve kalite bağlamında yüksek standartlara sahip mimari öğeleri ile İskoçya ve çevresi için önemli bir değer alanı oluşturmuştur. Yalnızca İskoçya'da değil, aynı zamanda Avrupa kentlerinin birçoğunda gerek mimari gerekse planlama konusunda 18. ve 19. yy'da büyük bir etki yaratmıştır.

Kriter 4:

Eski ve Yeni Kentler'in bir arada geçmiş ve gelecek görüntüsü oluşturması -bir tarafta kraliyet saraylarının surlar ile çevrelendiği ortaçağ şehri; diğer tarafta 18. ve 19. yy'ların geniş, düzenli ve Aydınlanma planlamasıyla birlikte gelişen şehir-Avrupa'da şehir planlaması ve mimarisinde yaşanan değişikliği somut bir şekilde gözler önüne sermeye sebep olmuştur (Böke, 2020: 85).

3.3.7.3. Yönetimin vizyonu

Alana yönelik geliştirilen vizyon çalışmaları neticesinde şu sonuca varılmıştır: Tarihi çevre. Bu, kendine güvenen ve gelişen bir başkent merkezinin, topluluklarının ve kültürel ve ekonomik yaşamının temelini oluşturur

3.3.7.4. Yönetimin amaç ve hedefleri

Yönetim planı çerçevesinde alanda uygulamaya yön verecek amaç ve hedefler şu şekilde belirlenmiştir:

1. Alanın korunması ile tüm toplulukların ve ziyaretçilerin ihtiyaçlarını bütünleştiren sürdürülebilir bir yaklaşımı teşvik etmek,
2. Planı gerçekleştirebilmek için yerel, bölgesel ve ulusal kuruluşlar arasında güçlü işbirlikleri kurmak,
3. Edinburgh Eski ve Yeni Kentlerinin tarihini ve önemini en iyi şekilde yorumlayarak sunmak, erişim ve eğlence eşitliğini teşvik etmek,
4. Alanın istisnai evrensel değerinin ve yapısının anlaşılmasını, korunmasını ve sürdürülmesini sağlamak olarak sıralanmıştır (Edinburgh Alan Yönetim Planı, 2017).

Yönetime yönelik belirlenen hedefler ise şu başlıklar ile özetlenmiştir:

1. Dünya Mirası Alanı'nı anlamak,
2. İstisnai Evrensel Değerin korunması,
3. Sürdürülebilir bir başkent merkezinde bir dünya mirası,
4. Alanın etkin yönetimidir (Edinburgh Alan Yönetim Planı, 2011).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: TÜRKİYE’DE ALAN YÖNETİM PLANI ÖRNEKLERİ

Bu bölümde ilk olarak Türkiye’de turizm alanında takip edilen stratejiden ve hazırlanmış eylem planından, daha sonra ülkedeki alan yönetimine ilişkin yasal düzenlemeler incelenmiştir. Süreç hakkında bilgi verilmiş, Alan Yönetimi ile Anıt Eser Kuruluna İlişkin Yönetmelik ile Dünya Miras Alanları için Yönetim Rehberi, Koruma Alanları için Yönetim Planı Rehberi ve Tarihi Çevrelerin Yönetimi gibi uluslararası alanda koruma konusunda kılavuz belge özelliği taşıyan bu kaynaklar karşılaştırılmıştır. Türkiye’nin tarafı olduğu uluslararası koruma alanında gerçekleştirilmiş antlaşma ve tüzüklerden bahsedilip, en son olarak ülkede bulunan kültürel miras alanlarına ait alan yönetim planları incelenmiştir.

4.1. Türkiye’de Turizm Stratejisi ve 2007-2013 Eylem Planı

Türkiye’de Kültür ve Turizm Bakanlığı eliyle; turizm stratejisi bakımından 2023 yılını hedefleyen, plan uygulanması kapsamında ise 2007-2013 yılları arasına tarihlenen, kısa-orta ve uzun vadeli konuları ele almak için bir eylem planı oluşturulmuştur. Bu çalışmada Türkiye’nin belirlenen turizm vizyonu şu şekilde ifade edilmiştir: Sürdürülebilir turizm yaklaşımı benimsenerek istihdamın artırılmasında ve bölgesel gelişmede turizmin öncü bir sektör konumuna ulaştırılması ve Türkiye’nin 2023 yılına kadar, uluslararası pazarda turist sayısı ve turizm geliri bakımından ilk beş ülke arasında önemli bir varış noktası ve uluslararası bir marka haline getirilmesinin sağlanmasıdır. Oluşturulan bu Turizm Stratejisi sayesinde ülkenin ulusal turizmine ve kamu yönetimine yeni bir boyut kazandırılmıştır. Bu çok boyutluluk ülkede var olan turizmin çeşitlenmesini, bu alandaki faaliyetlerin bütün bir yıla yayılmasını, öncelik ve tedbirlerin belirlenip gerekli adımların ne zaman ve hangi kuruluşların desteği ile atılacağını ortaya koymaktadır. Türkiye Turizm Stratejisi-2023 çalışması Dokuzuncu Kalınma Planı (2007-2013) hedefleri ile uyum içinde oluşturulmuştur. Kalkınma Planında turizm sektörünün uzun vadeli ve sağlıklı gelişmesini sağlamak üzere Turizm Sektörü Ana Planı hazırlanacağı üzerinde durulmuş olup; bu hedef hazırlanan Eylem Planı ile gerçekleştirilmiş olmaktadır.

Hazırlanmış olan Eylem Planı’nı Planlama, Yatırım, Örgütlenme, İç Turizm, Ar-Ge, Hizmet, Ulaşım ve Altyapının Güçlendirilmesi, Tanıtım ve Pazarlama, Eğitim, Kentsel Ölçekte Markalaşma, Turizmin Çeşitlendirilmesi, Mevcut Turizm Alanlarının

Rehabilitasyonu ve Varış Noktalarının Geliştirilmesi başlıkları ile konuya uzun vadeli stratejiler önermektedir.

Planda ilk olarak Planlama bölümünde stratejik planlama eylemi ile, belirlenen amaç ve hedeflere uygun stratejilerin geliştirilmesi, plan senaryosunun kesinleştirilmesi ve bu kesinleşen senaryo sayesinde öncelikli ilgi çeken bölgelerin ve eylem alanlarının belirlenip ana planın genel halinin oluşturulması hedeflenmiştir.

Yatırım başlığında ise teşvik mekanizması eylemi ile kullanılacak teşvikin şartlarının, bölgesel özelliklerinin ve kullanım dönemlerinin ayrıntılı bir biçimde ele alındığı görülmektedir. Ayrıca yabancı yatırımcılara yönelik gerçekleştirilecek düzenlemeler ile yapılacak yatırımları daha etkin kılmak adına Yatırım Destekleme ve Tanıtım Ajansı gibi kurumların desteklenmesi öngörülmektedir.

Planın örgütlenme bölümünde Turizm Konseyleri Yasası ve konseylerin kurulması eylemi ile KTB Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun'da değişiklik yapılarak ulusal, il ve yerel düzeyde bu tarz konseylerin kurulmasının yasal düzenlemeler ile sağlanması üzerinde durulmuştur.

İç turizm bölümünde, iç turizmde tanıtım, hizmet veren acentelerin desteklenmesi ve iç turizm kapsamında gerçekleştirilen faaliyetlerin izlenilmesi gibi önemli eylem adımlarından bahsedilmiştir. Yine bölgesel ve yerel bazda gerçekleştirilen araştırmalar ile alternatif turizme dayalı eser ve alanların keşfedilip ve tanıtım-pazarlamasının yapılmasından bahsedilmiştir.

Planın Ar-Ge bölümünde ise hem ülke sınırları içerisinde hem de dünya çapındaki pazarda turizm konusunda istenilen imaj oluşum çalışmalarının yapılması ve ulusal sınırlar içerisinde bölgesel ve yerel turizm imajı açısından varış noktalarının markalaştırılması gibi faaliyetler eylemlere yönelik sunulmuş uygulamalar olarak belirlenmiştir. Yine bu bölümde kamu-özel sektör işbirliği sayesinde Ar-Ge'de eşgüdümün sağlanması hedeflenmiştir.

Tanıtım ve Pazarlama bölümünde finansman eylemi ile kamu ve özel işbirliğine dayalı bir turizm tanıtım fonunun oluşturulacağından bahsedilmiş ve bu fonun Ulusal Turizm Konseyi tarafından takip edileceği belirtilmiştir. Yine etkin işbirliği sağlanması kapsamında kamu-özel sektör ve STK'ların iyi yönetim çerçevesinde uygulayıcı olmaları yönünde ifadeler yer verilmiştir.

Eğitim bölümünde en dikkat çekici başlık ise halkın turizm konusunda bilinçlendirilmesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu konu kapsamında yaygın eğitimin katılımcı bir şekilde sürdürülmesine yönelik model benimseneceğinden bahsedilmiştir.

Hizmet Kalitesi bölümünde konuya yönelik kalite standartlarının belirlenmesi, işselleştirilmesi ve takibinden başka, yönetişim ilkelerinin uygulanması da bir diğer önemli hedef olarak karşımıza çıkmaktadır. Turizmde istenilen kalite ve hizmet standartlarına ulaşabilmek adına karar verici mekanizmaların iyi yönetişim ve Toplam Kalite Yönetimi kapsamında yeniden sınırlarının belirleneceği üzerinde durulmuştur. Yine bu bölümde turizmle doğrudan bağlantılı konularda koruma-kullanma dengesi bağlamında yasal düzenlemelerin yapılacağı üzerinde durulmuştur ve buna bağlı olarak ülkede var olan çeşitli kanun ve yönetmeliklerde (evre Kanunu, Kültür ve Tabiat Kanunu, Turizmi Teşvik Kanunu vb.) gerekli düzenlemelerin yapılacağı hususunda adımlar atılacağı belirtilmiştir. Olumsuzluklara hızlı bir şekilde müdahale edebilmek adına doğal ve tarihi çevrenin korunması yönelik var olan tehdit ve her türlü zararlı eylemin yok edilmesi adına gerekli yargılama ve yaptırımların gerçekleştirilmesi adına gerekli adımların atılacağı da vurgulanan bir başka konu olmuştur.

Kentsel lekte Markalaşma ile şehir müzelerinin oluşturulması hedeflenmesi ve bu doğrultuda uluslararası standartlarda kentsel bağlamda sembol sayılabilecek müzelerin oluşturulmasının sağlanacağı belirtilmiştir. Yine kent içinde bulunan tarihi, kültürel, arkeolojik değer taşıyan yapı, alan ve ren yerlerinin yapılarının içinde buldukları kentin kültür turizmini zenginleştirmek amacıyla kazı ve restorasyon çalışmalarının yapılmasının sağlanması üzerinde de durulmuştur. Bu alanlarda ziyaretçilerin yeme-içme ve günü birlik ticari faaliyetlerini gerçekleştirecekleri yapılarında çeşitlendirilmesini sağlamak değinilen bir başka konu olmuştur. Tüm bunlara ek olarak sanat köylerinin oluşturulması uluslararası etkinliklere ev sahipliği yapılması noktasında büyük önem taşırken yerel değerlerinde gelen ziyaretçiler ile buluşturulup tanıtılmasında büyük önem arz etmektedir.

Turizmin çeşitlendirilmesi bölümünde el sanatları eğitimi ile kültürel değerlerin yerel halk tarafından ne şekilde turistik bir ürüne dönüştürüleceği, yapımı, servisi ve işletmelerin yönetimi konusunda bilgilendirilmelerin ve eğitimin verilmesi üzerinde durulmuştur. Müze evlerin oluşturulması ile evlerin açıldığı yöredeki etnografik ve ekolojik özellikler sergilenecek ve bu evlerin oluşturulmasında çeşitli teşviklerin verileceği üzerinde durulmuştur (Türkiye Turizm Stratejisi 2023 Eylem Planı, 2007: 42-70).

4.2. Kalkınma Planlarında Türk Turizmi ve Kültürel Miras Yönetimi

Kültürel miras alanlarının korunup, geliştirilip, sosyal hayatın dinamikleri içinde yer almalarını sağlamak amacıyla Türkiye’de Devlet Planlama Teşkilatı tarafından on bir dönem için hazırlanmış olan kalkınma planlarında bu konuya ayrıca yer verilmiş ve gerekli adımların neler olabileceği konusunda politikalardan bahsedilmiştir.

İlk olarak 1963-1967 yılları arasını kapsayacak Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda, bir yörenin tarihi eserlerinin halk eğitim ve çeşitli programlar yoluyla tanıtılması ve benimsetilmesi sayesinde tarihi alan ile toplum arasında bir aidiyet bağı kurulması hedeflenmiştir. Yine bu anlamda sahip olunan tabiat değerlerinin hem korunup hem de ekonomiye destek olması açısından turistik faaliyetler amacıyla bu değerlerin ne şekilde kullanılacağına kararlaştırılması, bu alanlarda spekülasyonlara mani olmak amacıyla ilgili makamlara gerekli yetkilerin verilmesini sağlayacak kanuni hükümler getirilmesi uygun görülmüştür. (I. Beş yıllık Kalkınma Planı, T.Y. : 428).

1968-1972 yılları arasındaki dönem için hazırlanmış olan İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda ilk olarak eski eserler ve müzeler hakkında var olan sıkıntılardan bahsedilmiştir. Plana göre ülkede o dönemde bulunan müze kapasitesi mevcut eserleri değerlendirmeye yetmemektedir. Ayrıca eski eserlerin korunması, değerlendirilmesi ve arkeolojik faaliyetlerin sınırlılığı da bu konuda sayılan başka sorunlu noktalardır. Bu alanda yetişmiş uzmanların da azlığı büyük bir sıkıntı olarak değerlendirilmiştir. Eski eserlerin zaman içinde yıprandığının yanı sıra farklı birçok tehdit unsurundan dolayı da tahrip olabileceği üzerinde durulmuştur. Bu eserlerin daha iyi korunabilmesi için konuya ilişkin mevzuat çıkarılıp, bakımını en iyi şekilde gerçekleştirip yurt dışına kaçak yollarla çıkarılmalarını yasaklayacak önlemler alınması var olan sorunların çözümü adına gerçekleştirilmeye çalışılan faaliyetler olmuştur (II. Beş Yıllık Kalkınma Planı, T.Y. : 189-190).

1973-1977 yılları arasındaki dönem için hazırlanan Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda alan koruması ile ilgili kıyıların turistik ve milli park niteliğindeki alanların toplumla iç içe onların yararına kullanılması hedeflenmiş ve bu alanların korunmasını sağlayacak mevzuatın hazırlanması öngörülmüştür (III. Beş Yıllık Kalkınma Planı, T.Y. : 619).

1979-1983 yılları arasındaki dönem için hazırlanan Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda, üçüncü plan döneminde kültürel alanda yaratma, koruma, tanıtma, yayma, eğitim ve araştırma faaliyetlerinde nicel bazı artışlar dışında nitelik bakımından pek bir farklılık sağlanamamış olduğu belirtilmiştir. Ulusal düzeyde sahip olunulan kültürün uluslararası boyutlara geçirecek yeni yaklaşım ve atılımların hayata geçirilmediği söylenmiştir. Bunların yanı sıra tarihi anıtlar, sanat eserleri, öğren yerleri ve diğer kültürel kalıntıların yıkılmasının, tahrip edilmesinin ve yurt dışına yasak yollarla çıkarılmasının önüne istenilen oranda geçilememiş. Bunun sebebi olarak da bu konuda faaliyette bulunan kuruluşların birbiri ile koordineli çalışmayışı gösterilmiştir (IV. Beş Yıllık Kalkınma Planı, T.Y. : 151-152).

1985-1989 arası dönemi kapsayan Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda koruma kapsamında doğal ve kültürel çevre değerlerinin turizm amaçlı kullanımından koruma stratejileri ile turizm stratejilerinin entegre olması gerektiği söylenmiştir. Turizm kaynakları envanteri ile fiziksel planlama çalışmalarında yetkili kamu kuruluşları, bilim kurumları, sivil toplum örgütleri, özel sektör kurumları arasında işbirliğine dayalı bir faaliyet programı oluşturulacağı belirtilmiştir. Eski eser niteliği taşıyan kültürel değerlerin korunması ve onarılmasında özel kişilerin de faaliyette bulunmasını teşvik edecek bir sistem geliştirileceği belirtilmiştir. Tarihi ve mimari çevre, eski eser ve kazı faaliyetlerine yönelik tespit, tescil, onarım ve koruma gibi faaliyetleri meydana getirecek olan kamu ve özel kuruluşlarının belirlenmiş genel bir milli kültür politikası çerçevesinde çalışmalarının sağlanacağı söylenmiştir (V. Beş Yıllık Kalkınma Planı, T.Y. : 147-148).

1990-1994 yılları arasındaki döneme karşılık geliştirilen Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda kültür ve tabiat mirası konusunda var olan değerlerin en etkili şekilde korunması, çevre ile kültür peyzajı ilkeleri esas alınarak turizme yönelik yol haritasının belirlenmesi üzerinde durulmuştur. Bunun yanı sıra yine doğal güzelliklerin ve kültürel mirasın korunmasına öncelik verilip, belirli alanların korumaya alınıp turizme açılması sağlanacağı söylenmiştir (VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı, T.Y. : 282).

1996-2000 yılları arasındaki dönem için geliştirilen Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda rekabet gücü yüksek ve etkin bir turizm ağı yaratabilmek adına, hem yerel halkın hem de yabancı ziyaretçilerin beklentilerine karşılık vermek, doğal ve kültürel değerlerin zenginleştirilerek sürekli kılınmasını sağlayacak faaliyetlere verilen önem belirtilmiştir (VII. Beş Yıllık Kalkınma Planı, T.Y. : 162).

2001-2005 yılları arasındaki gelişmeleri baz alarak hazırlanan Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda turizm konusunda gerçekleştirilecek her yatırımın doğal, tarihsel ve sosyal çevreyi koruyucu ve geliştirici bir yaklaşımla yapılacağı üzerinde durulmuştur. Uluslararası alanda Türkiye'nin kültürel birikimini ve tarihi zenginliklerini kamuoyu ile paylaşp, yanlış izlenimleri ortadan kaldıran bir yapının tesis edilmesinin temel amaç olduğu belirtilmiştir (VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı, T.Y. : 228).

2007-2013 yılları arasındaki dönemi kapsayan Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda ulusal kültürün özgün yapısının ve zenginliğinin değişmeden gelişiminin sağlanması ve uluslararası kültür birikimine katkıda bulunması konusundaki görüşler belirtilmiştir. Kültür mirasının envanterinin çıkarılması, bu mirasın korunmasına ve restorasyonuna yönelik planlı çalışma sürecinin gerçekleştirilmesi belirtilmiştir. Kültürel miras konusunda kamuoyunda bir bilinç yaratmak adına eğitim programlarının gerçekleştirileceği üzerinde durulmuştur. Kültürel kimliğin özgün yapısının korunması, onarılması ve tanıtılması adına gerekli politikaların üretilmesi konusunda yetkili kurumlar arası eşgüdümün en etkin seviyede olması için sorumlu bakanlığın mevzuatının yeniden düzenlenmesi gerekliliği belirtilmiştir. Yine bu dönemde gerek yurt içinde gerek yurt dışında bulunan kültürel varlıkların tespit, onarım, restorasyon yönündeki çalışmalar devamlılık göstermiştir (IX. Beş Yıllık Kalkınma Planı, T.Y. : 45).

2014-2018 arası dönem için hazırlanan Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda başta vakıflara ait eserler olmak üzere birçok tarihi eser restore edildiğinden bahsedilmiş, ulusal kültürün uluslararası alanda tanıtımı amacıyla yürütülen çalışmalar neticesinde Dünya Kültür Mirası Listesi'ne Türkiye'den birçok varlığın girdiği üzerinde durulmuştur. Tarihi mirasın korunması konusundaki faaliyetlerde özgün proje ve malzeme kullanılmasıyla birlikte planlı ve bütüncül bir yaklaşım geliştirilmesi önemini bu dönemde de koruyan bir etken olmuştur (X. Beş Yıllık Kalkınma Planı, T.Y. : 44-45).

Son olarak 2019-2023 dönemini kapsayan On birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın kültür ve sanat başlıklı bölümünde amaç olarak kültürel zenginlik ve çeşitliliğin korunup, geliştirilerek gelecek kuşaklara aktarımı, milli kültür ile ortak değerler etrafında bütünlük ve dayanışma fikrinin güçlendirilip kültürün kalkınma açısından ne denli önemli bir dinamik olduğunun fark edilip uygulamadaki bu faaliyetlerin artırılması söylenmiştir. Bu amaç doğrultusunda gerek yurt içinde gerek yurt dışında var olan kültür mirasının tarih ve estetik bilincini geliştirecek, kültür turizmine katkı sağlayacak ve afet tehlikelerini de dikkate alacak

şekilde korunması; taşınmaz vakıf kültür varlıklarına vakfiye şartları doğrultusunda işlerlik kazandırılması hedeflenmiştir. Üniversitelerin ilgili bölümlerinde Ulusal Restorasyon Mükemmeliyet Merkezi kurulacağından bahsedilmiştir. Yurt içi ve yurt dışında var olan ulusal taşınmaz kültürel varlıklarının korunmasına yönelik gerçekleştirilecek onarım ve restorasyon çalışmalarının nitelik ve nicelik bakımından iyileştirileceği belirtilmiştir. Yine bu planda tarihi kentlerin dokularına uygun kentsel tasarımların yapılacağı ve bu tasarımların tarihi kent bölgelerini bütüncül bir şekilde iyileştireceği belirtilmiştir (XI. Beş Yıllık Kalkınma Planı, T.Y. : 160-161).

4.3. Kültür ve Turizm Bakanlığı Stratejik Planları

2010-2014 Dönemi Stratejik Planı kapsamında döneme yönelik gerçekleştirilen SWOT analizinde bakanlığın gerek yerelde gerek yurt dışında sahip olduğu geniş faaliyet ağı en güçlü yön olarak değerlendirilirken, güncel mevzuat sisteminin oluşturulmuş olamaması, kaynak konusunda yaşanan sıkıntılar, sürdürülebilir etkin ve oturmuş bir kültür turizm politikalar sisteminin olmayışı belirtilen dönemin zayıflıkları olarak karşımıza çıkmıştır. Döneme yönelik gerçekleştirilen politikaların katılımcılık ilkesi gereği benimsenip sisteme kalıcı olarak yerleştirilmesi adına tüm iç ve dış paydaşların sürece dahil edilmesi ile politikaların sahiplenilmesi hedeflenmiştir. Ayrıca destek ve teşvik uygulamaları ile kültür ve turizm alanına yön verilmeye çalışılmıştır. Tarihi, doğal ve kültürel varlıkların korunup, gelecek nesle aktarımı ile uluslararası kültürel mirasa katkıda bulunmak dönemin koruma faaliyetleri açısından amacını göstermektedir (2010-2014 Stratejik Plan, 2010).

2015-2019 Dönemi Stratejik Planlamasında, 2010-2014 Dönemi Stratejik Planı genel olarak değerlendirilmiş ve özellikle altyapı destekleri, turizm amaçlı planlama, kazı ve araştırma faaliyetlerinde hedeflenenin üzerinde gerçekleşme görüldüğü, diğer faaliyetlere yönelik hedeflenen ve gerçekleşen arasındaki sapma nedenleri olarak ise mevzuat değişiklikleri, turizm sektörünün çok sayıda bileşenden etkilenmesi, kaynak yetersizlikleri, İhale yapılamaması vb. sayılmıştır. Bir önceki dönem planlamasında kararlaştırılmış hedef ve faaliyetlere yönelik sistemli bir izleme gerçekleştirilememiş ve bu da bu dönem planlamasında özellikle ele alınması gereken bir konu olmuş ve dönemsellik ilkesi gereği süreç sürekli değerlendirilmeye çalışılmıştır. Planda gerçekleştirilen SWOT analizinde Türkiye'nin gerek ulusal gerek evrensel mecrada tarihi ve kültürel zenginliklerini koruma, yaşatma ve sosyal hayat ile bütünleştirip turizme kazandırma kapsamında yetkin olarak

gösterilirken; etkinliğinin devamlılık arz edeceği kültür ve turizm politikalarının yokluğu, güncel ve mevcut duruma cevaplar verebilen ikincil mevzuat oluşturulmasının yavaş olması, kültür varlıklarının envanter kayıtlarının doğru bir şekilde yapılamaması vb. durumlar hala var olan eksikler olarak gösterilmiştir. Oluşturulan strateji tablosu ile konu bağlamında bu dönem içinde bir önceki döneme kıyasla taşınmaz kültür varlıklarına yönelik yeni tespit çalışma ve kazı yüzey araştırma sayısının artış gösterdiğine dair veriler paylaşılmıştır. Gerçekleştirilmesi hedeflenen proje ve faaliyetler olarak ise kültür varlıklarının tespit faaliyetlerinin planlanması ve gerçekleştirilmesi, kazı başkanlarının alanda yaptıkları çalışmalar hakkında konferans vermelerinin sağlanması, kazı alanlarında düzenli olarak denetim faaliyetlerinin yapılması, taşınmaz kültür varlıklarının 5225 Sayılı Kanun kapsamında kullanılması izin vermek, yine bu varlıkların plan, proje ve uygulama işlerinin yatırım programı kapsamına dahil edilmesi vb. başlıklar sayılmıştır (2015-2019 Stratejik Plan, 2015).

Kültür ve Turizm Bakanlığı 2019-2023 tarihleri kapsamında hazırladığı Stratejik Plan kapsamında kültürel miras varlıklarının korunmasına yönelik mevcut durum, geleceğe dönük hedefler ve bu doğrultuda gerçekleştirilecek adımlardan bahsetmiştir. Ülkede tescilli taşınmaz kültür varlıkları restorasyonu işi sayısı, sit alanlarına yönelik bakanlıkça hazırlanan koruma amaçlı imar planı sayısı, müze ve ören yeri ziyaretçi sayısı vb. birçok başlığa yönelik 2018 ve 2023 tarihleri arasında hedeflenen veri paylaşımında bulunulmuştur. Mevcut yasal yükümlülükleri, koruma alanına yönelik somut olmayan kültürel mirası araştırmak, tespit etmek, kayıt altına almak, envanterini yapmak ve bu amaçlar doğrultusunda yerel ve evrensel boyutta faaliyet gösteren kurumlarca işbirliği içinde olmak sayılmıştır. Koruma faaliyetleri kapsamında tespit, tescil, konservasyon ve restorasyon hizmetleri; somut olmayan kültürel mirasın korunması; koruma amaçlı imar planı hizmetleri ve kaçakçılığı önleme hizmetleri ele alınıp bu kapsamda takip edilecek yollar açıklanmıştır. Bu dönemdeki planda belirlenen güçlü yönler arasında konuyla alakalı olarak tarihi kent merkezlerinin ve dokularının ihyası konusunda etkin çalışmaların yapılması ve kültürel mirasın korunmasına yönelik etkin yasal düzenlemelerin varlığı dikkat çeken başlıklar olmaktadır. Zayıf yönler kısmında ise müze ve ören yerlerinin yönetim sistemlerinin gelişme ihtiyacı olması noktası alan yönetim konularında hala birtakım eksikliklerin olduğunun bakanlıkça da kabulü olarak karşımıza çıkmaktadır. Planda geleceğe dönük amaçlar arasında konu bağlamında kültürel zenginliğin ve çeşitliliğin korunarak gelecek kuşağa aktarımı ve uluslararası kültüre sağlayacağı katkıdan bahsedilmiştir. Bu amacın hedefleri olarak ise kültürel mirasların araştırılması, tespit

edilmesi; korumaya yönelik faaliyetlerin etkinleştirilmesi; keşfedilen kültür varlıklarının müzeler ağıyla hayata kazandırılması ve müzecilik olgusunun yaygınlaştırılması gösterilmiştir. Bu amaç ve ona bağlı olan hedeflerin gerçekleştirilmesi konusunda işbirliği yapılacak birim ise Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü olarak belirtilmiştir (2019-2023 Stratejik Planı, 2019).

4.4. Cumhurbaşkanlığı Politika Kurulları

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi bünyesinde dokuz adet Politika Kurulu oluşturulmuş. Bunlar: Bilim, Teknoloji ve Yenilik Politikaları Kurulu, Eğitim ve Öğretim Politikaları Kurulu, Ekonomi Politikaları Kurulu, Güvenlik ve Dış Politikalar Kurulu, Hukuk Politikaları Kurulu, Kültür ve Sanat Politikaları Kurulu, Sağlık ve Gıda Politikaları Kurulu, Sosyal Politikalar Kurulu, Yerel Yönetim Politikaları Kurulu'dur. Hazırlanan çalışma konusu kapsamında kurullar değerlendirildiğinde Kültür ve Sanat Politikaları Kurulu, Ekonomi Politikaları Kurulu ve Yerel Yönetim Politikaları Kurulu kültürel mirasın korunması, gerekli faaliyetler için kaynakların sağlanması ve tüm paydaşları sürece dahil ederek özellikle konuya en yakın birimler olan yerel yönetimleri sistemi etkin bir şekilde yürütmenin ve faaliyetlere uygun politikaların geliştirilmesinde öncü birimlerdir.

Kültür ve Sanat Politikaları Kurulu kültür ve sanata ait olan her türlü değer ve anlayışın toplumdaki her kesime eşit bir şekilde empoze edilmesi, kültürel ve tarihi mirasımızın korunması ve kültür turizmin mevcut durumunun iyileştirilip daha ileri seviyelere ulaştırılması için politika önerileri geliştirmektedir.

Yerel Yönetim Politikaları Kurulu'nun temel görevleri arasında çevre, orman, su ve benzeri alanlarda koruyucu ve geliştirici politika önerileri geliştirerek sürdürülebilir bir koruma anlayışını tesis etmeyi hedeflemekle birlikte; ulusal kültürel mirasa dayanarak kentleşmeye yönelik politikalar geliştirmek, imar programlarına paralel olarak kamu yatırımlarının etkin planlamasını ve kalıcı bir çevre yönetiminin sağlanması için politika ve strateji önerileri geliştirmek temel hedeflerindedir.

Ekonomi Politikaları Kurulu Bölgesel gelişme alanında ulusal düzeyde genel politikaların ve önceliklerin belirlenmesi amacıyla çalışmalar yapıp, kamu ve özel sektör tarafından gerçekleştirilen yatırımların süreçlerini hızlandırma amacıyla öneriler geliştirmek

temel hedefler arasında yer almaktadır (Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, 2018: 12-17).

4.5.Türkiye'nin Tarafı Olduğu Uluslararası Koruma Alanında Anlaşma ve Tüzükler

Bu başlıkta uluslararası alanda koruma konusunda önemli kaynaklar olan antlaşma ve tüzükler incelenmiştir. Bu tüzük ve antlaşmalara Türkiye'de taraftır. Geçmişten günümüze koruma alanına kaynaklık eden bu belgeler kültürel miras alanlarındaki faaliyetler açısından büyük öneme sahiptir.

4.5.1. Atina Tüzüğü (Carta Del Restouro-1931)

Tüzüğün temelleri 1931 yılında Uluslararası Müzeler Örgütü'nün önderliğinde Atina'da gerçekleştirilen I. Uluslararası Tarihi Anıtların Korunması konu kapsamında Mimar ve Teknisyenler Konferansı'na dayandırılmaktadır. Diğer bilinen ismiyle Atina Konferansı olan bu buluşmada kültürel miras kapsamında değerlendirilen anıtlara kaynak teşkil edecek olan çevrelerin, yapı topluluklarının ve doğal güzelliklerin korunması kapsamında gerçekleştirilecek faaliyetler önerilmiştir. 11 maddeden meydana gelmektedir (Anonim, T.Y.).

4.5.2. Lahey Sözleşmesi (1954)

UNESCO önderliğinde dünya ülkelerinin hem askeri ve sivil hem de resmi kurum ve kuruluşlarına çeşitli yetki ve sorumlulukların yüklendiği sözleşmede dünyanın herhangi bir yerinde oluşabilecek çatışma öncesi ve sonrasında ve ya esnasında alanda var olan kültürel değerlerin korunup zarar görmemesi adına uygulanması gerekenleri ve alınması gereken tedbirleri içeren ve bunlara yol haritası çizen bir sözleşmedir. 7 bölüm 40 maddeden oluşmaktadır. Silahlı çatışma halinde kültürel varlığın korunması sözleşmesi olarak da bilinmektedir (Anonim, T.Y.).

4.5.3. Avrupa Kültür Antlaşması (1954)

19 Aralık 1954 tarihinde 11 maddeden meydana gelmiştir. Kültürel değerlerin varlığı ve ya korunması konusunda yetki ve sorumluluklar yalnızca ilgili ulusun, devletin kapsamında kalmayıp; Avrupa'nın ve insanlığın ortak bir mirası olarak görülmekte olup, tüm

Avrupa ülkelerinin görevlerinin olduğu vurgulanmıştır. Bu antlaşmanın tarafı olan ülkelerde sınırları içinde kalan değerleri yalnızca kendi miras alanı olarak görmeyip, artık insanlığın ortak mirası olarak kabul etmekte ve ortak faaliyetler neticesinde değerleri koruma çalışmalarını gerçekleştirmektedirler (Güner vd., 2011: 65).

4.5.4. Venedik Tüzüğü (1964)

25-31 Mayıs 1964 tarihleri arasında Venedik'te gerçekleştirilen II. Uluslararası Tarihî Anıtlar Mimar ve Teknisyenleri Kongresi'nde, tarihî anıtların korunması ve onarımı hususunda çeşitli ilkeler kabul edilmiştir. Venedik Tüzüğü, daha önceden oluşturulan 1931 tarihli Atina Tüzüğü'nün yeniden incelenip değerlendirilmesiyle oluşturulmuştur. Bu tüzük şuandaki koruma konusunda gerçekleştirilen faaliyet mevzuatının anayasası rütbesindedir. Ayrıca koruma konusunda sistemli ve derli toplu bir belge olmasından ötürü büyük öneme sahiptir. Tüzükte birçok kavram tanımlaması yapılmış olup, kültürel değerler kapsamında anıtların yanında kentsel-kırsal değerler ve sivil mimarlık yapıları da eklenmiştir. Bu tüzük sit kavramının düşünsel temellerinin atıldığı belge olarak kabul edilmektedir. 16 maddeden meydana gelen bir tüzüktür (Anonim, T.Y.).

4.5.5. Kültürel Varlıkların Yasadışı İthalatının, İhracatının ve El Değiştirmesinin Yasaklanması ve Önlenmesi Anlaşması (1970)

14 Kasım 1970'de Paris'te gerçekleştirilen toplantı ile oluşturulmuş 26 maddelik bir tedbir antlaşmasıdır. Bu anlaşma ile her devlet kendi topraklarında sahip olduğu kültürel miras öğelerini hırsızlık, kaçak kazı, kanunsuz ihtal ve ihraç gibi tehlikelere karşı korumasını sağlamak için çeşitli faaliyet ve projeler yönetebilmektedir (KTB, T.Y.).

4.5.6. Ramsar Sözleşmesi (1971)

Su canlılarının ve özellikle de su kuşlarının yaşam alanı olan ve evrensel boyutta büyük öneme sahip olan sulak alanların korunması konusunda gerçekleştirilen bir sözleşme olup, bu alanların sürdürülebilir bir koruma faaliyeti kapsamında yaşatılmasını hedefleyen uluslararası bir sözleşmedir. Sözleşme adını 2 Şubat 1971 tarihinde İran'da imzalandığı şehir olan Ramsar şehrinde almaktadır (Akdağ, 2021).

4.5.7. Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi (1972)

UNESCO önderliğinde Paris'te toplanan 17. Genel Konferans'ta 21 Kasım 1972 tarihinde kararlaştırılmıştır. Kültürel miras alanlarındaki bozulmanın yalnızca genel olarak kabul edilen sebeplerden ötürü olmayıp, aynı zamanda ekonomik ve sosyokültürel hayata yön veren dinamiklerin değişimi ve bu değişimin alanlarda geri dönülemez nitelikte tahribatlara yol açtığı üzerinde durulmuştur. Bu sözleşmeye göre kültürel ve doğal mirasın korunması kapsamında bir Dünya Miras Fonu kurulduğu da belirtilmiştir. 8 ana başlık ve 38 maddeden meydana gelen bu sözleşmede gerekli tanımlar yapıлып, kabul eden ülkelerde var olan mirasın belirlenmesi, korunması ve gelecek nesle iletilmesi konuları öncelik tanınacak başlıklar olarak belirtilmiştir (Ürün, 2016: 14).

4.5.8. Amsterdam Bildirgesi (1975)

Avrupa Konseyi'nin Bakanlar Komitesi tarafından oluşturulan belge, Avrupa ülkelerinin delegelerinin de katılımıyla kararlaştırılan esaslar bütününden oluşmaktadır. Avrupa'daki kültürel değerlerin tüm dünyanın mirasının bir parçası olduğu söylenip; özellikle alanlarda birinci derece başvuru merkezi olan yerel birimlere ve ya alanda mülkiyet hakkı olanlara nakdi desteğin sağlanması, yerel halkın konu hakkında bilinçlendirilmesi ve bu alanda faaliyette bulunacak birçok ulusal ve uluslararası örgütün kurulmasının teşvik edilmesi dile getirilen hedeflerden olmuştur. Tüzükte, yerel yetkililerin sorumluluğu ve halkın katılımını bir arada gerektiren, bütünleşik koruma anlayışı benimsenmiştir (Nesli, 2018: 447).

4.5.9. Avrupa Mimari Mirasının Korunması Sözleşmesi (1985)

Sözleşmeye taraf olan ülkelerdeki mevcut ekonomik ve sosyokültürel yapının daha da ileri seviyelere ulaştırılması kapsamında gelecek kuşağa bir kültürel mirası içeren sistemin aktarılmasının ne denli önemli olduğu üzerinde duran bir belgedir. 9 başlık, 27 maddeden meydana gelmektedir (KTB, T.Y.).

4.5.10. Avrupa Kentsel Şartı (1992)

Avrupa Konseyine bağlı olarak çalışan Avrupa Yerel ve Bölgesel Yetkililer sürekli toplantısının 17 – 19 Mart 1992' de Strasbourg'da yaptığı 27. Oturumunda kabul edilmiştir. Avrupa Konseyi'nin kentsel politikalarından yola çıkılarak oluşturulmuştur. Bu politikalar

1980-1982 yılları arasında Konseyce düzenlenen “Kentsel Rönesans için Avrupa Kampanyası” kapsamında geliştirilmiştir. Bu kentsel alanda her yönden ilerlemeyi içeren şart, Avrupa Konseyi’nin temel hak ve özgürlüklerin korunması çağrılarına paralel olarak, kentsel gelişmenin niteliksel özellikleri ve yaşam kalitesiyle de doğrudan ilgilidir (Öztürk, 2021).

4.5.11. Avrupa Peyzaj Sözleşmesi (2000)

Floransa Sözleşmesi olarak da geçen 20 Ekim 2000 yılında oluşturulmuş sözleşme, Avrupa’daki her ülkenin bu konu bağlamında bağlı bulunduğu uluslararası bir belge niteliğindedir. Sözleşmeye onay veren her ülke de tam anlamıyla uygulanır ve kapsam alanı olarak doğal, kırsal, kentsel ve kent alanları gösterilmektedir. Kapsam alanında yalnızca seçkin peyzaj değil, aynı zamanda gündelik yaşamın parçası olan peyzaj çalışmaları da dahil edilmiştir. Sözleşme 4 bölümden oluşmakta olup; birinci bölümünde amaç ve kapsamına değinilmiş, ikinci bölümünde ulusal düzeyde alınacak tedbirler, üçüncü bölümde uluslararası alanda alınacak tedbirler ve son olarak dördüncü bölümde ise kabul süreci ele alınmıştır (Sayan ve Ortaçesme, 2002).

4.5.12. Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi (2003)

8 bölüm ve 40 maddeden meydana gelen sözleşme, 17 Ekim 2003 tarihinde Paris’te kabul edilmiştir. Belgede açıklanan amaçlar kimi zaman toplulukların, grupların bazen de bireylerin sahip olduğu somut olmayan kültürel değerlerin bulunduğu ülkenin bir miras parçası olarak tanımlanması; bu kapsamda uygulamadaki anlatımların, becerilerin, araç ve gereçlerin ve mekanların bu konuya dahil edilmesidir (KTB, T.Y.).

4.5.13. Avrupa Konseyi Toplum için Kültürel Mirasın Değeri Çerçeve Sözleşmesi Faro Konvansiyonu (2005)

2005 yılında daha çok Faro Sözleşmesi olarak bilinen Avrupa Konseyi Kültürel Mirasın Değerine İlişkin Çerçeve Sözleşmesi, devletlerin kültürel mirası ve vatandaşların bu mirasa erişim ve katılma haklarını korumayı kabul ettiği çok taraflı bir Avrupa Konseyi sözleşmesidir (Güngör, 2006: 67-88).

4.5.14. Valetta İlkeleri (2011)

28 Kasım 2011'de Paris'te yapılan 17. ICOMOS Genel Kurulunda kabul edilmiştir. Belge dört bölümden meydana gelmektedir. Tanımlar, değişimin yönleri, müdahale ölçütleri, öneri ve stratejilerdir (ICOMOS, T.Y.).

4.6. Türkiye'de Alan Yönetimine İlişkin Yasal Düzenlemeler

Korunacak alanlarla ilgili yönetim planlamaları dünyada ilk olarak doğa koruma alanları ile ele alınmıştır. UNESCO'nun Dünya Miras Listesi'ne giren alanlar için de yönetim planı talep etmesi planlamanın kentsel koruma alanları içinde büyük bir önem arz etmesine sebep olmuştur.

Alan Yönetimi ve Yönetim Planı kavramları, Türkiye'nin gündemine, doğal koruma alanlarından sulak alanların korunması için 28 Aralık 1993 tarih ve 3958 sayılı Kanunla taraf olma kararı aldığı ve 13 Kasım 1994 tarihinde resmen taraf olduğu Özellikle Su Kuşları Yaşama Ortamı Olarak Uluslararası Öneme Sahip Sulak Alanlar Hakkında Sözleşme-Ramsar Sözleşmesi-1971 ile girmiştir (TÜRKÇEV, 2015). 1983 yılında kabul edilen Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi ile kültürel değerlerin korunması alanında Türkiye bir adım daha atmıştır. (KTB Teftiş Kurulu Başkanlığı, 1983).

Ramsar Sözleşmesi ile sulak alanların korunmasına yönelik plan ve projelerin geliştirmesi için 1990'lı yıllardan itibaren uygulamaya konan Sulak Alan Yönetim Planlaması Rehberi Türkiye'de başvuru alan bir kaynak olmuştur. Hem sözleşme hem de bu oluşturulan rehber kaynak alınarak Sulak Alanların Korunması Yönetmeliği 2002 yılında yürürlüğe girmiş, 2005 yılında ise bir yenilenmeden geçerek yönetim planının uluslararası öneme sahip her bir sulak alan için gerekli kılmıştır. Dünya Miras Listesi için Türkiye'de oluşturulan ilk yönetim planı 2002 yılında Pamukkale Alan Yönetimi ve Sunum Planı olmuştur. Kültürel miras alanlarına yönelik geliştirilen bu ilk koruma faaliyeti hem Türkiye hem de dünya miras tarihi açısından altın değerindedir (Uluslan, 2016: 19). 2004 yılında hazırlanan ve bu sefer yabancı paydaşlarında sürece dahil olduğu bir diğer önemli koruma planı Çatalhöyük'e aittir. Arkeolojik alanlar açısından bu yönetim planı Türkiye de bir ilk olma durumunu da karşılamaktadır. Bu hazırlanan planlar uluslararası alanda dikkate alınan rehber ve kaynaklara dayandırılarak oluşturulmuş olup, konuyla ilgili temel yapıları da kendilerinde barındırmışlardır. Ancak bu çalışmalar mevcut mevzuattan önce oluşturulup yasal bir

karşılığa denk gelmediklerinde ötürü yetkili birimlerce yeterli özen gösterilmemiş ve uygulamaya geçilememiştir (Ulusan, 2016: 19).

2005 yılında yapılan bir revize ile aday gösterilecek alanların adaylık dosyasında yönetim planının bulunması zorunlu kılınmıştır. Bu zorunluluk ile birlikte yönetim planı ve alan yönetimi gibi terimler Türkiye'nin gündemine ilk defa 2004 yılında 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nda değişiklik yapan 14 Temmuz 2004 tarih ve 5226 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun'la alınmıştır (Resmi Gazete, 2004). Bu yapılan kanunsal temelli yenileme ile yönetim alanı, yönetim planı, bağlantı noktası gibi terimler 2863 Sayılı Kanunda kendilerine ayrıca yer bulmuşlardır. Alan yönetimi anlayışı hükme bağlanıp, kamu kurum ve kuruluşları, belediyeler ile gerçek ve tüzel kişilerin bu oluşturulacak plana uymalarının gerekliliği, planlama sürecinin ilgili birimlerce hizmet sıralamasında öncelikli tutulması ve bütçelerinden bu çalışmalara yönelik gerekli ödeneklerin ayrılması zorunlu hale getirilmiştir (Mevzuat Bilgi Sistemi, 1983). Bu yapılan çalışmalar dikkatle incelendiğinde görülüyor ki değerlere yönelik oluşturulacak planlama sürecine yasal bir zemine oturtulmaya başlanıyor.

2005 yılında yayımlanan Alan Yönetimi ile Anıt Eser Kurulunun Kuruluş ve Görevleri ile Yönetim Alanlarının Belirlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik ile konuya ilişkin usul ve esaslar kesinleştirilmiştir. Yönetmeliğin yayımlanmasıyla birlikte yönetim planına ilişkin uygulamalar başlamıştır. Türkiye'deki yönetim planı ve alan yönetimine ilişkin usul ve esaslara 2016 yılında 2863 Sayılı Kanun'da ve diğer bazı kanunlarda değişiklik yapan 20 Ağustos 2016 tarih ve 6745 sayılı Yatırımların Proje Bazında Desteklenmesi ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'la son şekli verilmiştir (Resmi Gazete, 2016).

2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nda: Yönetim alanı; sit alanları, ören yerleri ve etkileşim sahalarının doğal bütünlüğü içerisinde etkin bir şekilde korunması, yaşatılması, değerlendirilmesi, belli bir vizyon ve tema etrafında geliştirilmesi, toplumun kültürel ve eğitsel ihtiyaçlarıyla buluşturulması amacıyla, plânlama ve koruma konusunda yetkili merkezî ve yerel idareler ile sivil toplum kuruluşları arasında eşgüdümü sağlamak için oluşturulan ve sınırları ilgili idarelerin görüşleri alınarak Bakanlıkça belirlenen yerlerdir.

Yönetim planı; yönetim alanının korunmasını, yaşatılmasını, değerlendirilmesini sağlamak amacıyla, işletme projesini, kazı plânı ve çevre düzenleme projesi veya koruma amaçlı imar plânını dikkate alarak oluşturulan koruma ve gelişim projesinin, yıllık ve beş yıllık uygulama etaplarını ve bütçesini de gösteren, her beş yılda bir gözden geçirilen plânlardır. Bağlantı noktası; yönetim alanı sınırlarında yer almamakla birlikte, arkeolojik, coğrafi, kültürel ve tarihi nedenlerle ve ya aynı vizyon ve tema etrafında yönetim ve gelişiminin sağlanması bakımından bu yer ile irtibatlandırılan kültürel varlıklar olarak tanımlanmaktadır (KTB Teftiş Kurulu Başkanlığı, 1983).

2863 sayılı Kanuna 5226 sayılı Kanunla eklenen, 6745 sayılı Kanun ile yapılan değişiklikler sonrası son şeklini alan Ek Madde 2 ile yönetim alanı, alan yönetimi, yönetim planına ilişkin esaslar belirlenmiştir (Mevzuat Bilgi Sistemi, 2021). Alan yönetimi ve yönetim planı sürecine dair yürürlükte bulunan mevzuat içeriği dahilinde Kültür ve Turizm Bakanlığı eşgüdümü bu süreci yönetmektedir. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın bu konudaki yetkileri şu şekilde sıralanabilir:

- Yönetim alanı sınırlarını belirlemek,
- Yönetim planı taslağı hazırlamak veya hazırlatmak,
- Danışma kurulunu oluşturmak,
- Alan başkanını belirlemektir.

Danışma kurulu ile birlikte eşgüdüm ve denetleme kurulunu oluşturmaktır (KTB Teftiş Kurulu Başkanlığı, 2015). Alan yönetimi konusundaki çalışmalar Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın yönetim alan sınırının tespitiyle başlamaktadır. Buradaki yönetim alan sınırının tespitinde sit alanı kavramından bağımsız olarak belirlenmektedir. Alanın sınırlarının tespiti kapsamında değer bulduğu alan incelenir ve tüm katılımcıların bulunduğu bir koordinasyon toplantısı yapılır. Bu toplantı neticesinde taslak bir yönetim alan sınırı belirlenir. Tüm bunlara ek olarak gerekli kurumlardan yazılı olarak görüşler alınır. Paydaşların etkin katılımı ve yazılı görüşmeler neticesinde sınırlar belirlenir, Kültür ve Turizm Bakanlığı'na onaylanarak nihai şeklini almış olacaktır. Eğer ki belirlenen sınırlar içerisinde doğal sit alanı bulunursa bu alanla ilgili faaliyetler 2011 yılında yürürlüğe girmiş olan 644 ve 648 sayılı KHK ile Kültür ve Turizm Bakanlığı'nda bulunan yetkiler Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ile koordineli bir biçimde yürütülecektir (Ulusan, 2016: 381-382).

Çalışma alanındaki nihai sınırlar belirlendikten sonra Kültür ve Turizm Bakanlığı'na yönetim planı çalışmaları başlatılmaktadır. Bakanlık eğer gerekli görürse birtakım yetkileri uygun idarelerle anlaştıktan sonra devredebilmekte ve yönetim planı idaresince de hazırlanabilmektedir. İlk olarak bir taslak şeklinde oluşturulacak olan yönetim planı sorumluluğunda bulunan kurumun içinden oluşturulacak bir ekip ile de hazırlanabilir, hizmet alımı ile de yapılabilir.

Planlama sürecine denk bir şekilde alan yönetimi teşkilatı da oluşturulmaktadır. Bu teşkilatın birimleri: Danışma kurulu, eşgüdüm ve denetleme kurulu ve alan başkanından oluşmaktadır (Uluslan, 2016: 382). Kurulun denetim görevini yerine getirebilmesi amacıyla ilgili kurum uzman personelinden ve denetim elemanlarından oluşan bir denetim birimi kurulabilir (KTB Teftiş Kurulu Başkanlığı, 2015). Danışma Kurulu, hazırlanan yönetim planı taslağının karara bağlanması ve uygulanması konusunda önerilerde bulunmak amacıyla alanda mülkiyet hakkı bulunanlar, meslek odaları temsilcileri, sivil toplum örgütleri temsilcileri, üniversitelerin ilgili bölümlerinin öğretim üyelerinden Bakanlıkça oluşturulur (KTB Teftiş Kurulu Başkanlığı, 2015).

Eşgüdüm ve Denetleme Kurulu, Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından hizmetine ihtiyaç duyulan idarelerin birer temsilcisi ve danışma kurulunca seçilecek iki üyenin katılımıyla kurulur. Alan başkanı, kurulun da başkanıdır. Kurul, yönetim planı taslağını inceleyip mutabakata varmak suretiyle planı altı ay içerisinde onaylamaya ve bu planın uygulanmasını denetlemeye yetkilidir (KTB Teftiş Kurulu Başkanlığı, 2015). Denetim Birimi, yönetim planlarının hazırlanması ve uygulanması sürecinde görev alan denetim elemanları ve üniversitelerin mimarlık, şehir ve bölge planlama, sanat tarihi, arkeoloji, kamu yönetimi, ekonomi ve işletme bölümlerinden mezun uzman personel arasından yetkili idarelerce görevlendirilecek en az beş üyeden oluşur. Denetim birimi, yönetim planlarının uygulamasını denetler (KTB Teftiş Kurulu Başkanlığı, 2015).

Yönetim planı içerik olarak Alan Yönetimi ile Anıt Eser Kurulunun Kuruluş ve Görevleri ile Yönetim Alanlarının Belirlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik'te beş farklı başlıkta ele alınmıştır:

1. Mevcut durum tespiti: Alanın yönetim, işlev ve koruma ihtiyaçlarının belirlenmesi, ilgili kurum ve kuruluşlarla bağlantı kurulması,

2. Alan analizi: Alanın öneminin belirlenmesi, sorunlarının tespiti, alanın taşıma kapasitesinin tespiti, işlevsel ve yönetsel analizinin yapılması,

3. Alanın vizyonunun belirlenmesi ve esas politikaların oluşumu: Yönetim planının, alanın geleceğe ait vizyonunu belirleyecek, işletme, yönetim, idari ve finansal modelleri içerecek, ulusal ve uluslararası platformda alanın sunumunu ve tanıtımını sağlayacak yönetim, koruma, kullanma, sunum ve tanıtım, ziyaretçi politika ve stratejilerinin belirlenmesi,

4. Çalışma programı, zamanlama ve projelerin belirlenmesi: Alan yönetiminde yer alacak kurum ve kişilerin görev tanımlarının yapılması ve bunların gerçekleştirilmesine ilişkin çalışma programlarının, bütçe analizlerinin hazırlanması ile finans kaynaklarının, belirlenmesi, kısa, orta ve uzun vadede yapılacak işlere ait bir eylem planının oluşturulması ve proje tanımlarının yapılması,

5. İzleme, değerlendirme ve eğitim süreçlerinin tanımlanması: Yönetim planının uygulamasının izlenmesi, değerlendirilmesi ve bu süreçte yer alacak tarafların eğitimine ilişkin programların hazırlanması olarak sıralanmaktadır (KTB Teftiş Kurulu Başkanlığı, 2015).

Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın öncülüğünde oluşturulan plan taslağı danışma kurulu tarafından değerlendirilir. Bu değerlendirme için yapılacak olan toplantıda alan başkanı da bulunmak zorundadır. Belirlenen uzman ekip tarafından oluşturulan planın taslağı incelenir ve beyan edilen öneriler ile birlikte tekrar uzman ekibe geri verilir. Bu öneriler baz alınarak gerekli değişiklikler uzman ekip tarafından yapılır ve tekrar incelenmesi için danışma kuruluna geri gönderilir. Bu toplantı sonunda danışma kurulunun yaptığı öneriler ve karara bağlanan başlıklar neticesinde yönetim planı tasarısı oluşturulur (KTB Teftiş Kurulu Başkanlığı, 2015).

Danışma kurulunun son toplantısında oluşturulan yönetim plan tasarısı incelenip onaylanmak üzere eşgüdüm ve denetleme kuruluna gönderilir. Bu inceleme sürecinde kurul tarafından gerekli görülürse plan uzman ekibe geri gönderilebilir. İstenilen doğrultuda düzeltme ve değişiklikler yapıldıktan sonra yeniden danışma kuruluna gönderilir. Danışma kurulunda son şeklini aldıktan sonra eşgüdüm ve denetleme kurulunca onaylanan yönetim plan tasarısı, yönetim planı adını alır (KTB Teftiş Kurulu Başkanlığı, 2015). Yönetim planıyla tanımlanan görevlerin gerçekleştirilmesinde alan başkanı, uygulamadan sorumlu kurum ve kuruluşlar ile yetkili idare koordineli olarak çalışır.

Alana yönelik oluşturulan yönetim planı kapsamında koruma, sunum, tanıtım ve ziyaretçi başlıklı çalışmalarda yıllık performans değerlendirmeleri denetim birimince yapılır, önümüzdeki yıla ait faaliyet programı ve bütçe taslağı oluşturulur. Elde edilen değerler neticesinde oluşturulacak raporlar eşgüdüm ve denetleme kuruluna sunulur, yapılan değerlendirmenin ardından bir yıl sonraki faaliyet programı ve bütçe onaylanır. Bir yıllık inceleme çalışmalarının dışında, beş yılda bir vizyon, amaçlar ve politikalar gözden geçirilerek eşgüdüm ve denetleme kuruluna sunulur (KTB Teftiş Kurulu Başkanlığı, 2015). Yönetim planının uygulanma sürecinde vizyon, amaç ve politikalarında eşgüdüm ve denetleme kurulu veya denetleme birimi tarafından bir değişiklik önerilmesi halinde, yönetim planı değişiklik taslağı hazırlanır ve danışma kurulunun görüşleri alınarak, eşgüdüm ve denetleme kurulunca onaylanır.

Alan yönetimi konusunda UNESCO danışma organları olan ICCROM, ICOMOS ve IUCN tarafından oluşturulmuş uluslararası alanda temel yol gösterici sayılan çalışmalar yapılmıştır. Hem bu çalışmaların kısaca ne olduğu hem de Anıt Yönetimi ile Anıt Eser Kuruluna İlişkin Yönetmelik yönetim planı açısından değerlendirilecektir. Öncelikle ICCROM tarafından 1993 yılında yayınlanan ve 1998 yılında yenilenen Dünya Miras Alanları için Yönetim Rehberi (Management Guidelines for World Heritage Sites) M. Feilden ve J. Jokilehto tarafından oluşturulmuş kültürel mirasın yönetimine ilişkin en önemli rehberlerdendir. Bir diğer önemli çalışma ise 2003 yılında Lee Thomas, Julie Middleton ve Adrian Philips tarafından IUCN önderliğinde Koruma Alanları için Yönetim Planı Rehberi (Guidelines for Management Planning of Protected Areas) olmuştur. İlgili alanı daha çok doğal koruma yerlerine yöneliktir. Son olarak 2005 yılında İngiltere ICOMOS liderliğinde Tarihi Çevrelerin Yönetimi (Management of the Historical Environment) başlığında bir çalışma hazırlanmıştır. Bu hazırlanan rehberde tarihi çevreye ilişkin koruma sürecine yönelik ilkeler, yönetim stratejilerini belirleme ve planlamanın hazırlanmasına ilişkin bölümler yer almıştır (Ulusan, 2016: 19).

Tablo 4. 1:ICCROM, IUCN ve ICOMOS Rehberleri ile Alan Yönetimi ile Anıt Eser Kuruluna İlişkin Yönetmelik Yönetim Planı İçeriğı Karşılaştırma

Dünya Miras Alanları İçin Yönetim	Koruma Alanları için Yönetim Planı Rehberi IUCN (2003)	Tarihi Çevrelerin Yönetimi ICOMOS UK (2005)	Alan Yönetimi ile Anıt Eser
--	---	--	------------------------------------

Rehberi ICCROM (1998)			Kuruluna ilişkin Yönetmelik (2005)
Önsöz	Giriş	Tarihi Çevrenin Tanımı	Mevcut Durum Tespiti
Alanın Tanımlanması	Alanın Tanımlanması	Kültürel Değerlerin ve Önemin Belirlenmesi	Alan Analizi
	Alanın Değerlendirilmesi	Yönetim Seçeneklerinin Değerlendirilerek	Alanın Vizyonunun Belirlenmesi ve Esas Politikaların Oluşumu
Değerlendirme ve Hedefler	Konular ve Sorunlar Analizi	Hedeflerin Belirlenmesi	Çalışma Programı, Zamanlama ve
	Vizyon ve Hedeflerin Belirlenmesi	İş Planlaması ve Yönetim İçin Öneriler	Projelerin Belirlenmesi
Eylemler	Bölgeleme Planı Hazırlanması	Uygulama	İzleme, Değerlendirme ve Eğitim Süreçlerinin Tanımlanması
	Eylemlerin Belirlenmesi	İzleme ve Gözden Geçirme	
Bibliyografi	İzleme ve Gözden Geçirme		

Kaynak: Böke, F. (2020). Dünya Miras Alanları ve Alan Yönetimi Dünya Miras Kenti Safranbolu için Bir Yönetim Planı Önerisi. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü

Dünya Miras Listesi'ne alınan kültürel miras alanlarının yönetilmesi kapsamında hazırlanan temel rehber kaynak olarak görülen ICCROM, IUNC ve ICOMOS ile 2863 sayılı Kanun ve ilgili yönetmeliğin incelenmesi neticesinde yönetim planlaması sürecinin temelde üç aşamadan meydana geldiği görülmüştür. Bu aşamalar;

- Alanın tanımlanması ve kültürel değer ve öneminin belirlenmesi,
- Değerlendirme ve koruma politikalarının belirlenmesi,
- Uygulama, izleme ve gözden geçirme aşaması olarak sayılabilir.

4.7. Türkiye Üzerindeki Alan Yönetim Plan Örnekleri

Bu başlıkta Türkiye'de bulunan kültürel miras alanlarına yönelik oluşturulan alan yönetim planları ve alanlara yönelik genel bilgiler verilmiştir.

4.7.1. Ani Kültürel Peyzajı

4.7.1.1. Alanın konumu ve kısa tarihçe

Ani Kültürel Peyzajı, dörtgen ve daire şekillerinden oluşan birçok burç sayesinde güçlü surlarla çevrili bir yapıdan oluşmaktadır. Bu surların uzunluğu 4km'den fazla iken, yüksekliği 8 m.'dir. Alacasu ve Arpa Çay vadilerinde yüksek bir kayalık üzerinde konumlanan alanın en yüksek kesimi ilk olarak Urartuların yaşam sürdürdüğü iç kale mevkiileri olmuştur. Alan İpek Yolu'nun Anadolu'ya açılan kısmındaki ilk durak olduğundan hem konaklama hem de ticaret merkezi haline gelmiştir. Kentin zenginliğinin kaynağı olarak bu durum sebep gösterilmiştir. Alanın kuruluş yılını M.Ö. 5000 yılına kadar gittiği düşünülmektedir. Geçmiş zamanlarda İpek Yolu üzerinde 100 bin nüfuslu bir krallar diyarı olan alandan geriye terk edilmiş ve kullanılmayan bir yapı bütünü kalmıştır. Tarih sahnesindeki bu önemli konumunun nedenleri olarak ise etrafını çevreleyen vadiler sayesinde doğal yollarla çevredeki tehditlerden korunan bir yer olması ve yakınında su ihtiyacının karşılanacağı yüksek debili vadinin varlığıdır.

Kent, Kars ilinin 44 km. doğu tarafında Ocaklı Köyü yakınındadır. Alanın bulunduğu kısımdaki Arpa Çay sayesinde Türkiye ve Ermenistan ayrılmaktadır. Denizden 1370-1490 metre yükseklikte bulunan bir kayalık üzerinde konumlanmış olan kentte, 1990'lı yıllarda yaşanan Ermenistan depremi yüzünden sahip olduğu yapılarda birtakım ciddi hasarlar meydana gelmiştir. Bunun yanı sıra çeşitli doğal felaketlerden ötürü de belli kısımlarında yıkılmalar olmuştur. Ani arkeolojik kenti, aktif olduğu dönemlerde bir din kenti olarak nam salmış olup; Bagrat, Byzantion, Kordoba vb. farklı krallıklara yüzyıllarca ev sahipliği yapmış kozmopolit bir yer olmuştur. Kentin merkezinde bulunan Pazar yerlerinden de bu özelliğinin anlaşılacağı yetkililer tarafından belirtilmiştir. Aktif olarak yerleşimlerin olduğu Ortaçağ dönemlerinde en büyük ticaret merkezi olduğu aktarılmıştır. Şuanda 78 hektar bir alana karşılık gelen kent, 4,5 km. olan dış cephe surları, bu surların içinde kalan camii, kilise, hamam, saray, kervansaray, köprü vb. 21 adet tescilli yapıdan oluşan arkeolojik sit alanıdır (Kars İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, T.Y.).

4.7.1.2. Ani kültürel peyzajı yasal statü

Ani Kültürel Peyzajı, Mülga Erzurum Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 29.09.2010 tarih ve 2004 sayılı kararı ile I. ve III. Derece arkeolojik sit sınırları güncellenmiş olup; bu karar ile aynı zamanda koruma amaçlı imar planına esas planlama

sınırları da belirlenmiştir. Mülga Erzurum Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 08.11.2002 tarihli ve 1306 sayılı kararı ile I. Derece Arkeolojik Sit Alanında bulunan ve MÖ. 4. yy.dan itibaren bin yıl süren sürekli yerleşimden günümüze ulaşan 21 adet yapı Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlığı olarak tescillenmiştir (Ani Kültürel Peyzajı, 2015: 6). Bunlar:

1. Ani Örenyeri (Sit Alanı)
2. Surlar, Burçlar ve İç Kale
3. Fethiye Cami (Katedral)
4. Resimli Kilise (Tigran Honents Kilisesi, Nakışlı Kilise)
5. Keçeli Kilise (Surp Amenap'rkitch Kilisesi, Redeemer Kilisesi, Church Of The Holy Saviour, Church Of The Holy Saviour Of All, Halaskar Kilisesi)
6. Manuçehr Cami
7. Gagik Kilise (Surp Krikor Kilisesi)
8. Polatoğlu Kilisesi (Abughamrants, St. Gregor Kilisesi)
9. Kızlar Manastırı (Surp Hripsime Manastırı)
- 10.Ebu'l Muemmaran Cami (Yıkık Minare, Oktagon Kule)
- 11.Genç Kızlar Kilisesi (Surp Hovhannes Kilisesi)
- 12.İç Kale Sarayı ve Kilisesi (İç Kale Tetrakonchos Kilisesi)
- 13.Selçuklu Hamamı (Küçük Hamam)
- 14.Hamam (Büyük Hamam)
- 15.Kaya Kilisesi (Kaya Şapeli)
- 16.Kervansaray Batısındaki Yapı Kalıntısı
- 17.Kervansaray (Surp Arak'elots Kilisesi)

18.Gürcü Kilisesi (Surp Stephanos Kilisesi)

19. Saray

20.Köprü (İpek Yolu Köprüsü)

21.Mağaralar.

4.7.1.3. Alanın dünya miras listesi kriterleri bakımından değerlendirilmesi

Gerçekleştirilen gerekli çalışmalar ve toplantılar neticesinde alanın öz değerleri göz önünde bulundurularak belirlenen kriterler şu şekildedir:

Kriter 2:

Ani, anıtların mimari tasarımına, malzeme ve dekoratif detaylarına yansıyan Ermeni, Gürcü ve çeşitli İslami kültürel gelenekler için bir buluşma yeri idi. Kültürler arası etkileşimler sonucunda ortaya çıkan yeni üsluplar, Ani'ye özgü yeni bir mimari dile dönüşmüştür. Ani'nin tasarımında, işçiliğinde ve dekorasyonunda ifade edilen bu yeni dilin yaratılışı, Anadolu ve Kafkasya'nın daha geniş coğrafyasında da etkili olmuştur.

Kriter 3:

Ani; Ermeni kültürel, sanatsal, mimari ve kentsel tasarım gelişimine olağanüstü tanıklık eder ve Ermeni dini mimarisinin tekniklerini, tarzını ve malzeme özelliklerini yansıtan “Ani Okulu” olarak bilinen olağanüstü bir temsilidir.

Kriter 4:

Askeri, dini ve sivil yapılarıyla Ani, 7. yüzyıldan itibaren altı asır boyunca bölgede ortaya çıkan hemen hemen tüm mimari tiplerin yerinde bulunması sayesinde Orta Çağ mimari gelişiminin geniş bir panoramasını sunmaktadır. Ayrıca M.S. 4. ve 8. yüzyıllar arasında Ermeni Kilisesi mimarisinde geliştirilen plan tiplerinin hemen hemen tamamının bir arada görülebildiği ender bir yerleşim yeri olarak kabul edilmektedir. Ani'nin kentsel çevresi, aynı zamanda anıtsallığı, tasarımı ve kalitesiyle, derin nehir vadilerinin etrafını çevreleyen

volkanik tuf ortamına bağlanan Ani platosunun altındaki tünel ve mağaralar ile ortaçağ mimarisinin önemli bir örneğidir (UNESCO, 2021).

4.7.1.4. SWOT analizi

Paydaşlarla ortak bir şekilde gerçekleştirilen çalıştay ve grup çalışmalarının neticesinde ortaya atılan her türlü görüş ve öneriler baz alınarak bir SWOT (güçlü, zayıf yönler; fırsat ve tehditler) analizi yapılmış. Yapılan analiz sonucunda paydaşların ortak düşüncelerinin kümelendiği görüşlere yapılan yönetim planında yer verilmiştir. Bu sonuçlar şöyledir:

Tablo 4. 2: Ani Kültürel Peyzajı Alanı Güçlü ve Zayıf Yönleri

GÜÇLÜ YÖNLER	ZAYIF YÖNLER
Alanın bütüncül algılanabilir olması,	Alanın genişliğinin kontrol ve müdahaleyi zorlaştırması,
Kültür yoluyla ülkeler arası diyalogun artırılması,	Bazı restorasyon uygulamalarının hatalı olması,
Ulaşım alternatifi çeşitliliği (karayolu, demiryolu ve havaalanı)	Örenlerine bireysel ulaşım imkanlarının kısıtlı oluşu,
Kültürel peyzajın zenginliği,	İl genelinde turizm hizmet altyapısının eksikliği,
Yöresel yemeklerin zenginliği.	Ocaklı Köyü ve çevre yerleşimlerin ekonomik yetersizliği.

Tablo 4. 3: Ani Kültürel Peyzaj Alanı Fırsat ve Tehditleri

FIRSATLAR	TEHDİTLER
Bakü-Tiflis-Kars uluslararası tren bağlantısı projesinin varlığı,	Kaçak kazılar,
Kafkas Üniversitesi'nin varlığı,	Alanın II. derece deprem kuşağında oluşu,
Kars-Ani karayolunun iyi koşullarda olması.	Alanın büyük oluşu,
	İklimsel verilerin olumsuzluğu,

Alanın jeopolitik konumu ve ülke sınırında bulunması.

4.7.1.5. Alanın vizyonu

Gerekli çalışmalar ve toplantılar neticesinde kent için belirlenen vizyon şu şekilde belirlenmiştir: İpek Yolu üzerinde bir araştırma merkezi ile desteklenerek korunmuş, yeni iletişim teknolojileri ile uluslar arası kamuoyuna kazandırılmış, katılımcı yöntemlerle bölge kalkınmasına katkı sağlayan bir açık hava müzesi: Ani (Ani Kültürel Peyzajı Alan Yönetimi, 2015: 102).

4.7.1.6. Yönetim planı amaçları

Ani Kültürel Peyzajı için belirlene vizyon doğrultusunda kente yönelik sürdürülebilir bir yönetim süreci geliştirmek için beş temel amaç belirlenmiştir:

1. Bilimsel veriler ışığında alanda var olan somut ve somut olmayan kültürel ve doğal mirasın keşfedilip ve korunması,
2. Alanın turizm ve ulaşım ile ilişkin teknik altyapısının geliştirilmesi ve ulusal ve uluslararası düzeyde tanıtımının sağlanması,
3. Miras alanının yerel halk ile bütünleşik bir şekilde yönetilmesini; sahip olduğu önem ve değerin anlaşılıp hem evrensel hem de ulusal miras birikimine dahil edilmesi,
4. Miras varlığına herhangi bir zarar verilmeden yerelde sosyoekonomik kalkınmanın sağlanması için alanın potansiyelinin değerlendirilmesi,
5. Alanın eşgüdüm ve yönetim kapasitesinin artırılması (Ani Kültürel Peyzajı, 2015: 103).

4.7.2. Aphrodisias Antik Kenti

4.7.2.1. Alanın coğrafik yapısı

Aphrodisias Antik Kenti, Aydın ilinin, Karacasu ilçesinde, Geyre Beldesi sınırları içerisinde yer almaktadır. Kent, Karacasu ilçesine 13 km. mesafedeyken; Aydın il merkezine

100 km'lik bir mesafede yer almaktadır. Denizli iline 83 km. uzaklıktayken, Muğla merkeze 143 km. uzaklıktadır. Antik Kent, Muğla, Denizli ve Aydın illerinin oluşturduğu üçlü yapı içerisinde Denizli'ye yakın bir konumdadır. Kentin bulunduğu alanda var olan Dandalaz Çayı ile çevrede verimli toprak bolluğu vardır ve bu da beraberinde tarımsal faaliyetleri artırmaktadır. Alan sınırları içerisinde kentsel ve kırsal yerleşim alanlarının dışında özellikle mermer taş ocakları da bulunmaktadır (Afrodisias Alan Yönetim Planı, 2014: 15).

4.7.2.2. Alanın sınır ve yasal statüsü

Aphrodisias Antik Kenti'nin yönetim alan sınır şu şekilde ifade edilmiştir: Geyre yerleşmesi ve antik taş ocaklarının içinde bulunduğu, 1125 hektarlık alana sahip Yönetim Alanı Sınırı'dır.

Kültür ve Turizm Bakanlığı, Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun 15.2.1978 gün ve A-1254 sayılı kararı ile Aphrodisias Antik Kent yerleşmesi ve çevresi I. Derece Arkeolojik Sit Alanı olarak tescil edilmiş ve alana inşaat yasağı getirilmiştir. Bu yasağın kentsel gelişimi kötü yönde etkilemesi dolayısıyla İstiklal Mahallesi ve Dört Yol Mahallesi'nin bir bölümü, İzmir II numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 05.04.2000 gün ve 9309 sayılı kararı gereği ve Aphrodisias Müzesi Müdürlüğü'nce yapılan sondaj kazısı ve değerlendirmeleri sonucu İzmir II numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 10.01.2001 tarihli ve 9756 sayılı kararı ile III. Derece Arkeolojik Sit Alanına dönüştürülmüştür. Yerleşim genelinde mutlak korunması gereken alanlar I. Derece Arkeolojik Sit Alanlarıdır (Afrodisias Alan Yönetim Planı, 2014: 66).

4.7.2.3. Alandaki değerler

Somut olmayan değerler

- Afrodit Kültü ve Aphrodisias Afrodit'i,
- Afrodit Kültünden Kaynaklanan Festivaller,
- Çok Tanrılı İnanış Etkisi ve Bunlara Bağlı Mitler.

Somut değerler

- Afrodit tapınağı ve Tetrapylon,

- Bouleuterion (Odeon),
- Stadion,
- Roma ve Bizans Konutları
- Akropolis,
- Kuzey Agora ve Güney Agora,
- Tiyatro,
- Hadrian Hamamları,
- Sebasteion
- Heykel Atölyesi ve Heykeller, Aphrodisias Afroditi imgeleri (toplam 53 adet, 35'i Aphrodisias'ın dışında bulunmuştur).

4.7.2.4. Dünya miras listesine alınma kriterleri bakımından değerlendirilmesi

Alanın gerekli çalışmalar sonucunda özgün nitelikleri bakımından kriterlerden II, III, IV ve VI. kriterleri karşıladığı kararlaştırılmıştır.

Kriter 2:

Kentte bulunan heykel örneklerinin belirli bir teknik ve estetik üstünlük içinde üretildiği anlaşılmıştır. Kent içinde var olan bu heykel çeşitleri, aktif yaşamın olduğu dönemde ne denli önemli bir merkez olduğu anlaşılmış ve bu konuda ün yapmıştır. Antik kentin yakınında bulunan taş ocaklarının varlığı da bu süreci destekler niteliktedir.

Kriter 3:

Aphrodisias, Roma dünyasında heykel çalışmalarında önemli bir yere sahiptir. Taş ocakları ve heykel atölyeleri, heykeltıraşlarının yaratıcılığı ve teknik beceriler onu ünlü büyük bir sanat merkezi haline getirmiştir. Aphrodisias, Roma İmparatorluğu'nun bilinen ve sistematik olarak kazılan çok az heykel atölyesinden birine sahiptir ve bu mermer heykel üretiminin Roma dünyasının herhangi bir yerinden daha kapsamlı bir şekilde anlaşılmasını sağlamıştır.

Kriter 4:

Aphrodisias, Küçük Asya'nın iç kesimlerindeki bir Greko-Romen kentinin istisnasi bir örneğidir. Anıtsal mermer binalarının birçoğu mimari ve tasarım açısından benzersiz

özelliklere sahiptir. Augustus ve Julio-Claudian gibi yöneticilerin ibadetleri için özenle hazırlanmış bir kült kompleksi olan Sebastion; Hellenistik, Roma ve Afrodis sanat özelliklerinin ayırt edici bir bütünleşmesini gözler önüne sermektedir.

Kriter 6:

Aphrodisias, Antik Anadolu bereket tanrıçası ile Yunan aşk ve güzellik tanrıçasının özelliklerini harmanlayan bir Afroditi versiyonunun kült merkezi olarak Antik Çağda ünlenmiştir. Aphrodisias Afroditi, Aphrodisias bölgesinde ve Akdeniz çevresindeki birçok yerde mermer figürlerde görülmektedir. Kült imajının bu şekilde yayılması, bölgesel ve bölgeler üstü öneminin güçlü kanıtıdır (UNESCO, 2021).

4.7.2.5. SWOT analizi

Paydaşlarla ortak bir şekilde gerçekleştirilen çalıştay ve grup çalışmalarının neticesinde ortaya atılan her türlü görüş ve öneriler baz alınarak bir SWOT (güçlü, zayıf yönler; fırsat ve tehditler) analizi yapılmış. Yapılan analiz sonucunda paydaşların ortak düşüncelerinin kümelendiği görüşlere yapılan yönetim planında yer verilmiştir. Bu sonuçlar şöyledir:

Tablo 4. 4: Aphrodisias Alanı Güçlü ve Zayıf Yönleri

GÜÇLÜ YÖNLER	ZAYIF YÖNLER
Akdağ önemli doğa alanı sınırları içinde konumlanması,	Alandaki yoğun bitki örtüsünün yapılara zarar vermekte olması,
Alanda yoğun yerleşme baskısı olmaması,	Karacasu Sulama Barajının bulunması,
Ören yerine gelen ziyaretçilerin, kazıda bulunan eserleri de görmesini sağlayan müze binasının varlığı,	Antik Kent bitişiğinde tarımsal faaliyetlerin sürdürülmesi,
New York Üniversitesi ve Institute of Fine Arts'ın mali desteği.	Antik Kent sur duvarlarına kadar oluşmuş özel mülkiyet varlığı.

Tablo 4. 5: Aphrodisias Alanı Fırsat ve Tehditleri

FIRSATLAR	TEHDİTLER
------------------	------------------

Karayolunu genişletme projesi,

Alan içinde su sıkıntısının az olması,

Koruma konusunda mevcut yasalar ve mevzuatta çeşitlilik.

Bahar aylarında ani yağışların bastırması ile sel riskinin oluşması,

Bölgede yapılan kaçak kazıların yarattığı tahribat.

4.7.2.6. Eylem planına yönelik vizyon ve yönetim stratejileri

Gerekli çalışmalar neticesinde tüm paydaşların dahil edildiği plan geliştirme sürecinde alana yönelik geliştirilen vizyon şu şekilde ifade edilmiştir: Katılımcı ve sürdürülebilir bir alan yönetimi anlayışı çerçevesinde, taşıdığı üstün evrensel değerleri korunan ve toplumun tüm kesimleri için erişilebilir olan, çevresine kültürel ve ekonomik canlılık kazandıran, koruma ve turizm arasındaki dengeyi kuran bir Aphrodisias.

Alana yönelik geliştirilen alan yönetim planında yer alan yönetim stratejileri şu şekilde belirlenmiştir:

1. Antik Kentin sahip olduğu arkeolojik değerlerin algılanmasının sağlanması,
2. Alandaki değerlerin öneminin ortaya konulması,
3. Mevcut değerlerin tanıtımının sağlanması,
4. Alanda heykel yapım geleneğinin canlandırılması,
5. Alanda sanatsal ve bilimsel çalışmalara ortam sağlayacak platformların oluşturulması,
6. Aphrodisias Antik Kentiyle ilgili güncel bilgilere uzaktan erişimin sağlanması,
7. Taban suyu seviyesindeki yükselmenin Antik Kente zarar vermesinin ve kazı çalışmalarını yavaşlatmasının engellenmesi için taban suyu seviyesinin düzenlenmesi,
8. Antik Kentte bulunan yapıların deprem risklerine karşı korunması,
9. Antik Kentin yangın riskine karşı korunması,

10. Karacasu Sulama Barajı'nın, Aphrodisias Antik Kentine ve içinde olduğu havzaya etkilerinin saptanması (Aphrodisias Alan Yönetim Planı, 2014: 127).

4.7.3. Bergama Çok Katmanlı Kültürel Peyzajı

4.7.3.1. Alanın tanımı

Bergama Çok Katmanlı Kültürel Peyzajı; tapınaklar, gymnasiumlar, su sistemleri, köprüler, tiyatrolar, tümülüsler, hanlar, camiler ve geleneksel evler gibi Kale Tepesi ve Ovaya yayılan sayısız anıtsal eser, Selinos Deresi ve Ovası'ndan meydana gelmektedir. İki bin yılı aşkın tarihsel sürecinde Hellenistik, Roma, Bizans ve Osmanlı dönemlerinde kendine kattığı değerlerle şekillenmesini tamamlamıştır.

M.Ö. 3. yüzyılda Ege Bölgesi'nde birçok kültürün harmanı olarak var olmaya başlamıştır. Müstahkem mevki, Kale anlamına gelen Pergamon ismi; ilk kuruluş dönemlerinden itibaren küçük çaplı değişiklikler geçirerek Bergama olarak günümüze gelmiştir. Kurulduğu konum itibariyle 330 m. yükseklikte, onu çevreleyen vadilerden dolayı korunaklı bir alanı karşılamaktadır. Ancak kentte farklı krallıkların kültürel etkisinden dolayı üst üste yerleşmeler olduğundan ilk oluşumdaki tarihi yapılar hakkında arkeolojik buluntulara rastlanılmamıştır. Alanın kuruluşu Tunç Devrine tarihlense de; bulunan parçaların Arkaik Döneme ait olduğu belirtilmiştir (Bergama Çok Katmanlı Kültürel Peyzaj Alan Yönetimi, 2017-2021: 15).

4.7.3.2. Yasal statü

Bergama Koruma Amaçlı İmar Planı, Bölge Koruma Kurulu'nun 08.06.2012 tarih ve 996 sayılı kararı ile yürürlüğe girmiştir. Planın 1/5000 ölçekli genel hükümleri ve 1/1000 ölçekli uygulama hükümleri Bergama'nın yerleşim alanlarını oluşturan ikinci derece arkeolojik sit alanları, üçüncü derece arkeolojik sit alanları ve üçüncü derece arkeolojik sit alanları ve kentsel sit alanlarını kapsamaktadır.

4.7.3.3. Alandaki kültürel değerler

Kültürel Peyzaj Alanı, Dünya Miras Listesi'ne dokuz yapı ile girmiş olup, bu yapıların çevresinde Tampon Bölge de oluşturulmuştur. Bu yapılar topluluğu bir bütün olarak değerlendirilmiştir. Dünya Miras Listesi'ne dahil edilen dokuz bileşen; Bergama Çok

Katmanlı Kent, Kybele Kaya Kutsal Alanı ve yedi adet tümülüs. Bu tümülüsler; Maltepe Tümülüsü, Yiğmatepe Tümülüsü, Tavşan Tepe Tümülüsü, İlyas Tepe Tümülüsü, A Tepe Tümülüsü, İkili Tümülüs ve X Tepe Tümülüsü'dür. Bergama ölü gömme geleneklerinde Tümülüslerin yeri ayrı değerlendirilmiş olup, kente ait anıtsal kalıntılar için önemli öğeler olmuşlardır. Bu gelenek tarihteki her dönemde de kendini göstermeye devam etmiştir (Bergama Çok Katmanlı Kültürel Peyzajı, 2017-2021: 12-13).

Somut olmayan kültürel değerler

1. Karabatakçılık,
2. Bergama kermesi,
3. Tel kırma,
4. Halı ve dokumacılık,
5. Klarnet çalma,
6. Yorgan yapımı vb. şeklinde sıralanmıştır.

4.7.3.4. Dünya miras listesi kriterleri bakımından değerlendirilmesi

Miras listesine girişte belirlenen kriterlerde alan I, II, III, IV ve VI. kriterlere karşılık vermiştir.

Kriter 1

Bergama'nın Kale Tepesi'nin tepesindeki yamaçlara inşa edilmesi, çevredeki düzlüğe hakim olan insan yapımı teraslar ve görkemli anıtlarla topografyadan yararlanılması, Helenistik ve Roma şehir planlama ve tasarımının bir şaheseridir. Akropol, Bergama'nın tacı olarak kalırken, şehir Bizans ve Osmanlı dönemlerinde aşağı yamaçlarda gelişerek manzaraya hakimiyetini genişletmiştir.

Kriter 2:

Bergama, konum itibariyle doğu ve batı medeniyetlerinin kesişim noktası olan Mysia bölgesinde yer almaktadır. Bu konumundan ötürü yalnızca farklı kültürlerin buluşma noktası

olmakla kalmamış; aynı zamanda bu farklı kültürlerin harmanlanıp yeni bir kültür ögesinin yaratılmasını da sunmaktadır.

Kriter 3:

Alan, Helenistik kentsel ve peyzaj planlamasının benzersiz ve istisnai bir tanıklığını taşımaktadır. Asklepion, Serapis Tapınağı ve Kutsal Alanı, Kapıkaya'daki Kybele Kutsal Alanı ve Tümülüs gibi mimari eserler, dönemlerinin, kültürlerinin ve medeniyetlerinin istisnai tanıklıklarıdır.

Kriter 4:

Kentsel planlaması ve mimari kalıntıları ile Bergama Akropolisi, Helenistik Dönem'in seçkin bir topluluğudur. Serapis Tapınağı ve Kutsal Alanı, Asklepion, su temin sistemi ve Amfi Tiyatro, Anadolu'daki Roma dönemini tarihte önemli bir sahne olarak göstermek için bir araya gelmektedir. Bergama Çok Katmanlı Kültürel Peyzajı, insan varoluşunun önemli aşamalarını gösteren olağanüstü bir tarihi kentsel peyzajdır.

Kriter 6:

Bergama bulunduğu alan itibariyle farklı kültür ve dini faaliyetlerin kesiştiği ve çeşitlendiği bir alan olarak, yaşamın olduğu her dönemde özgün ve yaratıcı eserleri bünyesinde barındırmıştır. Bergama stili olarak inşa edilen Zeus Sunağı (M.Ö. 170-159) Hellenistik dönem sanatının şaheseridir ve Bergama'nın sahip olduğu kültürel, sanatsal, politik ve toplumsal birçok farklı unsurun birleşmesiyle oluşturulmuştur (Bergama Çok Katmanlı Kültürel Peyzajı Alan Yönetim Planı, 2017-2021: 33).

4.7.3.5. SWOT analizi

Paydaşlarla ortak bir şekilde gerçekleştirilen çalıştay ve grup çalışmalarının neticesinde ortaya atılan her türlü görüş ve öneriler baz alınarak bir SWOT (güçlü, zayıf yönler; fırsat ve tehditler) analizi yapılmış. Yapılan analiz sonucunda paydaşların ortak düşüncelerinin kümelendiği görüşlere yapılan yönetim planında yer verilmiştir. Bu sonuçlar şöyledir:

Tablo 4. 6: Bergama Çok Katmanlı Kültürel Peyzajı Güçlü ve Zayıf Yönleri

GÜÇLÜ YÖNLER	ZAYIF YÖNLER
--------------	--------------

Yerelde iki üniversitenin Meslek Yüksek Okulunun bulunması,	Halkın gelir seviyesinin düşük olması,
Kentin ulusal ve uluslararası alanda tanınırlığının yüksek olması,	Sanayi ve endüstri alanında büyük çalışma alanlarının olmayışına bağlı olarak işsizlik,
Ülkenin en eski festivali olan Bergama kermesine ev sahipliği yapması.	Kent altyapısının yetersiz olması, Kent temizliğinin eksiklikleri.

Tablo 4. 7: Bergama Çok Katmanlı Kültür Peyzajı Fırsat ve Tehditleri

FIRSATLAR	TEHDİTLER
Somut Olmayan Kültürel Değerlerin yaşatılması konusunda yerelde aşırı bir hassasiyet gösterilmesi,	Doğal mirasa zarar verecek madencilik faaliyetleri,
Bergama Belediyesi öncülüğünde çocuklara yönelik eğitici faaliyetlerin başlaması,	Büyükşehir Belediye Yasası gereği dağlık ve dağınık alana hizmet götürme zorluğu,
Son zamanlarda turizm ve konaklama yatırımcılarının ilgisinin artması.	Kaçak kazıların varlığı, Genç kuşakların kenti terk etme eğiliminde olması.

4.7.3.6. Stratejik amaçlar ve hedefler

Miras alanına yönelik hazırlanan planda belirlenen amaç ve hedefler şu başlıklar altında toplanmıştır:

1. Bergama Kültürel Peyzajının bütüncül şekilde korunması ve yönetimi kapsamında Bergama'nın üstün evrensel değerlerini yansıtan, alana yönelik bilimsel araştırma ve belgelerin yapılıp geliştirilmesi, gerekli onarım ve bakım faaliyetleri sonucunda gelecek nesillere aktarım yapılmasından bahsedilmiştir.

2. Araştırma eğitim ve farkındalık geliştirme ile alanın içinde hayat bulduğu toplum ve üyelerinin, yabancı ziyaretçilerin var olan somut ve somut olmayan kültürel öğeleri yaşatma isteği ve burada bulunmaktan keyif almaları sağlanacaktır.

3. Doğal çevrenin korunması kapsamında doğal çevrenin korunması için gerek yerel halkta gerek yerel yöneticilerde bilinç yaratma gerekliliğinden bahsedilmiştir.

4. Somut olmayan kültürel mirasın korunması bağlamında kültürel miras öğelerinin güncel teknikler ve uygulamalar aracılığıyla günümüze uyarlanmanın işlerlik kazandırmanın gerekliliğinden bahsedilmiştir.

5. Sorumlu turizm yaratma çabası ile ziyaretçilerin Bergama ve çevresindeki kültürel, somut olmayan ve doğal mirasların bütüncül şekilde yaşamasını sağlayacak sürdürülebilir ziyaret yönetim sisteminin kurulması ve geliştirilmesi hedeflenmektedir (Bergama Çok Katmanlı Kültürel Peyzaj Alanı, 2017-2021: 80).

4.7.4. Bursa ve Cumalıkızık

4.7.4.1. Konum ve sınır

Bursa ve Cumalıkızık Yönetim Planı, Hanlar Bölgesi ve Sultan Külliyesi ile Cumalıkızık Köyü alanlarını içermektedir. Anadolu'nun kuzey-batısında yer alan Bursa, Marmara Bölgesi'ni Batı Anadolu'ya ve İç Anadolu'ya bağlayan bir il konumundayken, Türkiye'nin üç büyük şehrinin, İstanbul, Ankara ve İzmir'in oluşturduğu üçgenin merkezinde bulunmaktadır.

Miras alanında Hanlar Bölgesi diye belirlenen yer, çok sayıda tarihi han, çarşı ve pazardan meydana gelmektedir. Kentin fatihi olan Sultan Orhan Gazi döneminde kentin surları dışında Orhan Gazi Külliyesi yaptırtmış, bu külliye içinde cami, medrese, imaret, han ve hamam bulundurması sebebiyle Bursa'daki ilk külliye'dir. Külliyenin çevre bölgesi zamanla ona bağlı olarak şekillenmeye başlamış ve Hanlar Bölgesi'ni oluşturmuştur. Yapıya ait olan medrese ve imaret günümüze kadar varlıklarını devam ettirememişlerdir. Diğer Külliye'ler sırasıyla I. Murad tarafından yaptırılan Hüdavendigar Külliyesi, Yıldırım Bayezid tarafından yaptırılan Yıldırım Külliyesi, Mehmet Çelebi tarafından yaptırılan Yeşil Külliyesi, II. Murad tarafından yaptırılan Muradiye Külliyesi olup, her bir külliye bir tepede inşaa edilmiştir ve Uludağ'ın kuzey yamacında yer almaktadırlar. Kırsal yerleşim örneği olarak Cumalıkızık, Orhan Gazi Vakfı'na tahsis edilmiş bir Vakıf Köyü'dür (Bursa Alan Yönetimi, 2013-2018: 21-30).

4.7.4.2. Yasal statü

Bursa Alan Yönetim sınırları içerisinde kalan Hanlar bölgesi ve Hüdavendigar Külliyesi, Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulu'nun 14.02.1986 tarihli ve

1918 sayılı kararıyla; I. Beyazıd Yıldırım Külliyesi, Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulu'nun 27.07.1984 tarih ve 347 sayılı kararı doğrultusunda; I.Mehmet Külliyesi, Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulu'nun 11.06.1982 tarih ve 12954 sayılı karar doğrultusunda; Muradiye 2.Murat Külliyesi, Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulu' nun 14.02.1986 tarih ve 1919 sayılı kararı doğrultusunda kentsel sit alanı olarak; Cumalıkızık Köyü, Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulu'nun 14.03.1991 tarih ve 12730 sayılı kararı ile Bursa Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 25.02.1991 tarih ve 1624 sayılı kararı doğrultusunda kentsel ve doğal sit alanı içinde yer alacağı belirtilmiştir (Bursa Alan Yönetim Planı, 2013-2018: 48).

4.7.4.3. Dünya miras listesine giriş kriterleri bakımından değerlendirilmesi

Alan sahip olduğu özgün nitelikler bakımından değerlendirildiğinde listeye giriş kriterlerinden I, II, IV ve VI. kriteri karşılamıştır.

Kriter 1:

Bursa, benzeri görülmemiş bir şehir planlama süreci geliştiren yenilikçi ve ustaca bir sistemle ilk Osmanlı padişahları tarafından yaratılıp, yönetilmiş bir şehirdir. Ticari hayatı yürütmek için yarı dini Ahi kardeşlik örgütlerini kullanarak, vakıf sisteminden en iyi şekilde yararlanarak, mahallelerin kurulmasından önce tüm kamu altyapı hizmetlerini sağlayan çekirdek olarak külliyei kurmuşlardır. Bu merkezler, dünyanın en hızlı genişleyen imparatorluklarından biri için canlı, sürdürülebilir yeni bir sermayenin hızla kurulmasına izin vermiştir.

Kriter 2:

Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk başkenti olan Bursa, daha sonraki Osmanlı şehirlerinin gelişimi için bir referans olarak kilit öneme sahiptir. Erken dönem Osmanlı padişahlarının getirdiği yeni kentsel gelişim yaklaşımı, surlarla çevrili mevcut şehir çekirdeğinin dışında kamu altyapı komplekslerinin inşasına dayandırılmıştır ve kentsel olmayan nüfus için yeni bir kasaba yaratılmıştır. Yeni başkent, sosyal, dini ve ticari işlevleri ile toplumun değerlerini ve Orta Asya'dan Batı'ya uzun yıllar süren göç sırasında komşularından kabul ettiği değerleri yansıtmaktadır. Bu aynı zamanda Bizans, Selçuklu, Arap, Fars ve diğer etkilerin mimari üslupla bütünleşmesine de yansımıştır.

Kriter 4:

Bursa ve Cumalıkızık, Anadolu'dan Yemen'e uzanan ve yüzlerce yıldır Avrupa ve Kuzey Afrika'nın bazı kısımlarını içeren bir imparatorluğun hükümdarları olan Osmanlı padişahlarının ilk başkentini, "Bursa tarzı" adı verilen özgün bir mimari plan geliştiren örneklerini göstermektedir. Çok işlevli ters çevrilmiş T planı, Bursa'daki şehir planlama sistemini benzersiz bir şekilde gösteren istisnai bir bina tipidir. Külliyeleler, bireysel yapıları ile bu sistemin kentsel çekirdeğini oluşturur ve karakteristik olarak Bursa'nın kentsel peyzajını şekillendirir. Bursa'daki münferit mimari bileşenler, mimari tipin seçkin örnekleri olarak kabul edilebilirken, bu kriter bu bileşenlerin (hanlar, bedesten, camiler, medreseler, türbeler, hamamlar ve evler) oluşturduğu topluluklar aracılığıyla karşılanmaktadır.

Kriter 6:

Bursa, erken Osmanlı döneminden önemli tarihi olaylar, mitler, fikirler ve geleneklerle doğrudan ilişkilidir. Orhan Gazi Külliyesi'nin yapımında işçi olan ünlü Hacivat ve Karagöz karakterleri ve erken dönem Osmanlı padişahlarının türbelerinin varlığıyla oluşturulan kentin mistik imajı, erken Osmanlı yaşamıyla yakın ilişkilerini koruyor. Dönemin Müslüman dünyasının liderleri olan pek çok padişah ve saray, İstanbul'un fethinden sonra bile Bursa'nın Osmanlı İmparatorluğu'nun manevi başkenti olarak önemini kabul etmiş ve konum olarak Bursa'yı seçerek atalarına ve şehre bağlılıklarını göstermişlerdir (UNESCO, 2021).

4.7.4.4. SWOT analizi

Paydaşlarla ortak bir şekilde gerçekleştirilen çalıştay ve grup çalışmalarının neticesinde ortaya atılan her türlü görüş ve öneriler baz alınarak bir SWOT (güçlü, zayıf yönler; fırsat ve tehditler) analizi yapılmış. Yapılan analiz sonucunda paydaşların ortak düşüncelerinin kümelendiği görüşlere yapılan yönetim planında yer verilmiştir. Bu sonuçlar şöyledir:

Tablo 4. 8: Hanlar Bölgesi Güçlü ve Zayıf Yönleri

GÜÇLÜ YÖNLER	ZAYIF YÖNLER
Miras alanının sahip olduğu geleneksel kimliği,	Koruma- kullanma dengesi ile ilgili sorunlar bulunması,

<p>Oluşturulduğu günden beri sahip olduğu birçok özelliği muhafaza etmesi,</p> <p>Alanda faaliyet gösteren esnafın bu tarihi alana ve onun kültürel mirasına sahip çıkması,</p> <p>Her kesime hitap edilmesi,</p> <p>Güncel mimari yapılardan çok farklı özelliklerde olması.</p>	<p>Bölge içindeki özel bir yasanın olmayışı, Yönetimde çok başlılık olması,</p> <p>Miras alanının ilgi odağı olması sebebiyle koruma ve güvenlik sorunlarının olması.</p>
---	---

Tablo 4. 9: Hanlar Bölgesi Fırsat ve Tehditler

FIRSATLAR	TEHDİTLER
<p>UNESCO Dünya Miras Listesi'ne girme sürecinde olması,</p> <p>Bölgedeki yaya yollarının artırılıp, trafiksizleştirme çalışmalarının devam etmesi,</p> <p>Eski ve nostaljik olana duyulan özlemin burada tatmin edilmesi.</p>	<p>Siyasi iradenin kültürel mirası koruma zorunluluğunun yeterince farkında olmaması,</p> <p>Bir sonraki nesle kültürel birikimin tam anlamıyla aktarılamaması ihtimali.</p>

Tablo 4. 10: Sultan Külliyesi Güçlü ve Zayıf Yönleri

GÜÇLÜ YÖNLER	ZAYIF YÖNLER
<p>UNESCO listesinde aday olacak birikime sahip olması,</p> <p>Vakıf geleneğinin en güçlü özelliğini yansıtmaması,</p> <p>Osmanlı'nın ilk başkentinin en önemli mimari özelliklerinin görülmesi,</p> <p>İlk Osmanlı padişahları dönemine ait olması.</p>	<p>Alanlarda güvenlik eksikliği, 24 saat güvenlik olmaması (Yıldırım Camisi ve Türbesi gibi),</p> <p>Bölgenin korunması ile ilgili; Kurumlar ve Belediye arasında yetki karmaşası,</p> <p>Vakıf, Belediye ve Kültür Bakanlığı arasındaki uyum eksikliği,</p> <p>Alandaki yönetim karmaşası (Vakıf, Kültür Bakanlığı, Belediyeler)</p>

Tablo 4. 11: Sultan Külliyesi Fırsat ve Tehditleri

FIRSATLAR	TEHDİTLER
<p>Alana yakın yerlerde geleneksel yapıların bulunması,</p> <p>UNESCO Dünya Miras Listesine girme sürecinde olması,</p> <p>Yerel yöneticilerin kültürel miras konusunda hassasiyetlerinin artıyor olması.</p>	<p>Çeşitli ticari işletmelerin çevreye ve kültürel mirasa saygısızlığı,</p> <p>Güvenlik sorunları,</p> <p>Alan etrafında yaşayan insanların çeşitli sebeplerden dolayı farkındalık eksikliği (Ekonomik sorunlar).</p>

Tablo 4. 12: Cumalıkızık Köyü Güçlü ve Zayıf Yönleri

GÜÇLÜ YÖNLER	ZAYIF YÖNLER
<p>Tarihinin Osmanlı öncesine dayanması,</p> <p>Yerli halkın Cumalıkızık'ı sahiplenmesi, orada geleneklerini koruyarak yaşama isteği,</p> <p>Evlerin içinde yaşanması nedeniyle korunuyor olması,</p> <p>Evlerin yapım tekniğinin özgünlüğü.</p>	<p>Evlerin konfor koşullarında problemlerinin olması (özellikle mutfak, banyo gibi servis mekanları ve ısıtma açısından sorunlar),</p> <p>Ankara yolu üzerinde Cumalıkızık girişinin niteliksiz binalarla dolu olması ve girişin algılanamaması,</p> <p>Köylü kadınların üretim yapabilecekleri hijyenik alanların olmaması.</p>

Tablo 4. 13: Cumalıkızık Köyü Fırsat ve Tehditleri

FIRSATLAR	TEHDİTLER
<p>Uludağ'ın potansiyeli,</p> <p>Orman ve tarım alanlarının ortasında yer almasının tarihi ve ekonomik sürdürülebilirliği sağlaması,</p> <p>Yerel yöneticilerin yerele duyarlılığının artıyor olması,</p> <p>UNESCO Dünya Miras Aday Listesi'nde olması.</p>	<p>Aşırı göç nedeniyle Cumalıkızık tampon bölgesi çevresinin plansız bir şekilde genişlemesi,</p> <p>Yıkılan kültür varlığı değerine sahip binaların yeniden yapılması sürecinde özgünlüğünü yitirmesi,</p> <p>Kaçak yapılaşmaya siyasi otoritenin göz yumması,</p> <p>Restorasyonların gecikmesi.</p>

4.7.4.5. Yönetim hedefleri

Alan yönetim planı dahilinde belirlenen temel hedefler şu şekilde özetlenmiştir:

1. Miras alanında sorumlu ve yetkili olan kişi ve kurumların benimsediği mevzuatın incelenip, yeniden düzenlenmesi,
2. Kültürel değer alanında yetkililer arasındaki iletişim ve örgütlenmenin incelenip eksikliklerin giderilmesi,
3. Alan Yönetiminin tanımlanması ve tanınırlığının artırılmasının sağlanması,
4. Günümüz koruma alanlarında benimsenen yaklaşımlar göz önünde bulundurularak alana yönelik hem ulusal hem de evrensel kriterler esas alınarak projeler geliştirmek,
5. Somut ve somut olmayan kültürel mirasın alanda tespit edilip, kent belleğine katkı sağlayacak şekilde bir araya getirilmesinin sağlanması,
6. Tarihi çevreyi bütüncül olarak sürdürülebilir bir yaklaşımla korumak ve yaşatmak,
7. Alanların geleneksel kültürünü ve karakterini sürdürebilmesi için sosyal ve kültürel etkinliklerle kültürel amaçlı kullanımının geliştirilmesi,
8. Alana yönelik geliştirilecek finans sisteminin yetkili kişi ve kurumlarca gerçekleştirilen ortak fikirler neticesinde ve sürdürülebilir olmasının sağlanması,
9. Alana gerçekleştirilen ziyaretlerde yerli ve yabancı turistlere yönelik otopark sorunun çözüme kavuşturulması,
10. Alanda gerçekleştirilecek yardımcı faaliyetler ile gelenlerin kaliteli zaman geçirmesinin sağlanması,
11. Kültür varlıklarında acil durum ve afetler konusunda önlemler alınmasının sağlanması,
12. Güvenliğin sağlanması için politikalar geliştirmek olarak belirlenmiştir (Bursa Alan Yönetimi, 2013-2018: 158).

4.7.5. Çatalhöyük Neolitik Kenti

4.7.5.1. Kentin tanımı

Çatalhöyük, İç Anadolu'da Konya Ovası'nda yer alan Neolitik Dönem'e ait bir höyüktür. Alan, güneyden ve doğudan yaklaşık 40 km. uzaklıktaki Karadağ, Karacadağ ve Hasan Dağı ile çevrelenmektedir. Çatalhöyük Neolitik Kenti, günümüzde, ancak geçmişteki nehir hattının her iki yanındaki ağaç dizisi ile takip edilebilen, yönetim plan alanının tam ortasından, yani Doğu ve Batı Höyüğün arasından akmış olduğu anlaşılan Çarşamba Nehri'nin üzerinde yer almaktadır.

Çatalhöyük Neolitik Kenti'nde yerleşik hayat bugünden yaklaşık 9.400 yıl önce Neolitik Dönem'de başlamış, alandaki yerleşim Kalkolitik Dönem'e kadar yaklaşık 2.000 yıl boyunca süreklilik göstermiştir. Kent, toplayıcı yaşamdan yerleşik yaşama geçişin kapsamlı bir örneği olarak; yerleşik hayatın uzun yıllar boyunca devam etmesi, çeşitli sanat eserlerinin varlığı ve mevcut durumun iyi korunmuş statüde olması onun en iyi örneklerden biri olduğunu desteklemektedir (Çatalhöyük Alan Yönetim Planı, 2013: 8).

4.7.5.2. Yasal statü

Çatalhöyük Neolitik Kenti, 07.12.1994 tarihinde Konya Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulunun kararı ile alanın çevresi III. Derece Arkeolojik Sit Alanı olarak belirlenmiştir. Daha sonra Çatalhöyük Neolitik Kenti'nin Dünya Miras Listesine adaylığı kapsamında alanın durumu yeniden görüşülmüş ve Koruma Kurulu'nun 28.06.2010 tarih ve 3890 sayılı kararı ile I. ve III. Derece Arkeolojik Sit Alanları genişletilmiştir (Çatalhöyük Alan Yönetim Planı, 2013: 20).

4.7.5.3. Alanın dünya miras listesi kriterlerine göre değerlendirilmesi

Alan sahip olduğu özgün nitelikleri bakımından listeye giriş kriterlerinden III ve IV. Kriteri karşılamaktadır.

Kriter 3:

Çatalhöyük, ilk tarım yerleşimlerinin Orta Anadolu'da kurulduğu ve yüzyıllar boyunca köylerden kent merkezlerine büyük ölçüde eşitlik ilkelerine dayalı olarak geliştiği Neolitik dönemin eşsiz bir tanıklığını sunmaktadır. Bu yerleşim yerlerinin ilk ilkeleri, sitenin birkaç

bin yıldır terk edilmesiyle iyi korunmuştur. Bu ilkeler şehir planında, mimari yapılarda, duvar resimlerinde ve mezar kanıtlarında okunabilir. 18 yerleşim katmanına kadar olan stratigrafi, yerleşimin kademeli gelişimi, yeniden şekillenmesi ve genişlemesi için olağanüstü bir tanıklık sağlamaktadır.

Kriter 4:

Çatalhöyük'ün sokağı olmayan mahalleleri, çatı erişimli konutları ve ana yönlerde hizalanmış net bir mekansal düzene göre aktivite alanlarının ve özelliklerinin oldukça sınırlı bir dağılımını temsil eden ev tipleri ile karakterize edilen ev kümeleri, olağanüstü bir yerleşim oluşturur. Şehirdeki konutların karşılaştırılabilir büyüklükleri, topluluk ve eşitlikçi ideallere dayanan erken bir kentsel yerleşim planını göstermektedir (UNESCO, 2021).

4.7.5.4. SWOT analizi

Paydaşlarla ortak bir şekilde gerçekleştirilen çalıştay ve grup çalışmalarının neticesinde ortaya atılan her türlü görüş ve öneriler baz alınarak bir SWOT (güçlü, zayıf yönler; fırsat ve tehditler) analizi yapılmış. Yapılan analiz sonucunda paydaşların ortak düşüncelerinin kümelendiği görüşlere yapılan yönetim planında yer verilmiştir. Bu sonuçlar şöyledir:

Tablo 4. 14: Çatalhöyük Neolitik Kenti Güçlü ve Zayıf Yönleri

GÜÇLÜ YÖNLER	ZAYIF YÖNLER
Alanın bütüncül algılanabilir olması,	Alandaki tarımın yer altı suyuna etkisi,
Tarihçesi ve yapılan kazının uluslararası kazı olması nedeni ile tanıtımının iyi yapıyor olması,	Ekim ve yoğun tarımın yeraltındaki arkeolojik kalıntılara etkisi,
İkinci dönem kazılarının çok uluslu bir kazı olması, kazı ekibinin öncülüğü ile stkların etkin olması,	Yürüme yolunun ve muhtemelen arkeolojik kalıntıların aşınması,
Arkeolojik kazı, bilimsel araştırma ve restorasyon çalışmalarının devam ediyor olması,	İstişare edilmeden gerçekleştirilmesi muhtemel büyük ölçekli bölgesel altyapı projeleri.
Kazı ekibini yerel halka yakın diyalog içerisinde çalışıyor olması.	

Tablo 4. 15: Çatalhöyük Neolitik Kenti Fırsat ve Tehditleri

FIRSATLAR	TEHDİTLER
Alanın Konya merkeze yakın olması,	Kalıntıların açıkta kalması,
Sahanın eğitim amaçlı kullanıma çok uygun olması,	Kışın yoğun kar yağışı,
Alanın bütüncül algılanabilir potansiyelde oluşu,	Çöplerin gün geçtikçe artması,
Kalanı çevresinde höyüğü tehdit edecek herhangi bir yerleşim alanının bulunmaması.	Yerel halkın eğitim seviyesinin yetersiz olması.

4.7.5.5. Yönetimin vizyonu

Çatalhöyük için geliştirilecek olan vizyonun, alanın günümüz ve gelecek nesiller için korunması, geliştirilmesi vb. temel gereksinimlere dayanması, Çatalhöyük'ün

- bilimselliği,
- kültürel peyzaj değerleri,
- farklı yaşam modeliyle örnek oluşturması,
- insanlık tarihinin yerleşik yaşam biçimine dair önemli bir referans merkezi olması,
- İç Anadolu'nun ilk tarım yerleşmelerinden biri olması gibi özellikleri yansıtması gerektiği katılımcılar tarafından vurgulanmıştır (Çatalhöyük Alan Yönetim Planı, 2013: 37-38).

İçinde bulunduğu peyzajla birlikte korunan ve değerlendirilen, herkes için ulaşılabilir kılınan, en ileri bilimsel yöntemler ile araştırılan, ünik Neolitik yerleşim örneği özelliklerinin ziyaretçilere aktarıldığı ve yerel ekonomiye katkı sağlayan bir Dünya Mirası...

4.7.5.6. Yönetim hedefleri

Alan için belirlenen vizyon doğrultusunda sürdürülebilir yönetimi için yedi temel hedef belirlenmiştir:

1. Alana ait olan özgün değerlerin tüm yönleriyle yerel halka aktarılması ve benimsenmesinin sağlanması,

2. Alanın peyzajı ile birlikte sürdürülebilir bir şekilde korunması ve yönetilmesi, açığa çıkan eserlerin muhafaza koşullarının iyileştirilmesi,

3. Alanda yürütülen kazı ve araştırma faaliyetlerinin sürekliliğinin sağlanması ve yapılan çalışmaların değerlendirilmesinin desteklenmesi,

4. Alanın ve alanda yürütülen çalışma ve projelere ilişkin bilgilerin herkes için erişilebilir kılınması,

5. Alana yönelik gerçekleştirilen ziyaret kapasitesinin devamlı bir şekilde artırılması ve alanın güvenli ve tatmin edici şekilde gezilebilmesi için sunum kapasitesinin güçlendirilmesi amacıyla teknik altyapının geliştirilmesi,

6. Alanda gerçekleştirilen çalışmaların yerel halka da hem ekonomik hem de sosyo-kültürel açıdan katkı sağlamasının gerçekleştirilmesi,

7. Alanın korunması, geliştirilmesi ve tanıtılmasına ilişkin tüm paydaşları bir araya getirecek yönetim mekanizmasının etkin hale getirilmesi ve yönetim planının uygulanabilirliğinin ve sürdürülebilirliğinin sağlanmasıdır (Çatalhöyük Alan Yönetim Planı, 2013: 39).

4.7.6. Diyarbakır Surları ve Hevsel Bahçeleri Kültürel Peyzaj Alanı

4.7.6.1. Yönetim planı alanı

Diyarbakır Miras Alanları ana iki bileşenden meydana gelmektedir. Bunlardan birisini Diyarbakır Surları iken, diğeri Hevsel Bahçeleri'dir. Alan yönetim planı oluşturulurken bu iki farklı özellik gösteren alanları birbirinde ayırıp uygun politikalar geliştirmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda alan altı uygulama grubuna ayrılmıştır. Bu gruplardan üç tanesi Diyarbakır Surlarını ilgilendirirken diğeri ise Hevsel Bahçeleri ile ilgili olarak geliştirilmiştir. Miras alanının en önemli ögesi olan Diyarbakır Surları ile ilgili olarak ayrılan gruplar ilki Diyarbakır Surları'nı tanımlarken, ikincisi miras alanının önemli öğelerinden birisi olan İckale'yi tanımlamaktadır. Son olan ise bu iki alanı çevreleyen Sur Koruma Bandı'na karşılık gelmektedir (Diyarbakır Alan Yönetim Planı. 2015: 12-13).

4.7.6.2. Alanın kısa tarihi

Diyarbakır Kenti 21. yüzyılda, kentsel tarihin gelişimini ve geçmiş birikimini tüm evreleriyle simgeleyen ender kentlerden biridir. Şehirdeki ilk yerleşme İçkale mevkiinde Amida Höyükte M.Ö. 5.binde gerçekleşmiştir. Yer özellikleri sebebiyle savunma kolaylığı sağlayan ve zaman içinde nüfusu artışı ile genişleme sürecine giren bu yerleşimde, kale işlevli ilk yapının M.Ö.3000 yıllarında bölgeye egemen olan Hurri/Mitanniler tarafından inşa edildiği kabul edilir. İlerleyen dönemlerde alan, Mitanniler, Asurlular, Medler, Büyük İskender, Selevkoslar ve Partlar, Romalılar, Sasaniler'in egemenlikleri altına girmiş; Roma'dan 7.yüzyılın ilk yarısına kadar Bizans idaresi altında yaşamış ve 639'dan sonra da bir İslâm kenti kimliği kazanmıştır (Soyukaya, 2015: 1).

4.7.6.3. Alanın dünya miras listesine giriş kriterleri bakımından değerlendirilmesi

Alan sahip olduğu özgün yapıları bakımından listeye giriş kriterlerinden IV. kriteri karşılamaktadır.

Kriter 4 :

Nadir ve etkileyici Diyarbakır Kalesi ve ilişkili Hevsel Bahçeleri, geniş duvarlı şehir duvarları ve kapıları (birçok onarım ve eklemeler dahil), yazıtlar aracılığıyla Roma döneminden günümüze kadar bu bölgedeki bir dizi önemli tarihi dönemi göstermektedir (UNESCO, 2021).

4.7.6.4. SWOT analizi

Paydaşlarla ortak bir şekilde gerçekleştirilen çalıştay ve grup çalışmalarının neticesinde ortaya atılan her türlü görüş ve öneriler baz alınarak bir SWOT (güçlü, zayıf yönler; fırsat ve tehditler) analizi yapılmış. Yapılan analiz sonucunda paydaşların ortak düşüncelerinin kümelendiği görüşlere yapılan yönetim planında yer verilmiştir. Bu sonuçlar şöyledir:

Tablo 4. 16: Diyarbakır Kültürel Peyzaj Alanı Güçlü ve Zayıf Yönleri

GÜÇLÜ YÖNLER	ZAYIF YÖNLER
Farklı dini inanışlara ait ibadet yapılarının Sur- içi bölgesinde bir arada bulunması,	Çiftçi örgütlülüğünün olmaması,

Farklı medeniyetlere ait dokunun ve yapıların kentsel fonksiyonlar ile birlikte sunulması,	Hizmet sektöründe eğitimli personel yetersizliği ve hijyen sorunu,
Alanın turizm güzergâhlarının çeşitlendirilmesine sunduğu katkı,	İnanç turizmi potansiyelinin değerlendirilememesi,
İçkale'de yapımı sürdürülen Diyarbakır Müzesi, Su kaynaklarının varlığı (Anzele'nin beslediği yer altı su kaynakları.	Tanıtım sorunları; özgün değerlerin ortaya çıkarılmaması,
	Turizmi destekleyecek altyapı yatırımlarının yetersizliği (Havaalanı vs..).

Tablo 4. 17: Diyarbakır Kültürel Peyzajı Fırsat ve Tehditler

FIRSATLAR	TEHDİTLER
UNESCO sürecinin Hevsel'in korunmasına yönelik farkındalığı artırması,	Yanlış tarım uygulamaları,
Bölgenin tarihi, doğal ve kültürel değerlerinin bütüncül ele alınması,	Kaçak kazılar yapılması,
Kurumlar arası ortak çalışma kültürünün gelişmesi,	Arıtılmamış suların Dicle Havzası'na karışması,
Yerel endemik türlerin yaşayabileceği bir havza olması.	Kentsel yoksulluğun sayısal çokluğu, mekânsal yaygınlığı,
	Kurumların doğal peyzaj yerine yapılı bir çevreye odaklanması.

4.7.6.5. Yönetim planı vizyonu

Yönetim Planı'nın vizyonu, hazırlık dönemi boyunca paydaşlarla gerçekleştirilen ortak çalışmalar, konferanslar ve toplantılar neticesinde şu şekilde belirlenmiştir: Yukarı Mezopotamya'da çeşitli uygarlıklara başkentlik yapmış Diyarbakır'ın tarihi ve kültürel mirasını koruyarak günümüze kadar gelmesini sağlayan Kent Surları, Hevsel Bahçeleri ve Dicle nehrinin üstün evrensel değerlerini katılımcı, işbirliğine dayalı biçimde yönetmek ve gelecek kuşaklara koruyarak aktarmak.(Diyarbakır Alan Yönetim Planı, 2015: 10).

4.7.6.6. Yönetim planı hedefleri

Alana yönelik paydaşların ortak ürünü olan hedefler şu şekilde sıralanabilir:

1. Alanda var olan somut ve somut olmayan kültürel değerlerin korunmasında bütüncül ve sürdürülebilir bir anlayış ile gelecek nesle aktarımın sağlanması,

2. Alandaki tarım işletme faaliyetlerinin gerek kamu gerek akademi alanındaki paydaşlar aracılığıyla iktisadi, toplumsal, çevresel bakımdan taşıma eşikleri gözetilerek arttırılması,

3. Riskin etkin bir biçimde takibinin bu alanların belirlenerek, kapsamlı ve çok yönlü yaklaşımlar baz alınarak gerçekleştirilmesi,

4. Özellikle afet olasılıklarına bağlı mekânsal risklerin giderilmesine yönelik çalışmaların kapsamlarının ve içeriklerinin genişletilmesi; müdahale stratejilerinin çeşitlendirilmesi; risk söyleminin farklı amaçlara erişilebilmesi için meşrulaştırıcı biçimde kullanılmasının engellenmesi,

5. Yoksulluğu azaltma çalışmalarının, ekonomik yardım vermekten ziyade, alanda yaşayanların toplumsal ve ekonomik yaşama katılımını, kıt kaynaklara ve sosyoekonomik olanaklara ulaşım şansını arttırıcı yönde yapılandırılması olarak belirlenmiştir,

6. Alana yönelik çeşitli ekonomik etkinliklerden dolayı oluşabilecek çevresel risklerin önüne geçilmesi,

7. Alandan sorumlu ve yetkili paydaşların arasında iletişimin ve işbirliğinin yönetsel sorunlara yönelik iyileştirilmesi,

8. Kültürel Miras Alanı'nda farklı kullanıcı grupların arasında bir denge sağlanmasıdır (Diyarbakır Alan Yönetimi, 2015: 67-144).

4.7.7. Edirne Selimiye Camii Külliyesi

4.7.7.1. Coğrafi yapı ve yönetim alanı

Kültürel değerlerin kuzey sınırı, Padişah III. Selim döneminde yapılan Harbiye Kışlası ile belirlenirken; doğu sınırı ise Atik Ali Paşa Camii ile; güneydoğu sınırı Halk Eğitim Merkezi ve Eski Ticaret Meslek Lisesi; güney sınırı ise Rüstem Paşa Kervansarayı ve Çilingirler Çarşısı; alanın batıdaki kısmındaki sınır Ali Paşa Çarşısı, Makedonya Kulesi ve Kentsel Arkeoloji Parkı'nın oluşturduğu bir hat ve son olarak kuzeybatıdaki sınırını Üç Şerefeli Camii ile Karanfiloğlu Mahallesi'nden geçen hat belirlemektedir. Edirne Selimiye Camii Külliyesi

yönetim alanı Edirne'nin Tarihi Kent Merkezini kapsamaktadır (Selimiye Camii Alan Yönetim Planı, 2011: 42).

4.7.7.2. Yasal statüsü

Selimiye Camii Külliyesi 2,5 hektarlık bir alanda oluşturulmuştur. Edirne Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 25.05.1988 Tarih ve 37 Sayılı kararı ile uygun bulunan Koruma Amaçlı İmar Planı kapsamında kentsel sit alanı içinde yer almaktadır. UNESCO Dünya Mirası Sit Alanı, Edirne Selimiye Camii Külliyesi'nin fiziki ve işlevsel bütünlüğünü sağlayan Camii, İç (Revaklı) Avlu, Dış Avlu, Medreseler, Arasta, Sıbyan Mektebi, Kütüphane ve Muvakkithane'den oluşan parsel sınırı esas alınarak belirlenmiştir (Selimiye Camii Alan Yönetim Planı, 2011: 18-19).

4.7.7.3. Alanın dünya miras listesine giriş kriterleri bağlamında değerlendirilmesi

Edirne Selimiye Camii Külliyesi, UNESCO Dünya Mirası Listesi'ne giriş kriterlerinden I ve IV nolu kriterleri karşılamıştır.

Kriter 1:

Mimar Sinan'ın inşa ettiği Selimiye Camii kubbesi, Klasik Osmanlı döneminin benzersiz bir yapısıdır. Selimiye'nin kubbesi, gerek mimarlık alanında gerek mühendislik alanında ulaşılmış en yaratıcı mevkidedir (Selimiye Camii Alan Yönetim Planı, 2011: 34).

Kriter 4:

Kentteki kuruluş alanı bakımından Selimiye Külliyesi çok önemli bir yere sahiptir. Külliye, yalnızca yapıldığı dönemde değil; kendinden sonraki dönemlerdeki olası gelişim ve ilerleme süreçleri de baz alınarak o şekilde inşaa edilmiştir. Mevcut konumu şuan ki kent planlamasında yerleştirebilecek en uygun noktaya yapılmıştır (Selimiye Camii Alan Yönetim Planı, 2011: 37).

4.7.7.4. SWOT analizi

Paydaşlarla ortak bir şekilde gerçekleştirilen çalıştay ve grup çalışmalarının neticesinde ortaya atılan her türlü görüş ve öneriler baz alınarak bir SWOT (güçlü, zayıf yönler; fırsat ve

tehditler) analizi yapılmış. Yapılan analiz sonucunda paydaşların ortak düşüncelerinin kümelendiği görüşlere yapılan yönetim planında yer verilmiştir. Bu sonuçlar şöyledir:

Tablo 4. 18: Edirne Selimiye Camii Külliyesi Güçlü ve Zayıf Yönleri

GÜÇLÜ YÖNLER	ZAYIF YÖNLER
Külliye'nin yapıldığı günden itibaren ilk günkü sağlamlığını ve yapısını koruması,	Kültürel miras alanının deprem bölgesinde bulunması,
Gerek Külliye'nin gerek şehrin tarih ile sıkı bağlarını her alanda gözler önüne sermesi,	Genelde Edirne Kentinin, özelde ise yönetim alanının Afet Planı bulunmamaktadır,
Kültürel mirasın ve yaratıcısının Türk kültürü açısından önemi,	Artan trafik sorunun kent üzerinde baskı yaratması,
Külliye'nin kültürel bir figür olmasından kaynaklanan güçlü bir turizm potansiyeli bulunmaktadır.	Kentte her geçen gün artış gösteren seyyar satıcılık ve dilencilik faaliyetlerinin ziyaretçileri rahatsız etmesi.

Tablo 4. 19: Edirne Selimiye Camii Külliyesi Fırsat ve Tehditleri

FIRSATLAR	TEHDİTLER
Kültürel mirasın korunması konusunda bilinçli bireylerin varlığı,	Alana gelecek ziyaretçilerin profil ve isteklerinin bilinmemesi,
Vakıf sistemi, yönetim alanı içindeki kültürel miras varlığının kültürel ve işlevsel sürekliliğini sağlamaktadır,	Ziyaret faaliyetlerine yönelik kullanılan bilgi ofisinin beklentileri karşılayamaması,
Miras alanının kullanımı hakkında tanıtım, kullanım ve bilgilendirme konularında ziyaretçilere kaliteli hizmet sunulması yönünde çalışmalar yürütmektedir.	Finansal planlama konusunda deneyimsizlikler vardır.

4.7.7.5. Yönetim planının hedefleri

Paydaşlarla gerçekleştirilen çalışmalar neticesinde yönetim planı için geliştirilen hedefler şu şekilde sıralanmıştır:

1. Yerel halkın alana yönelik ilgisi ile koruma, sürdürülebilir ekonomik kalkınma gereksinimleri arasındaki bağlantının ve dengenin sağlanması,
2. Yerel halkın alanda yetki ve sorumluluğu bulunan kamu kurum ve kuruluşları, sivil toplum kuruluşları, gönüllü kişiler ile işbirliği ortamını yakalaması,
3. Evrensel koruma ilke ve sözleşmeleri göz önünde bulundurularak; alana yönelik bakım, onarım, restorasyon ve çevre düzenlemelerinin yapılması,
4. Kültür turizmine dayalı gelişimi sürdürmek için uluslararası işbirliği ve paylaşım alanlarının yaratılması,
5. Değer odaklı ve uluslararası düzeye ulaşmak amaçlı strateji, yöntem ve araç geliştirilmesi, mali kaynak yaratılması,
6. Alana yönelik birçok farklı disipline dayalı bilgi üretimini sağlayıp, bunların halk bilgisine de sunulması ve bu yolla korumayı etkileyen faktörlerdeki değişimlerin planlı bir şekilde yönetilmesini sağlamak,
7. Yönetim, koruma, tasarım ve uygulamada üst düzey standartların kullanılmasıdır (Selimiye Camii Alan Yönetim Planı, 2011: 131-139).

4.7.8. Efes Antik Kenti

Efes Kenti İzmir ili Selçuk ilçesi sınırları içerisinde ilk olarak M.Ö. 6000 yıllarında kurulmuştur. Son yapılan kazı çalışmalarına bakılarak kentte Tunç Devri ve Hititlere ait birtakım kalıntılara da rastlanılmıştır. Kentin adı Hititler zamanında Apasas olarak kullanılmıştır. M.Ö. 1050 yıllarında kent Yunanistan göçmenlerinin de yaşamaya başladığı bir liman şehri olarak varlığını devam ettirmiştir. M.Ö. 560 yılında ilk kurulduğu yerden ayrılıp Artemis Tapınağı çevresinde kurulmuştur. Şuanda var olan Efes kenti ise M.Ö. 300 yılında Büyük İskender'in generallerinden biri olan Lysimakhos tarafından kurulmuştur. En parlak ve görkemli yıllarını Hellenistik ve Roma dönemlerinde yaşamıştır. 200.000 nüfusa sahip en büyük liman kenti olmuştur. Kent Bizans zamanında mevcut konumundan tekrar ayrılarak, Selçuk'ta ilk kez var olduğu Ayasuluk Tepesi'nde yeniden varlığına devam etmiştir. (KTB, 2021).

4.7.8.1. Yönetim alanı sınırı

Efes Antik Kentin sahip olacağı yönetim alan sınırı çevresinde bulunan 1. ve 3. Derece Arkeolojik Sit alanlarıyla kentsel Sit alanını ve bu alanların doğu tarafında bulunan Selçuk ilçesinin sit statüsüne sahip olmadığı İzmir-Aydın Karayolu'na kadar gelen kısımları karşılamaktadır. Bu alanda Çukuriçi Höyük, Artemision, St. Jean Bazilikası, Ayasulug Kalesi, Antik Kanal ve bu toplu konumdan ayrı bir yapı olan Meryem Ana Evi ve çevresi de yönetim alanı sınırları içinde kalmaktadır. Bu alan dışında kalıp antik kentle sınırdaş olan bazı doğal sit alanları, tabiat parkı ve sulak alanları mevcuttur. Kültürel miras korumacılığındaki sürdürülebilirlik ve bütünsellik anlayışları dikkate alınırsa bu alanlara da ilişkin plan kararları geliştirilmeye çalışılmıştır (Efes Yönetim Planı, 2019: 13).

4.7.8.2. Alanının coğrafi yapısının tanımı

Efes Antik Kenti, tarih sahnesinde birçok kez yer değiştirmiştir, ancak değişmeyen tek yapısı kıyıya ve limana bağlı bir kent oluşudur. Her döneminde denize bağlı bir antik kent olup bu şekilde gelişmiş ve varlığını devam ettirmiştir. Efes, Küçük Menderes Irmağı'nın oluşturduğu körfez içinde hayat bulmuştur. Ancak zamanla çevrede var olan diğer su kaynaklarının etkisiyle körfez dolmaya başlamış ve bağlı olduğu liman yok olup, kullanılamaz hale gelmiştir. Efes kentinin bugün bulunduğu alana taşınmadan önce, Ayasulug tepesi eteklerinde, Artemis Tapınağı'nın doğusunda var olan yerleşmenin de aslen bir kıyı yerleşimi olduğu, Artemis Tapınağı'nın kentin kıyısında konumlandığı bilinmektedir. Farklı dönemlerde meydana gelen alüvyal birikimi kentin yerleşim yapısını kendisiyle birlikte dönüştürmeye başlamıştır. Dönüşen bir coğrafi yapının, insan yerleşimine etkisi de insanlık tarihi açısından büyük önem arz etmektedir (Efes Yönetim Planı, 2019: 13).

4.7.8.3. Efes antik kenti yapısı

Kent, Pion (Panayır) ve Koressos(Bülbül) tepelerinin arasında var olan vadide kurulmuştur. Kentin merkezi ise resmi yapıların bir arada bulunduğu bir kısım olup, iki dağ arasındaki vadi içerisinde konumlanmıştır. Devlet Agorası Koressos (Bülbül) dağı eteklerinde geniş bir alan üzerine inşaa edilmiştir. Kentin sahip olduğu caddeler içinde en önemlisi Büyük Tiyatro'nun önünden geçen Mermer Cadde'dir. Kent Grid (ızgara) planı esasına göre inşaa edilmiştir. Ticaret ve devlet agorasını birbirini çapraz doğrultuda (kuzeybatı-güneybatı) kesmiş önemli bir cadde ile bağlar. Kuretler caddesi olarak isimlendirilmiştir. Bu önemli

caddede Roma İmparatoru Hadrianus için inşaa edilmiş bir korinth düzeninde(sütun başlarının akantus yapraklarıyla süslediği ve sütunların bir kaide üzerine oturtulduğu, klasik mimarideki üç düzenden biridir) bir tapınak, İmparator Traianu için yapılmış bir çeşme, lüks konak tarzı evler, siyasetçi Tiberius İulius Celsus Polemaeanus adına oğlu tarafından yaptırılmış iki katlı Celsus Kütüphanesi yer almaktadır. Liman caddesi olarak adlandırılan Arcadiane bu caddeye göre kentin daha kuzeyindedir. Çok yakınında ise kentin en büyük mimarisi Büyük Tiyatro yer almaktadır. Tiyatro 24.000 kişilik kapasiteye sahiptir. Pion (Panayır) dağının batısına konumlandırılmıştır.

Devlet Agorası'nın en önemli yapılarından biri olan ve belediye binası olarak kullanılan Prytaneion Augustus döneminde inşaa edilmiştir. Devlet agorasının hemen arkasında ve Prytaneion'un da yakınında bulunan Odeon yapısının bir Bouleuterion olduğunu ve ya ona benzer işlev için kullanıldığı kabul edilmiştir. Kentte bulunan başka önemli bir kamusal alan olan Meryem Kilisesi Geç antik Dönem'de inşaa edilmiş ve Aydınogulları Beyliği dönemine kadar kullanılmıştır. Günümüzde kentin bu bölümü en fazla ilgi çeken unsurlar arasındadır. Kentin Helenistik Surları Pion(Panayır) ve Koressos (Bülbül) dağları boyunca vardırırlar. Kent üç büyük kapıya sahiptir. Doğuda yer alan Magnesia Kapısı iki dağ arasında vadi başında oluşturulmuştur. Bu kapı Magnesia ve İonya'ya açılan bir yol görevi üstlenmiştir. Pion Dağı'nın kuzeybatısında ise Koressos Kapısı yer almaktadır. Kentin sahip olduğu en son kapı ise liman kapısıdır. Kentin surları dışında bulunan ve en önemli yapısı şüphesiz dünyanın yedi harikasından iri olan Artemis Tapınağı'dır. Tapınak Ayasuluk Tepesi'nin güneyine inşaa edilmiştir ve dünyadaki ilk peripteral tapınak olarak anılmaktadır. Tapınak birçok kez yıkılıp yeniden inşaa edilmiştir. Kutsal alanlar kısmında ise Meryemana Evi ve Yedi Uyuyanlar Mezarlığı alanın en dikkat çeken yapılarından (Efes Yönetim Planı, 2019: 17-31).

4.7.8.4. Alanın dünya miras listesine giriş kriterlerine göre değerlendirmesi

Alan 1994 yılında, Dünya Miras Sözleşmesinin I, II, III, IV ve VI. ölçütleri uyarınca Dünya Mirası Geçici Listesine önerilmiştir ve 2015 yılında sözleşmenin III, IV ve VI. ölçütleri ile kalıcı listeye alınmıştır. Bu ölçütlerin açıklaması şöyledir:

Kriter 3:

Efes, Antik Kent ve Ayasuluk'un merkezindeki anıtlara da yansıyan Helenistik, Roma İmparatorluk ve Erken Hristiyan dönemlerinin kültürel geleneklerine olağanüstü bir

tanıklıktır. Roma İmparatorluk döneminin kültürel gelenekleri, Celsus Kütüphanesi, Hadrian Tapınağı, Serapeion ve Teras Evi dahil olmak üzere şehir merkezindeki seçkin temsili yapılarda, duvar resimleri, mozaikler ve mermer paneller ile dönemin yaşam tarzını yansıtmaktadır.

Kriter 4:

Bir bütün olarak Efes, zaman içinde çevresel faktörlerin belirlediği bir yerleşim peyzajının olağanüstü bir örneğidir. Antik kent, Kaystros Nehri boyunca uzanan deniz kanalı ve liman havzası ile bir Roma liman kenti olarak öne çıkıyor. Daha önceki ve sonraki limanlar, Klasik Yunan'dan Orta Çağ dönemlerine kadar değişen nehir manzarasını göstermektedir.

Kriter 6:

Hristiyan inancının Roma İmparatorluğu'na yayılmasında belirleyici bir rol oynayan Efes'te, Kybele kültüründen başlayarak Hristiyanlığın modern dirilişine kadar önemli geleneksel ve dini Anadolu kültürlerinin tarihi hesapları ve arkeolojik kalıntıları görülebilir ve izlenebilir. Ayasuluk Tepesi'ndeki Aziz John Bazilikası'nın ve Efes'teki Meryem Ana Kilisesi'nin kalıntıları şehrin Hristiyanlık için öneminin bir kanıtıdır. Erken Kilise'nin iki önemli konseyi M.S. 431 ve 449'da Efes'te toplanmış ve Meryem'in Hristiyanlıkta saygı duyulmasını başlatmıştır ki bu, Artemis ve Anadolu Kibele'nin daha önceki hürmetinin bir yansıması olarak görülebilir. Efes aynı zamanda Ege'deki ikinci felsefe okulu ile önde gelen siyasi ve entelektüel merkezi konumundaydı (UNESCO, 2021).

Tablo 4. 20: Efes Antik Kenti Kültürel Değerlerinin Kriterler Bakımından Gruplandırılması

Kriter 3	Kriter 4	Kriter 6
Artemision Kentin Planı ve Yerleşimi: Alay Yolu ve Ana Caddeler, Mermer Cadde, Kuretler Caddesi, Arkadiane (Liman Caddesi), Tiyatro Caddesi , Damianus Stoası, Kent Surları,	Kentin Planı ve Yerleşimi: Alay Yolu ve Ana Caddeler, Mermer Cadde, Kuretler Caddesi, Arkadiane (Liman Caddesi), Tiyatro Caddesi, Damianus Stoası, Yamaç	Meryem Kilisesi, St. Jean Bazilikası, Meryem Ana Evi, İsa Bey Camii.

<p>Helenistik Surlar (Lysimakhos Surları), Geç Antik Kent Surları (Bizans Surları), Kent Giriş Kapıları, Liman Kapıları, Magnesia Kapısı, Koressos Kapısı, Kent İçi Kapı Yapıları, Hadrianus Kapısı, Herakles Kapısı, Tetragonos Agorası Güney Kapısı, Tetragonos Agorası Batı Kapısı, Tetragonos Agorası Kuzey Kapısı</p> <p>Önemli Kamusal Yapılar: Tetragonos Agorası, Büyük Tiyatro, Celsus Kütüphanesi, Tiyatro Gymnasionu, Devlet Agorası, Prytaneion (Belediye Binası), Bouleuterion (Odeon), Bazilika Stoası, Yukarı Hamam (Yukarı Gymnasion / Devlet Agorası Hamamları), Varius Hamamı ve Latrinası, Stadion , Vadius Gymnasionu, Liman hamamları ve Verulanus Stoaları, Meryem Kilisesi ve Episkopeion, Bizans Sarayı</p> <p>Tapınaklar ve Anıtlar: Olympieion, , Hadrianus Tapınağı, Serapeion Tapınağı, İmparatorlar Tapınağı ve Sunağı ile Domitianus Terası, Memmius Anıtı, Oktogon</p> <p>Su Yapıları, Çeşmeler: Helenistik Çeşme , Laekanius</p>	<p>Evler, Antik Liman, Ayasulug Yerleşimi</p> <p>Önemli Kamusal Yapılar: Tetragonos Agorası, Büyük Tiyatro, Celsus Kütüphanesi, Tiyatro Gymnasionu, Devlet Agorası, Prytaneion (Belediye Binası), Bouleuterion (Odeon), Bazilika Stoası, Yukarı Hamam (Yukarı Gymnasion / Devlet Agorası Hamamları), Varius Hamamı ve Latrinası, Stadion , Vadius Gymnasionu, Liman hamamları ve Verulanus Stoaları, Meryem Kilisesi ve Episkopeion, Bizans Sarayı.</p>	
---	--	--

<p>Bassus Çeşmesi , Androklos Anıtı ve Çeşmesi , Traianus Çeşmesi, Nymphaeum, Su Deposu</p> <p>Konutlar, Yamaç Evler.</p> <p>St. Jean Bazilikası .</p> <p>Mezarlar, Mezarlıklar, Yedi Uyuyanlar Mezarlığı, Kaya Kutsal Alanı (Ana Tanrıca, Zeus ve Apollon Kutsal Alanı).</p>		
--	--	--

4.7.8.5. SWOT analizi

Paydaşlarla ortak bir şekilde gerçekleştirilen çalıştay ve grup çalışmalarının neticesinde ortaya atılan her türlü görüş ve öneriler baz alınarak bir SWOT (güçlü, zayıf yönler; fırsat ve tehditler) analizi yapılmış. Yapılan analiz sonucunda paydaşların ortak düşüncelerinin kümelendiği görüşlere yapılan yönetim planında yer verilmiştir. Bu sonuçlar şöyledir:

Tablo 4. 21: Efes Antik Kenti Güçlü ve Zayıf Yönleri

GÜÇLÜ YÖNLER	ZAYIF YÖNLER
<p>Kültürel miras alanının kendinde barındırdığı tarihsel ve yapısal önem,</p> <p>Alanda birikmiş arkeolojik çıktılar,</p> <p>Bulunduğu il sınırları içerisindeki yerel birimlerin koruma faaliyetlerindeki ısrarı,</p> <p>Yüksek turizm potansiyeli,</p> <p>Alana yönelik geliştirilen planlama ve projelendirme çalışmaları,</p> <p>Miras alanına farklı ulaşım araçlarıyla kolay ulaşılabilir olunması.</p>	<p>Miras alanında işletme sisteminde zayıflıkların olması,</p> <p>Alan ile Selçuk ilçesi arasında sosyoekonomik konuda kopuklukların olması,</p> <p>Koruma faaliyetleri konusunda yerel ile merkez arasında eşgüdüm eksikliği,</p> <p>Planlama-projelendirme-kazı-yapılaşma ilişkisinin eşgüdüm eksikliği,</p> <p>Miras alanına yönelik yeterli bilgilendirme, tanıtım, bilinçlendirme çalışmalarının olmaması.</p>

Tablo 4. 22: Efes Alanı Fırsat ve Tehditler

FIRSATLAR	TEHDİTLER
Alandaki turizm potansiyeli,	Alandaki aşırı ziyaret yoğunluğu,
Alandaki arkeolojik birikim ve dünya üzerindeki tanınmışlık,	Alana yönelik oluşmuş siyasi baskılar,
Miras alanına stkların ve üniversitelerin yoğun ilgisi,	Yönetim alanındaki işletme yaklaşımlarının yetersizliği,
Yerel birimler aracılığıyla gerçekleştirilen planlama-projelendirme-restorasyon çalışmaları,	Miras alanına gerekli kaynakların sağlanamaması,
Ziyaretçi sayısına bağlı yüksek gişe hasılatı.	Alandaki yönetim organizasyonunda yetki karmaşası.

4.7.8.6. Yönetim alanı vizyonu

Yapılan planlama sürecinde hem deneyim paylaşımları, hem de senaryo geliştirme, oluşturulan kavram haritaları dikkatle irdelenmiş. Yapılan bu dikkatli analiz neticesinde paydaşların sundukları görüş ve kavramlar arası bir bağ oluşturulmaya çalışılmış. Bu sistematik bağ oluşum sürecinde en çok üzerinde durulan ve tekrar edilen kavramlar özüm senerek bir vizyon cümlesi oluşturulmuş. Efes Yönetim Alanı için belirlenen vizyon cümlesi şöyledir: Sürdürülebilir, katılımcı ve yenilikçi yaklaşımlarla korunarak yaşanan, Dünya Mirası Efes (Efes Yönetim Planı, 2019: 53).

4.7.8.7. Yönetim planı vizyonu

Yine benzer biçimde ortak bir çalışmanın ürünü olan, yapılan tartışmalar ve görüş alışverişi neticesinde kurulacak alan yönetiminin vizyonu şu şekilde ifade edilmiştir: Dünya Mirası Efes'in korunması ve yaşatılması çalışmalarında örnek bir merkez olmasını sağlayacak bir alan yönetimi.

4.7.8.8. Alan yönetimi politikaları

Alanda uygulanacak olan, çalışmalar neticesinde kesin karara varılmış esas yönetim politikaları şimdi sayılacak başlıklardan oluşmaktadır. Bu politikalar baz alınarak ileride alana yönelik eylem planı hazırlanmıştır:

1. Efes yönetim alanı için; işlevsel, yüksek kurumsal kapasiteye sahip, demokratik, katılımcı, bilimsel bir Efes Alan Yönetimi Başkanlığı'nın oluşturulması,
2. Geçmiş koruyan, bugünü düzenleyen, geleceği yaratan bir anlayış içinde; tarihi doğal ve kültürel değerlerin tüm kurumsal paydaşlar tarafından aynı şekilde algılanmasının ve kavramlarda ve uygulamada bütünleşmenin sağlanması,
3. Ekolojik, sosyal, kültürel ve fiziksel değerlere ilişkin sürdürülebilir ve gelişmeye açık bir veri tabanının oluşturulması,
4. Yönetim alanı içerisinde bulunan ören yerlerinde işletme yapısının, ziyaretçi ve ziyaret profili dikkate alınarak iyileştirilmesi,
5. Efes'e yönelik güvenli ve kaliteli bir ziyaret sürecinin oluşturulması için ziyaret yönetiminin koruma amaçlı imar planı ile uyum içinde yeniden yapılandırılması,
6. Selçuk ilçe merkezinin bölgedeki kültürel odaklar arası ulaşımın bağlantı noktası haline getirilmesi,
7. Efes yönetim alanının risk ve krizler konusunda farkındalık sahibi bir alan haline getirilmesi,
8. Efes yönetim alanının yönetim planı vizyonunun uluslararası ve ulusal kamuoylarında sistematik bir yaklaşımla benimsetilmesi,
9. Efes yönetim alanında ve yakın çevresinde yönetim planı vizyonuna ve alt planlarına uygun bilgilendirme ve bilinçlendirme çalışmalarının yapılmasıdır (Efes Yönetim Planı, 2019: 54).

4.7.9. Gordion Yassihöyük ve Yakın Çevresi

4.7.9.1. Alanın tanımı

Gordion alanında var olan ilk yerleşim yerinin Sakarya Nehri'nin taşkın yatağındaki alüvyon üzerine kurulduğu tespit edilmiştir. Bu alanda gerçekleştirilen jeomorfolojik faaliyetler, burada bulunan Demir Çağı yerleşiminin büyük bir kısmının Sakarya Nehri tarafından taşınan toprağın 3 ile 5 m. altında kaldığını, daha sonraki zamanlarda ise kentin

büyük bir kısmını aşındırdığı anlaşılmıştır. Yerleşimdeki en erken ve geniş çaplı çökeltme Geç Tunç Çağına tarihlendirilmiştir. Bu tabakanın üzerine daha sonra Demir Çağı yerleşiminin inşa edildiği belirtilmiştir. Günümüzde yerleşimin gömülmüş ve erozyona uğramış kısımları, nehrin bulunduğu ovanın toplam üç ayrı noktasında yeniden görülebilir hale gelmiştir. En son meydana gelen nehir hareketleri sonucunda, nehir yatağını İç Kale'nin (Sitadel Höyüğü'nün) doğusuna denk gelen vadinin ortasından höyüğün batı tarafına taşımıştır (Gordion Alan Yönetim Planı, 2021: 3).

4.7.9.2. Alanının konumu, sınırları ve yasal statüsü

Gordion, Türkiye'nin İç Anadolu Bölgesi'nde, Ankara il merkezinin yaklaşık 90 km. güneybatısında, Polatlı ilçesinin yaklaşık 18 km. Kuzeybatısında, Sakarya ile Porsuk Nehirleri'nin birleştiği yerin yakınında, Sakarya Nehri'nin doğusunda, Yassihöyük mahallesinde yer almaktadır. Yassihöyük Mahallesi, Kıranharmanı, Beylikköprü ve Çekirdeksiz mahalleri ile komşudur (Gordion Alan Yönetimi, 2021: 8).

Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu'nun 05.11.1999 tarih ve 658 sayılı İlke Kararı ile arkeolojik sit alanlarının yasal koruma sistemi ve bu alanlara ilişkin koruma ve kullanma koşulları belirlenmiştir. Buna göre, İç Kale Höyüğü, Aşağı ve Dışarı Şehirler ile Tümülsü başta olmak üzere 73 Tümülsü'nün yer aldığı Gordion I. Derece ve III. Derece Arkeolojik Sit Alanı sınırları Ankara 1 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 06.02.1990 tarih ve 1096 sayılı kararı ile belirlenmiştir.

Söz konusu sit sınırlarının dışında kalan Polatlı İlçesi, Yassihöyük Mahallesi ile Basri, Beylikköprü, Çekirdeksiz, Kıranharmanı, Ömerler, Sazılar ve Şabanözü Köyleri sınırları içerisinde yer alan yaklaşık 70 Tümülsü Ankara 1 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 06.02.1990 tarih 1096 sayılı ve 10.06.2015 tarih 2436 sayılı kararları ile korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı olarak tescil edilmiştir (Gordion Alan Yönetimi, 2021: 80).

4.7.9.3. SWOT analizi

Paydaşlarla ortak bir şekilde gerçekleştirilen çalıştay ve grup çalışmalarının neticesinde ortaya atılan her türlü görüş ve öneriler baz alınarak bir SWOT (güçlü, zayıf yönler; fırsat ve

tehditler) analizi yapılmış. Yapılan analiz sonucunda paydaşların ortak düşüncelerinin kümelendiği görüşlere yapılan yönetim planında yer verilmiştir. Bu sonuçlar şöyledir:

Tablo 4. 23: Gordion ve Yakın Çevresi Güçlü ve Zayıf Yönleri

GÜÇLÜ YÖNLER	ZAYIF YÖNLER
Alanın akademik olarak uluslararası ölçekte bilinirliği,	Bilimsel yayınların yerelde bir arşivinin bulunmaması,
Alan ve çevresinin peyzaj silüetinin korunmuş olması,	İç Kale-Sitadel Höyükte kamera sistemi ve ışıklandırmanın bulunmaması,
Alanda temel seviyede ve iyi kalitede bir sunum altyapısının olması,	Kazılarda yalnızca mevsimlik ve kısa süreli görev alıyor olması,
Yerel halkın kazılarda sigortalı görev alıyor olması.	Yerel halkın alana ilişkin temel bilgisinin yetersiz olması.

Tablo 4. 24: Gordion ve Yakın Çevresi Fırsat ve Tehditleri

FIRSATLAR	TEHDİTLER
Arkeolojik kazı, bilimsel araştırma ve restorasyon çalışmalarının devam ediyor olması,	Alanın içerisinde bulunduğu bölgenin erozyon riski taşıması,
Kitle turizminden ziyade kültürel turizme ilgi artışının olması,	Muhtemel ziyaretçi artışının çevresel kirliliği artırma olasılığı,
Sürdürülebilir kalkınma için yerelde kapasitenin yüksek olması,	Sürdürülebilir kalkınmaya dönük bilincin yerelde gelişmemiş olması.
İl genelindeki ilköğretim okullarında alan ve çevresine eğitici turların düzenleniyor olması.	

4.7.9.4. Yönetimin vizyonu

İçinde bulunduğu peyzaj ile birlikte somut ve somut olmayan kültürel mirasının en geniş katılımı ve kapsamlı bir şekilde korunup değerlendirilerek gelecek kuşaklara aktarıldığı; çok disiplinli ve çağdaş bilimsel yöntemler ile araştırılan, Frig Uygarlığı'nın

istisnai özelliklerinin toplumun tüm kesimlerine ulaşabilmesi için gerekli altyapının oluşturulduğu, yerel halkın kalkınmasına destek sağlayan çalışmalara imkân tanıyan bir miras alanı: Gordion (Gordion Alan Yönetim Planı, 2021: 96).

4.7.9.5. Yönetimin hedefleri

Sürdürülebilirlik ve erişilebilirlik temel ilkeleri çerçevesinde alana yönelik geliştirilecek olan yönetim planının hedefleri şu şekilde sayılmıştır:

1. Alan ve çevresindeki peyzaj ile yerleşim dokusunu birlikte değerlendirerek yönetmek,
2. Gordion ve çevresinde korunması gereken kültürel değerleri saptamak,
3. Gordion ve çevresinde yer alan kültürel ve doğal varlıkların sürdürülebilir korunması ve tanıtılması için projeler geliştirilmesini desteklemek,
4. Yapılacak olan koruma faaliyetlerinin yer altında ve yer üstündeki kültürel malzemeye en az zarar verecek şekilde yürütülmesini sağlamak,
5. Alanın ve çevresinin mevcut diğer değerlerini, ihtiyaçlarını ve ilgi alanlarını belirlemek,
6. Alanla ilgili bilgilere daha kolay erişilmesini sağlamak
7. Eğitsel ve tanıtıcı faaliyetler ile alan ve çevresinin kültürel değerlerinin tüm topluma ulaştırarak toplumsal ilgiyi artırıp, bilinç oluşturmak,
8. Yerel halkı alan ve çevresinin korunması ve tanıtılmasına ortak olmaları için destekleyici çalışmalarda hazırlamaktır (Gordion Alan Yönetim Planı, 2021: 97).

4.7.10. Göbeklitepe

4.7.10.1. Coğrafi konumu

Göbeklitepe; Güneydoğu Anadolu'da, Şanlıurfa ilinin 15 km. kuzeydoğusunda ve Örencik Köyü'nün 2.5 km. doğusunda yer almaktadır. Alan yıldız şeklindeki bir kireçtaşı platosunun zirvesinde yapay bir höyük ve ya tepedir ve miras alanı Fırat ve Dicle nehirlerinin ortasında ve Toros Dağları'nın eteklerinde bölgeleşmiş Bereketli Hilal olarak bilinen alanın

içinde yer almaktadır. Alanın deniz seviyesinden yüksekliği 785 m. olup, Şanlıurfa'nın kuzeydoğusundaki Germuş Bölgesi'nin en yüksek noktasında yer almaktadır. Kültürel Miras Alanı, bulunduğu bölgenin güney kısmında Suriye'ye doğru genişleyen Harran Ovası'nın üst kısmında yer almaktadır. Tepe'nin kuzeydoğusunda Karacadağ, kuzey bölgesinde Toros Dağları, batı kısmında ise sıradağlar yer almaktadır (Göbeklitepe Alan Yönetim Planı, 2017: 22).

4.7.10.2. Alan sınırı ve yasal statü

Bölgenin tamamı yaklaşık 126 hektarlık bir alana denk gelmekte olup, I. Derece Arkeolojik Sit Alanı'nı oluşturmaktadır. I. Derece Arkeolojik Sit Alanı çevreleyen alan, Şanlıurfa Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 23/02/2016 tarihli ve 1940 numaralı kararıyla III. Derece Arkeolojik Sit Alanı olarak tecil edilmiştir. Söz konusu alan 461 hektarlık bir alanı kaplamaktadır.(Göbeklitepe Alan Yönetim Planı, 2017: 23).

4.7.10.3. Alanın miras listesine giriş kriterleri bakımından değerlendirilmesi

Dünya Miras Komitesi, Dünya Miras Listesine alınma kriterlerinden, I, II ve IV. kriterlere dayalı olarak, 4 Temmuz 2018 tarihinde söz konusu alanı Dünya Miras Listesine alınmıştır. Söz konusu kriterler ve alanın kriterler açısından değerlendirilmesi ise şu şekilde açıklanmıştır.

Kriter 1:

Göbeklitepe kültürel miras alanında oluşturulan yapılar, insanlık tarihi açısından en önemli geçiş dönemlerinde biri olan avcı-toplayıcı yaşam biçiminden, tarım toplumuna geçiş döneminde oluşturulmuştur. Oluşturulan yapılar ve araçlar yaratıcı insan dehasını göstermektedir.

Kriter 2:

Göbeklitepe, insan yapımı anıtsal mimarinin ilk tezahürlerinden biridir. Site, mimari işlevleri de yerine getiren sık sık dekore edilmiş T şeklinde kireçtaşı sütunların entegrasyonu da dahil olmak üzere yenilikçi bina tekniklerine tanıklık ediyor.

Kriter 4:

Göbeklitepe, önemli bir insanlık dönemini gösteren, anıtsal megalitik yapılara ait anıtsal bir topluluk örneğinin olağanüstü bir örneğidir. Monolitik T-şekilli sütunlar, bitişik kireçtaşı platosundan oyulmuş ve yeni mimari ve mühendislik teknolojisinin seviyelerine ulaşmıştır (UNESCO, 2021).

4.7.10.4. SWOT analizi

Paydaşlarla ortak bir şekilde gerçekleştirilen çalıştay ve grup çalışmalarının neticesinde ortaya atılan her türlü görüş ve öneriler baz alınarak bir SWOT (güçlü, zayıf yönler; fırsat ve tehditler) analizi yapılmış. Yapılan analiz sonucunda paydaşların ortak düşüncelerinin kümelendiği görüşlere yapılan yönetim planında yer verilmiştir. Bu sonuçlar şöyledir:

Tablo 4. 25: Göbeklitepe Alanı Swot Analizi

GÜÇLÜ YÖNLER	ZAYIF YÖNLER
<p>Evrensel kültürel mirasa katkı sağlayacak ve bilineni değiştirecek verilere ulaşılması,</p> <p>Gerek ulusal gerek il bazında hem ekonomik hem de sosyal kalkınmaya yardımcı olması,</p> <p>Sınırları içerisinde hem kültürel hem de doğal miras kalıntılarına sahip olması,</p> <p>Bölge turizmine büyük katkılar sunması,</p> <p>Müze kart ve anlaşmalı kurumlara verilen ücretsiz giriş hakları.</p>	<p>Keşfinde geç kalınmış olunması,</p> <p>Tanıtım faaliyetlerine geç başlanması,</p> <p>Kazı faaliyetlerinin yavaş ilerlemesi,</p> <p>Alandaki tüm kalıntıların henüz daha keşfedilmemesi,</p> <p>Altyapı ve ulaştırma yapısının zayıf olması, Çevre ve peyzaj düzenlemelerinin yeterli düzeye gelememesi.</p>
FIRSATLAR	TEHDİTLER
<p>Gelişen dünya turizmi,</p> <p>Ulaşım konusundaki gelişmeler,</p> <p>Bölge halkının ziyaretçilere yönelik olumlu tutumu,</p> <p>Döviz getirisinin hem bölgesel hem de ulusal bazda katkı sağlaması.</p>	<p>Turizm taşıma kapasitesini aşması,</p> <p>Kültürel miras öğelerinin bilinçsizce tahrip edilmesi,</p> <p>Turistik kar amaçların ön plana çıkması,</p> <p>Bölge halkının gelen ziyaretçilere karşı hoşnutsuz davranma ihtimali,</p>

Güvenlik sorunlarının yaşanma ihtimali,
Bölge hakkında algılanan yanlış ima.

4.7.10.5. Yönetimin vizyonu

Göbeklitepe vizyonu, alanın ve çevresinin kültürel değerinin korunması ve geliştirilmesi amacıyla şu araçlar eliyle gerçekleştirilecektir:

- Mekanın özniteliklerini ve ruhunu korumak;
- Kazı çalışmalarının ve araştırmaların yapılmasını mümkün kılmak ve teşvik etmek;
- Alanın ve çevresinin sürdürülebilir kalkınmasını ve kullanımını garanti altına almak.
(Göbeklitepe Alan Yönetim Planı, 2017: 92).

4.7.10.6. Uzun vadeli hedefler

On yıl içerisinde ulaşılması planlanan genel hedefler şu şekilde sıralanmıştır:

1. Alanın kendi bütünlüğü çerçevesinde keşfedilip, kendi bağlamında yönetim esaslarına sahip olduğu güvence altına alınmalı,
2. Alanda yürütülen kazı faaliyetleri ile araştırmalarının alanın çevresinde var olan hayatın geliştirilmesi noktasında konuya uygun düzenlenmesi,
3. Alanı var eden bütün özgün niteliklerin koruma konusundaki yetkili paydaşlarca ortak bir çalışma neticesinde yaşatılmasını sağlamak,
4. Alanın daha iyi anlaşılıp, farklı kültürel değerlerinin keşfi için gerçekleştirilecek kazı faaliyetlerin desteklenmesi,
5. Alanın sahip olduğu kültürel değerinin farkına varılıp, alanda kalıcı turizm faaliyetlerinin desteklenmesi,
6. Alan ve çevresinde gerçekleştirilecek yeni altyapı çalışmaları ve tesisler için ilkeler belirlemek,
7. Yerel toplumun sürece aktif katılımını artıracak uygulamaları desteklemek ve bu konuyla alakalı sürdürülebilir kalkınmalarını sağlamak,

8. Etkili, şeffaf ve eş güdümlü bir karar verme sistemi oluşturmak,

9. Alanı ve çevresini uluslararası, ulusal ve yerel hukuki yükümlülüklerle uygun olarak ve en iyi uygulama yöntemlerini kullanarak sürdürülebilir bir şekilde yönetmek (Göbeklitepe Alan Yönetim Planı, 2017: 92).

4.7.11. Harran Yerleşimi

4.7.11.1. Coğrafi konumu

Şanlıurfa ili Harran ilçesi, Avrupa Birliğine uyum sürecinde Devlet Planlama Teşkilatı ve Türkiye İstatistik Kurumu tarafından 2002 yılında üç ayrı düzeyde oluşturulan İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması kapsamında TRC2 Bölgesi içinde kalmaktadır. TRC2 Bölgesi Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yer almakta olup, Şanlıurfa Alt Bölgesi altında Şanlıurfa ve Diyarbakır illerinden oluşmaktadır (Harran Alan Yönetim Planı, 2016: 65).

Yukarı Mezopotamya'nın ayrılmaz bir parçası olarak kabul gören Harran, Şanlıurfa'nın güneyinde Suriye sınırında yer almaktadır. Kültürel Miras Alanı'nın doğudan başlayarak kuzey kısmına kadar uzanan Tek Tek Dağları ile ayrılan kısmı olmasa kuzey kısımdan güneye değin düz ve geniş bir ova profili çizmektedir (Yönetim Planı, 2016: 71). Yerleşim alanının, Dünya Miras Kriterleri'nden I, II, III, IV numaralı kriterleri sağladığı tespit edilmiştir.

4.7.11.2. Yasal statü

Yönetim Alanı içerisinde I. Derece Arkeolojik Sit, III. Derece Arkeolojik Sit ve Kentsel Arkeolojik Sit Alanları olarak değerlendirilen alanlar mevcuttur. Bu alanla ilişkilendirilen ve bu bağlamda oluşturulan yönetim planı alanı Harran İlçesi ve etkileşim alanı ile bağlantı noktası olarak belirlenen Han-el Ba'rür Kervansarayı, Şuayb Antik Kenti, Soğmatar Antik Kenti, Bazda Mağaraları Senem Mağarası ve Çimdin Kalesini kapsamaktadır (Harran Alan Yönetim Planı, 2016: 140).

4.7.11.3. SWOT analizi

Paydaşlarla ortak bir şekilde gerçekleştirilen çalıştay ve grup çalışmalarının neticesinde ortaya atılan her türlü görüş ve öneriler baz alınarak bir SWOT (güçlü, zayıf yönler; fırsat ve tehditler) analizi yapılmış. Yapılan analiz sonucunda paydaşların ortak düşüncelerinin kümelendiği görüşlere yapılan yönetim planında yer verilmiştir. Bu sonuçlar şöyledir:

Tablo 4. 26: Harran Yerleşimi Güçlü ve Zayıf Yönleri

GÜÇLÜ YÖNLER	ZAYIF YÖNLER
Merkeze yakın olması,	Anayol üzerinde olmaması,
Sosyokültürel değerlerin geçmişten günümüze kadar muhafaza edilmiş olması,	İşsizlik oranının yüksek olması,
Eşsiz kültür varlıklarının olması,	Kente göç sonucu insanların toprak, aile ve aşiret bağlarının zayıflaması,
İnsanlarının kendi koşullarına göre, kısıtlı da olsa girişimci olması,	Halkın eğitimi ve bilinçli olmaması (feodal yapı),
İnsanlarının turizm gelişimine karşı ilgili, samimi, sıcakkanlı ve açık olması.	Halkın ve tarihi değerleri hor kullanması.

Tablo 4. 27: Harran Yerleşimi Fırsat ve Tehditleri

FIRSATLAR	TEHDİTLER
Harran'ın barındırdığı değerlerle tarihi yerleşimler ve kentler tanımına girmesi,	Bölgedeki politik koşulların istikrarsız olması,
Harran'a gelen ziyaretçilerin hem tarihi doku, hem de arkeolojik alanlar için gelmesi,	Çocukların para kazanmak için gelen ziyaretçileri rahatsız etmesi,
Harran'ın adeta bir açık hava müzesi olması	Harran'ın reklamının kötü yapılması.

4.7.11.4. Yönetimin vizyonu ve hedefleri

Geçmişten geleceğe, zengin tarihi ve kültürel değerlerini yaşatan, koruyan, üreten ve çoğaltan Harran.

Yönetim Planı hazırlık sürecinde edinilen bilgi, görüş ve öneriler ışığında yapılan değerlendirmeler sonucunda belirlenen ve yönetimde gerçekleştirilmesi planlanan hedefleri şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Alana yönelik turizm faaliyetlerinde sürdürülebilir bir gelişim süreci yakalayabilmek adına çeşitli çevre düzenlemelerin gerçekleştirilmesi,

2. Kültürel değer alanında evrensel kriterler dikkate alınarak kazı faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi ve elde edilen değerlerin ulusal turizme kazandırılması,
3. Alanda ziyaretçi dolanımının kolaylaştırılması,
4. Alanın içinde bulunduğu kentin altyapı ve ulaşım problemlerine yönelik geliştirici çözümler içeren projeler üretimi,
5. Somut olmayan kültürel mirasın tespit edilmesi ve korunarak turizme kazandırılması,
6. Turizm alanında hizmet veren alanlarda ziyaretçilere yönelik sunum kapasitesinin artırılması,
7. Etkin bir ziyaretçi yönetimi uygulanması,
8. Kentteki yaşam standartlarının kalitesinin yükseltilmesi ve sunulacak hizmetlerin niteliklerinin güçlendirilmesi,
9. Birbiri ile bağlantılı ve iç içe geçmiş afet, acil durum ve risk yönetimi eylem planının hazırlanması,
10. Yerel halkın oluşturulacak alan yönetim sürecinde aktif katılımının sağlanmasıdır (Harran Alan Yönetim Planı, 2016: 206-209).

4.7.12. İstanbul Tarihi Yarımada

4.7.12.1. Coğrafi konum

Tarihi Yarımada, Asya ve Avrupa Kıtalarının birleşiminde yer alan Marmara Bölgesi içinde ve Balkan Yarımadası ile Anadolu arasında bir geçiş oluşturan İstanbul ilinde bulunmaktadır. Tarihi Yarımada; Çatalca Yarımadası'nın güneydoğu ucunda yer alıp, İstanbul Boğazı ve Haliç'in Marmara Denizi girişlerini biçimlendiren eşsiz bir coğrafyayı oluşturmaktadır. Alanın kuzeydoğusunda Haliç ve karşısında Beyoğlu sahilleri uzanmakta, güneyinde Marmara Denizi, kuzeyinde Eyüp, batısında Zeytinburnu ve kuzeybatısında Bayrampaşa ilçeleri bulunmaktadır (Tarihi Yarımada Alan Yönetim Planı, 2018: 34).

1978 yılından itibaren oluşturulmaya başlanan Dünya Mirası Listesi'ne dört bölgeden oluşan İstanbul'un Tarihi Alanları 1985 yılında kaydolmuştur. UNESCO'nun Dünya Mirası Listesi'ne giren bölgeler şu şekilde sıralanabilir:

- Sultanahmet Kentsel ve Arkeolojik Koruma Alanı,
- Süleymaniye Camii ve Çevresi Koruma Alanı,
- Zeyrek Camii (Pantokrator Kilisesi) ve Çevresi Koruma Alanı,
- İstanbul Kara Surları Koruma Alanı'dır (Alan Yönetim Planı, 2018: 42).

4.7.12.2. Yasal statü

Kültürel Miras Alanı içerisinde yer alan Sultanahmet Bölgesi için 1953 tarihinde Arkeolojik Park kararı verilip; daha sonra 1979'da Zeyrek, 1981'de ise Süleymaniye koruma alanı olarak tanımlanmıştır. Bu kararlardan sonra I Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 12 Temmuz 1995 tarih ve 6848 sayılı kararıyla eski idari yapılanmaya göre Sur-i Sultani'nin içi I. Derece Arkeolojik Sit; Sultanahmet kentsel bölgesi Kentsel Arkeolojik Sit Alanı; Tarihi Yarımada'nın tamamı Kentsel ve Tarihi Sit Alanı olarak tanımlanmıştır.

4.7.12.3. Dünya miras listesi kriterleri bakımından değerlendirilmesi

Tarihi Yarımada alan olarak listeye giriş kriterlerinden sırasıyla I, II, III ve IV. kriterleri karşılamaktadır.

Kriter 1:

İstanbul'un Tarihi Alanları, 532-537'de Trallesli Anthemios ve Miletli İsidoros tarafından tasarlanan Ayasofya ve Süleymaniye Camii Kompleksi gibi Bizans ve Osmanlı dönemlerinin eşsiz mimari şaheserleri olarak kabul edilen anıtları içerir.

Kriter 2:

Tarih boyunca İstanbul'daki anıtlar, hem Avrupa'da hem de Yakın Doğu'da mimarinin, anıtsal sanatların ve mekanın organizasyonunun gelişimi üzerinde önemli bir etkiye sahip olmuştur.

Kriter 3:

İstanbul, çok çeşitli yapı türlerinin çok sayıda yüksek kaliteli örnekleri aracılığıyla Bizans ve Osmanlı medeniyetlerine benzersiz tanıklık etmektedir. Mozaik ve freskli surlar, kiliseler ve saraylar, anıtsal sarnıçlar, mezarlar, camiler, dini okullar ve hamam binaları bunlara dahildir. Süleymaniye ve Zeyrek mahallelerindeki önemli dini anıtların etrafındaki yerel konutlar, geç Osmanlı kent dokusunun istisnai kanıtlarını taşımaktadır.

Kriter 4:

Şehir, insanlık tarihinin çok seçkin aşamalarını gösteren olağanüstü bir anıtlar, mimari ve teknik topluluklar kümesidir. Özellikle Topkapı Sarayı ve kervansaray, medrese, tıp fakültesi, kütüphane, hamam binası, darülaceze ve türbeleriyle Süleymaniye Camii Kompleksi, Osmanlı döneminin saray toplulukları ve külliyelerinin en üstün örneklerini sunmaktadır (UNESCO, 2021).

4.7.12.4. SWOT analizi

Paydaşlarla ortak bir şekilde gerçekleştirilen çalıştay ve grup çalışmalarının neticesinde ortaya atılan her türlü görüş ve öneriler baz alınarak bir SWOT (güçlü, zayıf yönler; fırsat ve tehditler) analizi yapılmış. Yapılan analiz sonucunda paydaşların ortak düşüncelerinin kümelendiği görüşlere yapılan yönetim planında yer verilmiştir. Bu sonuçlar şöyledir:

Tablo 4. 28: İstanbul Tarihi Yarımada Güçlü ve Zayıf Yönleri

GÜÇLÜ YÖNLER	ZAYIF YÖNLER
Aktif hayatın devam etmesinden ötürü kültürel sürekliliğin izlenebildiği bir alandır,	Örgütlenme, bütçe, denetim vb. konularında eksiklikler,
Sahip olduğu coğrafi konumu,	Bazı bölgelerdeki aşırı yapılaşmadan kaynaklanan güvenlik sorunları,
Miras alanının hem milli hem de evrensel mevzuatla korunuyor olması,	Herkes için erişilebilirliği kısıtlayan engebeli ve iniş-çıkışlı yer yapısına sahip olması,
Miras alanının Yönetim Planı'nın hazırlanmış olması,	Yaya yollarının yetersiz olması.
Farklı ulaşım yollarına sahip olması,	
Alanda söz hakkı olan tüm katılımcıların bir araya gelme potansiyelinin olması.	

Tablo 4. 29: İstanbul Tarihi Yarımada Fırsat ve Tehditleri

FIRSATLAR	TEHDİTLER
5366 sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması Ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanunu'nun varlığı,	Miras alanına gerçekleştirilen kontrolsüz göç,
Miras alanına gerçekleştirilen ziyaret sayısının sürekli artış göstermesi,	Giderek artan rant baskısı,
Deniz ulaşımının sürekli gelişim kaydetmesi.	Miras alanının artan nüfus ve araç sayısına bağlı olarak çok şeritli karayolları ile bölünmesi,
	Artan ziyaretçi sayısının iyi yönetilememesi,
	Turizm faaliyetlerinde yaşanan sorunlar, kayıt dışı turizm ve denetimsizlik.

4.7.12.5. Yönetimin vizyon ve hedefleri

İstanbul Tarihi Yarımada Yönetim Planı'nda belirlenen vizyon şu şekilde oluşturulmuştur: Zengin tarihi birikimini koruyup, yaşayan, üreten, sosyal-ekonomik mekânsal ve kültürel kimliğini geleceğe aktaran bir Tarihi Yarımada için kullanıcıların ve yaşayanların katılımıyla tüm kurum ve kuruluşları ile eşgüdüm ve şeffaflık içinde yürütülen; Tarihi Yarımada'nın üstün evrensel değerini koruyan bir Yönetim Planı (Alan Yönetim Planı, 2018: 256).

Yönetim planı çerçevesinde alana yönelik belirlenen hedefler ise şu şekilde sayılmıştır:

1. Yönetim Planı'nın etkin olarak uygulanmasının sağlanması
2. Planlama ve proje uygulama çalışmalarının İstanbul'un tarihi alanları üstün evrensel değer tanımı gözetilerek yapılması
3. Üstün evrensel değeri oluşturan kültürel mirasın korunmasının ve sürdürülebilirliğinin sağlanması.
4. Ulaşım kararları ve projelerinin alanın üstün evrensel değeri dikkate alınarak geliştirilmesi ve herkes için yüksek kalitede erişilebilirliğin sağlanması,
5. Yönetim Planı Alanı'na ilişkin farkındalığın artırılması,

6. Kültürel mirası koruma ve tanıtma odaklı ziyaretçi yönetimi uygulamalarının geliştirilmesi,

7. Yönetim Planı Alanı'nın afetler ve acil durumlar karşısındaki dayanıklılığının artırılmasıdır (Alan Yönetim Planı, 2018: 257).

4.7.13. Mardin Savur Kentsel Sit Alanı

4.7.13.1. Alanın tanımı

Savur, Mardin ilinin kuzeyinde yer alan bir ilçedir. Mardin il merkezine 47 km uzaklıkta olan Savur, Mardin ilinin kuzeyinde konumlanmış bir ilçe merkezi olup, Mazıdağ, Yeşilli, Ömerli ve Midyat ilçeleri ile komşudur. Savur İlçesinde 4 adet Çamaşırhane, 3 adet Tarihi Köprü, 151 adet konut, 3 adet cami, 5 adet kilise, 4 adet çeşme, 4 adet değirmen, 2 adet han, 1 adet mağara kaya evi, 1 adet manastır, 2 adet ziyaret olmak üzere toplamda 180 adet taşınmaz kültür varlığı vardır(Savur Alan Yönetim Planı, 2016: 59).

4.7.13.2. Yasal statü

Savur Yönetim Planı Alanı sınırları içinde 1 adet kentsel sit alanı (Savur Kent Merkezi) ve 1 adet arkeolojik sit alanı (Savur Kalesi) bulunmaktadır. Ekim 2008 tarihlerinde Savur'da yapılan yerinde gözlemler sonucunda kentsel sit alanı sınırları genişletilmiştir (Savur Alan Yönetim Planı, 2016: 153).

4.7.13.3. SWOT analizi

Paydaşlarla ortak bir şekilde gerçekleştirilen çalıştay ve grup çalışmalarının neticesinde ortaya atılan her türlü görüş ve öneriler baz alınarak bir SWOT (güçlü, zayıf yönler; fırsat ve tehditler) analizi yapılmış. Yapılan analiz sonucunda paydaşların ortak düşüncelerinin kümelendiği görüşlere yapılan yönetim planında yer verilmiştir. Bu sonuçlar şöyledir:

Tablo 4. 30: Mardin Savur Kentsel Sit Alanı Güçlü ve Zayıf Yönleri

GÜÇLÜ YÖNLER	ZAYIF YÖNLER
Alanın birçok farklı turizm çeşidine ev sahipliği yapması,	Alana gerçekleştirilen ziyaretlerin az olması,

Kendine özgü bir kültürel mirasın olması,	Tur planlamalarında mola ve konaklama noktası olarak değerlendirilmemesi,
Dereici Köyü'nde Hristiyanlığın farklı mezheplerine ait kiliselerin bir arada bulunması,	Şehir yapılanmasının düzensiz olması,
İlçenin bağcılık-şarapçılık da iyi durumda olması,	Kültürel miras ile bütünleşmeyen betonarme binalar,
Geleneksel ev yapılanmalarının varlığı.	Restorasyonların yetersizliği.

Tablo 4. 31: Mardin Savur Kentsel Sit Alanı Fırsat ve Tehditler

FIRSATLAR	TEHDİTLER
Alanda bulunan miras üzerindeki tahribatın çok az olması,	Alandaki yapılarda gerçekleştirilen restore çalışmalarının özgünlüğe aykırı gerçekleştirilmesi,
Kültürel miras alanındaki yapıların kullanılabilir durumda olması,	Turizm güzergahlarının dışında kalması,
Alanın birden fazla turizm çeşidini karşılayacak öğelere sahip olması,	Bölgedeki diğer miras alanlarının gölgesinde kalması,
Yerel birimlerin turizmde öncü rol üstlenebilecek durumda olması,	Engibeli arazi yapısının kent içi ulaşım sisteminin kapasitesinin artırılmasına engel olması,
İstihdama yönelik eğitim çalışmalarının yapılması için girişimlerin olması (KOSGEB girişimcilik eğitimi gibi).	Mülk sahiplerinin alandaki çalışmalara karşı tutumu.

4.7.13.4. Yönetimin vizyonu ve hedefleri

Alana yönelik geliştirilen alan yönetim planında geliştirilen vizyon şu şekilde açıklanmıştır: Kültürel mirasıyla, doğal güzellikleriyle, özgünlüğünü koruyan, üreten, yaşayan yıldız; Yeşil Savur.

Alana yönelik sürdürülebilir koruma anlayışını tesis etmek amacıyla geliştirilen hedefler şöyle sıralanmıştır:

1. Turizm faaliyetlerini geliştirme açısından Savur ve Dereçi'nin çevre planlamasının çeşitli projeler aracılığıyla gerçekleştirilmesi,

2. Savur ve Dereçi'nde evrensel ilkeler de göz önünde bulundurularak, gerçekleştirilecek kazı faaliyetleri ile alandaki kültürel değerlerin ulusal ve uluslararası turizme kaydedilmesi,

3. Alanda ziyaretçi dolanımının kolaylaştırılması,

4. Savur ve Dereçi'nde bulunan yolların Mardin-Midyat-Batman ağı boyunca yeniden yapılandırılması,

5. Somut olmayan kültürel mirasın tespit edilmesi ve korunarak turizme kazandırılması,

6. alanda marka değerine sahip olan kültürel varlıkların evrensel ve ulusal boyutta yeni yöntemlerle sürdürülebilir korunmasını sağlamak,

7. Turizm hizmet tesislerinde sunum kapasitesinin artırılması.(Savur Alan Yönetim Planı, 2016: 237-239).

4.7.14. Mudurnu Kültürel Miras Alanı

4.7.14.1. Coğrafi yapı

Mudurnu ilçesi, Batı Karadeniz Bölgesi'nde, Bolu iline bağlıdır. İl merkezinin güneybatısında, Bolu, Ankara Nallıhan ve Adapazarı- Akyazı olmak üzere üç ayrı yönden gelen karayollarının birleştiği bir yerde konumlanan ilçe merkezi, Bolu'ya 52 km uzaklıktadır. Bolu ve Göynük'ten dağlık ve engebeli bir alanla ayrılmaktadır. İlçe, Ankara ve İstanbul'a yakınlığı nedeniyle turizm açısından oldukça elverişli bir konuma sahiptir.(Nemrut Alan Yönetim Planı, 2014: 8).

4.7.14.2. Yönetim alanının sınırı

Bolu ilinin Mudurnu ilçesi merkez yerleşiminde yer alan Mudurnu Kültürel Miras Yönetim Alanının sınırı, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın 14 Mayıs 2014 tarih ve 71480061-181.3/93658 sayılı kararı ile Mudurnu Kentsel Sit Yönetim Alanı Sınırı resmi adıyla onaylanmıştır. Resmi adından da anlaşılacağı üzere, Yönetim Alanının odağını kentsel

sit alanı oluşturmaktadır. Ancak sit alanını iki yanından sarmalayan Mudurnu Çayı vadisi peyzajının onun ayrılmaz bir parçası ve tamamlayıcısı olduğu gözleminde ve son yıllarda önem kazanan kültürel peyzaj ve tarihi kentsel peyzaj kavramlarından hareketle, Yönetim Alanı daha geniş bir bölgeyi kapsayacak şekilde tanımlanmıştır.(Mudurnu Alan Yönetim Planı, 2014: 5).

4.7.14.3. Yasal statü

Ankara Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulunun 15.01.1991 tarih ve 1609 sayılı kararı ile kuzey girişindeki Müftülük binasından başlayarak Mudurnu yerleşiminin büyük bir kısmı kentsel sit alanı, yerleşiminin batı yakasındaki Hisartepe Mevkii'nde bulunan Mudurnu Kalesi ise I. derece arkeolojik sit alanı ilan edilmiştir. 2011 yılı itibariyle kentsel sit alanında 207 adet konut, 3 çeşme, 1 köprü, 3 hamam, 1 çınar ağacı, 1 mescit, 5 cami (Kanuni Sultan Süleyman, Yıldırım Bayezıd, Hatice Hatun, Asilbey ve Ağaçlarbaşı Camileri), 3 hazire (Abdurrahman Tırsi Baba, Kanuni Sultan Süleyman ve Şeyh İmran Veli Hazireleri) olmak üzere 224 adet tescilli kültür ve tabiat varlığı bulunmaktadır (Mudurnu Alan Yönetim Planı, 2014: 136).

4.7.14.4. Bölgedeki kültür ve tabiat varlıkları

Kaya Evleri, Mudurnu Kalesi (HisarTepe), Arkeolojik Park, Kent içerisindeki Antik Malzemeler, Anıtsal mimari, Camiler ve Mescitler, Yıldırım Bayezıd Camii (Büyük Cami), Kanuni Sultan Süleyman Camii, Ağaçlarbaşı Camii, Seyrancı Camii, Havlu Camii (SinanPaşa Camii), Asil Bey Camii (Musalla Camii), Hatice Hatun Camii, Mezar Yapıları, Halveti Türbesi, Hıdırlık Türbesi, Abdurrahim Tırsi Türbesi (Haziresi), Rufai Tarikatı Türbesi, Doruk Türbe, Şeyh-ül İmran Türbesi, Karaaslan Veli Türbesi, Yıldırım Bayezıd Hamamı, Yukarı Hamam (Yıldız Otel Hamamı), Kaplıca Hamam Kalıntısı (Gürçam Köyü), Kaplıca Hamamı (Babas Kaplıcası), Çeşmeler ve Köprü, Arasta, Eski Elektrik Santrali, Tavukçuluk Mirası, Saat Kulesi, Eski Kaymakamlık Binası (Pertev Naili Boratav Kültür Evi), Kütüphane, Yeni Kaymakamlık Binası (Hükümet Konağı), Kervansaray.(Mudurnu Alan Yönetim Planı, 2014: 25-70).

4.7.14.5. SWOT analizi

Paydaşlarla ortak bir şekilde gerçekleştirilen çalıştay ve grup çalışmalarının neticesinde ortaya atılan her türlü görüş ve öneriler baz alınarak bir SWOT (güçlü, zayıf yönler; fırsat ve tehditler) analizi yapılmış. Yapılan analiz sonucunda paydaşların ortak düşüncelerinin kümelendiği görüşlere yapılan yönetim planında yer verilmiştir. Bu sonuçlar şöyledir:

Tablo 4. 32: Mudurnu Kültürel Miras Alanı Güçlü ve Zayıf Yönleri

GÜÇLÜ YÖNLER	ZAYIF YÖNLER
Korunmuş fiziksel/ kentsel doku, Orman ve doğal çevre, Yıldırım Bayezid Camii vb. anıtlar, meydanlar, Vadi topoğrafyasının oluşturduğu özel kültürel peyzaj, Ankara-İstanbul-Abant konumu, İpek Yolu Havzası bölgesel bütünlüğü, Tarihi dokuda halk yaşıyor olması, Ahi geleneğinin sürüyor olması, Güçlü sosyal doku, samimi ilişkiler, Kırsal faaliyet, meyve-sebze çeşitliliği.	Tarihi yapılarda bakımsızlık, yıpranma, acil onarım ihtiyacı, Tarihi dokuda uyumsuz müdahaleler, görüntü kirliliği, Tarihi yapı onarımlarının yetersiz kalışı, Tarihi yapıların onarımında maddi külfet ve mülkiyet sorunları, Tavuk kümeslerinin kötü kokusu, Sanayi atıkları ve baca gazları, Trafik ve otopark sorunu, Pazaryerinde dağınıklık, karmaşa

Tablo 4. 33: Mudurnu Kültürel Miras Alanı Fırsat ve Tehditler

FIRSATLAR	TEHDİTLER
Halkın kurs vb. eğitim programlarına olan ilgisi, Halkta kültür turizmine olan ilginin artması, Termal tesis yatırımlarının ekonomik getirisi, AİBÜ restorasyon, turizm bölümleri,	Tarihi dokunun yıpranması, yıkılması ve bozulması, Tarihi yapıların terkedilmesi, yeni- eski Mudurnu ayrımı, Termal tesis yatırımlarının yerel dokuya zarar vermesi,

UNESCO Dünya Miras, SOKÜM adaylıkları,
Yavaş kent, sağlıklı kent vb statüleri,
İpek Yolu turizm koridoru stratejileri,
Devam eden ahilik geleneği,
Abant'a yakınlığı

Ahiliğin bozulması, el sanatlarının kaybolması,
Turizmin yerel sosyal dokuya zarar vermesi,
Yerel özelliklere aykırı turistik ürünlerin
gelişmesi.

4.7.14.6. Yönetimin vizyonu ve hedefleri

Yönetim alanı için belirlenen vizyon şu şekilde açıklanmıştır: Özgün kimliğini, tarihi, kültürel ve doğal değerlerini koruyan; sürdürülebilir gelişme ilkeleri doğrultusunda, ekonomisi turizm ve diğer sektörlerle çeşitlendirilerek canlanmış; somut ve somut olmayan kültür mirası ile hak ettiği görünürlüğe ulusal ve uluslararası düzeyde kavuşmuş, marka olmuş ve UNESCO Dünya Mirası olmuş, kısacası Mudurnululuk Bilinci ile Korunmuş ve Kalkınmış Bir Mudurnu (Mudurnu Alan Yönetim Planı, 2014:187).

Mudurnu Kültürel Miras Alanı Yönetim Planı'nda belirtilen hedefler alanda var olduğu anlaşılan ve ele alınması gereken sorun ve fırsat alanlarından yola çıkarak oluşturulmuştur. Hedefler şu şekilde açıklanmıştır:

1. Alan Başkanlığı idari yapılanmasının ve altyapısının tamamlanarak etkin ve sürdürülebilir bir örgütlenme sisteminin kurulması,
2. Mudurnu'nun değerlerinin ulusal ve uluslararası düzeyde ilgili unvanlarla tanınması ve uygun temalarla birlikte anılması,
3. Mudurnu'yu kapsayan veya ilgilendiren üst ölçekli stratejik, imar ve benzeri planlama çalışmalarının Mudurnu Yönetim Alanı Vizyonu ile uyumunun sağlanması,
4. Mudurnu'nun tüm değerlerini kapsayan bir araştırma ve belgeleme programı oluşturulması ve uygulanması,
5. Tarihi yapıların koruma- onarımı ve kullanımı ile yapılı çevrenin iyileştirilmesi ve canlandırılması,

6. Çevre ölçęinde nitelikli düzenlemelerle kamusal açık alanların iyileştirilmesidir.

4.7.15. Nemrut Dağı Alanı

4.7.15.1. Coğrafi konumu

Nemrut Dağı Kültürel Miras Alanı, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde Adıyaman ili, Kâhta ilçesi, Karadut Köyü sınırları içinde yer almaktadır. Alan, Karadut Köyü'nün kuzeyinde ve her kesime hakim bir tepede konumlanmıştır. Alanın en yüksek noktası 2206 m. yükseklikte yer almaktadır. Miras alanı şehir merkezine 77 km. köy merkezine ise 43 km. uzaklıktadır.

Türkiye'deki, Dünya Miras Alanında bulunan değerlerden birisi olarak büyük bir önem taşıyan Nemrut Dağı, Adıyaman'da Arsemia (Eski Kale), Yeni Kale (Eski Kâhta), Karakuş Tümülüsü gibi Kommagene dönemine ait diğer alanlar ve Roma dönemine tarihlenen Cendere Köprüsü ile birlikte önemli turistik çekim merkezlerinin oluşturduğu güzergâhın merkezindedir (Nemrut Alan Yönetim Planı, 2017: 36).

4.7.15.2. Yasal statü

Nemrut Dağı Kültürel Miras Alanı, çevresindeki diğer değerler ile birlikte 13.03.1986 tarihinde, Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulu'nun 2036 sayılı kararı ile tescil edilerek, koruma alanının sınırı belirlenmiştir. Belirlenen bu sınır, Adana Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun 14.07.1992 tarihli 1241 sayılı kararı ile yeniden onaylanmış; bu kurulun alana yönelik gerçekleştirdiği incelemeler neticesinde 08.10.2001 tarih ve 4365 sayılı kararla Nemrut Dağı Kültürel Miras Alanı'nın I. Derece Arkeolojik Sit Alanı olarak sınırları belirlenmiştir (Nemrut Alan Yönetim Planı, 2017: 41).

4.7.15.3. SWOT analizi

Paydaşlarla ortak bir şekilde gerçekleştirilen çalıştay ve grup çalışmalarının neticesinde ortaya atılan her türlü görüş ve öneriler baz alınarak bir SWOT (güçlü, zayıf yönler; fırsat ve tehditler) analizi yapılmış. Yapılan analiz sonucunda paydaşların ortak düşüncelerinin kümelendiği görüşlere yapılan yönetim planında yer verilmiştir. Bu sonuçlar şöyledir:

Tablo 4. 34: Nemrut Dağı Alanı Güçlü ve Zayıf Yönleri

GÜÇLÜ YÖNLER	ZAYIF YÖNLER
Dünya çapında tanınırlığı olan bir turizm merkezine sahip olması,	Gelen ziyaretçilere yönelik konaklama kapasitesinin azlığı,
İl mülki sınırları içerisinde turizm ile ilgili eğitim veren Yüksekokul ve Meslek Yüksek Okulunun varlığı,	Yeme-içme yerleri konusunda hissedilen eksiklik,
Doğal özelliklerinin yanı sıra geleneksel düzeninin de bozulmamış olması.	Ulaşım alanındaki sorunlar,
	Yerel halkın konuya olan ilgisiz tavrı,
	Turizm sektörüne paralel olarak yardımcı sektör azlığı ve düşük gelişmişlik düzeyi.

Tablo 4. 35: Nemrut Dağı Alanı Fırsat ve Tehditler

FIRSATLAR	TEHDİTLER
Eğitim almış turizmcilerin bulunması,	İlin yeterince tanınmaması/ tanıtılmaması,
Mevcut turizm işletmelerinin geliştirilebilir ve çeşitlenebilir olması.	Yeterli desteğin alınmaması,
	Ekonomik düzeyde gelişmemiş il olması.

4.7.15.4. Alanın dünya miras listesine giriş kriterleri bakımından değerlendirilmesi

Alanın listeye girişi kapsamında şekil verilen alan yönetim planında, belirlenen özgün değerler ve nitelikler bağlamında kriter I, III ve IV. başlıklar karşılık bulmuştur.

Kriter 1:

Kommagene I. Antiochos'un mezarı eşsiz bir sanatsal başarıdır. Nemrut Dağı doğal sit alanının peyzajı, Helenistik dönemin en devasa girişimlerinden biridir. (Kullanılan taş blokların bir kısmı dokuz tona kadar çıkmaktadır.)

Kriter 3:

Nemrut Dağ'ın mezarı veya Hierothestion'u, Kommagene Krallığı'nın medeniyetine eşsiz tanıklık etmektedir. I. Antiochos, babası Mithridates tarafından Darius'un soyundan ve annesi Laodice tarafından İskender'in soyundan gelen bu anıtta temsil edilmektedir. Bu yarı efsanevi soy, hem Doğu'nun hem de Batı'nın güçlerinden bağımsız kalmaya çalışan bir hanedanın hırsını şecere terimleriyle tercüme eder.

Kriter 4:

Nemrut Dağ'daki tümülüs, Karakuş ve Eski Kahta'daki mezarlardan çok çok orijinal bir panteonun liberal senkretizmi aracılığıyla önemli, tarihi bir dönemi göstermektedir. Zeus'un Oromasdes (İran tanrısı Ahuramazda) ile Herakles'in Artagnes (İran tanrısı Verathragna) ile asimilasyonu, heykel ve kabartmalardaki Yunan, Pers ve Anadolu estetiğinin samimi bir karışımında sanatsal karşılığını bulur (UNESCO, 2021).

4.7.15.5. Yönetimin vizyonu ve temel hedefleri

Gerekli çalışmalar neticesinde alana yönelik geliştirilen yönetim planı kapsamında belirlenen vizyon şu şekilde ifade edilmiştir: Doğu'yla Batı'yı, doğayla yapıyı, yerelle dünyayı buluşturan Kommagene'nin izini sürmek (Nemrut Alan Yönetim Planı, 2017: 488)

Alana yönelik gerçekleştirilecek koruma faaliyetlerinin başarıya ulaşması için belirlenen hedefler şu üç başlık altında özetlenmiştir:

1. Tarihi, kültürel ve doğal ortamlarda koruma ve bakım çalışmalarının en etkili şekilde gerçekleştirilmesi,
2. Kültürel turizmi merkezine alan sürdürülebilir bir kalkınma anlayışı,
3. bölgede bulunan diğer ekonomik alanları da içine alan bir gelişim programıdır (Nemrut Alan Yönetim Planı, 2017: 490).

4.7.16. Yesemek Taş Ocağı ve Heykel Atölyesi

4.7.16.1. Konum ve coğrafi Yapı

Yesemek Taş Ocağı, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde Gaziantep iline bağlı İslahiye ilçesi sınırları içerisinde yer almaktadır. İslahiye, Gaziantep'in batı ucundaki ilçesi konumunda olup doğusunda Kilis, batısında Osmaniye, güneyinde Hatay illeri ve kuzeyinde Nurdağı ilçesi ile komşu durumundadır. İlçe Gaziantep İl merkezine 100 km, Osmaniye ve Hatay'a 105 km, Kilis'e ise 81 km mesafededir. İslahiye Suriye ülke sınırlarına da oldukça yakın konumda yer almaktadır. Maydan Akbis Sınır Kapısı İslahiye ilçe sınırları içerisinde kalmakla birlikte günümüzde sınır geçişlerine kapatılmıştır(Yesemek Taş Ocağı Alan Yönetim Planı, 2020: 7).

4.7.16.2. Alanın kısa tarihi ve yasal statüsü

Yesemek'in bulunduğu İslahiye bölgesi M.Ö. 1850-1200 yılları arasını kapsayan Hitit İmparatorluk Dönemi krallarından I. Şuppiluliuma tarafından MÖ. 1375-1345 döneminde Hitit İmparatorluğu'nun hakimiyeti altına girmiştir. Bu dönemde İslahiye Bölgesi ve çevresinde Hurri kavminin yaşadığı bilinmekle beraber Luwi kavminin de bu bölgede yaşadığı tespit edilmiştir. Taş Ocağı ve Heykel Atölyesinin bu dönemde faaliyete geçtiği ve atölyede Hurri ustaların çalıştığı tahmin edilmektedir.

Yönetim alanı sınırları, 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kanunu ve ilgili yönetmelik hükümlerine göre 1.Derece Arkeolojik Sit Alanı olarak ilan edilmiştir. Yesemek Taş Ocağı ve Heykel Atölyesi ile Yesemek Höyük 1.Derece Arkeolojik Sit Alanları ve bu sit alanlarıyla etkileşime sahip tampon bölgesinden oluşmaktadır (Yesemek Alan Yönetim Planı, 2020: 37-58).

4.7.16.3. Alanın dünya miras listesi kriterleri bakımından değerlendirilmesi

Yesemek Taş Ocağı ve Heykel Atölyesi'nin UNESCO Dünya Miras Listesi başvuru dosyası hazırlanırken başvuru kriterlerinden olan II ve III nolu kriterler esas alınmıştır.

Kriter 2:

Yesemek'teki eserlerin birçoğu kullanıldığı amaç bakımından Hitit Geleneksel Mimari özellikleri gösteren kent yapıları ve tapınak alanlarından meydana gelmektedir. Yapılan

araştırmalar neticesinde Yesemek'te heykeltıraşlık eseri ve mimari unsurların Hitit İmparatorluk Dönemi'ne ait bir Hitit şehrinin inşasında kullanılmak üzere üretildiği sonucuna ulaşılmıştır. Alanda bu şekilde daha çok sayıda eserin varlığı Yesemek'te bir Hitit şehrini işaret eden güçlü bulgular olarak değerlendirilmiştir. Bu bakımdan alanda devam edecek araştırmalardan elde edilecek diğer bulgulara göre, Yesemek'teki Hitit şehrinin varlığı mimarlık, teknoloji ve anıtsal özellikleri bakımından II nolu kriteri tam olarak karşılayabileceği belirtilmiştir.

Kriter 3:

Yesemek, araştırmalara göre tespiti yapılacak işlevi üzerinden zenginleştirilebilir durumdadır. Bu kriterin vurgusu aynı zamanda alanın tarihlemesi, faaliyet süresi ve kapanma nedeninin tespitine göre güçlendirilebilecektir (Yesemek Alan Yönetim Planı, 2020: 93).

4.7.16.4. SWOT analizi

Paydaşlarla ortak bir şekilde gerçekleştirilen çalıştay ve grup çalışmalarının neticesinde ortaya atılan her türlü görüş ve öneriler baz alınarak bir SWOT (güçlü, zayıf yönler; fırsat ve tehditler) analizi yapılmış. Yapılan analiz sonucunda paydaşların ortak düşüncelerinin kümelendiği görüşlere yapılan yönetim planında yer verilmiştir. Bu sonuçlar şöyledir:

Tablo 4. 36: Yesemek Taş Ocağı ve Heykel Atölyesi Güçlü ve Zayıf Yönleri

GÜÇLÜ YÖNLER	ZAYIF YÖNLER
Yerel yönetim kurum ve kuruluşlarının alana yönelik faaliyetlere birinci derecede destek vermeler,	Geçmiş dönemde tespit edilen eserlerin bazılarının konumlarının değiştirilmiş olması,
KUDEB personelinin alan yönetimi konusunda yetkin olması,	Alana özel oto ya da tur otobüsleri ile gelen ziyaretçiler için otopark düzenlemesinin yetersiz olması,
Gaziantep Üniversitesi'nin alan için araştırma ve kazı projeleri girişimlerinin olması.	Alanın gelir getirici işletme faaliyetlerinin olmaması,
	Yesemek halkının koruma ve turizm faaliyetleri konusunda yeterince bilinçli olmaması.

Tablo 4. 37: Yesemek Taş Ocağı ve Heykel Atölyesi Fırsat ve Tehditler

FIRSATLAR	TEHDİTLER
Ulusal ve uluslararası kapsamda akademi ve sivil toplum çevrelerinin alana ilgilerinin olması,	Alan ve yakın çevresindeki DSİ faaliyetlerinin bölgenin iklim yapısını değiştirebilecek nitelikte olması,
GAP Bölge Başkanlığı İdaresi tarafından Mezopotamya-Destansı Topraklar turizm markasının hayata geçirilmesi,	Kaçak kazı ve definecilik faaliyetlerinin sürmesi,
Yönetim alanı turizm faaliyetlerinin Yesemek halkına alternatif gelir kaynağı yaratabilecek olması.	Turizm acentelerini büyük çoğunluğunun müzeyi turistik gezi turlarının dışında tutması,
	Alanda yürütülecek kazı ve araştırma faaliyetleri için gerekli mali kaynakların temin edilmesi noktasında bürokratik zorluklar ve engellerin olması.

4.7.16.5. Yönetimin vizyonu ve hedefleri

Yesemek'in miras değeri ve turizm potansiyelinin koruma, araştırma ve gelişiminin bütünselleştirildiği Yesemek alan yönetim planı vizyonu şu şekilde açıklanmıştır: Hitit imparatorluk tarihinin sanatsal birikimini ortaya çıkaracak bilimsel araştırma örgütlenmesine dayalı olarak sürdürülebilir bir şekilde korunan ve kontrollü bir şekilde tanıtılan bir alan olarak Yesemek (Yesemek Alan Yönetim Planı, 2020: 149).

Alanda kalıcı başarı yakalamak adına, yine alanın gelişim ve korunmasına uygun belirlenen hedefler şu şekilde belirlenmiştir:

1. Öğrenen, yenilikçi ve kendini yeniden üreten bir plan uygulama sürecinin gerçekleştirilmesi,
2. Yönetim planı paydaşları iletişim ve etkileşiminin sürekliliğinin sağlanarak karar alma ve uygulama sürecinin katılımcı bir yöntemle yürütülmesi,
3. Yesemek alan yönetiminin kurumsal kapasitesinin geliştirilmesi,
4. Alandaki eserlerin özgün değerleri esas alınarak korunması,

5. Miras alanı ve Yesemek yerleşimi etkileşim alanında fiziksel çevre kalite ve niteliğinin arttırılması,

6. Kırsal turizm kapasitesinin geliştirilmesi yoluyla Yesemek'in sosyoekonomik gelişimine katkıda bulunulması,

7. Alanın ulaşım ve dolaşımının ulaşım ana planı mantığı çerçevesinde iyileştirilmesidir.

BEŞİNCİ BÖLÜM: PRIENE ANTİK KENTİ

Bu bölümde çalışmanın konusunu oluşturan Priene Antik Kenti sahip olduğu yapılarıyla birlikte detaylı bir biçimde incelenecektir. Alanın mevcut durumu göz önünde bulundurularak SWOT analizi gerçekleştirilecektir. Elde edilen veriler ışığında ise alana yönelik bir eylem planı önerisi geliştirilecektir.

5.1. Alanın Tanımı

Priene, Samsun Dağı'nın güney yamacında, Söke ilçesinin 15 km güneybatısına kurulmuş önemli antik kentlerden biridir. 370 m. yükseklikte sarp bir kaya üzerine kurulması saldırılara karşı koymada avantaj sağlamıştır. Ayrıca yüksek bir yerde olması kentin farklı yönlerden de görülebilmesine imkan sağlamaktadır. Miletos gibi İyon Birliği'nin bir üyesi olduğu kabul edilen Priene hakkındaki ilk bilgilere ise M.Ö. 7. yüzyıl ortalarında antik kaynaklarda rastlanmaktadır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2021).

Kentin en önemli yapıları arasında Demeter Tapınağı, Athena Tapınağı, tiyatro, agora, Zeus Tapınağı, bouleuterion, Yukarı Gymnasion, Aşağı Gymnasion, Mısır Tapınağı, Büyük İskender'in evi, Bizans kilisesi, akropol ve konut alanları sayılabilir. 5000 kişilik kapasiteye sahip tiyatro M.Ö. 350 yılında inşa edilmiştir. Tanrıça Athena için kentin en hakim yerine yapılan tapınağın önünde Athena'nın altın ve fildişinden yapılan heykeli yer almaktaydı. Tapınak sunağının günümüzde yalnız bir bölümü ayakta durmaktadır (KTB, 2021).

Yabancı kaynaklarda çok sık karşılaşılan bir terim olan yönetim planı Türkiye'nin korunacak değerleri açısından yeni yeni şekillenen bir terimdir. UNESCO'nun Dünya Mirası Listesi'ne aldığı ve ya alacağı yapılar için böyle bir plan oluşturulmasını şart koşması Türk yetkilileri bu alanda düzenleme yapmaya sevk etti. 2004 yılında çıkarılan 5226 sayılı yasayla bu alanlardaki yönetimin planlanmasına yönelik tanım yapılmış oldu. 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun 3. maddesinde bu alanlardaki yönetimin alanı ve planı tanımlanmıştır. Yönetim alanı, sit alanları, ören yerleri ve etkileşim sahalarının doğal bütünlüğü içerisinde etkin bir şekilde korunması, yaşatılması, değerlendirilmesi, belli bir vizyon ve tema etrafında geliştirilmesi, toplumun kültürel ve eğitsel ihtiyaçlarıyla buluşturulması amacıyla, planlama ve koruma konusunda yetkili merkezi ve yerel idareler ile sivil toplum kuruluşları arasında eşgüdümü sağlamak için oluşturulan ve sınırları ilgili idarelerin görüşleri alınarak Bakanlıkça belirlenen yerlerdik şeklinde sunulmaktadır(Resmi

Gazete, 1983). Yönetim planı için ise, yönetim alanının korunmasını, yaşatılmasını değerlendirilmesini sağlamak amacıyla işletme projesini, kazı planı ve çevre düzenleme projesi veya koruma amaçlı imar planını dikkate alarak oluşturulan koruma ve gelişim projesinin, yıllık ve beş yıllık uygulama etaplarını ve bütçesini de gösteren, her beş yılda bir gözden geçirilen planlardır.(Resmi Gazete, 1983).

Priene Antik Kenti'nin Türkiye'den UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesi'ne kabul edilen 7 alandan biri olması bu kavramların alan için önemini daha da arttırmaktadır. Kalıcı listeye girebilmek adına gerekli çalışmaların yürütülmesi, planlamaların ve bu planlamalara yol gösterecek değerlendirilmelerin yapılması gerek alanın geleceği gerekse de Türk turizmi ve değerleri açısından hayati önem taşımaktadır.

5.2. Alanın Jeolojik ve Coğrafik Özellikleri

Antik kente ait tarihi gelişmelere ve oluşumlara değinilecektir.

5.2.1. Alanın Genel Tarihçesi

Priene antik kenti günümüzde Didim-Güllübahçe yolu üzerinde, Mykale (Samsun) Dağı'nın güney eteklerinde bulunmaktadır. Priene; şehir devletlerinin dış tehditlere karşı bir arada bulunmasına olanak sağlayan İyon Birliği'nin bir üyesiydi. Priene dışındaki birliğe üye diğer kentler: Miletos, Myous, Ephesos, Kolophon, Lebedos, Teos, Klazomenai, Phokaia, Khios, Erythrai ve Samos (Sevin, 2007: 82). Bu birliğin meydana getirdikleri dini ve siyasi birliğin toplantı merkezi Panionion, Prienne'nin sınırları içerisinde kaldığından buradaki toplantı ve törenler Prieneliler tarafından yönetiliyordu. Bu da kentin önemini arttırıyordu. Ayrıca M.Ö. 500 yıllarında Priene'ye ait olduğu bilinen gümüş altın alaşımı sikke birliğe üye olan Klazomenai'da bulunmuştur. Üstünde Athena'nın başı olduğundan birliğe üye olduğunun bir diğer önemli kanıtı olarak gösterilmiştir. İlk olarak Milet şehrine yakın bir yarımada üzerinde iki limanı olan bir şehir olarak kurulan Priene'nin bu ilk yerleşiminin nerede olduğu belli değildir (Anonim, T.Y., Priene.net).

Antik dönemden bugüne kadar gelen anlatımlara göre şehir İonia'ya göç eden kolonistler tarafından kurulmuştur. Atina'nın efsane kurucusu Kodros'un oğlu Aepytos ise liderleriydi. Ancak bu liderlik konusunda farklı varsayımlarda bulunmaktadır. Bunlardan biri Amazon Kraliçeleri tarafından kurulduğu iken; bir diğeri Eski Mısır başkenti Thebesli

Philotas tarafından kurulduğudur. Bu sebepten yola çıkılarak Priene'nin tarih boyunca hep Atina'ya bağlı kaldığı varsayılmıştır. Kentin adı Luwi-Pelasgos dilindeki Pura-Pria –Hisar-sözcüğü ile wana-ana –sal yöresi- takısından oluştuğu sanılmaktadır. Yani Hisar Yurdu anlamına gelmektedir. Antik çağın yedi bilgesinden biri sayılan filozof ve hukukçu daha sonraları Kapadokya bölgesinde karşımıza çıkacak olan Bias M.Ö. 6.yy.'da Priene'de yaşamıştır. Hatta Heredotos'un Historiası'nda Prieneli Bias olarak geçmektedir. (Diğer bilginler: Miletli Thales, Giritli Epimenides, Atinalı Solon, Spartalı Khilon, Korintli Periandros ve Syralı Pherekydes). Bias, hayatı boyunca adaleti her şeyin üstünde tutmuştur. Yaşadığı dönemde yasaları derleyen, sonsuz mutluluğun yollarını anlatmaya çalışmış bir bilge olmuştur. Onun yaşadığı dönemde söylenmeye başlanan “Adalet istiyorsan, Priene'ye git” sözü uzun yıllar kullanılmaya devam etmiştir. Kendisine bilgelik nişanı olarak verilen üç ayaklı sehpayı “Bilgelik tanrılara yakışan bir unvandır. Onu hakeden Apollon'dur, ben bir ölümlü olarak adaletli bir adam diye anılmak isterim” diyerek kabul etmemiştir (Anonim, T.Y. Didim Rehberi).

Zamanında 4-5 bin kişilik bir nüfusa sahip küçük bir şehir olduğu bilinen Priene'ye M.Ö. 645-546 yıllarında Lidyalılar hakim olmuştur. Bu zaman diliminde Lidya Krallığı'nın kurallarına göre yönetilmişlerdir. Daha sonra M.Ö. 545 yıllarında Pers Kralı Cyrus'un şehre saldırması üzerine tamamen yakılıp yıkılmış ve yerli halk köleleştirilmiştir. Ayrıca kent de Büyük İskender, Bergama Krallığı ve Romalıların da egemenliği görülmüştür.

Günümüzden 2000 yıl önce Söke Ovası'nın tamamen bir deniz ve Bafa Gölü'nün de bir koy zamanlarda Antik dönemin en güzel kentlerinden biri olan Priene denizcilikle de uğraşmışlardır. Kuruluşunda da bahsi geçen iki büyük limana sahip olmuştur. Güneyinde yer alan Naulochos Limanı en büyüğüdür (Tokgöz, 2011: 97). M.Ö. 494 yılında Perslere karşı gelişen İyon ayaklanmasına 12 gemi ile destek vermiştir. Lade Deniz Savaşı sonunda İyon donanması yenilgiye uğrayınca Milet ve Didyma gibi Priene Kenti de yakılıp yıkılmıştır. Priene için bu zorlu dönem pek uzun sürmez ve Atinalılar ile Spartalılar güç birliği yaparak M.Ö. 479'da Pers donanmasını yakıp yıkmışlardır. Bu zaferin ardından da Atinalıların lideri olduğu Attika Delos Deniz Birliği M.Ö. 477 yılında kurulmuştur. Priene'nin M.Ö. 4.yy' ın ortalarına kadar Atina'nın etkisinde kaldığı da bilinmektedir.

Perslilerin Büyük İskender tarafından bozguna uğratılması büyük sınırlara ulaşacak olan Helen Dönemini başlatmıştır. İskender İyon Birliği'ndeki şehirlere özerklik verip onları Perslilere ödedikleri ağır vergi yüklerinden kurtarmıştır. Priene'de bir dönem yaşamış olan

İskender burada Athena Tapınağı'nın inşası için maddi açıdan büyük yardımda bulunmuştur. Ölümüyle birlikte Priene, Batlamyos ve Selevkos Krallıkları ile Bergama Krallığı'nın denetimine geçmiştir. Bergama Kralı II. Attalos'un ölümüyle birlikte vasiyeti üzerine sahip olduğu topraklar Roma İmparatorluğu'na geçmiştir. Bunun sonucunda Priene kenti M.Ö. 129 yıllarında Küçük Asya'daki Roma haline gelmiştir. M.Ö. 1. yüzyıl Anadolu'da ekonomik açıdan bir gerileme dönemidir. Mitridat Savaşları, korsan saldırıları vb. gibi birçok yıkıcı etki nedeniyle Priene Kötü etkilenmiştir. Bizans döneminden, imparatorluk düşene kadarki zaman diliminde kent Psikoposluk merkezi haline gelerek tekrardan önem kazanmıştır (İbci, 2017 Arkeopolis).

Menderes nehrinin yavaş yavaş denizi doldurması sonucu bugün denizden epey uzaklaş olan Priene şehrinin M.Ö. 350 dolaylarında yeniden inşa edildiği üzerine güçlü inanışlar vardır. Ancak bu yeniden kurulan şehir artık onu konum olarak önemli kılan bir limana sahip değildir. Şehir planlamasında Hippodamus'un grid (ızgara) modeli kullanılmıştır. Şehir üç ana kapıya sahiptir. Bunlardan biri batıda diğer ikisi şehrin doğusundadır. Tiyatro Caddesi'nin kuzeydoğusunda bulunan Batı Kapısı Priene şehrinin ana kapısıdır. Şehrin su ihtiyacı Mykale (Samsun) Dağı'na ait kaynaklardan sağlanmıştır. Şehrin kuzeydoğusunda yapılandırılmış su depolarına yapılan su kemerleri ile su taşınmıştır. Şehirdeki çeşmelere ise su kilden yapılmış borular aracılığıyla dağıtılmıştır. Kentte yapılan son inşaa ise Türklere karşı M.S. 13. yüzyılda yapılan kale olmuştur. Daha sonra kent Türkler tarafından ele geçirilmiştir, ancak su kaynaklarının bitmesi, bataklık olan çevre ve depremlerden dolayı kent çoktan terkedilmiştir (İbci, 2017, Arkeopolis).

5.3. Kazı Çalışmaları

Priene kenti, üzerinde insan yaşamının bitmesinden yaklaşık dört asır sonrasında 1673 yılında İzmir'den gelen bir grup tüccar tarafından yeniden keşfedilmiştir. Bu keşif o dönemde bulunan kalıntıların Priene olarak tanımlanmasına sebep olmuştur. Bu geziye katılan kişilerden olan Salter ve Pickering 1682 yılında yayınlanan G. Wheler'in Yunanistan'a Bir Seyahat (A Journey in Greece) adlı kitabında Priene ile ilgili notlarını paylaşmışlardır (Anonim, Bursa Uludağ Üniversitesi, 2021).

İlerleyen zamanlarda ise arkeolojik alana ilişkin araştırmaların yapılması antik yazarların etkisinde kalan birkaç tarihe meraklı kişiler tarafından devam ettirilmiştir. En büyük ilgiyi ünlü mimar Pytheos'un eseri olan Athena Tapınağı çekmiştir. Bu tapınağın ünlü

mimara ait olduğu ise Vitruvius'un Mimarlık Üzerine On Kitap adlı eserde bahsi geçmektedir. Tapınağı ilişkin ilk çalışmalar 18.yüzyılda İngiltere tarafından gerçekleştirilmiştir. Amaçları, var olan Yunan klasiğini benimseyen alanlara yön verecek orijinal mimari alanlar bulmaktır (Anonim, Bursa Uludağ Üniversitesi, 2021).

Ünlü İngiliz seyyah R. Wood ve arkadaşları 1750 yılında Priene'nin görülebilen kalıntılarını inceleme fırsatı bulmuşlardır. Bu incelemeler neticesinde Wood birtakım notlar alıp, alana yönelik eskizler hazırlamıştır. Bu çizimlere dayanarak İtalyan teknik ressamı Giovanni Battista Athena Tapınağı'nın ilk rekonstrüksiyonlarını hazırlamıştır (Anonim, Bursa Uludağ Üniversitesi, 2021).

Londra'daki Society of Dilettantio başkanlığında alana 1764 ve 1811 yıllarında iki kez araştırma ekibi gönderilmiştir. Bu ekibin elde ettiğı araştırma sonuçları ise 1769 ve 1821 yıllarında Ionian Antiquities adlı bantlar aracılığıyla birkaç ciltte yayımlanmıştır. Özellikle son kitapta ilk kent planı, Athena Tapınağı üzerine birçok çizime yer verilirken aynı zamanda agoradan da bazı bölümlere yer verilmiştir (Anonim, Bursa Uludağ Üniversitesi, 2021).

1868 ve 1869 yılları arasında Dilettanti adına R. Popplewell Pullan ilk kazı çalışmalarını yönetmiştir. Yapılan bu kazılarda ele geçirilen önemli birtakım heykeller, küçük buluntular British Museum'a taşınmıştır. Bu kazı çalışmasına ait raporlara Ionian Antiquities 4.cildinde yer verilmiştir. Oliver Rayet ve Albert Thomas 1873 yılında Athena Tapınağı'nı inceleyip araştırmışlardır. Bu araştırmacılar tarafından kaleme alınan Milet et le Golfe Latmique II isimli yayında yapıya yönelik ilk fotoğraflar basılmış, renkli levhalarla tapınağın rekonstrüksiyonları gösterilmiştir (Anonim, Bursa Uludağ Üniversitesi, 2021).

Dönemin İzmir'deki Berlin Kraliyet Müzeleri İstasyonu'nun müdürü olan Carl Humann 1894 yılında Priene'ye bir ziyaret gerçekleştirmiş ve yaptığı incelemeler neticesinde Osmanlı İmparatorluğu'ndan alana yönelik kazı faaliyetinde bulunmak için talepte bulunmuştur. Onay verildikten sonrada Söke'de alana giden yol iyileştirilmiş ve bugün hala kullanılan kazı evi inşaa edilmiştir (Anonim, Bursa Uludağ Üniversitesi, 2021).

Humann 1895 yılından vefatı 1896 yılına kadar çalışmalara liderlik etmiş, daha sonra ise kazı başkanlığını Theodor Wiegand devralmıştır. Yapılan kazı faaliyetleri sonucunda Hellenistik dönemin özelliklerini kendinde barındıran küçük ve neredeyse hiç bozulmamış olan kent ortaya çıkartılmıştır. Bu zamanın bir yerden sonra uğramadığı küçük kente Wiegand Anadolu'nun Pompeii'si şeklinde bir tanımlama getirmiştir. Nitekim Vezüv'ün patlamasıyla

birlikte Pompeii’de de adeta zaman durmuş gibiydi ve günümüze kadar ulaşabilmişti (Anonim, Bursa Uludağ Üniversitesi, 2021).

Yapılan kazı çalışmalarında kente ait şu kısımlar büyük ölçüde gün yüzüne çıkarılmıştı:

- Kamusal alanlarla birlikte kutsal alanlar ve tüm kent merkezi
- Kentteki konut alanları

Yapılan bu kazı faaliyetleri neticesinde elde edilen kalıntılar ikiye bir oranında İstanbul Arkeoloji Müzesi ile Berlin Kraliyet Müzesi arasında paylaşılmıştır. Antik kent de yürütülen bu ilk Alman kazı faaliyetlerinin sonuçları şu başlı konular şeklinde yayımlanmıştır:

- 1904 yılında yayımlanan Wiegand ve Schrader’in, Priene. Ergebnisse der Ausgrabungen und Untersuchungen in den Jahren 1895-1898 adlı eseri detaylı bir ön kazı raporu şeklindedir.
- Yapılan kazı faaliyetlerinde bulunan yazıtlar ve kente yönelik bilgi veren antik kaynaklar, 1906 yılında Inschriften von Priene adlı bantta yayımlanmıştır.
- 1927 yılında Die Münzen von Priene adlı eserinde Kurt Regling kente ait sikkeleri bilim dünyasına tanıtmıştır (Anonim, Bursa Uludağ Üniversitesi, 2021).

Bu faaliyetlerin ardından 1911 ve 1912 yıllarında Armin von Gerkan, tiyatroya yönelik araştırmalar yapmış, yapıyı birkaç sondaj ile destekleyip dikkatli bir çalışma neticesinde incelemelerine dayanarak detaylı bir eseri 1921 yılında ortaya çıkarmıştır. Fritz Krischen, 1912 ve 1913 yıllarında kentin surlarına ve aşağı gymnasiuma yönelik incelemelerde bulunmuştur. Elde ettiği sonuçları ise 1924 yılında makale şeklinde bilim dünyasına sunmuştur (Anonim, Bursa Uludağ Üniversitesi, 2021).

1965 yılında alanın turizm açısından değerlendirilmesi için Türkiye’deki yetkililer Athena Tapınağı’nın bugünde ayakta duran beş sütununu ayağa kaldırmak için bir müteahhit ile ortak bir çalışma yürütmüşler ve bu faaliyet sırasında orijinalde birbirine ait olmayan parçalar birleştirilmiş ve bazı kısımlar eksik kalmıştır. Ancak bu bilgi Milet Müze yetkililerine sorulmuş ve doğrulanmamıştır. 1977 ve 1982 yıllarında mimarlar Wolfgang Müller-Wiener ve Wolf Koenigs, antik kentin araştırılmasını Alman Arkeoloji Enstitüsü İstanbul Şubesi’nin programına dahil etmişler ve Athena Tapınağı’nda detaylı bir çalışma yürütmüşlerdir. Bu yapılan çalışmaların amacı Priene’nin kuruluşu M.Ö. 4. Yüzyıldan

itibaren terkedilişi olan M.S. 13. Yüzyıla değin zaman aralığındaki değışimini ve onu oluşturup geliştiren dinamikleri araştırıp bulmaktır (Anonim, Bursa Uludağ Üniversitesi, 2021).

Ünlü mimarlık tarihçileri Wolfram Hoepfner ve Ernst-Ludwig Schwandner 1986 yılında yayınladıkları ve Geç Klasik ile Hellenistik dönemdeki konut mimarisi üzerine geliştirdikleri teorileri için Priene’yi önemli bir örnek olarak görmüşlerdir. Onlara göre kentteki konutların sürekli ve aynı büyüklükte olması vatandaşlar arası eşitliğin kent planlamasına da yansıdığıının bir kanıtı niteliğinde olmuştur. 1990 ve 1997 yılları arasında Koenigs Alman Arkeoloji Enstitüsü ve Münih Teknik Üniversitesi adına alandaki Athena Tapınağı’na yönelik araştırma faaliyetlerine devam etmişler ve zamanla bu faaliyet alanı agorayı, Asklepios Tapınağı’nı, tiyatro ve büyük kiliseyi de içine almıştır (Anonim, Bursa Uludağ Üniversitesi, 2021).

Tüm bu çalışmalar sürdürülürken, kent yolları iyileştirilmeye başlanmış, tiyatroda, bouleuterionda, Asklepios Tapınağı’nda ve kilisede anastylosis (kısmi onarım) çalışmaları da yapılmıştır. Bu onarım ve sağlamlaştırma faaliyetleri bugün hala devam etmektedir. Amaç antik kent kalıntılarının korunması ve ziyaretçilerin anlayabileceği eski formlarına olabildiğince en iyi şekilde kavuşturulmasıdır. Antik kente yönelik 1998 yılında Almanca ve İngilizce başta olmak üzere, daha sonra 2000 yılında Türkçe olarak basılan Küçük Asya’nın Pompeii’si: Priene Rehberi, adlı kitap Frank Rumscheild tarafından oluşturulmuştur. 1998 yılından 2013 yılına kadar alandaki kazı ve araştırmalar Frankfurt Goethe Üniversitesi’nden Prof. Dr. Wulf Raeck’in önderliğinde gerçekleştirilmiştir (Anonim, Bursa Uludağ Üniversitesi, 2021).

1999 yılından itibaren Alman Bilimsel Araştırma Cemiyeti (DFG) tarafından finanse edilen Antik Priene’de Kentsel Gelişim ve Yaşam Şartları/Koşulları adlı projeye başlanılmıştır. Çalışmaya yön verecek öncelikli amaçlar şu şekilde sıralanmıştır:

- M.Ö. 4. yüzyılda Yeni Priene’nin kuruluş safhasının kent planı konusundaki tartışmalı soruların açıklığa kavuşturulması.
- Kentsel Gelişim: Eski Alman Kazıları tarafından ortaya çıkartılan yapıların tarihlenmesi birçok durumda kesin değildir; planlar geniş yayılım alanına sahip durumları tam kapsamamaktadır. Özellikle kentin Roma İmparatorluk Dönemi ve geç antik dönem yerleşim tarihi hakkında hemen hemen hiç bir şey bilinmemektedir.

- Alt Yapı: Kentin su temini ve atık su yapılarının detaylı araştırması bu yapıların tarihlemesi konusunda fikir verecek şekilde ele alınmalıdır. Eski kazı yayını bu noktada hemen hemen hiç bilgi vermemektedir.
- Priene'deki yaşam şartları konusunda epigrafik ve arkeolojik araştırmalarla ortaya konan bilgiler arkeobotanik ve arkeozoolojik araştırmalarıyla tamamlanmalıdır (Anonim, Bursa Uludağ Üniversitesi, 2021).

2012 yılından itibaren Alman kazı ekibi ile Uludağ Üniversitesi Arkeoloji Bölümü bilimsel bir birliktelik ile alana yönelik çalışmalara devam etmişlerdir. Bu işbirliği sayesinde agoranın batısında yer alan ve “Gıda Pazarı veya Et ve Balık Pazarı” olarak adlandırılan alan Uludağ Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri birimi tarafından desteklenen bir proje kapsamında araştırılmıştır. 2014 – 2018 yılları arasında Priene’de, Milet Müze Müdürlüğü başkanlığında, Bursa Uludağ ve Frankfurt Goethe Üniversitesi’nden ekiplerin katılımıyla kazı ve araştırmalara devam edilmiştir.

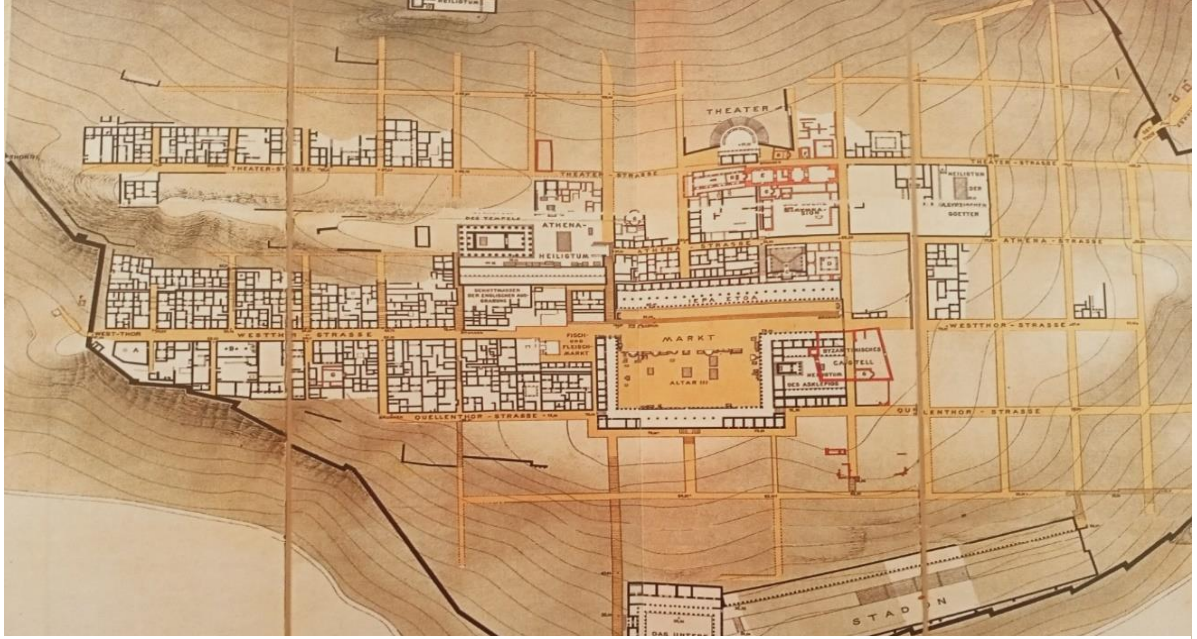
2018 yılından itibaren ise Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın onayıyla Bursa Uludağ Üniversitesi’nden Prof. Dr. İbrahim Hakan Mert önderliğindeki kazı ekibi alana yönelik kazı, araştırma ve onarım faaliyetlerini sürdürmektedir. Bu dönemde gerçekleştirilen ve devam edilen faaliyetlerin esas amacı ise daha önceden üzerinde sistemli bir çalışmanın gerçekleştirilmediği nekropol alanlarının araştırılması ile kente yönelik gerçekleştirilecek kısmı onarım ile restorasyon çalışmalarının gerçekleştirilmesidir. Ayrıca bu yeni dönem çalışmaları ile birlikte Priene 2018 yılında UNESCO Dünya Kültür Mirası Geçici Listesine alınmıştır. Kentin asıl listeye girmesi için Söke Kaymakamlığı, Söke Belediyesi ve çeşitli sivil toplum kuruluşları ile birlikte çalışmalar devam etmektedir (Anonim, Bursa Uludağ Üniversitesi, 2021).

5.4. Kent Planlaması

Kent, Miletli Hippodamos’un grid (ızgara) planı kullanılarak oluşturulmuştur. Bu plana göre sokaklar birbirini dik biçimde kesmektedir. Hippodamos Mykale (Samsun) dağı eteklerine satranç tahtasına benzer bir planda bu şehri inşaa etmiştir. Kent plan dahilinde Mykale dağına yaslandırılmış, surlarda testere biçiminde şekillendirilmiştir. Surlar üzerinde doğu, batı ve güney yönlerinde üç adet kapı yerleştirilmiştir. Kentin altı ana caddesi ve bu caddeleri dik bir biçimde kesen ara sokaklar mevcuttur. Bu plana göre satranç tahtası formunda bir kent yapısı elde edilmiş ve her bir karesel alana da insula denilmiştir. Bir

insulannın içine sekiz adet ev inşa edilmiştir. Hippodamos'un oluşturduğu bu kent planı bugünkü fonksiyonel şehir planlamacılığına karşılık gelmektedir. Bu oluşturulan plan bugün birçok kentin yapılanmasında örnek alınmıştır: Manhattan, New York, Pire, İskenderiye (Göksu, 2016: 2).

Hippodamos'un böyle bir planlama modeli geliştirmesindeki en büyük etken Atina'da ortaya çıkan demokrasi(!) olmuştur. Atina'da ortaya çıkan sözde eşitliği benimseyen

Harita 5. 1: Kent Planı.

Kaynak: Rumscheid, F. (1998). *Priene: A Guide To The Pompeii of Asia Minor*.

Hippodamos kentte bir köşeden diğer köşeye olan uzunlukları bile eş tutmuştur. Tabii sadece uzunlukların eş olmasıyla değil aynı zamanda hayatı kolaylaştıran birçok özelliği ile de şehir planı övgüyü hak etmektedir. Örneğin güneş ışığından daha fazla verim alınsın diye kentin yönü güneye bakmaktadır. Ayrıca kentin alt kısmına yapılan kanalizasyon sistemi sayesinde atık suyun tahliyesi sağlanmıştır. Yapılan sarnıçlar aracılığıyla su problemlerine karşı önlemler alınmıştır.

Kent bu planın uygulandığı ilk ve en önemli kent olarak tanınmaktadır. Ancak bazı kaynaklara göre daha önceden Urartular zamanında oluşmuş Zernaki Tepesi ve Filistin sınırları içerisinde olan Megiddo'nun Asur Katmanları'nda uygulandığı söylenmektedir. Priene'de anayollar doğu batı yönünde ilerlerken, yan yollar kuzey güney yönlerinde

ilerlemektedir. Neredeyse hepsi de merdivenlerden oluşan sokaklar şeklindedir. Ancak yapılan değerlendirmeler neticesinde şehri çevreleyen ve yaklaşık 2,5 km uzunluğundaki surların plana uyum sağlamadığı görüşüne varılmış, bu sur duvarların daha çok topografik yapıya bağlı olduğu belirtilmiştir. Ayrıca surlara ait duvarlar dışarıdan olduğu gibi bırakılmış, harç vb. herhangi bir malzeme ile sıvanmamıştır (Anonim, Söke Kaymakamlığı, 2021).

Şehri tam ortadan bölen ve doğu batı yönünde ilerleyen caddenin genişliği 7,10-7,50 metre olup, kutsal stoanın önünden geçmektedir. Priene'nin ekvatoru olarak nitelendirilebileceğimiz bu caddeye paralel olan diğer sokak genişlikleri ise ortalama 4,5 metredir. Kuzey güney yönünde uzanan sokakların genişliği ise 3,5 metre olup, tiyatronun bulunduğu cadde ise 4 metre civarında bir genişliğe sahiptir. Kentte ana caddelerde parke taşları kullanılmıştır. Yan sokaklar ise gerekli görüldüğü takdirde ana kayadan oluştuğu şekilde bırakılmıştır. Sokakların zemini genel olarak sertleştirilmiş topraktan oluşturulmuştur. Yağan yağmur sularının birikmemesi için kısım kısım taş döşenmiştir ve kanallar oluşturulmuştur. Kentteki kanallar oldukça gelişmiş yapıdadır. Yukarı kısımlardan gelen temiz sular künkler sayesinde tiyatronun üst tarafında bulunan arıtma havuzunda toplanılmıştır. Bu depolama sistemi sayesinde kent çok uzun süre kuşatma altında kalsa dahi kendilerine yetecek suya her daim sahip olmuştur. Surlara ise yağmur birikimini önlemek için delikler açılmıştır (Anonim, Söke Kaymakamlığı, 2021).

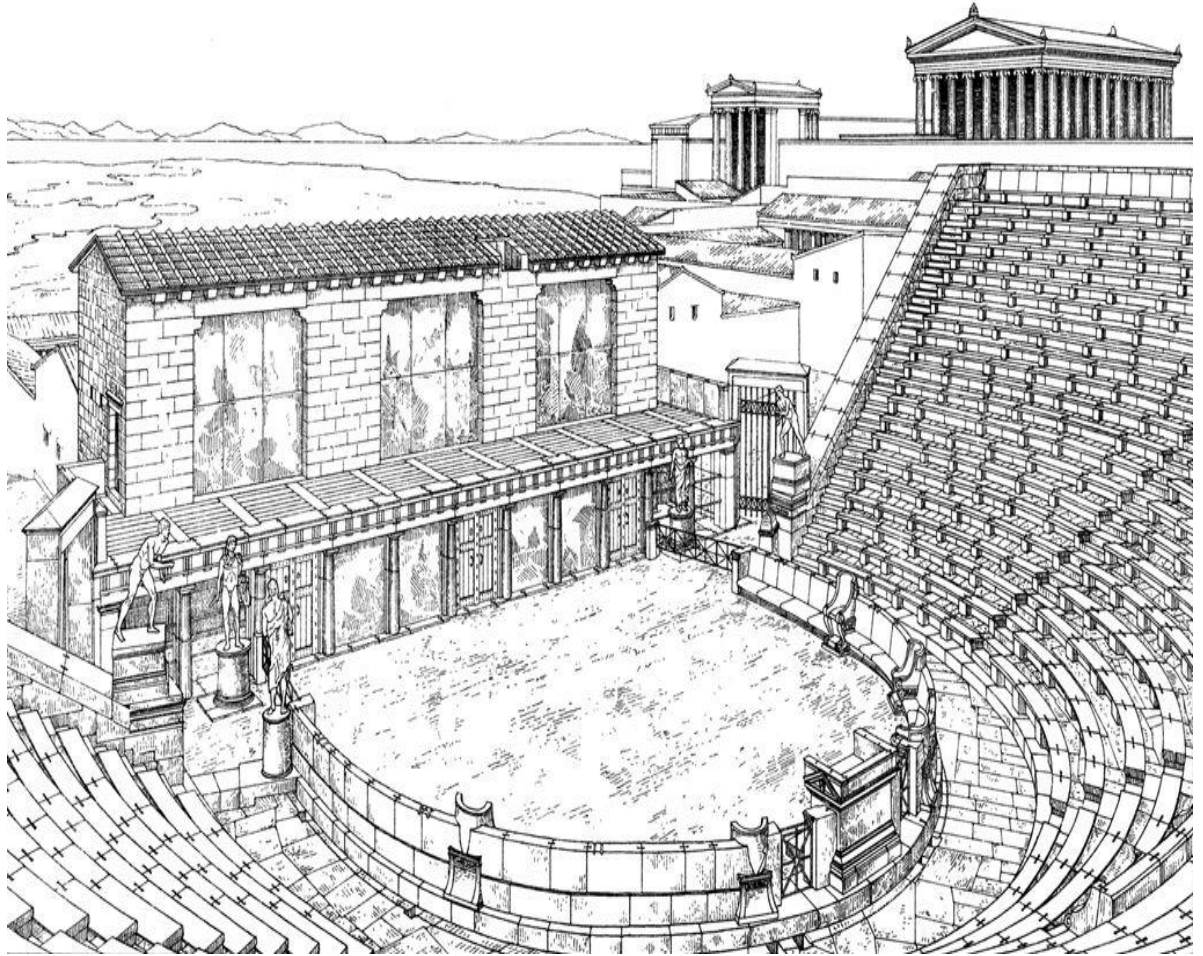
Kent sahip olduğu Helenistik yapısını egemenliğine girdiği her yönetim zamanında korumayı başarmıştır. Yapılan her bir yapı adacığı ortalama olarak 35,40 mt x 47,20 mt ebatlarında dikdörtgen şeklindedir. İlk başlarda bu adacıklara sekizer tane dar ve uzun konut konumlandırılmış ancak zaman içinde iç düzenlemelerde çeşitli değişiklikler yapılmıştır. Priene yapılan araştırmalar neticesinde uzunca bir dönem kurulma evresi geçirmiş olup dönemindeki birçok kente kıyasla zengin bir kent olmadığından yapısal faaliyetlerine Büyük İskender ya da Kapadokya Kralı gibi kişilerin yardımlarıyla sürdürmüşlerdir (Anonim, Söke Kaymakamlığı, 2021).

5.5. Kamusal Alanlar

Antik kentte bulunan kamusal yapılar tiyatro, Athena Tapınağı, Demeter ve Kore Tapınağı, Büyük İskender'in evi, Akropolis, Mısır Tanrıları Tapınağı, bouleterium, prytaneum, sinagog, agora, gıda pazarı, Piskoposluk Kilisesi, Zeus Tapınağı, kutsal stoa alanı,

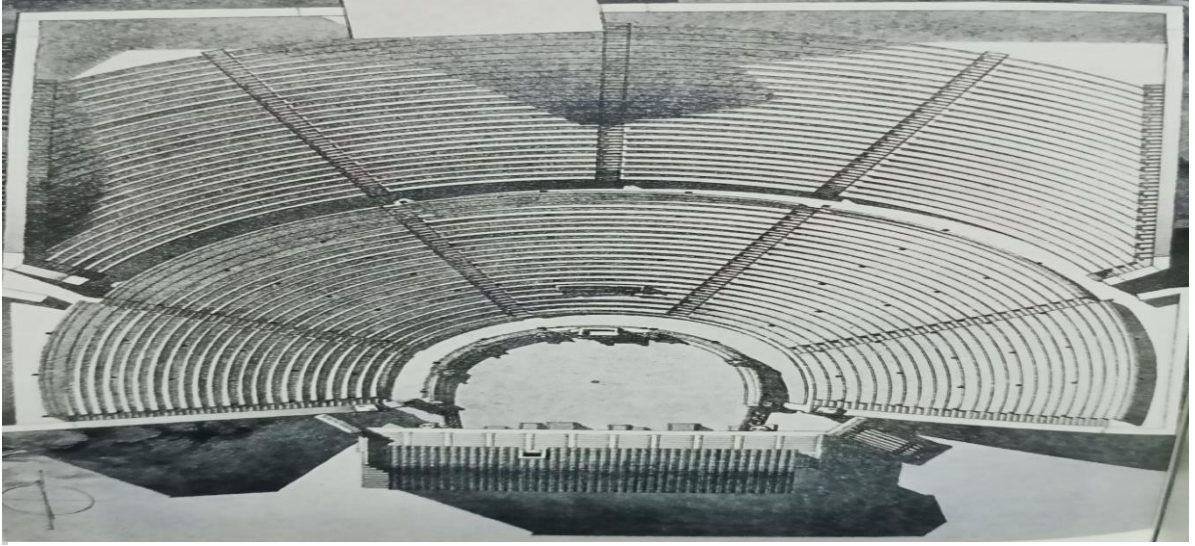
Roma hamam kompleksi, aşağı ve yukarı gymnasium, stadyum ve Asklepios kutsal alanı şeklinde sayılmaktadır.

Helenistik çağın günümüze ulaşan en eşsiz örneklerinden biri Priene Tiyatrosu'dur. Kentin kuzey kısmında M.Ö. 4. yüzyılda yapılmış olan tiyatro sahip olduğu su ya da cıva saati olduğu düşünölen yapıdan dolayı zamanında siyasi amaçlı da kullanıldığı üzerinde durulmaktadır. Çok fazla hasar ve değişikliğe rağmen tiyatro Yunan yapı özelliklerini hala kendinde barındırmaktadır. şuandaki görünümü itibariyle sahne binası, oturma alanları ve sahne arkasındaki yapıları günümüze ulaşmış durumdadır. Tiyatronun oturma alanları 50 sıradan oluşan 5000 kişilik bir kapasiteye sahiptir (Anonim, T.Y. Pirene.net).

şekil 5. 1: Tiyatronun Kuzeydoğudan Yeniden Yapılandırılmış Görüntüsü

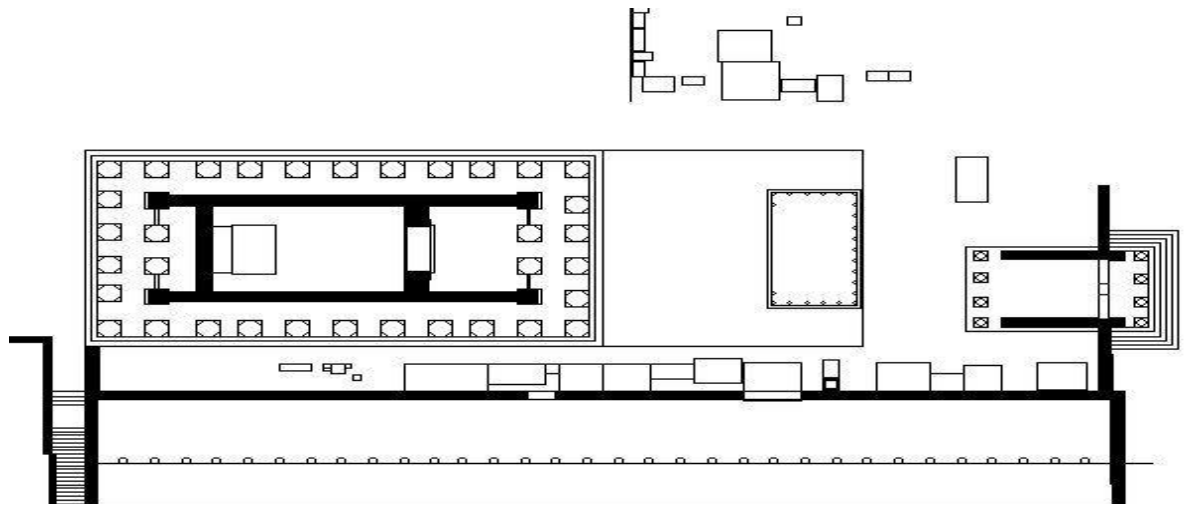
Kaynak: Rumscheid, F. (1998). *Priene: A Guide To The Pompeii of Asia Minor*

Şekil 5. 2: Tiyatronun Yeniden Yapılanmış Görünümü

Kaynak: Rumscheid, F. (1998). *Priene: A Guide To The Pompeii of Asia Minor*

Athena Tapınak mimarlık tarihinin en tanınmış eserlerinden biri olup aynı zamanda kentin en önemli, eski, geniş ve eşsiz tapınağıdır. Tapınağın inşaatı dünyanın yedi harikasından biri olan Bodrum'daki Halikarnas Mozelesi'nin de mimarı olan dünyaca ünlü Pythius tarafından MÖ 4. ve 2.yy arasında yapılmıştır. Büyük İskender'in yapımının tamamlanmasında maddi anlamda büyük katkıları olmuştur. Bu durum tapınağa ait bir yazıtta da açıkça belirtilmiştir. Şuanda British Müzesi'nde olan yazıtta Büyük İskender bu tapınağı Athena'ya ithaf etmiştir diye yazmaktadır (Anonim, T.Y. Priene.net).

Şekil 5. 3: Athena Tapınağı Planı.

Kaynak: Rumscheid, F. (1998). *Priene: A Guide To The Pompeii of Asia Minor*

Demeter ve Kore Tapınağı, doğurganlık tanrıçası olan Demeter'e ithafen yapılmıştır. Yapı akropolün dik yamaçlarının hemen alt kısmında 45,5 m uzunluğunda ve 17,75 m genişliğinde bir teras üzerine inşa edilmiştir. Doğu batı yönünde uzanan bir yapıda olan tapınağın giriş kapısı doğudadır (Anonim, T.Y. Priene.net).

Büyük İskender'in evi olarak keşfedilen yapının ise M.Ö. 334 yıllarında Milet Kuşatması sırasında İskender'in bu evde kaldığı düşünülmektedir. Büyük İskender Athena Tapınağı'nın yapımında maddi anlamda çok büyük katkılarda bulunduğundan, Prieneliler bu evi kendisine teşekkürlerinden dolayı sunmuşlardır. Hatta daha sonraları ona dua edecekleri bir ibadethaneye de çevirmişlerdir (Anonim, T.Y. Priene.net).

Akropol, gözetleme kuleleri ve duvarla çevrili olup, şehrin kuzey kısmında yer almaktadır. Yapı çok dik bir dağın tepesine konumlandırılmıştır. Şehir ile arasındaki bağ taş yamaçlar oyularak yapılan merdivenler aracılığıyla sağlanmıştır. Bu merdivenin basamakları 5 m genişliğinde, 12 m uzunluğunda yapılmıştır. Merdivenlerin batı tarafında kabartmalar şeklinde oluşturulmuş Hermes (Zeus'un oğlu) figürleri ile adak konusunda yazılmış yazılar oyuklar şeklinde sergilenmektedir. Aynı zamanda heykel kaideleri için kayalardan yontulup yapılmış parçalar da görülebilir (Anonim, T.Y. Priene.net).

Bir diğer önemli alan ise Mısır Tanrıları Tapınağı'dır. Helenistik dönemde yapılmıştır. Sunaktaki ve yazıtlardaki taş işçiliği incelendiğinde, bu yapının M.Ö. 3. yüzyılda yapıldığı anlaşılmıştır. Yapının Mısır tanrılarına ithaf edildiği bu bölgede bulunan bir yazıttan anlaşılmıştır. Bu yazıtta Isis, Serapis, Osiris, Anubis ve Harpocrates gibi Mısır tanrılarının adları geçmektedir. Mısır tanrılarının isimlerinin ve kültürlerinin Priene'ye gelişi iki şekilde açıklanabilmiştir. M.Ö. 246-241 yıllarında Kral II.Potelemy'nin Ege sahillerini kendi egemenliğine geçirmek için yaptığı Leodikya Savaşı bu duruma kanıt olarak gösterilirken, bir diğer kanıt ise ticarete dayalı bir durumun varlığından ileri gelebilir. Zengin Mısırlı bir tüccar bu kutsal yeri kendi tanrılarına armağan etmesiyle Prieneliler tarafından da Mısır tanrıları tanınır olmuştur (Anonim, T.Y. Priene.net).

Şekil 5. 4: Kuzeybatı Kısmından Mısır Tanrıları Tapınağı'na Bakış

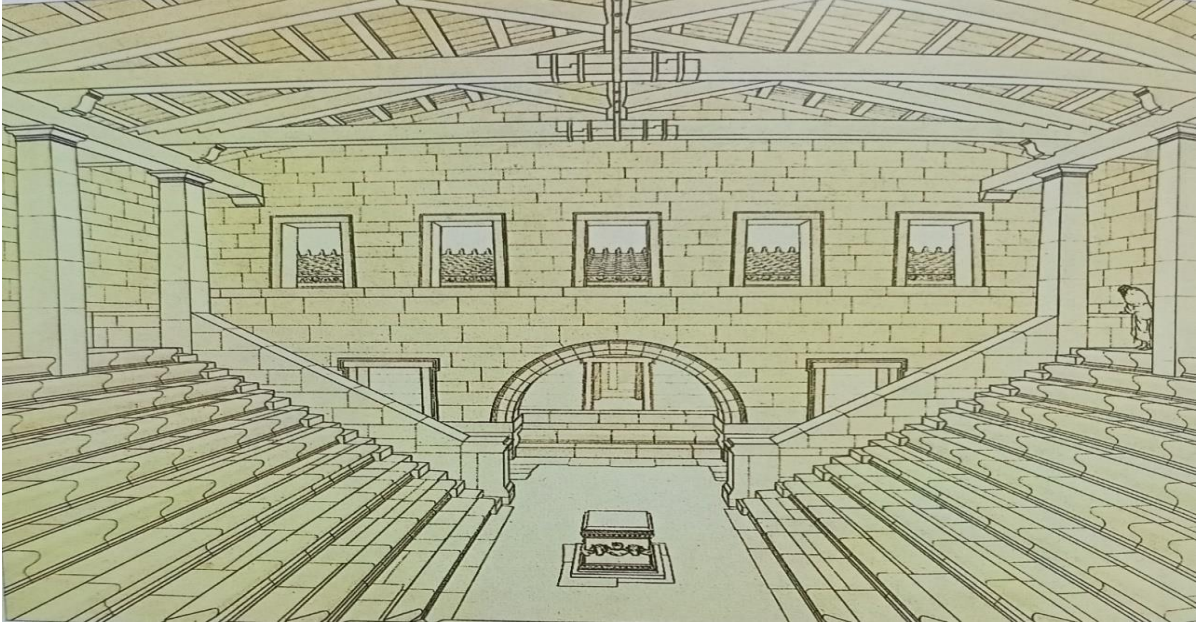
Kaynak: Rumscheid, F. (1998). *Priene: A Guide To The Pompeii of Asia Minor*

Bouleuterion bir diğer önemli kamusal alan olup, tiyatro ile birlikte kentte en iyi korunan yapılardan biridir. M.Ö. 350 yıllarında kent inşaatı ile birlikte başlamıştır. 640 kişilik kapasiteye sahip bir yapıdır. Diğer kentlerdeki yapının aksine yuvarlak değil, kare plana sahiptir. Bundan dolayıda Anadolu üzerinde bir benzeri daha yoktur (KTB, 2021, Bouleuterion Açıklama Panosu).

Şekil 5. 5: Bouleuterium'un Yeniden Yapılandırılmış Görüntüsü

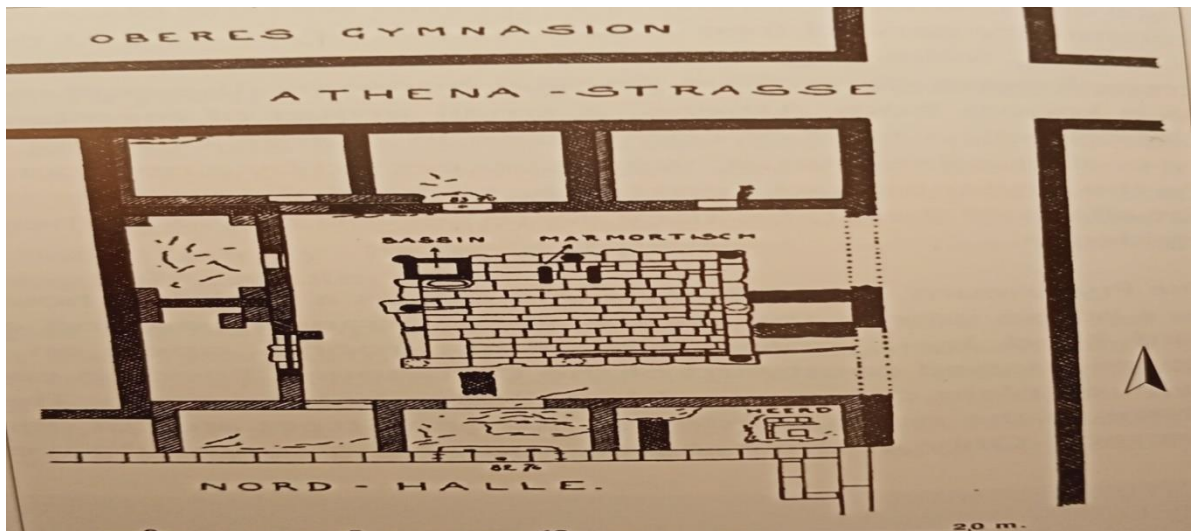
Kaynak: Rumscheid, F. (1998). *Priene: A Guide To The Pompeii of Asia Minor*

Şekil 5. 6: Bouleterium'un Yeniden Yapılandırılmış Görüntüsü

Kaynak: Rumscheid, F. (1998). *Priene: A Guide To The Pompeii of Asia Minor*

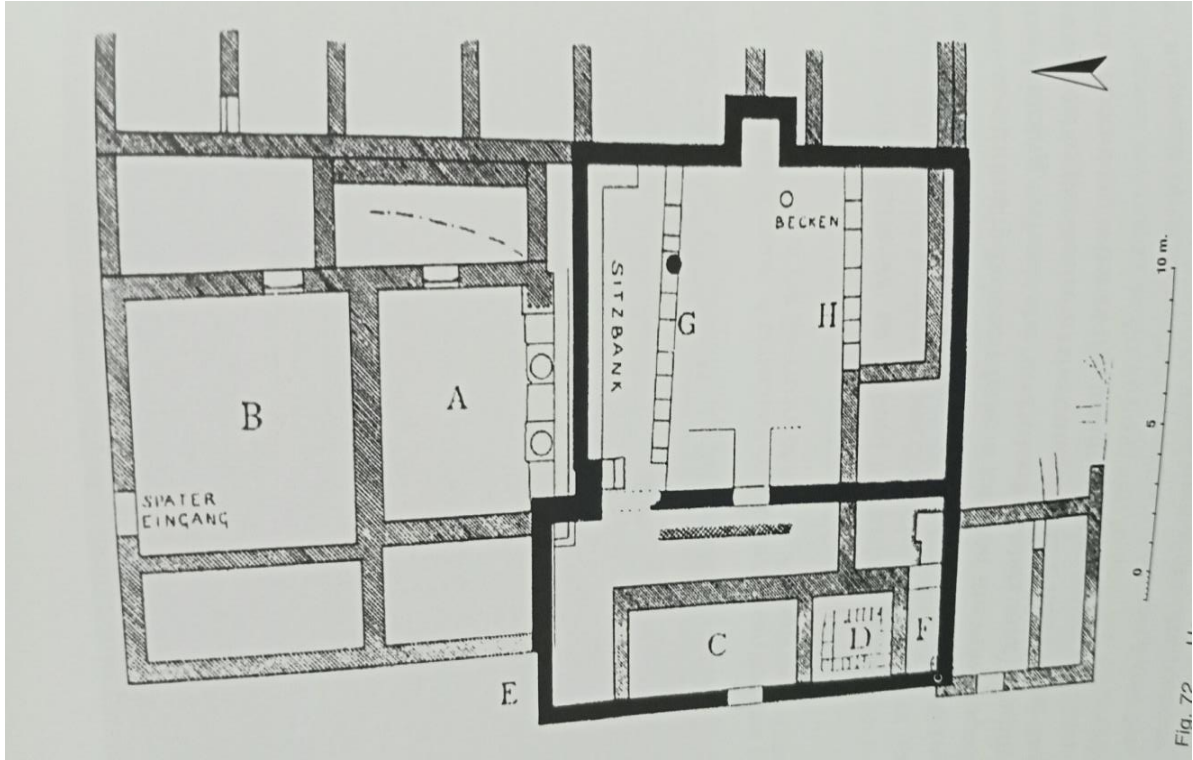
Prytaneum, Bouleuterion ile birbirine bitişik inşa edilmiştir. Kentin kutsal ateşinin sürekli yandığı ve Hestia rahibelerinin korunduğu mekandır. Ayrıca yabancı ülkelerin devlet adamları da bu alanda ağırlanmıştır. Buradan da anlaşılacağı üzere bürokrasi de önemli bir yere sahiptir. Sütunlu bir avluya sahip ev tipinde modellenen yapının avlusunun etrafı 8 oda ile çevrilidir (KTB, 2021, Prytaneion Açıklama Panosu).

Şekil 5. 7: Prytaneum Planı

Kaynak: Rumscheid, F. (1998). *Priene: A Guide To The Pompeii of Asia Minor*

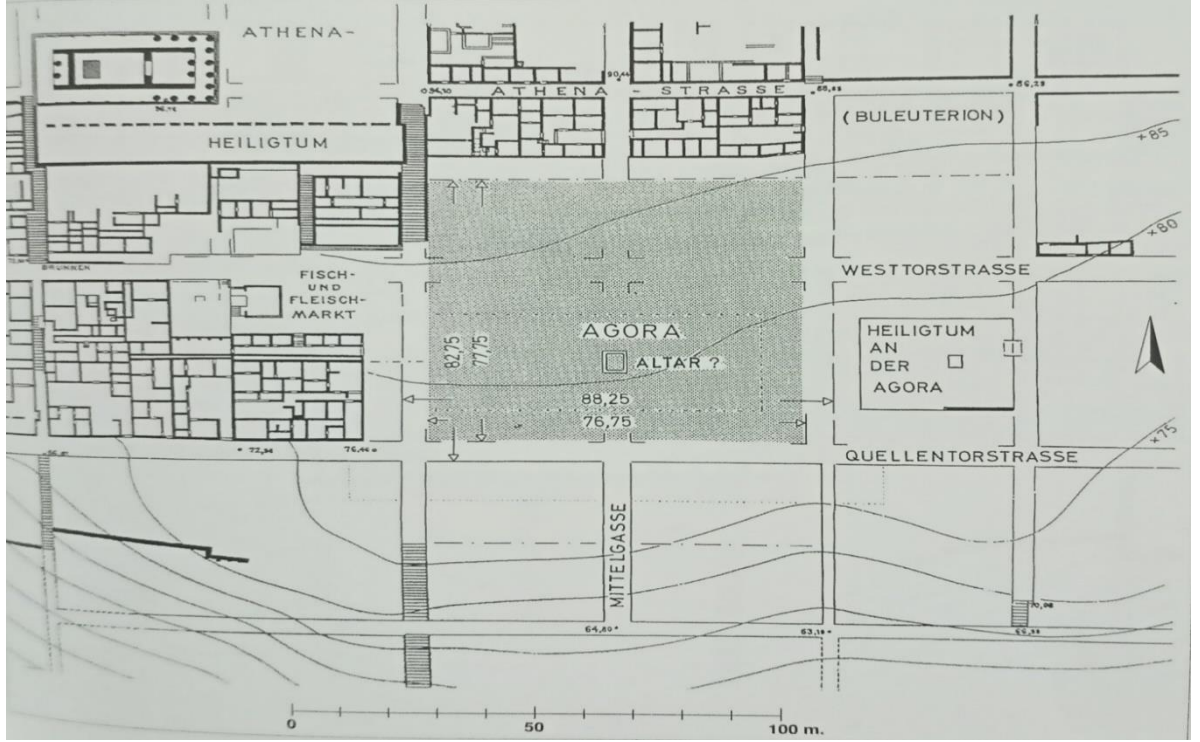
Priene’de ne zamandan beri Yahudi cemaati olduğu bilinmemektedir. Bu yapı M.S. 4. yy. 7. yüzyıla kadar bu amaçla kullanılmıştır. Bu alanın sinagog sanılmasındaki en güçlü kanıtlar, yapıdaki mimari parçalar üzerinde bulunan yedi kollu şamdan (Menorah), doğu duvarındaki dört köşe nişin önündeki dini sembollerin bulunduğu rölyefler, burada kabartma şeklinde bulunan etrog (narenciye), şofar (korna), lulav (palmiye) gibi şekillerdir (KTB, 2021, Priene Sinagog Açıklama Panosu).

Şekil 5. 8: Önceden 24 Numaralı Ev Olan Daha Sonra Sinagog Olan Yapı Planı

Kaynak: Rumscheid, F. (1998). *Priene: A Guide To The Pompeii of Asia Minor*

Priene’ye ait pazar alanları, dönemindeki Hellen şehirlerinde olduğu gibi insanların festival, özel gün ve ya ticaret amaçlı bir araya geldiği açık alanlardı. Buradan da anlaşılacağı üzere toplum açısından sosyal hayatın vazgeçilmezleri arasındaydı bu alan. Ünlü Yunanlı gezgin Pausanias Priene agorasını tipik İyon agoralarının en güzel örneği olarak tanımlamaktadır. M.Ö. 3. yüzyılda ‘u’ şeklinde inşa edilmiştir. Sartiaux’a (1931) göre; Umumi meydanlar, vatandaşların sohbet ve buluşma yerleridir. “Her vatandaş; agorada ya memleket işi için ya kendi hususi işi için bin türlü meşguliyetle dolaşmaktadır”. Bazıları meclise, halk içtimasına; bazıları mahkemeye seyre veya davaya gitmektedir. Diğer bazıları dükkan dükkan dolaşırlar. Berber dükkanlarında en gevezeler insanlar, saatlerce çene çalarlardı.

Şekil 5. 10: Şehir Merkezi ve Agora Alanı

Kaynak: Rumscheid, F. (1998). *Priene: A Guide To The Pompeii of Asia Minor*

Bir diğer önemli alan olan gıda pazarı agoranın hemen batısında bulunmaktadır. Kentteki kazı çalışmaları neticesinde ele geçirilen bir yazıtta hububat ve diğer gıda ürünlerinin satıldığı Pazar alanının bahsi geçmiştir. Antik dönem pazarlarına ait tipik satış tezgahı olarak kullanılan mermer masalar alanın gıda pazarı olarak anılmasında önemli bir faktördür. (KTB, 2021, Gıda Pazarı Açıklama Panosu).

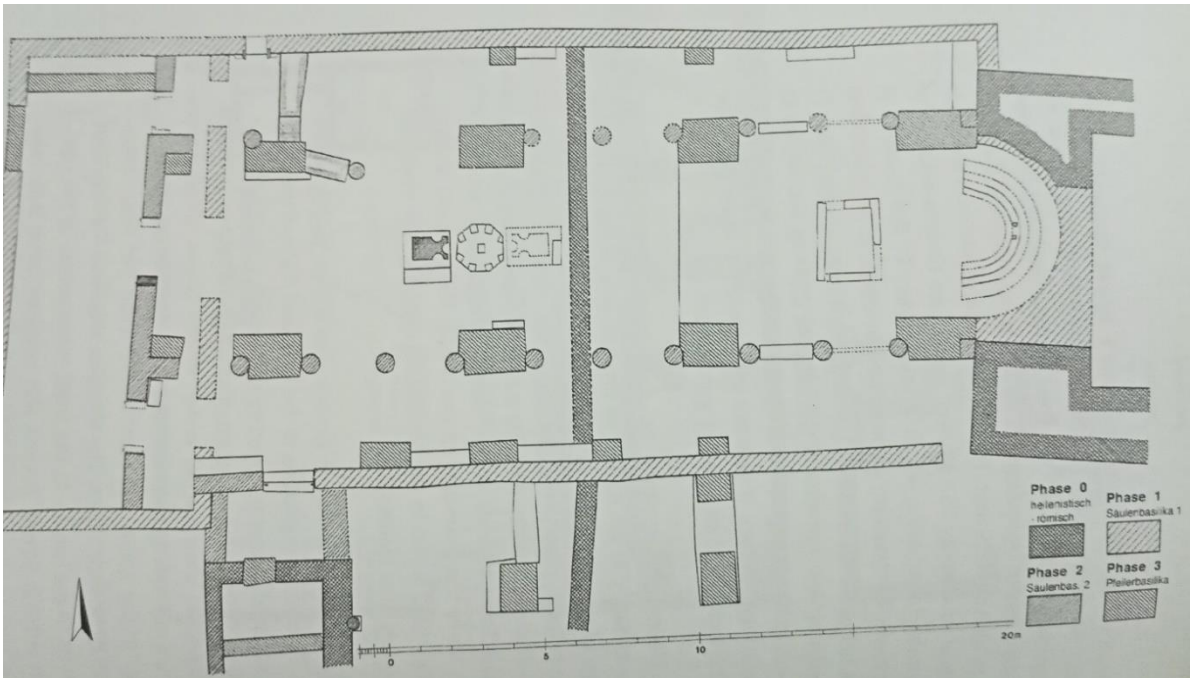
Şekil 5. 9: Gıda Pazarı ve Tezgahlar

Kaynak: Rumscheid, F. (1998). *Priene: A Guide To The Pompeii of Asia Minor*

Şekil 5. 12: Piskoposluk Kilisesi'nin Mozaik Tabanı

Kaynak: Rumscheid, F. (1998). *Priene: A Guide To The Pompeii of Asia Minor*

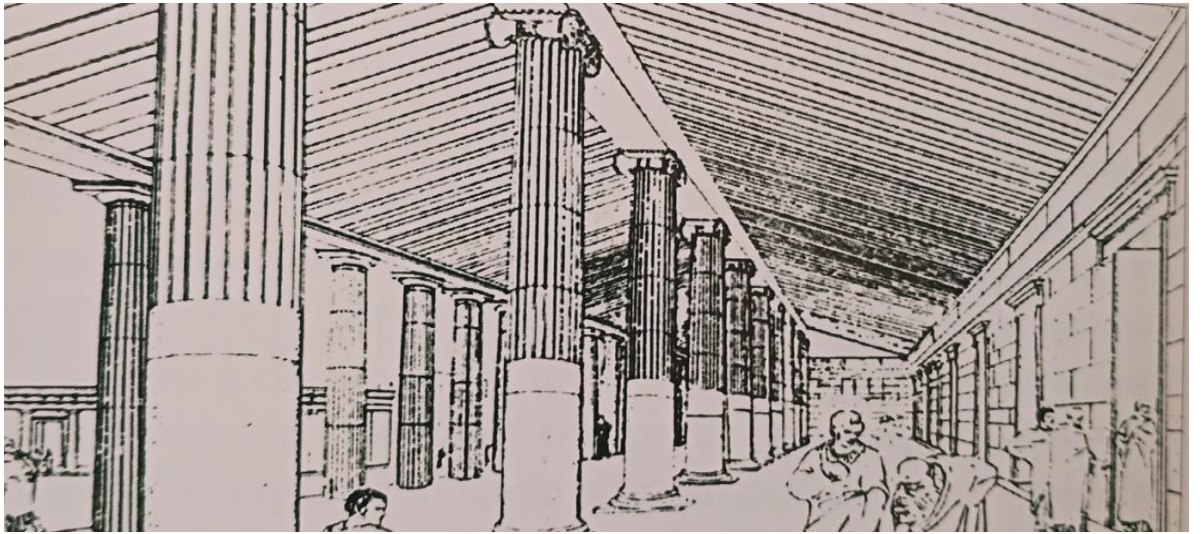
Şekil 5. 11: Piskoposluk Kilisesi, Farklı Aşamaların Göstergesi İle

Kaynak: Rumscheid, F. (1998). *Priene: A Guide To The Pompeii of Asia Minor*

Kentte keşfedilen bir diğer önemli alan Piskoposluk Kilisesi'dir. Kentin en büyük kilisesidir. Batı tarafında bir ön avlusu bulunmakla birlikte üç nefli bir bazilikadan girişi sağlanmaktadır. Orta kısmında iki merdivenle çıkılan bir minber (Ambo), ve doğu tarafında ise kilise mensupları için oturma basamakları (Syntromon) bulunmaktadır. Kilise yaklaşık M.S. 1300 yılına dek kullanılmıştır (KTB, 2021, Kilise Açıklama Panosu).

Son kazı çalışmalarında keşfedilen Zeus Tapınağı, agoranın doğu tarafında önceleri Asklepios Tapınağı sanılıp, daha sonraları Zeus'a ait olduğu anlaşılan yapıdır. Kentlerin koruyucu olan Zeus şehirde Athena'dan sonra önemli bir yere sahipti. Ayrıca şehirde bir elinde kartal tutan Zeus heykelinin yer aldığı sikkeler de bulunmuştur. Mimari özellikler bakımında Athena Tapınağı'na çok benzediğinden, onun da ünlü mimar Pythius'un inşaa ettiğine inanılmaktadır. Kuzeydoğu tarafında ise Bizans döneminde inşaa edilmiş bir kale ve ona bitişik bir kilisenin kalıntılarına da rastlanılmıştır (Anonim, T.Y. Priene.net).

Kutsal Stoa Alanı, agoranın ve batı kapısı caddesinin kuzeyinde yer almaktadır. Yapı sütunlar aracılığıyla 2 ayrı bölüme ayrılmış olup, 49 adet dor tarzı sütun ön kısımda, 24 tane İyon tarzı sütun da arka kısımda oluşturulmuştur. Bu sütunların ahşap bir çatıyı taşıdığı belirtilmiştir. Arka tarafta on beş adet oda vardır ve üç tanesi eşsiz taş işçiliği ile bezenmiştir. Bu odalardan birinde bulunan duvar yazılarından da anlaşılacağı üzere Roma tanrılarına ve İmparator Augustus'a ithafen yapılmıştır. Yazılardan anlaşılan bir diğer önemli başlık ise Rumi takvimin M.Ö. 9. yüzyılda Anadolu'da kullanılmaya başlanıldığıdır. Bu odalarda ayrıca

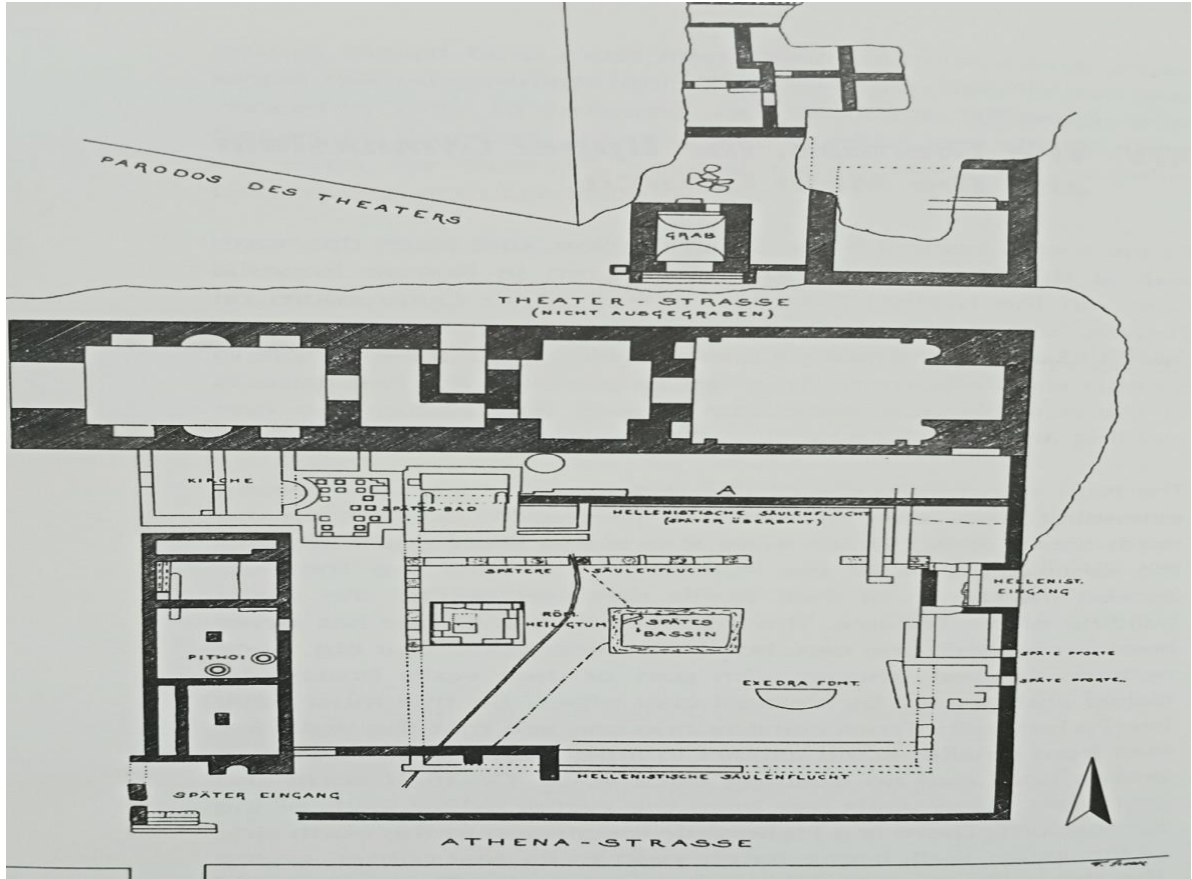

Şekil 5. 13: Kutsal Stoa Yeniden Yapılanmış Görüntüsü

Kaynak: Rumscheid, F. (1998). *Priene: A Guide To The Pompeii of Asia Minor*

devlet hakkındaki görüşmelerin de yapıldığı bilinmektedir (Anonim, T.Y. Priene.net).

Roma Hamam Kompleksi, uzunluğu 45 m.'den fazla olan Hamam Kopmleksi, Priene'deki en büyük Roma dönemi yapısıdır. M.S. 1./2. Yy.'da inşaa edilen hamam yapısının bir bölümü Hellenistik dönem gymnasion'un kuzey kısmının üzerine inşaa edilmiştir. Gymnasion'un eski dış duvarları hamam için kullanılmıştır (KTB, 2021, Hamam Kompleksi Açıklama Panosu).

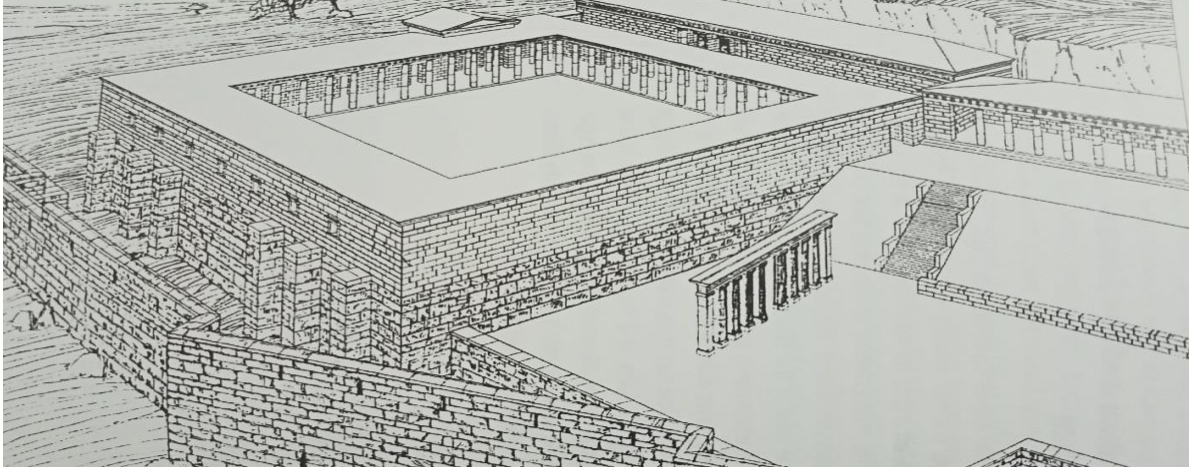

Şekil 5. 14: Yukarı Gymnasium ve Hamam Planı

Kaynak: Rumscheid, F. (1998). *Priene: A Guide To The Pompeii of Asia Minor*

Aşağı Gymnasium, M.Ö. 130 yılında stadyum ile beraber inşaa edilmiştir. Yapının en geniş odası kuzeyde yer alır. Burada dört adet İyon tarzı sütunlar mevcut olup, duvarlar boyunca oturma yerleri vardır. Diğer odalar ise çeşitli spor aktivitelerinin yapıldığı alanlar olarak kullanılmıştır. Yapının doğu ve batı olmak üzere iki adet kapısı mevcut olup batı kapısında iki adet dor tarzı sütun bulunmaktadır. Doğu kapısı ise stadyuma bağlantı noktasıdır (Anonim, T.Y. Priene.net).

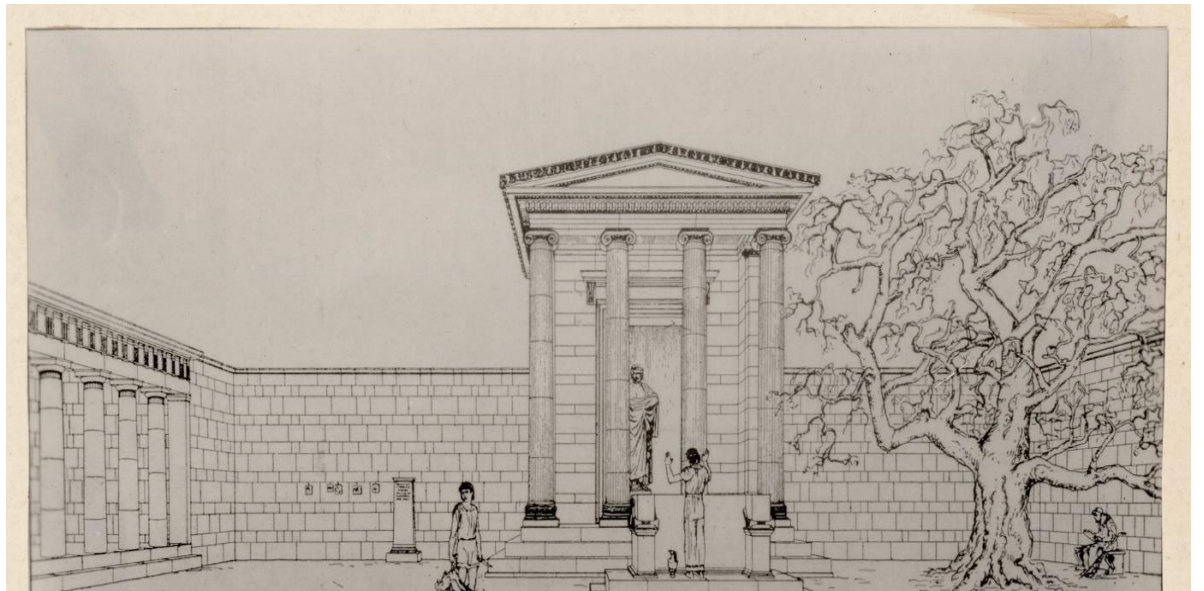
Yukarı Gymnasium, M.Ö. 4. yüzyılda tiyatro binasının yakınında inşa edilmiştir. Bu yapı sütunlarla avluyu çevreleyen odalardan oluşmuştur. Günümüzde sadece güney ve doğudaki dış duvarlar, batıdaki giriş kapısının kalıntıları ve avludaki kurban sunağı görülmektedir. Roma İmparatorluğu'na ait olduğu belirtilen küçük bir tapınak gymnasionun

Şekil 5. 16: Aşağı Gymnasium, Başlangıç Kapısı İle Stadyumun Batı Ucu

Kaynak: Rumscheid, F. (1998). *Priene: A Guide To The Pompeii of Asia Minor*

avlu kısmının kuzeybatı köşesinde oluşturulmuştur. Bu küçük yapının doğu tarafında ise Bizans dönemine ait bir havuz bulunmaktadır (Anonim, T.Y. Priene.net).

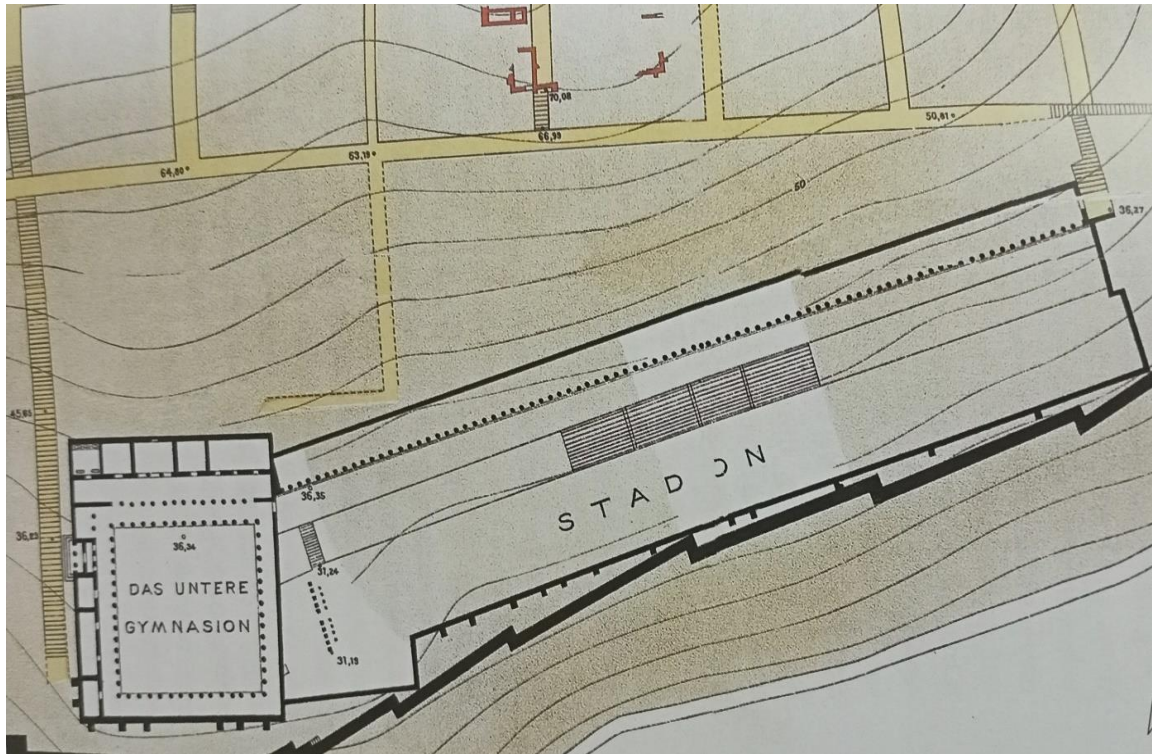

Şekil 5. 15: Tapınağın Rekonstrüksiyon Çizimi

Kaynak: Rumscheid, F. (1998). *Priene: A Guide To The Pompeii of Asia Minor*

Asklepios Kutsal Alanı, Sağlık tanrısı olan Asklepios'a adanan bu kutsal alan küçük bir tapınaktan oluşmaktadır. Doğu tarafında bir sunak ve giriş kapısı (propylon) bulunmaktadır. Kutsal alanın kuzey doğusunda M.S. 13. Yüzyılda bir Bizans kalesi yapıldığından dolayı alana ait kalıntılar bulunmakta güçleşmiştir. Bu kale aynı zamanda Priene'de yapılan en son yapıdır (KTB, 2021, Kutsal Alan Açıklama Panosu).

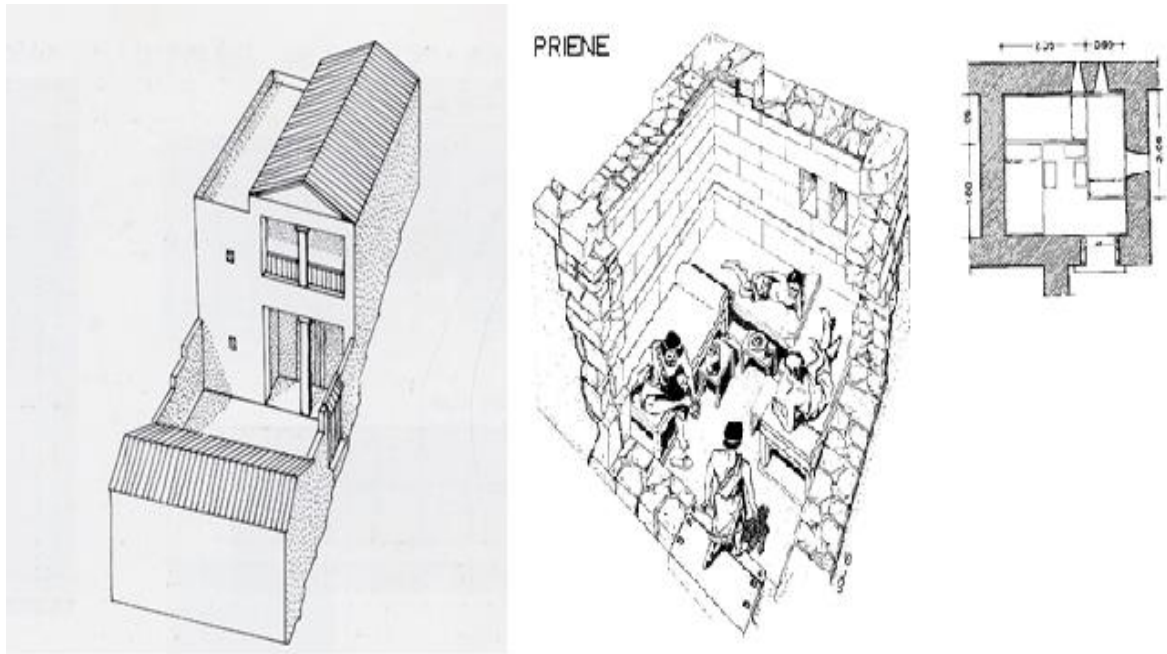
Stadyum, M.Ö. 2. yüzyılda yapıldığı belirtilen yapının 6 m. genişliğinde olup, sahip olduğu gezinti alanı açık havadadır. Aşağı gymnasiona bitişik bir yapıdadır ve bir kapı aracılığıyla spor odalarına bağlantılıdır. Kuzey tarafta izleyiciler için yer bulunmaktadır. Oturma alanlarının arka tarafında sütunlu bir alan vardır ve burada oyunlardan önce egzersiz yapmak amacıyla kullanılmıştır. Helenistik zamanda oturma alanlarının ön kısımları yarışların başlama noktası olarak kullanılırken, arka sıralar Roma döneminde inşaa edilmiş olup görkemli çıkış kapılarının temellerini barındırıyordu (Anonim, T.Y. Priene.net).

Şekil 5. 17: Stadyum Planı

Kaynak: Rumscheid, F. (1998). *Priene: A Guide To The Pompeii of Asia Minor*

Sarp ve eğimli bir alana kurulmuş olan kentin etrafı 2 km. uzunluğunda sur duvarı mevcuttur. Batı kısmındaki duvarlar daha iyi durumdadır. Duvarlar yer yer farklılık göstermektedir. Örneğin, bazı yerleri geniş açılı, bazıları ise testere dişi şeklinde birleştirilmiş düz yapılı duvarlardır. Bu surlar aynı zamanda kule görevi de görmektedir. 16 adet tespit edilen kuleler daha çok doğu ve batı yönlerinde yer almaktadır. Ayrıca doğu duvarının yukarı kısmında bulunan bir küçük kalenin ise kente gelen su yolunu korumak için yapıldığı düşünülmektedir. Kentin güneydoğusunda oluşturulan bu kapı adını hemen yanı başında bulunan kayalığın altındaki kaynaktan almıştır. Kapının güvenliğine yönelik kuzey kısmına bir kule yapılmıştır. Kulenin üzerindeki nişte bulunan yazıtta ne amaçla yapıldığı yazılmıştır (Temür, T.Y. : 57). Batıda bulunan bu kapının korunmasında herhangi bir kule vb. yapıya rastlanılmamıştır. Yalnızca bu kapıda tonozun kalıntıları bulunmuştur. Büyük ihtimalle limandan gelenlerin giriş için kullandığı kapıdır (Temür, T.Y. : 57). Magnesi tarafından gelen yol üzerinde bulunan kapıdır. Kentin en iyi korunan kapısıdır. Kapının yakınındaki eğimli alanda görülen döşeme taşlarının Bizans dönemi onarımına ait olduğu düşünülmektedir. Kapı

Şekil 5. 18: Priene Ev Rekonstrüksiyonu ve Andron

Kaynak: Rumscheid, F. (1998). *Priene: A Guide To The Pompeii of Asia Minor*

girişinin üzeri tonozla örtülü olup, iki tarafında da kule mevcuttu. Bugün bu kısımda giriş biletləri satılmaktadır (Temür, T. Y. : 57).

Şekil 5. 19: Priene Evlerinin Zaman İçindeki Değişimi

Kaynak: Rumscheid, F. (1998). *Priene: A Guide To The Pompeii of Asia Minor*

5.6. Alanın Mevcut Durumu

Kente ait geçmiş dönemlerdeki nüfus, geçim kaynağı, ekonomik faaliyetlerden; kıyısının zaman içindeki değişiminden; şundaki mevcut yasal statüsünden, alana yönelik gerçekleştirilen sosyal faaliyetlerden, ulaşım ve ziyaretçi sayısından zaman aralıklarına kadar çeşitli başlıklardan bahsedilecektir.

5.6.1. Priene Yasal Statüsü

Aydın ili, Söke ilçesi, Güllübahçe Mahallesi'nde bulunan, İzmir 11 numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 03.06.1992 tarih ve 2719 sayılı kararı ile I. derece arkeolojik sit alanı olarak tescil edilen ve aynı kurulun 01.02.1995 tarih ve 4590 sayılı

kararıyla sit sınırı son şeklini alan Priene Antik Kenti I. derece arkeolojik sit alanıdır. (Aydın Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu, 2016).

5.6.2. Priene Antik Kenti'n Ekonomik Yapısı

Kentin kurulum yerleri dikkate alındığında, tarım için yeterli ve elverişli düzeyde alan eksikliği ve yine bulunduğu yüksek kesimlerden ötürü yeterli seviyede ormanlık alanın varlığının da görülememesi belirli bir endüstriyel tarım ürününde özelleşmek yerine ticareti merkezine alıp ekonomisine yön veren bir kent olmuştur. İlk dönemlerde sahip olduğu limanlarından ötürü ticaret vazgeçilmez ekonomik faaliyetleri haline gelmiştir. Hemen hemen her liman kentinin sahip olduğu gibi sur yapılarının varlığı kentte ticaretle ve siyasetle uğraşan zengin bireylerin ve ya el becerilerine dayalı faaliyette bulunanların konutlarının bir Pazar alanını çevrelediği ticaret şehri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Antik çağda bir ürün Pazar için üretilmez aksine ürün takasına dayalı bir alışveriş usulü benimsenmiştir. Kent sahip olduğu iki limanı jeolojik olaylardan ötürü kaybedene değin ticarete aktif bir merkez rolü üstlenmiştir. Hellenistik dönemde de buna benzer ekonomik hayat devam etmiştir. Zamanla bu ticarete dayalı refah seviyesi yüksek hayat konutlara ve şehrin kentleşme olgusuna da katkı sağlamış, yapılarda mütevazı prostaslı evlerden, peristalli evlere geçiş gözlemlenmiştir. Limanları kaybetmeyle birlikte kent zaman içinde insanları tarafından terkedilmeye başlanmıştır (Bozkurt, 2002: 21-33).

5.6.3. Priene Antik Kenti'nde Nüfus

Batı Anadolu Polislerinin sahip olduğu deniz güçlerine bakarak nüfus tahminlerinde bulunulmuştur. Buna göre Antik çağda Priene 13.712 nüfusuna sahip olduğu söylenmektedir. Ancak bu tahminlerin doğruluğu şüphelidir. Nitekim ilk kurulduğu alana yönelik hiçbir veri bulunamamıştır ve nüfus üzerindeki birçok kriter (yağmalama, doğum oranları, göç) göz ardı edilmiştir. Hellenistik dönemde ise nüfusun 5000 civarında olduğu kamusal alanların kapasitesine bakılarak varılan bir değerdir. Nüfusu bu denli düşüşü ise Persler tarafından yapılan istilaya ve insanların burayı terk etmelerine bağlanmıştır. Şehrin M.Ö. 4. Yüzyılda yeniden kurulduğu düşünülürse bu düşüklük anlam kazanmaktadır (Bozkurt, 2002: 15-26).

5.6.4. Priene Antik Kenti'n Kıyı Oluşumu

Bu konuyla ilgili Strabon Geographika adlı eserinde yaşanan jeomorfolojik değişimler şöyle aktarmıştır:

Harita 5. 2: Bafa Gölü Oluşumu

Kaynak:<https://www.google.com/search?q=bafa+g%C3%B6l%C3%BC+olu%C5%9Fumu&hl=tr&source>

Toprak gevrek ve kolay ufalanabilen cinstendi, aynı zamanda tuzlarla dolu olup kolay yanabilirdi ve belki de bu nedenlerden nehrin akıntısı sık sık yön değiştirdiğinden Büyük Menderes (Maiandros) kıvrılarak akmaktadır. Nehir aşağılara çeşitli zamanlarda kıyının çeşitli kısımlarına alüvyon yığmakla beraber sel toprağının bir kısmını da açık denize sürükler. Gerçekte, kırk stadia yani yaklaşık 7 km. uzunluktaki sel toprağı yığınları, evvelce deniz kıyısında olan Priene'yi bir iç kent yapmıştır denmektedir. (Aktüre, 1994). İlk çağ polislerinde var olan ormanlık alanlardan zeytincilik, meyvecilik vb. şeklinde yararlanmak yerine daha çok gemi yapımında kullanılmıştır. Ormanlık alanların hızla yok oluşu, artan rüzgar ve su erozyonunun kıyılarda ve körfezlerde alüvyonal birikinti hızını arttırması ile bazı kentler kıyı özelliklerini kaybetmiştir. Priene de bundan etkilenmiş bir liman kenti olarak karşımıza çıkmıştır (Bozkurt, 2002: 10-11).

5.6.5. Ziyaretçi Sayısı

Kentin Dünya Mirası Geçici Listesi'ne girmesiyle birlikte alana olan ziyaretlerde artış gözlemlenmiştir. 2017 yılında 10 bin ziyaretçinin geldiği açıklanan verilerden anlaşılmış olup, 2018 yılı itibariyle sadece üç ayda 8 bine yakın kişi alana ziyarette bulunmuştur (Uzun, 2018, Arkeolojik Haber). Kent 2018 yılında listeye girebilmiş, bu da beraberinde tanınırlığını arttırmıştır. Özellikle gelen yabancı turistler alana geliş sebeplerinin geçici listeye dahil edilmesinden dolayı olduğunu belirtmişlerdir. 2019 yılı itibariyle ise alana yapılan gezide gelen kişi sayısı 29.181'dir. 1 Ocak 2019 ile 5 Eylül 2019 arasına dayanan verilerdir (2019 Yılı Müze Ve Örenyeri Ziyaretçi İstatistikleri, 2019, KTB). Bundan sonraki zamanlarda ise küresel salgın nedeniyle alana yönelik sağlıklı ziyaretler yapılamamıştır. Giriş ücreti 10 tl olup, hem kışın hem de yazın ziyaret gerçekleştirilebilir. Yazın 10.00-19.00 ile kışın 08.30-17.30 arasında alan ziyarete açıktır.

5.6.6. Bilgilendirme

Antik Kentin gezi alanları içinde, yapıları açıklayıcı bilgilerle, plan ve restitüsyon önerilerini içeren panolar bulunmaktadır. İngilizce, Türkçe ve Almanca panolarda açıklama yapılan dillerdir.

5.6.7. Sosyal Faaliyetler

Alanın farkındalığını arttırmak amacıyla birçok eğitimci öğrencilerini bu doğanın eşsiz güzelliğiyle buluşmuş antik kente getirmektedir. Örneğin, yakın okullardan olan Söke Çeltikçi Ortaokulu öğrencileri alana 27 Eylül 2019 tarihinde bir gezi düzenlemişler. Yine Güllübahçe Ortaokulu öğretmen öğrencileri bu Anadolu'nun eşsiz tarihi kentine 23 Eylül 2019 tarihinde ziyarette bulunmuşlardır. Bu örnekler bu şekilde çoğalarak devam etmektedir. Alanın bilinirliğini arttırmak ve kültürel mirası koruma bilincini çocuk yaşta aşılama bu ziyaretlerin temel amaçlarını karşılamaktadır.

5.6.8. Antik Kente Ulaşım

Söke ilçesinin Güllübahçe Mahallesi Didim'den 45 km. uzaklıkta bir yerdir. Eğer kente Bodrum tarafından geliyorsanız, İzmir Yolu üzerinden devam edip Menderes Köprü'nden önceki üç yol (Akyeniköy Dalyanı)'dan sola dönelisiniz. Akyeniköy ve Akköy'den sonra

Milet Balat istikametine devam edilince önce Milet sonra Güllübahçe’de yer alan Priene Kenti gelmektedir. Kente İzmir’den geliyorsanız ve özel aracınız yok ise önce Söke’ye minibüs garajına gelinir. Bu garajda üzerinde Priene Güllübahçe yazılı minibüse binildiğinde yarım saatlik bir yolculuktan sonra kente varılır. Priene’nin hemen bitişiğinde bulunan Turunçlar Mahallesi’ndeki meydanda kahvehaneler ve yerli taştan hediyelik eşyaların yapıp satıldığı dükkanlar mevcuttur. Buralar da kente ziyaret sırasında uğranılacak harika yerlerdir. İzmir’den geliyorsanız ve kendinize ait aracınız varsa Güllübahçe Mahallesi’nde Priene Petrol İstasyonu bulunmaktadır. Aracınızı bilet gişelerinin önüne park edip, kenti yine gezebilirsiniz. Yer yer mermer basamaklar ile yokuş bir yol çıkılıp Athena Tapınağı’na varılmaktadır. Tarihin bir döneminde deniziyle büyük bir körfez olan Söke Ovası ayaklarınızın altında olacaktır.

5.7. Alan İçin Var Olan Tehditler ve Avantajlar

Alanın korunmasına yönelik geliştirilecek yönetim planı öncesi var olan doğal ve insan unsurlu tehditler belirtilmelidir.

5.7.1. Doğal

5.7.1.1. Korumasızlık

Antik Kent’te bekçi ile koruma sağlanmaktadır. Bekçiler yaz dönemi sabah 10.00’den 19.00’a kadar; kışın ise sabah 08.30’dan akşam 17.30’a kadar çalışmaktadır. Gece ise herhangi bir koruma durumu yoktur. Bunun için gerekli düzenleme Kültür ve Turizm Bakanlığı’na yapılmalıdır.

5.7.1.2. Ormanlık alan varlığı

Antik kent bulunduğu alan itibarıyla birçok ağaç türünü bünyesinde barındırmaktadır. En çok bulunanlar ise çam ağaçlarıdır. Hatta alanda çalışma gerçekleştiren kazı ekibinin de bahsettiğine göre ağaçlar eşsiz, hoş bir manzara ziyaretçilere sunmaktadır. Ancak bu ağaçlar aynı zamanda yapıların duvarlarına da zarar vermektedir ve kazı başkanı Prof. Dr. Hakan Mert’in de üzülmeye başladığı gibi bu ağaçlar kesilmektedir.

5.7.1.3. Depremler

Antik kent bulunduğu coğrafya itibariyle birinci derece deprem kuşağında olan Ege Bölgesi'ndedir. Bu nedenle de tarih boyunca sık sık sarsıntılar geçirmiştir. Hatta gıda pazarının bir bölümünde bulunan büyük sütunların Athena Tapınağı'ndan düştüğü belirtilmiştir. M.Ö. 140 ile 130 yılları arasındaki bir depremden dolayı kent büyük oranda terk ediliyor, Mykale Dağı'ndan düşen büyük kayaların evlere büyük zararlar verdiği saptanıyor. Örneğin bir çanağın yüz parçadan oluştuğu gibi spesifik örneklerde depremin yıkıcılığını gözler önüne sermektedir. Ancak Rumscheild'e göre bu deprem Priene'nin şanslı olmuştur. Çünkü alanın terkedilmesi evlerin ve diğer yapıların günümüze kadar korunmuş bir halde gelmesini sağlamıştır.

5.7.2. İnsan Unsuru

5.7.2.1. Kaçak kazıların varlığı

Kaçak kazı çalışmaları maalesef kültürel miras alanlarına yönelik gerçekleştirilen faaliyetlerin kanayan bir yarasıdır. Mirasa ait küçük büyük elde edilen her bir parçanın yasadışı yollarla bulunup satılması bugün hala devam etmektedir. Priene kazı çalışmaları başkanı olan Prof. Dr. Hakan Mert'in anlattığına göre kent bu alanda büyük bir sorun yaşamamıştır. Çeşitli dönemlerde az da olsa kaçak kazılar olmuşsa da büyük bir vandalizm örneğine rastlanılmamıştır.

5.7.2.2. Ziyaretçi unsuru

Alana gelen ziyaretçilerin geride bıraktığı birtakım çöpler alanın temizlenmesine, temiz kalmasına yönelik bir eksi olarak görülmektedir.

5.7.2.3. Yangınlar

Antik kentin yakınlarında bulunan tarım ve makilik arazide Ağustos 2020 yılında çıkan yangında tarihi kalıntılar büyük bir tehdit atlatmıştır. Yangının antik kentin merkezine ulaşmamış olması sevindiricidir. Ancak alanın çevresinin yanıp kül olması ve daha kazı yapılmamış kısımda yangının tahribatlar yaratması üzücü olmuştur (Ölmez, 2020, Arkeolojik Haber).

5.7.2.4. Wiegand yığını

Alandaki en büyük sorunlardan biri olarak görülen ve İlber Ortaylı'nın da alana ziyaretinde sonra bir gazetede kaleme aldığı yazısında Wiegand yığını ziyaretçiler içinde bir bilmecedir. İlber Ortaylı Hürriyet Gazetesi'ndeki (2019) yazısında yığın hakkında şöyle bahsetmiştir: Humann kazıya başladıktan bir yıl sonra öldü. Yüzey tetkiklerinden sonraki bu kazı yılında üst tabakadaki Hıristiyanlık ve Bizans dönemine ait eserlerin kalıntılarını süpürüp attığı anlaşılıyor. Bunların bazılarını kazı evinin yapımında bile kullanmış. Halefi Theodor Wiegand dahi bu tabakayı acımasızca kaldırarak bir tarafa yığmış. İçinde esaslı parçalar bulunabilir. 'Wiegand yığını' denen bu yığından üç adet var. 19. yüzyılda arkeologlar Helen-Roma dünyasını araştırırken ilk Hıristiyanlığın ve Bizans'ın kalıntılarını hiç önem vermezlerdi.

5.7.3. Antik Kentin Bilimsel ve Kamusal Bağlamdaki Avantajları

Priene'de uzun yıllar boyunca sistemli bir şekilde devam ettirilen bilimsel kazı faaliyetleri neticesinde birçok önemli yapı ortaya çıkarılmış, bu kazı faaliyetlerinin sonuçlarının kamuoyu ile çeşitli basın-yayın vb. görsel medya organları aracılığıyla paylaşılması sonucunda gerek ulusal gerekse de uluslararası alanda kente yönelik duyulan bilimsel faaliyetlere istek büyük bir hızla artış göstermiştir. Kültürel katmanlarını gösteren birçok varlığıyla birlikte UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesi'ne girişi ile özellikle uluslararası mecradaki bilinirliğinin ve takip edilebilirliğinin yolu açılmıştır. Özellikle Geçici Liste'ye girmesiyle birlikte birçok yabancı turist in gezi rotalarında yerini almıştır. Bu ilgideki artış yapılan ziyaretçi sayısı ve niteliğiyle de gözler önüne serilmektedir. Listeye girmeden bir önceki yılda yapılan ziyaret sayısı, listeye girişinin üç ayı içerisindekiyle aynıdır. Alanın içinde barındırdığı uluslararası yapı özellikleriyle inşaa edilmiş alanların olması ve yabancıların bu artan ilgisi sayesinde alana uluslararası basının da ilgisi çekilmiş olacaktır. Bu da beraberinde alandaki faaliyetlere yönelik kaynak yaratma büyük fayda getirecektir.

Kent, tarihin çeşitli dönemlerinde doğal afetler ve çevresel birtakım faktörlerle baş etmeye çalışsa da çareyi bölgeyi terk etmekte bulmuştur. Bu durumda birçok yapının günümüzde bile hala ilk günkü halini koruduğunu göstermektedir. Hellenistik dönemden tutunda, Bizans Dönemi yapı özellikleri, kutsal alanlar ve kamusal alanlarıyla geçmiş ve tarihi bağlamda bir süreklilik arz etmektedir. Kentin arkeolojik, mimari ve tarihsel açıdan önem ve değeri alanı eşsiz kılmaktadır. Kutsal alanlarda birçok farklı dini yapıyı kendinde barındıran

kozmpolit yapısı, tarihin belirli döneminde sahip olduğu limanların varlığından dolayı birçok krallık için ilgi odağı olmuştur. Ele geçirildiği krallıklardan da kazandığı her türlü kültürel faktörü günümüze kadar taşımayı başarmıştır. Bu çok katmanlı kültürel alanlarının özgünlüklerinin bugün hala taşıyor olabilmeleri kentin en büyük artısıdır. Yalnızca küçük onarımlar ve bir takım restorasyon çalışmaları ile kent geçmiş günlerine döndürülmeye çalışılmaktadır.

Kültürel miras alanlarındaki en büyük sorunların başında kaynak yaratamama gelmektedir. Bu konuda gerek ulusal gerekse de uluslararası örgüt, kuruluş ve kişilerce destek çalışmalarının gerçekleştirilmesi alandaki kazı faaliyetlerinin sürekliliği açısından önem arz etmektedir. Devlet kurumlarının yanı sıra sponsor olacak diğer kuruluş ve kişilere bazı teşvik ve indirimler uygulanmaktadır. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın 2015 yılı itibariyle mevzuatına eklediği bu teşvik ve vergi indirimleri kültürel miras alanlarına yönelik yatırım adımlarını cesaretlendirmektedir.

Priene'nin günümüzde bir yerleşim yeri içinde kalmamış olması, konumu itibariyle yüksekçe bir yerde bulunması, yakın köylerde ise halkın gelir kaynağının tarıma dayalı olup, antik kente zarar verecek endüstriyel bir faaliyete bağlı olmayışı da alanın en büyük artılarındandır.

Alana yönelik kaymakamlığın, belediyenin, konuyla ilgili il müdürlüklerinin ve odaların, müze müdürlüklerinin, üniversitelerin ve çeşitli sivil toplum örgütlerinin interaktif iletişimi sayesinde merkezden yerele uzanan bir çalışma ağı mevcuttur. Özellikle geçici listeye dahil olunmasıyla, faaliyet de bulunanların harcadığı çabanın karşılığını alması yönünden büyük kazanç sağlamıştır ve bu kurum ve kişilerin çalışma ve alana yönelik faaliyet istediğini daha da arttırmıştır.

5.8. Priene Antik Kent SWOT Denemesi

Alana yönelik belirlenen avantajlar, fırsat ve tehditlerden yola çıkarak Priene için bir SWOT denemesi gerçekleştirilmiştir.

Tablo 5. 1: Priene Kenti Güçlü ve Zayıf Yönler

GÜÇLÜ YÖNLER	ZAYIF YÖNLER
Sistemli şekilde devam eden kazı faaliyetleri,	Alandaki ormanlık alanın varlığı,
Kentin halk tarafından erken terki ile yapıların büyük oranda kendini koruması,	Ziyaretçilerin zaman zaman alanda yarattığı çevre kirliliği,
Alana yönelik tüm paydaşların interaktif iletişimi,	Önceki dönem kazı başkanlarının bilinçsizce alanda yarattığı harfiyat yığını,
Geçmiş dönem kentlilerinin ve ya şuanda çevre alanlarda yaşayan bireylerin alana zarar verecek endüstriyel bir faaliyette bulunmaması,	Halkın gelir seviyesinin düşük olması,
Kozmopolit bir yapıda olmuş olması.	Tur planlamalarında mola ve konaklama noktası olarak değerlendirilmemesi,
	Alan hakkında yeterli tanıtım ve reklam yapılmamaktadır.

Tablo 5. 2: Priene Kenti Fırsat ve Tehditler

FIRSATLAR	TEHDİTLER
Dünya Miras Geçici Listesi'ne girmiş olması,	Alanda sürekli bir koruma elemanının olmayışı,
Miras alanının yerleşik hayattan uzakta yüksek bir alanda konumlanmış olması,	Depremler,
Kaynak yaratma konusunda sponsorlara devlet tarafından sağlanan teşvik kanunlarının varlığı (5225,5228 sayılı kanunlar),	Yangınlar.
Kaçak kazı varlığının olmaması.	

5.8.1. SWOT Analizlerinin Karşılaştırılması

Alana yönelik örnek teşkil edecek bir SWOT analizinin gerçekleştirilmesinin ardından yönetim planı modeli oluşturulmasına doğru süreç ilerlerken bir önceki bölümde incelenen ulusal yönetim plan modellerindeki SWOT analizleriyle oluşturduğumuz denemenin bir karşılaştırmasını bu başlıkta göreceğiz. Böylece üzerinde çalıştığımız alanın mevcut durumunun diğer alanlarla olan benzer ve farklılıklarını belirleyeceğiz.

Tablo 5. 3: SWOT Analizleri Karşılaştırması

	Güçlü Yönler	Zayıf Yönler	Fırsatlar	Tehditler
Ani Kültürel Peyzajı	Ulaşım alternatifi çeşitliliği, Yöresel yemeklerin zenginliği	Ocaklı Köyü ve çevre yerleşimlerin ekonomik yetersizliği	Yenilenmiş havaalanının bulunması	Kaçak kazılar
Aphrodisias Antik Kenti	Alanda yoğun yerleşme baskısı olmaması	Alandaki yoğun bitki örtüsünün yapılara zarar vermekte olması	Koruma konusunda mevcut yasalar ve mevzuatta çeşitlilik	Bölgede yapılan kaçak kazıların yarattığı tahribat
Bergama	Yerelde iki üniversitenin Meslek Yüksek Okulunun bulunması, Ülkenin en eski festivali olan Bergama kermesine ev sahipliği yapması	Halkın gelir seviyesinin düşük olması	Son zamanlarda turizm ve konaklama yatırımcılarının ilgisinin artması, Bergama belediyesi öncülüğünde çocuklara yönelik eğitici faaliyetlerin başlaması	Kaçak kazıların varlığı, Doğal mirasa zarar verecek madencilik faaliyetleri
Bursa ve Cumalıkızık	Oluşturulduğu günden beri sahip olduğu birçok özelliği muhafaza etmesi, Evlerin yapım tekniğinin özgünlüğü	Alanlarda güvenlik eksikliği, 24 saat güvenlik olmaması	UNESCO Dünya Miras Aday Listesi'nde olması	Alan etrafında yaşayan insanların çeşitli sebeplerden dolayı farkındalık eksikliği (ekonomik sorunlar)
Çatalhöyük Neolitik Kenti	Arkeolojik kazı, bilimsel araştırma ve restorasyon çalışmalarının devam ediyor olması	Ekim ve yoğun tarımın yeraltındaki arkeolojik kalıntılara etkisi	Kalanı çevresinde höyüğü tehdit edecek herhangi bir yerleşim alanının bulunmaması	Yerel halkın eğitim seviyesinin yetersiz olması
Diyarbakır Surları ve Hevsel Bahçeleri	Farklı dini inanışlara ait ibadet yapılarının sur-içi bölgesinde bir arada bulunması	Tanıtım sorunları; özgün değerlerin ortaya çıkarılamaması	Yerel endemik türlerin yaşayabileceği bir havza olması	Kaçak kazılar yapılması
Edirne Selimiye Cami Külliyesi	Külliye'nin yapıldığı günden itibaren ilk günkü sağlamlığını ve yapısını koruması	Kültürel miras alanının deprem bölgesinde bulunması	Kültürel mirasın koruması konusunda bilinçli bireylerin varlığı	Alana gelecek ziyaretçilerin profil ve isteklerinin bilinmemesi

Efes Antik Kenti	Miras alanına farklı ulaşım araçlarıyla kolay ulaşılabilir olunması	Miras alanına yönelik yeterli bilgilendirme, tanıtım, bilinçlendirme çalışmalarının olmaması	Miras alanına stk'ların ve üniversitelerin yoğun ilgisi	Alandaki aşırı ziyaret yoğunluğu
Gordion Yassihöyük	Yerel halkın kazılarda sigortalı görev alıyor olması	Bilimsel yayınların yerelde bir arşivinin bulunmaması	Arkeolojik kazı, bilimsel araştırma ve restorasyon çalışmalarının devam ediyor olması	Alanın içerisinde bulunduğu bölgenin erozyon riski taşıması
Göbeklitepe	Gerek ulusal gerek il bazında hem ekonomik hem de sosyal kalkınmaya yardımcı olması	Alandaki tüm kalıntıların henüz daha keşfedilmemesi	Bölge halkının ziyaretçilere yönelik olumlu tutumu	Turistik kar amaçların ön plana çıkması
Harran Yerleşimi	Sosyokültürel değerlerin geçmişten günümüze kadar muhafaza edilmiş olması	Halkın eğitilmiş ve bilinçli olmaması (feodal yapı)	Harran'ın adeta bir açık hava müzesi olması	Harran'ın reklamının kötü yapılması
İstanbul Tarihi Yarımada	Alanda söz hakkı olan tüm katılımcıların bir araya gelme potansiyelinin olması	Herkes için erişilebilirliği kısıtlayan engebeli ve iniş-çıkışlı yer yapısına sahip olması	Deniz ulaşımının sürekli gelişim kaydetmesi	Miras alanının artan nüfus ve araç sayısına bağlı olarak çok şeritli karayolları ile bölünmesi
Mardin Savur Kentsel Sit Alanı	Alanın birçok farklı turizm çeşidine ev sahipliği yapması	Tur planlamalarında mola ve konaklama noktası olarak değerlendirilmemesi	Alanın birden fazla turizm çeşidini karşılayacak öğelere sahip olması	Engelibeli arazi yapısının kent içi ulaşım sisteminin kapasitesinin artırılmasına engel olması
Mudurnu Kültürel Miras Alanı	Vadi topoğrafyasının oluşturduğu özel kültürel peyzaj	Tarihi yapı onarımlarının yetersiz kalışı	Halkta kültür turizmüne olan ilginin artması	Termal tesis yatırımlarının yerel dokuya zarar vermesi
Nemrut Dağı Alanı	Doğal özelliklerinin yanı sıra geleneksel düzeninin de bozulmamış olması	Yeme-içme yerleri konusunda hissedilen eksiklik	Eğitim almış turizmcilerin bulunması,	Ekonomik düzeyde gelişmemiş il olması
Yesemek Taş Ocağı	Yerel yönetimin alana yönelik faaliyetlere birinci derecede destek vermeleri	Alanın gelir getirici işletme faaliyetlerinin olmaması	Yesemek halkına alternatif gelir kaynağı yaratabilecek olması	Kaçak kazı ve definçilik faaliyetlerinin sürmesi
Priene Antik Kenti	Kentin halk tarafından erken terki ile yapıların büyük oranda kendini koruması	Tur planlamalarında mola ve konaklama noktası olarak değerlendirilmemesi	Dünya Miras Geçici Listesine girmiş olması	Yangınlar, Depremler, Alanda sürekli bir koruma elemanının olmayışı

5.9. Alan Yönetim Planının Vizyonu

Tüm paydaşlarının aktif katılımını sağlayacak alan yönetim planı önerisinin sahip olacağı temel ilkeler şu şekildedir:

- Kentin geçmiş kimliğini şimdi ve gelecekte de korunmasını ve genç nesle ulaşmasını sağlamak;
- Antik kentin içinde bulunduğu toplumun turizm, eğitim ve en önemlisi yaşam faaliyetleri sürece dahil ederek alanın çevreyle bir bütün halinde sürdürülebilir gelişimini sağlamak;
- Arkeolojik alan ve çevresinin Dünya Mirası statüsüne yükseltilmesini sağlamak;
- Kazı faaliyetleri sonucunda bulunan eserlerin alanın ruhunu yansıtması gereği restore edilmesi ve yaşatılması;
- Ziyaretçi kitlesini nem nicelik hem de nitelik bakımından düzenli olarak arttırılıp ekonomik anlamda da gelişim kaydetmek,
- Antik kent hakkında çocuklara, kamuda görev yapan yerel yöneticilere düzenli bir biçimde bilgi aktarımı sağlamak;
- Sürece yerelde bulunan her topluluğu (kamu, özel ve sivil toplum kuruluşları) dahil edip, paydaşlar arası interaktif iletişime dayalı bir ağ oluşturmak.

5.9.1. Vizyon Cümlesi Önerisi

Doğal ve zamanın durduğu alanda, kaliteli ve özgün doğaya aykırı olmayan mekânsal düzenlemelerle kültürel değer in sürekliliğinin sağlanmış olması ve günümüz dünyası ile iç içe geçmiş bir kozmopolit yapı öznesi olarak kolay ulaşılabilen, iyi korunan ve yönetilen gökyüzünün altındaki en iyi iklime sahip yer...

5.10. Yönetim Hedefleri

Bir kazı faaliyetinin yürütüldüğü alana yönelik geliştirilen yönetim hedeflerinin amacı bilimsel niteliklere dayalı onarım ve düzenleme çalışmalarının yapılıp; korunan alanın tarih öncesi ve sonrası evrelerine ışık tutmak, var olan yapılarını yaşatmak, tanıtmak ve gelecek nesle aktarımını sağlamaktır. Hedefler:

1. Antik kentte öncelikli olarak sürdürülebilir bir koruma yönetim anlayışına dayalı sistem benimsenmelidir.

2. Kazı faaliyetlerinin ve onarım çalışmalarının istikrarlı bir şekilde devam ettirilmesi için kaynak sağlama konusunda teşvik edici hamleler yapıp alana faydası olacak kurum ve ya kişilerin dikkati çekilmelidir.

3. Antik kente yönelik gerçekleştirilecek alan yönetim planının düzenli olarak takip edilip, faaliyet sonuçlarının iyi değerlendirilip izlenilmesi gerekmektedir. Ayrıca bu süreç katılımcılarla paylaşılıp örgütsel gelişim odaklı bir yol izlenmelidir.

4. Antik kent kendi özgün yapısına en uygun koruma politikalarıyla tüm paydaşların sürece aktif katılımıyla korunup onarılmalıdır.

5. Alana yönelik bilgilendirmeler ilkokuldaki öğrenciden üniversitelere kadar, halk, yerel yöneticiler, memurlar vb. birçok kesime yönelik yapılacak basılı ve ya görsel kaynaklar aracılığıyla yapılmalıdır. Özellikle alana yapılacak öğrenci ziyaretlerinin periyodik olarak sürekli gerçekleştirilmesi konusunda yetkililerle görüşülmelidir.

6. Alana ulaşım yollarının ve araçlarının çeşitlendirilmesiyle ziyaretçi kitlesinin hem sayıca hem de nitelik bakımından artırılması sağlanabilir. Toplumdaki dezavantajlı bireylere yönelik özel ziyaret yolları oluşturulabilir. Ayrıca gelen ziyaretçilerin yakın çevrelerde konaklamaya teşvik etmek için çeşitli festivaller ve ya etkinlik planlaması yapılabilir.

7. Çeşitli afetlerin tehdidiyle karşı karşıya kalan alana yönelik risk ve kriz anlarında acil eylem planları geliştirilip, bu kapsamda harekete geçilmelidir. Özellikle yaz aylarında yaşanan yangınlar sebebiyle ağaçlık alanda bulunan antik kent için su depoları oluşturulabilir. Bu faaliyetlere yönelik sürecin de sık aralıklarla takip edilmesi gerekmektedir.

5.11. Alan Yönetim Modeli Önerisi

Tablo 5. 4: Priene Antik Kenti Eylem Planı

KONU	HEDEF	EYLEM	İLGİLİ	ZAMAN
Yönetim Eylemi	Hedef 1: Priene Antik Kenti'nin sürdürülebilir yönetiminin sağlanması.	Eylem 1: Etkileşim alanlarıyla birlikte alan sınırlarının ve ilgililerin belirlenmesi	Kazı Başkanlığı	Kısa Vadeli
	Hedef 2: Priene Antik Kenti kazı ve onarım faaliyetleri için kaynak sağlanması.	Eylem 2: Mevcut sağlanan ödenekler dışında sponsorlar, proje ödenekleri vb. aracılığıyla fon artırılması	Kazı Başkanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı	Orta Vadeli
	Hedef 3: Yönetim planı doğrultusunda, Priene Antik Kenti'nin düzenli bir biçimde izlenmesi ve yönetim planının belirli aralıklarla takip edilmesi.	Eylem 3: Kazı ve koruma çalışmalarının düzenli olarak denetlenmesi, alana yönelik izleme planlarının oluşturulması.	Kazı Başkanlığı	Devam Eden
	Hedef 4: alanda gerçekleştirilen kazı faaliyetleri sonucunda ortaya çıkan yararlı olmayan yığınların kentten düzenli olarak uzaklaştırılması.	Eylem 4: kazı başkanlığı bilgisi dahilinde yetkili birimlerce görevlendirilen temizlik personeli sayesinde işe yaramayan kazı harfiyatının belirli aralıklarla alandan uzaklaştırılması.	Kazı Başkanlığı, Söke Belediyesi, Sivil Toplum Kuruluşları	Uzun Vadeli
	Hedef 5: Priene Kazı Başkanlığının izleme değerlendirme, deneyim paylaşımı ve örgütsel gelişim odaklı bir yaklaşımla geliştirilmesi	Eylem 5: Priene Alan Yönetimi Başkanlığı Performans Ölçümünün Yapılması Eylem 6: Priene Alan Yönetimi Başkanlığı Deneyiminin Üniversitelerle ve diğer Alan Yönetimleriyle Paylaşılması	Kazı Başkanlığı, Söke Belediyesi, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Üniversiteler	Uzun Vadeli

	Hedef 6: Öğrenen, yenilikçi ve kendi kurumsal yenilenmesini de örgütleyen bir yönetim planı uygulama sürecinin gerçekleştirilmesi	Eylem 7: Her yıl Yönetim Planı İzleme ve Değerlendirme Çalışmalarının Yapılması Eylem 8: Her Yıl Yönetim Planı Faaliyet Raporlarının Hazırlanması Yönetim Planında Gerekli Görülen Güncellemelerin Yapılması	Kazı Başkanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Söke Belediyesi, Aydın Valiliği	Uzun Vadeli
Koruma Eylemi	Hedef 7: Priene'nin arkeolojik ve mimari değerinin alana en uygun yöntemler aracılığıyla korunması ve geliştirilmesi.	Eylem 9: Kazı, restorasyon ve konservasyon çalışmalarının sürdürülmesi Eylem 10: Alan içinde iyileştirmeye ihtiyaç duyulan alanların tespit edilmesi ve gelişme programlarının hazırlanması	Kazı Başkanlığı	Devam Eden
	Hedef 8: Alan yönetimi planında katılımın tüm paydaşlar nezninde gerçekleştirilmesi.	Eylem 11: Düzenli gerçekleştirilen ve yerelde görev yapan her yönetim kademesinden belirli kişiler, üniversitelerden katılımcılar, sivil toplum örgütleri, halktan seçilen kişilerin katılımıyla gerçekleştirilen çalışmalar	Kazı Başkanlığı, Söke Kaymakamlığı, Söke Belediyesi, Muhtarlık, Üniversiteler, Sivil Toplum Kuruluşları	Devam Eden
Eğitim Bilinçlendirme	Hedef 9: Yerel yöneticiler ve halk arasında koruma bilincinin oluşturulması.	Eylem 12: bölgedeki gerekli kurum ve kuruluşlarla yapılan görüşmeler neticesinde bölgedeki okullardan periyodik olarak gruplar halinde öğrencilerin ziyaretini sağlamak.	Kazı Başkanlığı, Söke Belediyesi, Söke Kaymakamlığı	Devam Eden
	Hedef 10: Plan Dönemi içerisinde alan hakkında her açıdan yakın çevresinde Bilgilendirme ve Bilinçlendirme çalışmaları yapılması.	Eylem 13: Priene Yönetim Alanında ve Yakınında Bulunan tüm Muhtarlar Eğitim Verilmesi Eylem 14: Priene Yönetim Alanında ve Yakınında Bulunan Devlet Memurlarına Eğitim Verilmesi	Kazı Başkanlığı, Söke Kaymakamlığı, Söke Belediyesi, Üniversiteler	Kısa Vadeli

		Eylem 15: Priene Yönetim Alanına İlişkin Eğitici Çocuk Kitabı Hazırlanarak Bastırılması ve İlköğretim Okullarına Dağıtılması		
Algı ve tanıtım	Hedef 11: Alanın bir bütün olarak algılanması için Priene Antik Kenti içerisinde gelen ziyaretçilerin daha geniş alanlara yayılmasını teşvik edici faaliyetler yürütmek.	Eylem 16: Ziyaretçilerin dolaşırken gördükleri yapı ve yapı parçalarının, kullanım zamanında neye hizmet ettiklerinin anlatılması.	Kazı Başkanlığı	Devam Eden
Ulaşım Dolaşım Eylemi	Hedef 12: Antik Kente erişimin alternatif ulaşım araç ve yollarıyla desteklenmesi	Eylem 17: Priene ve yakın çevresinde bisiklet ve yaya yollarıyla ulaşımı sağlama alternatifleri Eylem 18: Sadece antik kente ulaşım hizmet eden şehrin çeşitli noktalarından ücretsiz servis otobüs seferleri.	Kazı Başkanlığı, Söke Belediyesi, Söke Kaymakamlığı	Uzun Vadeli
	Hedef 13: Priene Antik Kenti'nin tur programlarında daha fazla yer almasını sağlamak	Eylem 19: Alana yakın yerlerde, köylerde tur ile gelen ziyaretçilerin konaklayabileceği alanlar evler tahsis etmek.	Kazı Başkanlığı, Söke Kaymakamlığı, Söke Belediyesi, Muhtarlık	Uzun Vadeli
Ziya retçi- İşletme	Hedef 14: Alana ziyarete gelecek kişilerin bu faaliyetlerini düzenli olarak bir yıla ve 24 saate yayılmasını sağlayıp, dezavantajlı guruplara	Eylem 20: Yönetim Alanı İşletmesinin İnsan Kaynakları Planının Yapılması.	Kazı Başkanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Söke Belediyesi	Kısa Vadeli

	öncelik sağlayacak şekilde yeniden yapılandırılması.	Eylem 21: Yönetim Alanında Personel Eksiklerinin Tamamlanması		
	Hedef 15: Teknolojik olanaklardan en üst seviyede yararlanabilen, etkin ve verimli bir ziyaretçi yönetim planı oluşturulması.	Eylem 22: Elektronik ve Mobil Bilet Uygulamalarının Başlatılması Eylem 23: Farklı Ziyaretçi Profillerinin İhtiyaç ve Alışkanlıklarının Belirlenmesi İçin Araştırma Yapılması Eylem24: Engelli, yaşlı, işsiz, düşük gelirli, çocuk gibi dezavantajlı bireylere yönelik ziyaret programlarının oluşturulması	Söke Belediyesi, Kültür ve Turizm Bakanlığı	Devam Eden
	Hedef 16: Ziyaretçilere geceleme olanakları sunulması.	Eylem25: Festivaller ve ya yerel etkinlikler düzenlenmeli	Söke Belediyesi, Söke Kaymakamlığı	Uzun Vadeli
Risk ve Kriz Eylemi	Hedef 17: Risk ve Kriz Yönetiminin Yerel Paydaşlarla birlikte en iyi şekilde gerçekleştirilmesinin alan yönetimin demirbaşı olması.	Eylem 26: Yönetim Alanı İçerisindeki Tüm Ören Yerlerinde Yangın Su Depolarının ve Pompa İstasyonlarının Oluşturulması Eylem 27: Yönetim Alanı İçerisindeki Tüm Ören Yerlerinin Afet Duyarlılıklarının Tespit Edilmesi	Kazı Başkanlığı, Söke Kaymakamlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, AFAD	Devam Eden
	Hedef 18: Alandaki risklerin izlenmesi ve risk izleme sürecinin belirli aralıklarla gözden geçirilmesi.	Eylem 28: Yıkılma, bozulma ve tahrip olma riskinde olan yapıların tespit edilmesi	Kazı Başkanlığı	Devam Eden

Eylem programının tamamlanma süresi dört zaman dilimine ayrılmıştır.

- Kısa vadeli: 2 yıla kadar
- Orta vadeli: 2 - 6 yıl arası
- Uzun vadeli: 6 - 10 yıl arası
- Devam eden: Sürekli devam eden

Yönetim Planı önerisinde yer alan eylemler:

- Yönetim Eylemleri
- Koruma Eylemleri
- Eğitim ve Bilinçlendirme Eylemleri
- Algı ve Tanıtım Eylemleri
- Ulaşım Dolaşım Eylemi
- Ziyaretçi İşletme Yönetimi Eylemleri
- Risk Kriz Yönetimi Eylemidir.

5.11.1. Yönetim Planlaması Kapsamında İlgililer

Antik Kent'te Bakanlar Kurulu kararıyla bir kazı faaliyeti sürdürüldüğünden Kültür ve Turizm Bakanlığı birinci derecede söz sahibi paydaşken, daha sonra gelen birim Antik Kent Kazı Başkanlığı'dır. Aydın Valisi, Söke Kaymakamı, Söke Belediyesi ve Güllübahçe Muhtarı Priene Antik Kenti'ni ilgilendiren yerel idarecilerdir. Ayrıca söz sahibi olabilecek diğer ilgililer;

- Sponsorlar
- Akademik Finans Kaynakları
- Ziyaretçiler
- Sivil Toplum Örgütleri
- Üniversiteler vb. sayılabilir.

SONUÇ

Kültürel Miras Alanlarında Yönetim: Aydın Priene Örneği başlığı ile hazırlanan yüksek lisans teziyle; kültürel miras, yönetim planı, alan yönetimi gibi konuya yönelik kavramlar araştırılmış, koruma kavramının tarihsel süreci hem dünyada hem de Türkiye’de ele alınarak detaylıca incelenmiştir. Dünyadan ve Türkiye’den birçok alan yönetimi planları incelenip Priene Antik Kenti’ne yönelik bir plan önerisi geliştirilmiştir.

18. yy’dan itibaren arkeolojik alanlarda aktif olarak sürdürülen kazı faaliyetlerinden bu yana kültürel mirasın korunup geleceğe aktarımı konusundaki sorun hala canlılığını korumaktadır. Gerek doğal sebepler gerekse insan kaynaklı etkilerden dolayı, çağdaş ve bilimsel teknikler de kullanılsa koruma alanlarında hala zarar ve riskler yüksek ölçektedir. Şuanda bu sorunlara karşı koyabilmek için birçok bilim dallarından yardım alınmakta; ortak çalışmalar neticesinde geliştirilen önlemlerle arkeolojik alanlardaki yapılar ve ya parçalar korunabilmeye ya da daha uzun yaşatılmaya çalışılmaktadır. Kültürel miras alanlarında benimsenen çağdaş koruma anlayışı ile bireylerin geçmişleri ile kurdukları bağlar bu alanlar sayesinde somut bir gerçekliğe dönüşmektedir ve sürdürülebilir koruma anlayışı ile de bu gerçekliğin gelecek nesillere aktarılması sağlamış olacaktır.

Korunacak alanlara yönelik etkin ve uygulanabilir stratejilerin oluşturulabilmesi için yasal düzenlemeler, bu sürecin ilerleyebilmesi için yeterli mali kaynaklar ve yönetsel anlamda örgütlenmeye ihtiyaç duyulmaktadır. Kültürel miras alanlarında korumanın ne şekilde olacağı ve bu alanın ne şekilde kullanılacağını sistematik bir yapıya dönüştüren kaynağın adı alan yönetimidir. Alan yönetimi, miras alanına yönelik sadece fiziki bir koruma faaliyetine karşı gelmemekte; aynı zamanda alanı bir bütün olarak ele alıp içinde var olduğu toplumun ekonomik ve sosyokültürel hedeflerini gerçekleştirmeyi benimseyen, tüm paydaşları planlama ve yönetim sürecine dahil eden, yerel halkın ihtiyaç ve isteklerini planlama sürecinde önemli bir etken olarak gören bir yapıyı karşılamaktadır.

Dünya üzerinde kültürel miras alanlarına yönelik geliştirilen koruma düşüncesi hem gelişme kaydetmiş hem de içerik olarak tartışılır olmuştur. Kapsamının koruma altına alınacak yapı düzeyinde değil de mekan düzeyinde olması üzerinde görüş birliği sağlanmıştır. Tarihin birçok döneminde ,belki şuan bile, halk arasında devam eden ve ekonomik anlamda kendilerine tehdit olarak algıladıkları kültürel miras alanları, zaman içinde bulunduğu toplumun dinamik bir parçası olmaya başlamış ve turizm üzerinden büyük getirileri olan

alanlar olma durumuna evrilmişlerdir. Bu da beraberinde değerlerin yeniden tanımlanıp anlam bulmasını sağlamıştır. Miras alanlarında koruma faaliyetlerine yönelik geliştirilen ilk çalışma hep koruma amaçlı imar planları olmuştur. Ancak bu imar planları korumanın tam olarak ne şekilde, nasıl ve hangi paydaşlar eliyle yapılacağı konusunda bir belirsizliği doğurmuştur. Alan yönetim planları ise bu konularda imar planlarını destekler nitelikte, açıkları kapatır kaynaklar olmuşlardır.

Koruma kapsamında süreklilik ve katılım önem kazanırken çağdaş korumanın gerektirdiği bir başlık olan alan yönetimi koruma alanlarında sürdürülebilir bir yönetim mekanizmasının demirbaşı olmuştur. UNESCO Dünya Miras Listesi'ne girmek için şart koşulan bu yönetim planları, korunacak değerlerin tarihi ve kültürel önemini belirten ve bu doğrultuda koruma ve yaşatma faaliyetlerine dayalı sürdürülebilir hedeflerin ve buna bağlı olarak gerçekleştirilecek eylemlerin belirlenmesini içermiştir ve bu kapsamını sürdürmeye devam etmektedir. Oluşturulacak yönetim planlarının ekonomik faktörler, alandaki trafik durumu ve demografik büyüme ve gerileme gibi uygulanan planları dikkate almak gibi zorunlulukları da vardır. Bunların yanı sıra planlar ulusal ve uluslararası gerçekleştirilen araştırma ve raporlara dayandırılmalıdır. Bu süreçte tüm paydaşların aktif katılımı en önemli unsurdur. Böylelikle yıllardır süregelen tarihi alanlara karşı duyulan olumsuz algı yıkılmış olacaktır.

Kültürel miras alanlarına Türkiye özelinde bakıldığında hemen hemen her ilde bir rant kavgası mevcut olup, bu alanların bu uğurda yok edilişine şahit olmaktadır. Bunlara karşın bu mirasın korunması konusunda yeni uygulanabilir modeller ve ya sistemler geliştirmek bu rant kavgalarına ve gerekli önemin verilmesine katkıda bulunabilir. Artık bu alanlarda kullanarak koruma ve katılımcı koruma kavramları ile toplumu ve diğer paydaşları da yapıya dahil ederek var olan tehditleri yok etme girişimleri büyük önem arz etmeye başlamıştır. Ayrıca alan yönetimi kavramı evrensel boyutta benzer tehditlerle şekillenen ve hemen hemen aynı fikir ekseninde oluşmuş yönetim olgusunun kültürel miras için kullanıldığı bir kavram olarak da karşımıza çıkmaktadır. Alan yönetimi bu tarafıyla kültürel mirasın akla dayalı yönetim ilkesinden yola çıkarak yönetim olgusunun altında katılımcı modellerle ilerletilmeye çalışılan çok önemli bir faaliyet alanı statüsünü üstlenmiştir. Çünkü alan yönetiminde tıpkı yönetim olgusunda olduğu gibi işin kritik noktaları kontrol mekanizmalarını geliştirmek, yaptırımları hayata geçirmek ve tabi ki en önemlisi tüm paydaşları sürece dahil etmektir.

Somut Kültürel Miras'ın önemli bir kısmını oluşturan arkeolojik alanlar oluşturuldukları günden bugüne insan yaşamına yönelik her türlü inanç, gelenek, ekonomik yapı, mekânsal özellikler vb. birçok konuya ışık tutacak tarihi arşiv görevini de üstlenmişlerdir. Çalışmaya konu olacak alanların korunması, yaşatılması yanında içinde bulunduğu kültürle bütünleşip kullanılması da bir o kadar önem arz etmektedir. Buna dayanarak sürdürülebilir koruma ve gelecek nesle aktarımın yanında bugünün ihtiyaçlarına da cevap verebiliyor olması önemlidir. Koruma alanlarına yönelik geliştirilen yönetim planları ilk olarak miras alanlarında var olan sorun ve riskleri en aza indirebilmek adına basit ama kapsamlı ve gerçekçi, uygulanabilir politikaları ve eylemleri içermelidir. Böylelikle alana yönelik istenilen projeler daha verimli olacaktır. Ortak çalışmalar neticesinde hazırlanan planların gerçekliğinin kanıtı olacak noktalar dikkatlice belirlenmelidir. Belirlenen hedef ve eylemlerin maddi açıdan eldeki kaynaklar ile karşılanabilir olması belki de bu yönetim planlarının gerçeklikle bağlantısını sağlayan en önemli noktadır. Yine paydaşlar tarafından oluşturulan politikaların ve hedeflerin ne derece kabul gördüğü bir başka önemli konudur. Kültürel miras alanlarına yönelik geliştirilen yönetim planları yapıya değil içinde bulunduğu tüm alana yönelik olmalıdır. Ancak bir alan içinde birbirinden farklı nitelikte ve karakterde olan tarihi alanlar olabilmektedir. Bir kısım için geçerli olan hedef ve amaçlar diğer bir parça da karşılık bulamaya bilmektedir. Bu gibi durumlarda yönetim planı oluşturulacak alanda aynı özellikleri gösteren alanlar gruplandırılmalı ve bu oluşan gruplara yönelik hedefler ayrı olarak tanımlanmalıdır. Böylelikle alana yönelik geliştirilen yönetim planının başarıya ulaşma yüzdesi ve ya mevcut olumsuzlukları giderme durumu artacaktır.

Gerek Türkiye gerekse de uluslararası alanda büyük öneme sahip olan ve daha da olacak olan Priene Anti Kenti için sürdürülebilir koruma süreci dikkate alınarak, tüm paydaşların aktif olarak katılım gösterdiği, önceliklerin belirlendiği, yakın çevresinde bulunan alanları da sürece dahil eden örnek bir alan yönetim planı oluşturulmuştur. Oluşturulan plan ile yönetim, sosyal yapı, ekonomik yapı, kriz ve afet durumlarına yönelik hedef ve amaçlar belirlenmiştir. Yapılan bu çalışma neticesinde alanın yakın çevresindeki yaşam ile bütünleşmesi toplumun onun getirilerinden korkmak yerine sahiplenmesi ve sürece aktif katılımı sağlanırken; aynı zamanda nitelikli ve çok sayıda ziyaretçiyi alana çekmek için birçok hedef ve eylemden de bahsedilmiştir. Tüm bu veriler ışığında, kültürel miras alanlarının önem ve değerleri ile birlikte gelişiminin, yaşatılmasının, korunmasının ve gelecek

kuşaklara aktarılmasının bütüncül bir bakış açısı ve katılımcı bir anlayış ile gerçekleşeceği anlaşılmıştır. Priene Antik Kenti için hazırlanan planda da görüleceği üzere eylemlerin tespiti, analizi ve çözüme yönelik geliştirilen önerilerin varlığı planlama sürecinin ne kadar önemli olduğunu gözler önüne sermektedir.

Sonuç olarak alan yönetiminin ana hatlarını, bir yapının ve ya bir yerleşim yerinin tarihi anlamdaki önemini ortaya çıkarıp, onu korumak, onarmak, geliştirmek ve oluşturulan yönetim ilkeleri çerçevesinde değerlendirmek oluşturmaktadır. Geniş çaplı yönetim planları ile destekli çalışmalar ise ancak bölgesel, ulusal ve uluslararası katılımcıları içeren, çevreyi ve toplumu kapsayan, yerel halk ve diğer paydaşlarla birlikte bölgeye ekonomik katkıları olan sürdürülebilir projelerle kalıcı olabilmektedir. Toplumda bulunan her bir bireyin bu konuda eğitilmesi, onlarla bilgi paylaşımında bulunulması, yereldeki yöneticilerle iletişim halinde olma ve kültürel mirasın gelecek nesle aktarılması şeklindeki hususlar yönetim planı içerisinde muhakkak olması gereken başlıklardır. Ancak sırf ekonomik anlamda bir turizm etkeni olarak görülen kültürel miras alanlarına yönelik hazırlanmış planlar, hiçbir zaman kalıcı sürdürülebilir bir yönetim faaliyeti gerçekleştirilemezler. Bu çalışma ile Priene Antik Kenti için ilk kez bir yönetim planı örneği sunulmuştur. Bu planın bundan sonra zengin arkeolojik potansiyeli bulunan Türkiye'deki diğer alanlar için örnek teşkil etmesi umulmaktadır.

KAYNAKLAR

Afrodias Alan Yönetimi. (2014-2018). 18 Mart 2021 tarihinde

<http://www.kvmgm.gov.tr/Eklenti/57314,aphrodisias-alan-yonetim-planipdf.pdf?0>
adresinden alınmıştır.

Ahunbay, Z. (2019). *Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon* (Onikinci baskı). İstanbul: Yem Yayın.

Akdağ, B. (2021). Ramsar Sözleşmesi ve Türkiye’de Bulunan Ramsar Alanları. 20 Mart 2021 tarihinde <https://peyzax.com/ramsar-sozlesmesi-ve-turkiyede-bulunan-ramsar-alanlari/> adresinden alınmıştır.

Alanyurt, U. (2009). Türkiye’de Koruma ve Onarım Üzerine Analiz. *Masrop E-dergi*, (4), 19-55. 16 Mart 2021 tarihinde http://masrop.org/wp-content/uploads/2016/04/turliyedekoromaveonar%C4%B1mizerineanaliz09_09_19_55.pdf adresinden alınmıştır.

Alsaç, Ü. (1991). Taç Vakfı ve Çalışmaları. *Taç Vakfı Yıllığı I*. İstanbul. (akt. Ahunbay, Z. 2019. Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon).

Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı. (T.Y.). 17 Mart tarihinde https://fka.gov.tr/sharepoint/userfiles/Icerik_Dosya_Ekleri/Kalkinma_Planlari/VI.%20Be%C5%9F%20Y%C4%B1ll%C4%B1k%20Kalk%C4%B1nma%20Plan%C4%B1%201990-1994.pdf adresinden alınmıştır.

Altınıyıldız, N. (1997). *Tarihsel çevresi korumanın Türkiye’ye özgü koşulları: İstanbul 1923-1973*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü. İstanbul. (akt. Coşkun, B., Binan, D. 2013. Cumhuriyet Dönemindeki Koruma ve Onarım Süreçlerine İstanbul’daki Anıtsal Yapılar Üzerinden Bir Bakış).

Ani Kültürel Peyzajı Alan Yönetimi. (2015). 18 Mart 2021 tarihinde

<http://www.kvmgm.gov.tr/Eklenti/57313,ani-kulturel-peyzaji-yonetim-planipdf.pdf?0>
adresinden alınmıştır.

Anonim, (T.Y.). 1964 Venedik Tüzüğü. 20 Mart 2021 tarihinde <https://restorasyon.tr.gg/Venedik-Tuzugu.htm> adresinden alınmıştır.

Anonim. (2015). ICOMOS 50. Yılına Kutluyor. *Mimarlık Dergisi*, (385). 20 Mart 2021 tarihinde <http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=398&RecID=3697#> adresinden alınmıştır.

Anonim. (T.Y.). 1954 Lahey Sözleşmesi. 21 Haziran 2020 tarihinde <http://www.alanbaskanligi.gov.tr/1954-UNESCO-Hague-First-Protocol.pdf> adresinden alınmıştır.

Anonim. (T.Y.). Atina Tüzüğü. 21 Haziran 2020 tarihinde http://www.alanbaskanligi.gov.tr/1933_The_Athens_Charter.pdf adresinden alınmıştır.

Anonim. (T.Y.). Europa Nostra Organizasyonu. 20 Mart 2021 tarihinde <https://www.europanostra.org/organisation/> adresinden alınmıştır.

Anonim. (T.Y.). Priene Akropol Tapınağı. 23 Kasım 2020 tarihinde <https://www.priene.net/listingview.php?listingID=13> adresinden alınmıştır.

Anonim. (T.Y.). Priene Aşağı ve Gymnasium. 22 Kasım 2020 tarihinde <https://www.priene.net/listingview.php?listingID=22> adresinden alınmıştır.

Anonim. (T.Y.). Priene Athena Tapınağı. 21 Kasım 2020 tarihinde <https://www.priene.net/listingview.php?listingID=7> adresinden alınmıştır.

Anonim. (T.Y.). Priene Büyük İskender'in Evi. 23 Kasım 2020 tarihinde <https://www.priene.net/listingview.php?listingID=12> adresinden alınmıştır.

Anonim. (T.Y.). Priene Demeter ve Kore Tapınağı. 23 Kasım 2020 tarihinde <https://www.priene.net/listingview.php?listingID=10> adresinden alınmıştır.

Anonim. (T.Y.). Priene Kutsal Stoa. 21 Kasım 2020 tarihinde <https://www.priene.net/listingview.php?listingID=16> adresinden alınmıştır.

Anonim. (T.Y.). Priene Mısır Tanrıları Tapınağı. 23 Kasım 2020 tarihinde <https://www.priene.net/listingview.php?listingID=14> adresinden alınmıştır.

Anonim. (T.Y.). Priene Stadyum. 22 Kasım 2020 tarihinde <https://www.priene.net/listingview.php?listingID=23> adresinden alınmıştır.

- Anonim. (T.Y.). Priene Tiyatrosu. 21 Kasım 2020 tarihinde
<https://www.priene.net/listingview.php?listingID=19> adresinden alınmıştır.
- Anonim. (T.Y.). Priene Yukarı Gymnasium. 22 Kasım 2020 tarihinde
<https://www.priene.net/listingview.php?listingID=21> adresinden alınmıştır.
- Anonim. (T.Y.). Priene Zeus Tapınağı. 23 Kasım 2020 tarihinde
<https://www.priene.net/listingview.php?listingID=9> adresinden alınmıştır.
- Arkeolojik Haber, (2018). Herculaneum. 20 Şubat 2021 tarihinde
<https://www.arkeolojikhaber.com/haberherculaneum-8574/> adresinden alınmıştır.
- Arkeolojik Haber, (2018). Pompeii. 20 Şubat 2021 tarihinde
<https://www.arkeolojikhaber.com/haberpompeii-10408/> adresinden alınmıştır.
- Arkeolojik Mirasın Korunması ve Yönetimi Tüzüğü. (2002). (Çev. Ahunbay, Z.). *Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon*, (Tüzüğün orijinal yazılım tarihi 1990).
- Avrupa Birliği. (T.Y.). 20 Mart 2021 tarihinde https://europa.eu/european-union/index_en adresinden alınmıştır.
- Aytek, A. (T.Y.). Uluslararası Müzeler Konseyi. 20 Mart 2021 tarihinde
<https://www.biyologlar.com/uluslararasi-muzeler-konseyiicom> adresinden alınmıştır.
- Bergama Çok Katmanlı Kültürel Peyzajı Alan Yönetim Planı. (2017-2021). 18 Mart 2021 tarihinde
<http://www.kulturvarliklari.gov.tr/Eklenti/60103,bergamacokkatmanlikulturelpeyzajialanyonetimplanipdf.pdf?0> adresinden alınmıştır.
- Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı. (T.Y.). 17 Mart 2021 tarihinde
https://fka.gov.tr/sharepoint/userfiles/Icerik_Dosya_Ekleri/Kalkinma_Planlari/V.%20Be%C5%9F%20Y%C4%B1ll%C4%B1k%20Kalk%C4%B1nma%20Plan%C4%B1%201985-1989.pdf adresinden alınmıştır.
- Binan, C. (2001). *Türkiye Koruma Konusundaki Temel Çelişkiler ve Toplumsal Yansımaları Üzerine Saptamaları Ulusal Koruma Planlaması Semineri II*. İstanbul: Y.T.Ü. Yayınları.(akt. Coşkun, B., Binan, D. 2013. Cumhuriyet Dönemindeki Koruma ve Onarım Süreçlerine İstanbul'daki Anıtsal Yapılar Üzerinden Bir Bakış).

Binan, C. (2005). *Cumhuriyet Döneminde Türkiye’de Mimari Koruma Üzerine Yorumlar*. İstanbul: Ege Yayınları. (akt. Coşkun, B., Binan, D., 2013. Cumhuriyet Dönemindeki Koruma ve Onarım Süreçlerine İstanbul’daki Anıtsal Yapılar Üzerinden Bir Bakış).

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı. (T.Y.). 17 Mart 2021 tarihinde

https://fka.gov.tr/sharepoint/userfiles/Icerik_Dosya_Ekleri/Kalkinma_Planlari/I.%20Be%C5%9F%20Y%C4%B1ll%C4%B1k%20Kalk%C4%B1nma%20Plan%C4%B1%201963-1967.pdf adresinden alınmıştır.

Birleşmiş Milletler. (T.Y.). 19 Mart 2021 tarihinde <https://www.un.org/en/> adresinden alınmıştır.

Bozkurt, G. (2002). *Antik Priene Kenti Konut Mimarisinde Açık ve Kapalı Mekan İlişkilerinin Özellikleri*. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Böke, F. (2020). *Dünya Miras Alanları Alan Yönetimi Dünya Miras Kenti Safranbolu için Bir Yönetim Planı Önerisi*. Doktora Tezi, Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Gaziantep.

Britannica, (2018). Torre Annunziata. 20 Şubat 2021 tarihinde

<https://www.britannica.com/place/Torre-Annunziata> adresinden alınmıştır.

Bursa ve Cumalıkızık Alan Yönetim Planı. (2013-2018). 18 Mart 2021 tarihinde

<http://www.kvmgm.gov.tr/Eklenti/57315,bursa-yonetim-planipdf.pdf?0> adresinden alınmıştır.

Can, S. (2010). *Bilinmeyen Aktörleri ve Olayları İle Son Dönem Osmanlı Mimarlığı*. İstanbul: Erzurum İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü.

Sarıoğlu, Ö. Ö. (2012). *Trakya’da Roma Ve Bizans Dönemi Yerleşmeleri, Anıtları, Erken Cumhuriyet Döneminde Koruma Ve Restorasyon Modaliteleri Üzerine Bir Araştırma(1923-1950)*, Doktora Tezi, Trakya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Edirne.

Coşkun, B., Binan, D. (2013). Cumhuriyet Dönemindeki Koruma ve Onarım Süreçlerine İstanbul’daki Anıtsal Yapılar Üzerinden Bir Bakış. *Tasarım Kuram Dergisi*, 9(15), 103-126.

Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi. (2018). 03 Nisan 2021 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/19.5.1.pdf> adresinden alınmıştır.

Çal, H. (1997). Osmanlı Devletinde Âsâr-ı Atîka Nizamnâmeleri. *Vakıflar Dergisi*, (26), 391-400.

20 Mart 2021 tarihinde

<http://acikerisim.fsm.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11352/540/%c3%87al.pdf?sequence=1&isAllowed=y> adresinden alınmıştır.

Çatalhöyük Neolitik Kenti Alan Yönetim Planı. (2013). 18 Mart 2021 tarihinde

<http://www.kvmgm.gov.tr/Eklenti/57316,catalhoyuk-neolitik-kenti-yonetim-planipdf.pdf?0> adresinden alınmıştır.

Çekül. (2010). Yerelden Ulusala Ulusaldan Evrensele Koruma Bilincinin Gelişim Süreci.

20.09.2020 tarihinde <https://www.tarihkentlerbirliigi.org/wp-content/uploads/KorumaBilinci-Ekitap.pdf> adresinden alınmıştır.

Çetin, Y. (2007). Mustafa Kemal Atatürk Dönemi'nde (1920-1938) Müze ve Eserler Konusunda Yapılan Çalışmalar. *Sanat Dergisi*, (12), 117-121.

Çevre ve Orman Bakanlığı. (2006). Türkiye Korunan Alan Yönetiminde IUCN Kategori Sistemi.

1-32. 12 Mayıs 2021 tarihinde

<https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Belgeler/dkmp/kutuphane/74.pdf> adresinden alınmıştır.

Didim Rehberi. (2021). Priene. 11 Ocak 2021 tarihinde <https://www.didimguide.com/prien/>

adresinden alınmıştır.

Diyarbakır Kalesi ve Hevsel Bahçeleri Kültürel Peyzaj Alanı Yönetim Planı.(2015). 20 19 Mart

2021 tarihinde <http://www.kvmgm.gov.tr/Eklenti/57317,diyarbakir-yonetim-planipdf.pdf?0> adresinden alınmıştır.

Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı. (T.Y.). 17 Mart 2021 tarihinde

https://fka.gov.tr/sharepoint/userfiles/Icerik_Dosya_Ekleri/Kalkinma_Planlari/IX.%20Be%C5%9F%20Y%C4%B1ll%C4%B1k%20Kalk%C4%B1nma%20Plan%C4%B1%202007-2013.pdf adresinden alınmıştır.

Döner Sermaye İşletmesi Merkez Müdürlüğü. (2021). Müze ve Ören Yeri 2019 Yılı Toplam

İstatistikleri. 14 Şubat 2021 tarihinde <http://www.dosim.gov.tr/assets/documents/2019-ZIYARETCI-WEB-SITESI.pdf> adresinde alınmıştır.

Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı. (T.Y.). 17 Mart 2021 tarihinde

https://fka.gov.tr/sharepoint/userfiles/Icerik_Dosya_Ekleri/Kalkinma_Planlari/IV.%20Be%C5%9F%20Y%C4%B1ll%C4%B1k%20Kalk%C4%B1nma%20Plan%C4%B1%201979-1983.pdf adresinden alınmıştır.

Dünya Anıtlar Vakfı. (T.Y.). Biz Kimiz? 20 Mart 2021 tarihinde <https://www.wmf.org/who-we-are> adresinden alınmıştır.

Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Konusunda Sözleşme. (1971). 16 Şubat 2021 tarihinde https://www.unesco.org.tr/Content_Files/Content/tez/sutez.pdf adresinden alınmıştır.

Dünya Miras Merkezi. (T.Y.). 20 Mart 2021 tarihinde <http://whc.unesco.org/> adresinden alınmıştır.

Edinburgh Dünya Miras Alanı Yönetim Planı. (2017). 20 Mart 2021 tarihinde <https://ewh.org.uk/plan/assets/Management-Plan-2018b.pdf?> adresinden alınmıştır.

Edirne Selimiye Camii Külliyesi Alan Yönetim Planı. (2011). 19 Mart 2021 tarihinde <http://www.kvmgm.gov.tr/Eklenti/57318,edirne-selimiye-camii-kulliyesi-yonetim-planipdf.pdf?0> adresinden alınmıştır.

English Heritage. (T.Y.). Stonehenge'in Önemi. 20 Mart 2021 tarihinde <https://www.english-heritage.org.uk/visit/places/stonehenge/history-and-stories/history/significance/> adresinden alınmıştır.

Erder, C. (1975). *Tarihi Çevre Bilinci*. Ankara. (akt. ÇEKÜL. (2010). Koruma Bilincinin Gelişim Süreci).

Erkin, Y. (2017). Eski Eser ve Müzeler Umum Müdürlüğünün Genel Durumu. 20 Mart 2021 tarihinde <https://silo.tips/download/esk-eserler-ve-mzeler-umum-mdrlnn-genel-durumu> adresinden alınmıştır.

Ersen, A. (2011). John Ruskin 1819-1900 ve Konservasyon Hareketi. *Restorasyon ve Konservasyon Çalışmaları Dergisi*, (6), 52-60. 16 Mart 2021 tarihinde <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/806703> adresinden alınmıştır.

- Ersen, A. (2015). E. E. Viollet Le Duc Stilistik Rekompozisyon Üslup Birliği Anlayışı ve Rekonstrüksiyon Düşüncesinin Kökenleri. *Restorasyon ve Konservasyon Çalışmaları Dergisi*. 3-16. 16 Mart 2021 tarihinde <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/807471> adresinden alınmıştır.
- Eryılmaz, B. (2015). *Kamu Yönetimi* (Sekizinci baskı). Ankara: Umuttepe Yayınları.
- Eski Eserler Kanunu 1710 Sayılı. (1973). 21 Mart 2021 tarihinde <https://gayrimenkulmevzuati.com/eski-eserler-kanunu/#:~:text=Madde%201%2D%20Tarihten%20%20C3%B6nceki%20devirlerle,t%20C3%B0rl%C3%BC%20belgeye%20eski%20eser%20denir.> adresinden alınmıştır.
- Floransa Yönetim Planı. (2016). 20 Mart 2021 tarihinde <http://whc.unesco.org/document/169993> adresinden alınmıştır.
- Getty Koruma Enstitüsü. (T.Y.). 20 Mart 2021 tarihinde <https://www.getty.edu/about/> adresinden alınmıştır.
- Gez, E. (2017). *Osmanlıdan Günümüze Koruma Kurullarının Ortaya Çıkışı ve Kurumsallaşması*. Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi. 12 Eylül 2020 tarihinde https://www.academia.edu/36187622/OSMANLIDAN_GU_NU_MU_ZE_KORUMA_KURULLARININ_ORTAYA_C_IKIS_I_VE_KURUMSALLAS_MASI adresinden alınmıştır.
- Gordion (Yassihöyük) ve Yakın Çevresi Alan Yönetim Planı. (2021). 19 Mart 2021 tarihinde <http://www.kvmgm.gov.tr/Eklenti/81478,uyg-gordion-yassihoyuk-ve-yakin-cevresi-alan-yonetim-pl-.pdf?0> adresinden alınmıştır.
- Göbekli Tepe Alan Yönetim Planı. (2017). 18 Mart 2021 tarihinde <http://www.kvmgm.gov.tr/Eklenti/57320,gobekli-tepe-alan-yonetimi-planipdf.pdf?0> adresinden alınmıştır.
- Göksu, G. (2016). Priene, Milet ve Kehanet. 20 Şubat 2021 tarihinde https://www.academia.edu/21999877/priene_and_milet_and_kehanet adresinden alınmıştır.
- Greaney, S. (T.Y.). Stonehenge Tarihi. 20 Mart 2021 tarihinde <https://www.english-heritage.org.uk/visit/places/stonehenge/history-and-stories/history/> adresinden alınmıştır.

Güner, S., Öz, A., & Aydın, M. (2011). Uluslararası mevzuatlar ışığında Türkiye'deki yüksek eğitim sisteminde koruma eğitimi: Genel değerlendirme ve öneriler – 1. *Restorasyon ve Konservasyon Çalışmaları Dergisi*, (6), 61-69. 21 Mart 2021 tarihinde <https://dergipark.org.tr/tr/pub/restorasyon/issue/48684/619379> adresinden alınmıştır.

Güngör, H. (2006). Avrupa Konseyi Toplum için Kültürel Mirasın Değeri Çerçeve Sözleşmesi. *Türk İdare Dergisi*, 78(451), 67-88.

Gürler, B., Ersoy, A. (1994). *Antik Çağ Batı Anadolu'sunda Konut*. 12 Şubat 2021 tarihinde <http://egemimarlik.org/1994-2/36.pdf> adresinden alınmıştır.

Harran Alan Yönetim Planı. (2016). 19 Mart 2021 tarihinde <http://www.kvmgm.gov.tr/Eklenti/68245,uyup-harran-yonetim-planipdf.pdf?0> adresinden alınmıştır.

ICCROM. (T.Y.) 20 Mart 2021 tarihinde <https://www.iccrom.org/> adresinden alınmıştır.

ICOMOS. (T.Y.). Tarihi Kentlerin ve Kentsel Alanların Korunması ve Yönetimiyle İlgili Valetta İlkeleri. 20 Mart 2021 tarihinde http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0592931001536912260.pdf adresinden alınmıştır.

İbci, O. (2017). Priene Antik Kenti. 11 Eylül 2020 tarihinde <http://arkeopolis.com/priene-antik-kenti/> adresinden alınmıştır.

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı. (T.Y.). 17 Mart 2021 tarihinde https://fka.gov.tr/sharepoint/userfiles/Icerik_Dosya_Ekleri/Kalkinma_Planlari/II.%20Be%C5%9F%20Y%C4%B1ll%C4%B1k%20Kalk%C4%B1nma%20Plan%C4%B1%201968-1972.pdf adresinden alınmıştır.

İnan, Y. (2018). *Arkeolojik Alan Yönetimi: Eflatun Pınar Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

İstanbul Tarihi Yarımada Alan Yönetim Planı. (2018). 19 Mart 2021 tarihinde <http://www.kvmgm.gov.tr/Eklenti/81482,uyup-istanbul-tarihi-yarimada-yonetim-planipdf.pdf?0> adresinden alınmıştır.

Karakaya, Y. E., & Çoban, B. (2010). Geleceği Planlamada Stratejik Yönetim ve SWOT Analizi: Kavramsal Yaklaşımlar. *E-Journal of New World Sciences Academy*, 5(4), 342-352. 10 Mayıs 2021 tarihinde <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/187118> adresinden alınmıştır.

Kars İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (T.Y.). Dünya Miras Listesi'nde Ani Ören Yeri. 18 Mart 2021 tarihinde <https://kars.ktb.gov.tr/TR-54868/dunya-miras-listesinde-ani-oren-yeri.html> adresinden alınmıştır.

Kayfor 17. (2019). Uluslararası Kamu Yönetimi Forumu. 17 Mart 2021 tarihinde https://kayfor.kmu.edu.tr/userfiles/files/_Kayfor17%20Bildiri%20C3%96zetleri%20Kitab%20C4%B1.pdf adresinden alınmıştır.

Kayın, E. (2008). Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı, Türkiye Koruma Tarihindeki Kırılmalar. *Mimarlık Dergisi*, 343, 98-105. (akt. Coşkun, B., Binan, D., 2013. Cumhuriyet Dönemindeki Koruma ve Onarım Süreçlerine İstanbul'daki Anıtsal Yapılar Üzerinden Bir Bakış).

Koç, Y., & Soykan, A. (2020). Dünyada ve Türkiye'de Doğa Korumanın Kuramsal Temelleri. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, (7), 86-99.

Korkmaz, U. (2020). Dünya Kültür Miras Listesi'ne Kayıtlı Avrupa Neolitik Dönem Yerleşimleri Işığında Çatalhöyük için Ziyaretçi Yönetim Planı Önerileri. *International Journal of Arts and Social Studies*, 3(5), 93-116. 20 Mart 2021 tarihinde <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1375936> adresinden alınmıştır.

Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlıklarının ve Sitlerin Tespit ve Tescili Hakkında Yönetmelik. (2012). 11 Mayıs 2021 tarihinde <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/03/20120313-6.htm> adresinden alınmıştır.

Kuban D. (2000). *Tarihi Çevre Korumanın Mimarlık Boyutu*. İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi Yayınları. (akt. Sarioğlu, Ö. Ö. 2012. Trakya'da Roma ve Bizans Dönemi Yerleşmeleri, Anıtları, Erken Cumhuriyet Döneminde Koruma ve Restorasyon Modaliteleri Üzerine Bir Araştırma 1923-1950).

Kuban, D. (1970). Modern Restorasyon İlkeleri Üzerine Yorumlar. *Vakıflar Dergisi*. 8, 342-343. (akt. Sarioğlu, Ö. Ö. 2012. Trakya'da Roma ve Bizans Dönemi Yerleşmeleri, Anıtları,

Erken Cumhuriyet Döneminde Koruma ve Restorasyon Modaliteleri Üzerine Bir Araştırma (1923-1950).

Kültür ve Turizm Bakanlığı Ulusal Yönetim Planları, (2021). Afrodiasias Yönetim Planı. 15 Şubat 2021 tarihinde <https://kvmgm.ktb.gov.tr/Eklenti/57314,aphrodisias-alan-yonetim-planipdf.pdf?0> adresinden alınmıştır.

Kültür ve Turizm Bakanlığı Ulusal Yönetim Planları, (2021). Bergama Çok Katmanlı Kültürel Peyzajı Alan Yönetimi. 15 Şubat 2021 tarihinde <https://kvmgm.ktb.gov.tr/Eklenti/60103,bergamacokkatmanlikulturelpeyzajialanyonetimplanipdf.pdf?0> adresinden alınmıştır.

Kültür ve Turizm Bakanlığı Ulusal Yönetim Planları, (2021). Efes Yönetim Planı: 2014-2019. 15 Şubat 2021 tarihinde <https://kvmgm.ktb.gov.tr/Eklenti/57319,efes-yonetim-planipdf.pdf?0> adresinden alınmıştır.

Kültür ve Turizm Bakanlığı. (1983). Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi. 20 Şubat 2021 tarihinde <https://teftis.ktb.gov.tr/TR-263665/dunya-kulturel-ve-dogal-mirasin-korunmasi-sozlesmesi.html> adresinden alınmıştır.

Kültür ve Turizm Bakanlığı. (1999). 660 Sayılı İlke Kararları, Taşınmaz Kültür Varlıklarının Gruplandırılması, Bakım ve Onarımı. 15 Şubat 2021 tarihinde <https://teftis.ktb.gov.tr/TR-263743/660-nolu-ilke-karari-tasinmaz-kultur-varliklarinin-grup-.html> adresinden alınmıştır.

Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2010). 2010-2014 Dönemi Stratejik Planı. 17 Mart 2021 tarihinde <https://sgb.ktb.gov.tr/Eklenti/3968,stratejikplanpdf.pdf?0> adresinden alınmıştır.

Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2015). 2015-2019 Dönemi Stratejik Planı. 17 Mart 2021 tarihinde <https://sgb.ktb.gov.tr/Eklenti/39219,stratejik-plan-2015-2019v3pdf.pdf?0> adresinden alınmıştır.

Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2015). Anıt Eser Kurulunun Kuruluş ve Görevleri ile Yönetim Alanlarının Belirlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik. 20 Ocak 2021 tarihinde <https://teftis.ktb.gov.tr/TR-263935/alan-yonetimi-ile-anit-eser-kurulunun-kurulus-ve-gorevl-.html> adresinden alınmıştır.

Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2016). Aydın Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu 139 Nolu Karar. 20 Şubat 2021 tarihinde <https://korumakurullari.ktb.gov.tr/Eklenti/74465,5505pdf.pdf?0> adresinden alınmıştır.

Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2019). 2019-2023 Dönemi Stratejik Planı. 17 Mart 2021 tarihinde <https://www.ktb.gov.tr/Eklenti/67667,ktb20192023stratejikplani23mbpdf.pdf?0> adresinden alınmıştır.

Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2021). Priene Agorası Açıklama Panosu.

Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2021). Priene Asklepios Kutsal Alanı Açıklama Panosu.

Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2021). Priene Bouleuterion Açıklama Panosu.

Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2021). Priene Gıda Pazarı Açıklama Panosu.

Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2021). Priene Piskoposluk Kilisesi Açıklama Panosu.

Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2021). Priene Prytaneum Açıklama Panosu.

Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2021). Priene Roma Hamam Kompleksi Açıklama Panosu.

Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2021). Priene Sinagog Açıklama Panosu.

Kültür ve Turizm Bakanlığı. (T.Y.). Anıtları Koruma Komisyonu Tarihçesi. 19 Mart 2021 tarihinde <https://korumakurullari.ktb.gov.tr/TR-89184/tarihce.html> adresinden alınmıştır.

Kültür ve Turizm Bakanlığı. (T.Y.). Avrupa Mimari Mirasın Korunması Konusunda Sözleşme. 20 Mart 2021 tarihinde <https://teftis.ktb.gov.tr/TR-263664/avrupa-mimari-mirasinin-korunmasi-sozlesmesi.html> adresinden alınmıştır.

Kültür ve Turizm Bakanlığı. (T.Y.). Kültür Varlıklarının Kanunsuz İthal, İhraç Ve Mülkiyet Transferinin Önlenmesi ve Yasaklanması Konusunda Sözleşme. 21 Mart 2021 tarihinde <https://teftis.ktb.gov.tr/TR-263667/kultur-varliklarinin-kanunsuz-ithal-ihrac-ve-mulkiyet-t.html> adresinden alınmıştır.

Kültür ve Turizm Bakanlığı. (T.Y.). Sit Alanları Koruma ve Kullanma Koşulları. 15 Mart 2021 tarihinde <https://antalya.ktb.gov.tr/TR-67605/sit-alanlari-koruma-ve-kullanma-kosullari.html> adresinden alınmıştır.

Kültür ve Turizm Bakanlığı. (T.Y.). Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi. 20 Mart 2021 tarihinde <https://teftis.ktb.gov.tr/TR-264414/somut-olmayan-kulturel-mirasin-korunmasi-sozlesmesi.html> adresinden alınmıştır.

Kültürel Varlıkların Korunması İle İlgili Uluslararası Örgütler. 20 Şubat 2021 tarihinde <http://alanbaskanligi.bursa.bel.tr/kulturel-varliklarin-korunmasi-ile-ilgili-uluslararasi-orgutler/> adresinden alınmıştır.

Madran, E. (1996). Cumhuriyetin İlk Otuz Yılında Koruma Alanının Örgütlenmesi I. (1920-1950). *ODTÜ Mfd*, 16(1-2), 59-97.

Madran, E. (1997). Cumhuriyetin İlk Otuz Yılında Koruma Alanının Örgütlenmesi II (1920-1950). *ODTÜ Mfd*. 17(1-2), 75-97.

Madran, E. (2002). *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Kültür Varlıklarının Korunmasına İlişkin Tutumlar ve Düzenlemeler: 1800-1950*. Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları. (akt. Coşkun, B., Binan, D., 2013. Cumhuriyet Dönemindeki Koruma ve Onarım Süreçlerine İstanbul'daki Anıtsal Yapılar Üzerinden Bir Bakış).

Mevzuat Bilgi Sistemi. (1983). 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu. 12 Aralık 2020 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2863&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> adresinden alınmıştır.

Mevzuat Bilgi Sistemi. (2021). 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu. 12 Şubat 2021 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2863&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> adresinden alınmıştır.

Mevzuat Bilgi Sistemi. 431 Sayılı Hilafetin İlgasına ve Hanedanı Osmaninin Türkiye Cumhuriyeti Memaliki Haricine Çıkarılmasına Dair Kanun. (1924). 10 Ocak 2021 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.431.pdf> adresinden alınmıştır.

Mevzuat Bilgi Sistemi. 831 Sayılı Sular Hakkında Kanun. (1926). 15 Eylül 2020 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.831.pdf> adresinden alınmıştır.

Mudurnu Kültürel Miras Alanı Yönetim Planı. (2014). 18 Mart 2021 tarihinde

<http://www.kvmgm.gov.tr/Eklenti/57321,mudurnu-kulturel-miras-yonetim-planipdf.pdf?0> adresinden alınmıştır.

Mumcu, A. (1969). Eski Eserler Hukuku ve Türkiye. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, (3-4/25, 1-2/28).(akt. Madran, E. 1996. Cumhuriyetin İlk Otuz Yılında Koruma Alanının Örgütlenmesi I).

Muşmal, H. (2009). *Osmanlı Devleti'nin Eski Eser Politikası Konya Vilayeti Örneği (1876-1914)*. Konya: Kömen Yayınları.(akt. Taşbaş E. 2017. Osmanlı'da Eski Eser Korumacılığı ve Bir Örnek: Osman Hamdi Bey'in Side'ye Göçmen İskânını Engelleme Çalışmaları).

Nemrut Alan Yönetim Planı. (2017). 18 Mart 2021 tarihinde

<http://www.kvmgm.gov.tr/Eklenti/73249,uyup-nemrut-yonetim-planipdf.pdf?0> adresinde alınmıştır.

Nesli, A. (2018). Eski Eserlerin Korunmasının Hukuk Tarihi Yönüyle İncelenmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 20(1), 431-478.

Oğan, A. (1947). Türk Müzeciliğinin Yüzüncü Yıl Dönümü, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni (62, Mart). 8-21.(akt. Madran, E. 1996. Cumhuriyetin İlk Otuz Yılında Koruma Alanının Örgütlenmesi I).

Okan, H. (Sunucu). (10 Eylül 2019). *Hayatın Sesi* [Radyo Programı]. Ankara: TRT 1 Radyo.

Onbirinci Beş Yıllık Kalkınma Planı. (T.Y.). 17 Mart 2021 tarihinde

https://fka.gov.tr/sharepoint/userfiles/Icerik_Dosya_Ekleri/Kalkinma_Planlari/XI.%20Be%C5%9F%20Y%C4%B1ll%C4%B1k%20Kalk%C4%B1nma%20Plan%C4%B1.pdf adresinden alınmıştır.

Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı. (T.Y.). 17 Mart 2021 tarihinde

https://fka.gov.tr/sharepoint/userfiles/Icerik_Dosya_Ekleri/Kalkinma_Planlari/X.%20Be%C5%9F%20Y%C4%B1ll%C4%B1k%20Kalk%C4%B1nma%20Plan%C4%B1%202014-2018.pdf adresinden alınmıştır.

- Ortaylı, İ. (2019). Mutlaka Priene. 12 Kasım 2020 tarihinde <https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/ilber-ortayli/8-yilin-muthis-padisahi-yavuz-sultan-selim-41335223> adresinden alınmıştır.
- Ozankaya, Ö. (1994). *Cumhuriyet Çınarı*. Ankara: Kültür Bakanlığı, Atatürk Dizisi. (akt. Madran, E. 1996. Cumhuriyetin İlk Otuz Yılında Koruma Alanının Örgütlenmesi I).
- Ölmez, M. (2020). Priene Antik Kenti'nde Yangın. 13 Eylül 2020 tarihinde <https://www.arkeolojikhaber.com/haber-priene-antik-kentinde-yanigin-26681/> adresinden alınmıştır.
- Önder, M. (1989). Atatürk ve Müzeler, IX. Türk Tarih Kongresi, Kongreye Sunulan Bildiriler (3) 1837-1841. (akt. Madran, E. 1996. Cumhuriyetin İlk Otuz Yılında Koruma Alanının Örgütlenmesi I).
- Özdemir, B. (2010). *Arkeolojik Kazılarda Alan Yönetimi ve Magnesia Antik Kenti*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Özgünel, C. (1986). Cumhuriyet Dönemi Türk Arkeolojisi. *Belleten* (198), 895-914.
- Öztürk, E. (2021). Avrupa Kentli Hakları Deklorasyonu. 20 Mart 2021 tarihinde <http://www.mimarlarodasiansankara.org/?id=964#:~:text=Avrupa%20Kentsel%20C5%9Eart%20C4%B1%3B%20Avrupa%20Konseyi,ve%20ya%20C5%9Fam%20kalitesiyle%20do%20C4%9Frudan%20ilgilidir.&text=%20C5%9Eart%20C4%B1%3B%20Avrupa'da%20hemen%20her,yol%20g%C3%B6sterici%20evrensel%20ilke%20tan%20C4%B1%3B%20mlamaktad%C4%B1r.> adresinden alınmıştır.
- Öztürk, K. (1968). *Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri ve Programları*. Ankara. (akt. Madran, E. 1996. Cumhuriyetin İlk Otuz Yılında Koruma Alanının Örgütlenmesi I).
- Öztürk, K. (1968). *Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri ve Programları*. Ankara. (akt. Madran, E. 1996. Cumhuriyetin İlk Otuz Yılında Koruma Alanının Örgütlenmesi I).
- Resmi Gazete. (1929). 1525 Sayılı Şose ve Köprüler Kanunu. 24 Şubat 2021 tarihinde <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/1214.pdf> adresinden alınmıştır.
- Resmi Gazete. (1930). 1580 Sayılı Belediye Kanunu. 18 Ocak 2021 tarihinde <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/1471.pdf> adresinden alınmıştır.

- Resmi Gazete. (1933). 2766 Sayılı Maarif Vekaletinin Merkez ve Vazifeleri Hakkında Kanun. 13 Şubat 2021 tarihinde <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/2434.pdf> adresinden alınmıştır.
- Resmi Gazete. (1935). 2845 Sayılı Cami ve Mescitlerin Tasnifine ve Tasnif Harici Kalacak Cami ve Mescit Hademesine Verilecek Muassasat Hakkında Yasa. 25 Şubat 2021 tarihinde <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/3163.pdf> adresinden alınmıştır.
- Resmi Gazete. (1936). 2762 Sayılı Vakıflar Kanunu. 23 Ekim 2020 tarihinde <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/3027.pdf> adresinden alınmıştır.
- Resmi Gazete. (2004). 1983 Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu Hakkında Bazı Değişiklikler. 24 Ekim 2020 tarihinde <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2004/07/20040727.htm#1> adresinden alınmıştır.
- Resmi Gazete. (2004). 5225 Sayılı Kültür Yatırımlarını ve Girişimlerini Teşvik Kanunu. 20 Şubat 2021 tarihinde <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/02/20090220-12.htm> adresinden alınmıştır.
- Resmi Gazete. (2004). 5226 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun. 19 Ocak 2021 tarihinde <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2004/07/20040727.htm#1> adresinden alınmıştır.
- Resmi Gazete. (2004). 5228 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarına Yapılan Bağış, Yardım ve Harcamalara İlişkin Vergi Muhafiyetine Dair Kanun. 12 Şubat 2021 tarihinde <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2004/07/20040731.htm> adresinden alınmıştır.
- Resmi Gazete. (2005). 5366 Sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanunun Uygulama Yönetmeliği. 12 Kasım 2020 tarihinde <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/12/20051214-6.htm> adresinden alınmıştır.
- Resmi Gazete. (2005). Alan Yönetimi ile Anıt Eser Kurulunun Kuruluş ve Görevleri ile Yönetim Alanlarının Belirlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik. 12 Şubat 2021 tarihinde <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/11/20051127-2.htm> adresinden alınmıştır.

Resmi Gazete. (2016). 6745 Sayılı Yatırımların Proje Bazında Desteklenmesi İle Bazı Kanun ve Kanun Hükümünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun. 12 Ocak 2021 tarihinde <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/09/20160907-1.htm> adresinden alınmıştır.

Restora Türk. (T.Y.). Karmaşık Sitler. 15 Mart 2021 tarihinde <http://www.restoraturk.com/index.php/sit-alanlari/144-karmasik-sitler> adresinden alınmıştır.

Rumscheid, F. (1998). *Priene: A Guide To The Pompeii of Asia Minor*. İstanbul: Ege Yayınları.

Sarioğlu, Ö. Ö. (2012). *Trakya'da Roma ve Bizans Dönemi Yerleşmeleri, Anıtları, Erken Cumhuriyet Döneminde Koruma ve Restorasyon Modaliteleri Üzerine Bir Araştırma (1923-1950)*. Doktora Tezi, Trakya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Edirne.

Sartiaux, F. (1931). *Küçük Asya'da Ölmüş Şehirler*. (Çev. Rahmi, M.). İzmir: İzmir ve Havalisi Asariatika Muhipleri Cemiyeti Yayınları. (Eserin orijinali 1911 yılında yayınlandı). 10.09.2020 tarihinde <https://anadolugezgini.wordpress.com/2019/11/05/priene-antik-kenti-soke-aydin/> adresinden alınmıştır.

Savur Alan Yönetim Planı. (2016). 19 Mart 2021 tarihinde <http://www.kvmgm.gov.tr/Eklenti/68248,uyup-savur-yonetim-planipdf.pdf?0> adresinden alınmıştır.

Sayan, S., & Ortaçesme, V. (2002). Avrupa Peyzaj Sözleşmesi ve Peyzaj Mimarlığı Mesleğine Getirdikleri. *Yapı-Mimarlık, Kültür ve Sanat Dergisi*, 245, 10-12.

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı. (T.Y.). 17 Mart 2021 tarihinde https://fka.gov.tr/sharepoint/userfiles/Icerik_Dosya_Ekleri/Kalkinma_Planlari/VIII.%20Be%20C5%9F%20Y%C4%B1ll%C4%B1k%20Kalk%C4%B1nma%20Plan%C4%B1%202001-2005.pdf adresinden alınmıştır.

Selman, C. (2007). Son Dönem Osmanlı Mimarlığının Teşkilat Yapısı. *Sanat Dergisi*, 12, 103-112.

Sevin, V. (2007). *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası I* (İkinci baskı). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

- Soyukaya, N. (2015). Diyarbakır Kalesi ve Hevsel Bahçeleri Kültürel Peyzajı Yönetim Planı. In: L'Hevsel a Amida-Diyarbakır, İstanbul. 19 Mart 2021 tarihinde <https://books.openedition.org/ifeagd/1248> adresinden alınmıştır.
- Stonehenge ve Avebury Dünya Miras Alanı. (2015). 20 Mart 2021 tarihinde <http://www.stonehengeandaveburywhs.org/management-of-whs/stonehenge-and-avebury-whs-management-plan-2015/> adresinden alınmıştır.
- Sunter, T. (2016). Eski Eserleri Koruma Encümeni: 1939 Yılı Mesai Raporu. 21 Mart 2021 tarihinde <https://silo.tips/download/stanbul-arkeoloj-mzeler> adresinden alınmıştır.
- Şeriye ve Evkaf ve Erkanı Harbiye Umumiye Vekaletlerinin İlgasına Dair 429 Sayılı Kanun. 20 Mart 2021 tarihinde https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc002/kanuntbmmc002/kanuntbmmc00200429.pdf adresinden alınmıştır.
- Tanman, B. (2006). İstanbul'da Tarihi Eser Kaybı. *Mimarist Dergisi*, 20(6), 17-22.
- Tekeli, İ. (1998). *Türkiye'de Cumhuriyet Döneminde Kentsel Gelişme ve Kent Planlaması*, 75 *Yılda Değişen Kent ve Mimarlık Bilanço '98*. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları. (akt. Coşkun, B., Binan, D. 2013. Cumhuriyet Dönemindeki Koruma ve Onarım Süreçlerine İstanbul'daki Anıtsal Yapılar Üzerinden Bir Bakış).
- Temür, A. (T.Y.). Anadolu Antik Kentleri. 14 Ekim 2020 tarihinde <https://avys.omu.edu.tr/storage/app/public/akin.temur/135183/6.%20hafta.pdf> adresinden alınmıştır.
- Tokgöz, M. (2011). *Maiandrios (Büyük Menderes) Jeopolitiği ve Jeostratejisi*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- TÜRKÇEV. (2021). *Ramsar Sözleşmesi*. 20.02.2021 tarihinde <http://www.tukcev.org.tr/ramsar-alanlari> adresinden alınmıştır.
- Türkiye Tarihi Evleri Koruma Derneği. (1993). *Türk Evi ve Biz*. İstanbul. (akt. Ahunbay, Z.(2019). Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon.).
- Türkiye Turizm Stratejisi 2023 Eylem Planı 2007-2013. (2007). 03 Nisan 2021 tarihinde <https://yigm.ktb.gov.tr/Eklenti/906,ttstratejisi2023pdf.pdf?0> adresinden alınmıştır.

- Uludağ Üniversitesi, (2021). Kazı ve Araştırma Tarihi, Priene Kazısı. 12.02.2021 tarihinde <http://priene.uludag.edu.tr/> adresinden alınmıştır.
- Uluslan, E. (2016). Türkiye’de Kültürel Miras Alanlarında Yönetim Planlaması Deneyimi. *İDEALKENT*, 7(19), 372-401
- Ulusoy, İ. (2008). Korumacılık Tarihinde Bir Dönem Noktası: Venedik Tüzüğü. *Kültür ve Sanat Dergisi*. (akt. ÇEKÜL).
- UNESCO. (1976). Tarihi Alanların Korunması ve Çağdaş Rollerini Konusunda Tavsiyeler. (Çev. Sungur A.). (akt. Ahunbay, Z. (2019). Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon).
- UNESCO. (2021). Ani Kültürel Peyzaj Alan Yönetim Planı. 21 Mart 2021 tarihinde <https://whc.unesco.org/en/list/1518> adresinden alınmıştır.
- UNESCO. (2021). Aphrodisias Antik Kenti Alan Yönetimi. 04 Nisan 2021 tarihinde <https://whc.unesco.org/en/list/1519> adresinden alınmıştır.
- UNESCO. (2021). Bursa ve Cumalıkızık Alan Yönetim Planı. 21 Mart 2021 tarihinde <https://whc.unesco.org/en/list/1452> adresinden alınmıştır.
- UNESCO. (2021). Çatalhöyük Alan Yönetim Planı. 21 Mart 2021 tarihinde <https://whc.unesco.org/en/list/1405> adresinden alınmıştır.
- UNESCO. (2021). Dünya Kültürel Ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme. 10 Ekim2020 tarihinde <https://www.unesco.org.tr/Pages/161/177> adresinden alınmıştır.
- UNESCO. (2021). Dünya Miras Listesi. 20 Mart 2021 tarihinde <http://whc.unesco.org/en/list/> adresinden alınmıştır.
- UNESCO. (2021). Efes Antik Kent Alan Yönetim Planı, 21 Mart 2021 tarihinde <https://whc.unesco.org/en/list/1018> adresinden alınmıştır.
- UNESCO. (2021). Göbekli Tepe Alan Yönetim Planı. 21 Mart 2021 tarihinde <https://whc.unesco.org/en/list/1572> adresinden alınmıştır.
- UNESCO. (2021). İstanbul Tarihi Yarımada Alan Yönetim Planı. 21 Mart 2021 tarihinde <https://whc.unesco.org/en/list/356> adresinden alınmıştır.

- UNESCO. (2021). Nemrut Alan Yönetim Planı. 21 Mart 2021 tarihinde <https://whc.unesco.org/en/list/448/> adresinde alınmıştır.
- UNESCO. (2021). Stonehenge ve Avebury Kültürel Miras Alanı. 20 Mart 2021 tarihinde <http://whc.unesco.org/en/list/373> adresinden alınmıştır.
- UNESCO. (T.Y.). 18 Mart 2021 tarihinde <https://en.unesco.org/> adresinden alınmıştır.
- UNESCO. (T.Y.). Pompeii, Herculaneum ve Torre Annunziata Arkeolojik Alanları. 19 Ocak 2021 tarihinde <http://whc.unesco.org/en/list/829> adresinden alınmıştır.
- Uzun, F. (2018). Priene Antik Kenti 3 Ayda 8 Bine Yakın Ziyaretçi Ağırladı. 15 Şubat 2021 tarihinde <https://www.arkeolojikhaber.com/haber-priene-antik-kenti-3-ayda-8-bine-yakin-ziyaretci-agirladi-16405/> adresinden alınmıştır.
- Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı. (T.Y.). 17 Mart 2021 tarihinde https://fka.gov.tr/sharepoint/userfiles/Icerik_Dosya_Ekleri/Kalkinma_Planlari/III.%20Be%C5%9F%20Y%C4%B1ll%C4%B1k%20Kalk%C4%B1nma%20Plan%C4%B1%201973-1977.pdf adresinden alınmıştır.
- Ürün, Ş. (2016). *Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunmasına Dair Sözleşme: Doğal Miras Alanları Başvuru, Adaylık ve Değerlendirme Süreçleri*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Türk Halk Bilimi Bölümü, Ankara.
- Venedik Tüzüğü. (1964). (Çev. C. Erder). 12 Eylül 2020 tarihinde <http://acikerisim.fsm.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11352/1526/Erder.pdf?sequence=1&isAllowed=y> adresinden alınmıştır. (Tüzüğün orijinal yayım tarihi 1964).
- Yağmur, E. (2020). *Kültürel Miras ve Alan Yönetimi: Gaziantep Rumkale Arkeolojik Sit Alanı Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Hasan Kalyoncu Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Gaziantep.
- Yavuz, A. (1994). Türkiye’de Koruma Eğitimi. *Taç Vakfı Yıllığı II*. İstanbul.
- Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı. (T.Y.). 17 Mart 2021 tarihinde https://fka.gov.tr/sharepoint/userfiles/Icerik_Dosya_Ekleri/Kalkinma_Planlari/VII.%20Be%C5%9F%20Y%C4%B1ll%C4%B1k%20Kalk%C4%B1nma%20Plan%C4%B1%201996-2000.pdf adresinden alınmıştır.

Yesemek Taş Ocağı ve Heykel Atölyesi Alan Yönetim Planı. (2020). 19 Mart 2021 tarihinde <http://www.kvmgm.gov.tr/Eklenti/73700,uyup-yesemekpdf.pdf?0> adresinden alınmıştır.

Yılmaz, H. (2019). Geçmiş ve Şimdi Arasında: Mitoraj Pompeii'de. *İdil Dergisi*, 8(54), 199-204.

Yöney, N. (2016). Modern Mimarlık Mirasının Kabulü ve Korunması: Uluslararası Ölçüt ve İlkelere İlişkin Bir Değerlendirme. *Restorasyon ve Konservasyon Çalışmaları Dergisi*, (17), 62-76.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı: Ebru GÜMÜŞ

Eğitim Durumu

Lisansüstü Öğrenimi: Aydın Adnan Menderes Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi/ Yüksek Lisans

Lisans Öğrenimi: Aydın Adnan Menderes Üniversitesi/ İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi / Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi